

HEINRICH HEINE’NİN “ALMANSOR” ADLI TRAJEDİSİNİN
KÜLTÜRLERARASILIK YÖNÜYLE ANALİZİ

Mehmet Selim Yargın

DOKTORA TEZİ

YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

ALMAN DİLİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ, 2024

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek şartıyla tezin teslim tarihinden itibaren üç (3) yıl sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Mehmet Selim
Soyadı : Yargın
Bölümü : Alman Dili Eğitimi
İmza :

Teslim Tarihi : 22.07.2024

TEZİN

Türkçe Adı : Heinrich Heine'nin "Almansor" Adlı Trajedisinin
Kültürlerarasılık Yönüyle Analizi
Almanca Adı : Eine Analyse von Heinrich Heines Tragödie "Almansor" im
Hinblick auf Interkulturalität

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Mehmet Selim Yarđın

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Mehmet Selim Yarğın tarafından hazırlanan “Heinrich Heine’nin, ‘Almansor’ Adlı Trajedisinin Kültürlerarasılık Yönüyle Analizi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Doç. Dr. Özlem Fırtına)

(Alman Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Başkan: (Prof. Dr. Kadriye Öztürk)

(Alman Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, Anadolu Üniversitesi)

Üye: (Doç. Dr. Şerif Oruç)

(Alman Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: (Dr. Öğretim Üyesi Leyla Ercan)

(Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: (Dr. Öğretim Üyesi Hamdullah Şahin)

(Alman Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, Anadolu Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 01 / 07 /2024

Bu tezin Gazi Üniversitesi Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Şaban Çetin

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Doktora programına başladığım günden beri bütün süreçlerde bana daima yardım eden ve yol gösteren sayın danışmanım Doç. Dr. Özlem FIRTINA hocama bana verdiği karşılığını hiçbir şekilde veremeyeceğim değerli emeklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

HEINRICH HEINE’NİN “ALMANSOR” ADLI TRAJEDİSİNİN KÜLTÜRLERARASILIK YÖNÜYLE ANALİZİ

(Doktora Tezi)

Mehmet Selim Yarğın

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2024

ÖZ

19. yüzyıl Alman edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Heinrich Heine (1797-1856) Yahudi kökenli bir aileden gelmesi ve sonradan yazarlık mesleğini pürüzsüz sürdürebilmek amacıyla Hristiyanlık dinine geçmesi gibi, farklı dinlere, inançlara yakınlık duyması ile de öne çıkmaktadır. Hayatının bir kısmını vatani Almanya’da ve geri kalan kısmını da Fransa’da geçirmesi de yazarın kültürlerarasılık yönüne işaret etmektedir. Şair olarak başarılı olan Heine’nin tüm eserleri arasında günümüze dek hak ettiği ilgiyi görememiş olan “Almansor” adlı trajedisi bu çalışmada kültürlerarasılık yönüyle analiz edilmektedir. Heine, bu trajik eserinde, aslında aynı tarzda yaşamak isteyen insanların, ön yargılardan, kasıtlı veya kasıtsız olarak ortaya atılan yanlış olan bilgilerin doğrulukları iyice araştırılmadan gerçek olarak kabullenmelerinden dolayı, hem kendilerini ve hem de istikballeri olan çocuklarını yanlış yollara hatta felaketlere nasıl sürüklediklerini çok ibretli bir tarzda, konuyu tarihi verilerle donatarak, mükemmel bir şekilde kaleme almıştır. Heine bu trajik eserinde, kültürlerarasılık bağlamında, çok kültürlü bir hayatın ve birlikte yaşamının tolerans, anlayış, hoşgörü, hatta tahammül sınırları içinde, empati yapmak suretiyle, mümkün olduğunu ifade etmektedir. Heine problemin bir kültürler çatışması veya bir inançlar çatışması olmadığını, bilakis dinî değerlerin şahsi menfaatler için bazı kötü niyetli insanlar tarafından kötüye kullanıldığını, içeride asabiyet, taht ve kabile kavgaları, dışarıda ise, özellikle ön yargılardan kaynaklandığını açık bir şekilde dile getirmektedir. Günümüze dek bu eser üzerine yapılmış

bilimsel çalışmaların yok denecek kadar az olması nedeniyle, bu çalışma ile bu alanda bir ilk gerçekleşmektedir. Özellikle Türkiye’deki üniversitelerde bu konuya ilişkin hiçbir araştırma olmaması nedeniyle, bu tez ile büyük bir boşluğun doldurulması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler : Heine, Almansor, Kltrlerarasılık
Sayfa Adedi : 181 + xiii
Danışman : Do Dr. Özlem FIRTINA

EINE ANALYSE VON HEINRICH HEINES TRAGÖDIE “ALMANSOR” IM HINBLICK AUF INTERKULTURALITÄT

(Doktorarbeit)

Mehmet Selim Yarğın

GAZI UNIVERSITÄT

INSTITUT FÜR ERZIEHUNGSWISSENSCHAFTEN

Juli 2024

ZUSAMMENFASSUNG

Heinrich Heine (1797-1856), einer der bedeutendsten Autoren der deutschen Literatur des 19. Jahrhunderts, zeichnet sich durch die Nähe zu den verschiedenen Religionen und Glaubensrichtungen aus, etwa dadurch, dass er aus einer Familie jüdischer Herkunft stammte und später zum Christentum konvertierte, um seinen Beruf als Schriftsteller fortsetzen zu können. Da er einen Teil seines Lebens in seiner Heimat Deutschland und den Rest in Frankreich verbrachte, weist dieser Fall auf die Interkulturalität des Schriftstellers hin. Die Tragödie namens “Almanson”, die unter allen Werken des als Dichter erfolgreichen Autors Heine bis heute die gebührende Beachtung nicht gefunden hat, wird in dieser Studie im Hinblick auf Interkulturalität analysiert. Heine bringt in seinem tragischen Werk “Almanson” das Thema mit den historischen Daten sehr beispielhaft, perfekt zum Ausdruck, wie die Menschen, die im Grunde genommen ihr Leben genauso führen möchten, durch die Vorurteile und falsche Nachrichten, ohne deren Wahrheit gut zu recherchieren, sei es absichtlich oder unabsichtlich, sowohl sich selbst als auch ihre Kinder, die ihre Zukunft sind, in die Irrwege sogar zu Katastrophen führen. Heine bringt in diesem tragischen Werk ganz deutlich zum Ausdruck, dass im Kontext von Interkulturalität, ein multikulturelles Leben und sogar ein Zusammenleben mit Toleranz, Verständnis, Langmut, sogar innerhalb der Grenzen der Duldsamkeit, indem man Empathie zeigt, möglich ist. Heine bringt nachdrücklich zum Ausdruck, dass das Problem nicht mit Zusammenprall der Kulturen oder

mit Zusammenstoß der Glauben zu tun hat, sondern dass die religiösen Werte von manchen bössartigen Menschen für individuelle Vorteile ausgenutzt werden; und dass der Grund dafür im Innen die Fehde wegen Rassismus, Thron, und Stammeskämpfe und im Außen insbesondere wegen der Vorurteile ist. Bis heute, wegen des Mangels an wissenschaftlichen Studien zu dieser Arbeit Heines, ist mit dieser Studie auf diesem Gebiet eine Premiere realisiert. Da es besonders an den Universitäten in der Türkei keine Forschung zu diesem Thema gibt, wird erwartet, dass mit der vorliegenden Doktorarbeit eine große Lücke geschlossen wird.

Schlüsselwörter : Heine, Almansor, Interkulturalität.
Anzahl der Seiten : 181 + xiii
Beraterin : Assoc. Prof. Dr. Özlem FIRTINA

AN ANALYSIS OF HEINRICH HEINE’S TRAGEDY “ALMANSOR” IN RELATION TO INTERCULTURALITY

(Ph.D Thesis)

Mehmet Selim Yarğın

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

July 2024

ABSTRACT

Heinrich Heine (1797-1856), one of the most important authors of 19th century German literature, is characterised by his closeness to various religions and beliefs, such as the fact that he came from a family of Jewish origin and later converted to Christianity in order to continue his profession as an author. Since he spent part of his life in his native Germany and the rest in France, this case points to the writer’s interculturality. The tragedy named “Almanson”, which under all the works of Heine who was successful as a poet, has not received the attention it deserves until present day, is analysed in this study in terms of interculturality. Heine has written in his tragic work named “Almanson” in an excellent manner with historical data, in a perfect way, how people who actually want to live in the same way, because of prejudices, due to the acceptance of false information put forward intentionally or unintentionally as truth without good investigating its accuracy, lead both themselves and their children, who are their future, to wrong ways and even to catastrophes. Heine expresses in his tragic work, in the context of interculturality, that a multicultural life and even coexistence is possible inside the limits of tolerance, understanding, even through empathy. Heine expresses obviously that the problem has not with a clash of cultures or with a clash of beliefs to do, but rather the case has with the misuse of religious values by some cruel people for personal interests, stemming inside from tribalism, throne and tribal quarrels, and outside especially from prejudices to do. Until present day, because of the lack of scientific studies on this work of Heine, a first will be realised in this field with this study.

Since there is no research on this topic especially at the universities in Türkiye, it is expected that this doctoral thesis will fill a big gap.

Key Words : Heine, Almansor, Interculturality.

Number of pages : 181 + xiii

Advisor : Assoc. Prof. Dr. Özlem FIRTINA

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZ	v
ZUSAMMENFASSUNG	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xi
BÖLÜM 1	1
1. GİRİŞ	1
1. 1. Problem	2
1. 2. Amaç	2
1. 3. Önem	2
1. 4. Varsayımlar	3
1. 5. Sınırlılıklar	3
1. 6. Yöntem	3
1. 6. 1. Araştırma Modeli	3
1. 6. 2. Evren ve Örneklem	3

1. 6. 3. Veri Toplama Araçları	4
1. 7. Tanımlar	4
1. 7. 1. Dil, Kültür ve Kültürlerarasılık Kavramları	4
1. 7. 2. Din Kavramı	9
1. 7. 3. Irkçılık ve Ötekileştirme Kavramları	15
1. 8. İlgili Araştırmalar	20
BÖLÜM 2	25
2. HEINRICH HEINE (1797-1856)	25
2. 1. Heine'nin 19. Yüzyıl Alman Edebiyatındaki Yeri	29
2. 2. Heine'nin Yahudî Kimliği ve Hristiyanlığa Geçişi	30
2. 3. Heine'nin Almanya'dan Fransa'ya Göçü	31
2. 4. Heine'nin Öne Çıkan Eserleri	32
2. 5. Heine'nin Trajedi Türündeki Eserleri	35
BÖLÜM 3	37
3. HEINRICH HEINE'NİN “ALMANSOR” ADLI TRAJEDİSİ	37
3. 1. Trajedinin Ortaya Çıktığı ve Yazıldığı Dönem	39
3. 2. Tarihsel Arka Planı	39
3. 3. İspanya'da Müslümanlık	44
3. 4. Eserin Konusu	46
3. 4. 1. İçerik	47
3. 4. 2. Kişiler	50
3. 5. Kültürlerarasılık Yönüyle Sahnelerine Göre Analizi	52
3. 5. 1. “Das Innere eines alten, verödeten Maurenschlusses”	52
3. 5. 2. “Alys Schloß”	77
3. 5. 3. “Nacht. Alys Schloß von außen”	88
3. 5. 4. “Garten vor Alys Schloß”	105

3. 5. 5. “Waldgegend”	121
3. 5. 6. “Saal in Alys Schloß”	138
3. 5. 7. “Waldgegend”	146
3. 5. 8. “Felsengegend”	151
3. 6. Trajik Sonun Açıklaması	159
BÖLÜM 4	160
4. BULGULAR	160
4. 1. Hristiyanlık ve İslam Çatışması	161
4. 2. Irk, Din, Kültür Farklılığının Nedenleri ve Sonuçları	164
4. 3. Kültürlerarasılık Durumunun Olumsuz Yanı	165
BÖLÜM 5	167
SONUÇ	167
KAYNAKLAR	169

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

19. yüzyıl Alman edebiyatı yazarları arasında önemli bir yere sahip olan Heinrich Heine'nin (1797-1856), çok sayıda eseri başarıyla kaleme almış ve çoğu eseri de dünya çapında tanınan bir yazar olduğu bildirilmektedir. Özellikle şair olarak ünlü olan Heine'nin az sayıda tiyatro eseri bulunmakla beraber, bu eserleri günümüze dek dünyanın hiçbir yerinde fazla dikkate alınmadığı görülmektedir. Trajik türdeki bu eserlerden biri, 1820 yılına dayanan ve 1823 yılında ilk kez sahnelenmiş olan “Almensor” adlı eserinde Heine'nin İslam ve Hristiyanlık çatışmasının ele alınması, Hristiyanların Müslümanlara karşı etnik temizlik, sürgün, gönüllü ya da gönülsüz vaftize boyun eğme gibi durumların ifade bulması ile eserin kültürlerarasılık yönüne de dikkat çekildiği anlaşılmaktadır.

Bu derece önemli bir konuya ve tarihsel arka plana sahip olan “Almensor” adlı trajedinin günümüze dek yeterli sayıda araştırmacı tarafından incelenmemiş olduğu yapılan kaynakça taramaları neticesinde ortaya çıktığı söylenebilir. Buna ek olarak, eserin ilk ve tek sahnelenmesinin 1823 yılından bugüne dek hiç tekrarlanmamış olduğu da eserin hak etmesi gereken ilgiyi bulmadığının çok açık bir göstergesi olduğu görülmektedir.

Heine'nin “Almensor” adlı trajedisinde Hristiyanların Endülüs'te Müslümanlara karşı bilhassa Granada şehrini 1491 yılında muhasara altına aldıktan ve 1492 senesinin Ocak ayında kanlı bir şekilde ele geçirdikten sonra (Hamidullah, 2003, s. 248; Jockel, 1981, s. 13) sistematik bir tarzda uyguladıkları sürgün, engizisyon, baskı, zoraki vaftiz, etnik temizlik ve asimilasyon hareketinin yol açtığı tarihsel trajik sonuç konu edilmektedir. Bu çalışmada, Heine'nin “Almensor” adlı trajik eseri kültürlerarasılık yönüyle analiz edilmektedir. Tarihsel bir arka plana da sahip olduğu görülen bu eserin analiziyle, bu alandaki önemli bir eksikliğin giderilmesi, bu alana ilk Türkçe çalışma olarak katkı sağlaması hedeflenmektedir.

1.1. Problem

Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de değişik inançlara ve kültürlere ait insanların çeşitli yer ve şekillerde hâlâ çatışma halinde oldukları bildirilmektedir. “Almensor” adlı eserinde Heine’nin, İslamiyet ve Hristiyanlık arasındaki kültürel bağlantıyı, yani kültürlerarasılık konusunu da işlediği görülmektedir. Heine’nin, bu eserinde, Hristiyanların empatiden uzak kalarak, müslümanları ötekileştirmek suretiyle, onlara karşı toleranssızlık ve hatta tahammülsüzlüklerini gündeme getirip, hareketlerinin son derece yanlış olduğunu, doğru olmayan sonuçlara vardığını ve özellikle yanlış anlaşılmalardan dolayı da her iki tarafın zarar gördüğünü açık bir şekilde dile getirdiği görülmektedir. Bu çalışmayla, Heine’den bu örnek eser eşliğinde farklı inançlara ve kültürlere ait insanların sorunları analiz edilmekte, bununla beraber, bu tarz problemlerin yüzyıllarca devam ettiği göz önünde tutulmaktadır.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın esas amacı, her şeyden önce, dünya insanları olarak dünya vatandaşlığını kazanmak için, kültürlerarasılık bağlamında birbirimizi ötekileştirmeden, empati kurarak birbirimize karşı tolerans geliştirerek, özellikle birbirimize tahammül ederek birlikte yaşayabilme yollarının varlığını ve mümkün olduğunu Heine’nin “Almensor” adlı eseri eşliğinde göstermektir. Ayrıca eserin özünde var olan şekliyle, toplumsal olarak huzur ve güvende yaşayabilmek için, başkasının yaşam tarzına, inancına, ırkına, cinsiyetine, diline, rengine, siyasi ve dünya görüşüne, tabularına, örf ve adetlerine, özetle maddî ve manevî kültürüne saygılı olmanın, en azından tahammül etmenin son derece önemli ve elzem olduğunu vurgulamaktır.

1.3. Önem

Federal Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya (NRW) eyaletinin başkenti olan Düsseldorf’taki üniversiteye ismi verilen Heinrich Heine’nin; Gotthold Ephraim Lessing, Johann Wolfgang von Goethe ve Friedrich Schiller gibi son derece önemli olan bir şahsiyet olduğu öncelikle belirtilmelidir. Ayrıca bu çalışma, Heine’nin “Almensor” adlı trajik eseri üzerine Türkiye’de ve Gazi Üniversitesinde yapılan olan ilk tez çalışmasıdır. Bu çalışmanın sosyal bireyler olarak, birlikte yaşamının zaruriyetini ve avantajlarını elde etmek ve konulara önyargısız yaklaşmanın ne kadar doğru sonuçları doğuracağını, toplumsal birlik ve beraberliğin önemini anlaşılması açısından da alana katkı sağlayacağı kesindir.

1.4. Varsayımlar

Araştırmada analiz edilen eserler ve incelenen kaynaklar ışığında farklı inançlara ve kültürlere ait bireylerin yüzleştikleri sorunların ele alınarak çözüm önerilerinin oluşması öngörülmektedir. Bu çalışmada, Kültürlerarasılık kavramının edebî eserler açısından önemini vurgulanmış olması varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma konusunun sınırlılıkları şu şekildedir: Çalışma, “Almensor” adlı trajik eserin kültürlerarasılık yönüyle analizi ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu çalışma tarihsel boyutlarıyla, İslamiyet ve Hristiyanlık çatışmasının İspanya modeliyle sınırlandırılmıştır. Çalışmada farklı inançlara ve kültürlere ait insanların yüzleştikleri sorunların edebî eserlere yansıyan yönünün incelenmesi esastır.

1.6. Yöntem

Bu çalışma teorik ve uygulama bölümlerini kapsamaktadır. Teorik bölüm için literatür taraması yapılmakta, konuya ışık tutacak kavramlar bilimsel olarak tanımlanmaktadır. Uygulama bölümünde ise, Heine’nin trajedisi kültürlerarasılık yönüyle ele alınarak analiz edilmekte ve yorumlanmaktadır. Bu bağlamda, metin analizi ve metin yorumu yöntemi kullanılmaktadır.

1.6.1. Araştırma Modeli

Bu bilimsel araştırmada nitel (literatür taraması) ve betimsel araştırma yöntemleri kullanılmaktadır. Yazara, esere, eserin yazıldığı döneme ve esere konu olan kültürlerarasılık sorununa yönelik bilgilere literatür tarama yöntemiyle ulaşılmaktadır. Toplanan veriler aracılığıyla edebî metin aydınlatılmakta ve metin analizi ve yorumu yöntemiyle neticelendirilmektedir.

1.6.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni tezin konusuna ilişkin mevcut olan tüm bilgilerden meydana gelmektedir. Yazara, esere, eserin yazıldığı döneme ve ayrıca eserin içinde var olan kültürlerarasılık sorununa ilişkin tarihsel ve sosyolojik kavramları da kapsayan tüm bilimsel

kitap, makale, tez ve internet yoluyla ulaşılabilen elektronik kaynaklar çalışmaya fayda sağlamaktadır.

Araştırmanın rneklemine Heine'nin "Almansor" adlı trajik eseri ve bu eserde analiz edilmekte olan kültürlerarasılık sorunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda, özellikle farklı inanç ve kültürlere ait bireylerin içine girmek durumunda oldukları çatışma ve bu çatışmanın neden olduğu trajik durumlar irdelenmektedir.

1.6.3. Veri Toplama Araçları

Türkiye ve Almanya'daki kütüphaneler başta olmak üzere, internet (web siteleri) ve gerekli durumlarda konuyla alakalı uzmanlardan telefon, mülakat ve e-mail yoluyla veri (bilgi) toplama yoluna da gidilebilmektedir. Özellikle kütüphanelerde mevcut olan kitap, makale ve tezlerden yararlanılması hedeflenmektedir.

1.7. Tanımlar

Burada eserle alakalı kavramların açıklamaları yer almaktadır. Bilhassa din, dil, kültür, kültürlerarasılık kavramları başta gelmek üzere, ırkçılık ve ötekileştirme gibi kavramlar da bilimsel düzeyde ele alınmaktadır.

1.7.1. Dil, Kültür ve Kültürlerarasılık Kavramları

Bu çalışmaya ışık tutacak çeşitli kavramların, yani kelime ve ifadelerin tanımları arasında, öncelikle dil, kültür ve kültürlerarasılık kavramları ele alınmaktadır. Dil ve kültür kavramları arasında sıkı bir bağlantının varlığı göz önünde tutulursa, bu iki kavramın tanımları ile çalışmanın odak noktasını oluşturan Heine'nin "Almansor" adlı eseri ile ilişkilendirilmesine zen gösterilmektedir. Bu iki kavramdan sonra, çalışmanın esas araştırma yönünü oluşturan kültürlerarasılık kavramı açıklanmaktadır.

Burkart'a (2002) göre dil, bir kültürel görüngü olarak insanlar arasında haberleşmeyi ve anlaşmayı sağlayan ve kültürü de beraberinde aktaran zorunlu bir iletişim aracıdır (s. 25). Saussure'ya (1967) göre ise dil, insan kabiliyetinin sosyal bir ürünüdür (s. 11).

Felsefenin en aktüel konusu olan dilin, çağımızda da önemini koruduğu bildirilmektedir (Kutschera, 1993, s. 11). İnsan dilbiliminde ne kadar çok derinleşirse, dile o kadar çok hâkim olabildiği ve o denli diğer insanlarla iletişim kurma imknını elde edebildiği belirtilmektedir.

Kültürün de bu olgunun daima beraberinde olduğu söylenilmektedir. Çünkü insanın, kültür(ler) ortamında doğduğu için, dilsiz ve kültürsüz yaşayamayacağı, dili ve beraberinde bulunan kültürü birlikte öğrendiği bildirilmektedir (Huntington, 1998, s. 49; Stadler, 2009, s. 33). Dil olayının, söz ve işaretlerle oluştuğu ve dilin hislerin, duyguların ve düşüncelerin karşı tarafa aktarıldığı bir araç olduğu bildirilmektedir (Lyons, 1983, s. 12-14, 287).

Aksan’a (1987) göre, “[...] dil, aynı zamanda her yönüyle bir ulusun kültürünün de aynasıdır; insanın ve uygarlığın en önemli belirtisi ve aracı, dildir” (s. 13; Moser, 1972, s. 78). Dili iletişim aracı olarak kullanan insan ise, diğer bireylerle beraber ihtiyaçtan dolayı aynı toplumda ve kültürde yaşamayı tercih eden sosyal bir aktördür (Arendt, 1989, s. 13, 22; Aristoteles, 1991, s. 115). Yaşanan her an maziye gömülme ve kültür olarak tarihe geçmektedir. Bazı diller ölseler bile, mesela, Sanskritçe, Gotik gibi (Adamzik, 2001, s. 11), o dilleri kullanan insanların kültürlerinin daha fazla tarih sahnesinde kaldığı görülmektedir.

Kültür kelimesinin, Latince “colere” kelimesinden, inşa etmek, bakım yapmak, ikamet etmek gibi anlamlara geldiği bildirilmektedir (Gössmann, 1978, s. 7; Hansen, 2000, s. 11-13; Stadler, 2009, s. 38). Kültürün, bir toplum için terakki olduğu (Schweitzer, 1960, s. 35), ayrıca her milletin kendine has maddî ve manevî kültürü olduğu belirtilmektedir (Bonn, 1930, s. 52, 53). Kültür, dilden haber veren veya dilin işareti olarak kabul edilirken; dil ise, kültürü aktaran bir aracı olarak görülmektedir. Dil ve kültür tıpkı bir madalyonun iki yüzü; bir yaprağın iki sayfası veya et ve tırnak gibi birbirlerinden ayrılmayan ve birbirlerini tamamlayan unsurlar oldukları ifade edilmektedir. İnsanla beraber onun düşünce dünyası, maddî ve manevî kültürü ve iletişim aracı olan dilinin de bunlara bağlı olarak değiştiği görülmektedir (Eisenstadt, 1992, s. 64-87; Keller, 2003, s. 17-35).

Dil gibi maddî ve manevî kültürlerin de insanlar arasında bir köprü vazifesini gördükleri ve medeniyet olarak ortaya çıktıkları söylenmektedir. İlmin bütün dallarının ortaya çıkardığı eserler, maddî ve manevî kültürün bir göstergesi olduğu gibi, ilim bizatihi (per sé) kendisinin de kültürün bir parçası olarak kabul edilmektedir (Lyons, 1983, s. 268).

Rudi Keller’e (2003) göre, kâinatta iki türlü kültür bulunmaktadır: İlahî kültür ve beşerî kültür (s. 87). Yani, kozmoloji ve onun içinde görülen kozmogonik yaratıklar: Yıldızlar, gezegenler, gökyüzü vs. (Kur’an, 23, 17) veya çok yakın örneklerden bahsedilirse; Manavgat Şelalesi, Ürgüp Peri Bacaları, Pamukkale, kanyonlar vs. insanlara ait olmayan bu tür maddî kültür Allah tarafından sebepler aracılığıyla yaratılan maddî kültür olduğu kast edilmektedir. Bu durumda ruh, can, nefis, hayal gücü, rüya, akıl, şuur, zekâ, feraset, zihin, mantık, aşk vs. manevî kültür kategorisine girerler. İnsana ait kültürün, ilk insanla başladığı ve son insanla

kültür üretiminin nihayet bulacağı söylenmektedir (Huntington, 1998, s. 49). Kültürü meydana getiren insanın, geçici (fâni) olsa bile, bıraktığı kültürün devamlı ve kalıcı olduğundan bıraktığı miras kültürüyle anıldığı belirtilmektedir (Fichter, 2016, s. 156).

Fichter'e (2016) göre, terim olarak çeşitli mânâları olan ve insan ürünü veya yapısı olan kültür, insanın bütün ürünlerini içermektedir ve her tür amaç doğrultusunda yapılmış bütün ürünler, eserler kültür kapsamındadır (s. 152, 153). Fichter (2016), bilimsel açıdan kültürü "ilkel" ve "uygar" olarak iki gruba ayırmakta, teknolojik hüneri, maddî kültürü üretme ve kullanmada kültürün bir parçası olarak tanımlamakta, kültür ve uygarlığın eş anlamlı terimler olmadığını ve özetle kültürün, toplumdaki bireylerin "ortak paylaştığı toplam kurumların bir bileşkesi" olduğunu ifade etmektedir (s. 153-155).

Tezcan'a (2012) göre, kültür günlük hayatta sanat, müzik, felsefe, edebiyat gibi mânâlara gelmekte; sosyolojide farklı olarak bireylerin toplum içindeki yaşayışlarından dolayı zamanla öğrendikleri bilgi ve becerilerin tümü anlamında kullanılmakta; kültür kelimesi ise, sosyolojik olarak bir toplumun tüm yaşam biçimi olarak tanımlanmaktadır. Sonuç olarak kültürün, bir toplumun bireyleri arasında dönüşümlü olarak alıp verilen, zamanla öğrenilmiş tüm birikimlerin yaşam şekli veya tarzı olduğu anlaşılmaktadır (s. 195).

Kültürlerarasılık kavramı ile öncelikle bir toplum içinde var olan farklı kültürlerle sahip bireylerin birlikte yaşamaları, aralarında ayrımcılık yerine etkileşimin sağlanmasını hedefleyen bir olgu olduğu anlaşılmaktadır. Farklı kültürlerden bireyler, farklı toplumlar arasında diyalogların kurulması bu bağlamda esas alınmaktadır.

Kültürlerarasılık olgusu, birbirlerine yaklaşmak isteyen insanların, ailelerin, cemiyetlerin, ulusların veya milletlerin kültürel yönden birlikte yaşamalarının farklı kültürlerle sahip bireylerin karşılıklı anlayış ve saygı ortamında bulunmaları ile ilişkilendirilmektedir. Güngör'e (1993) göre, "Bir cemiyetin kültürü, birarada yaşayan insanların muhtelif problemlerine karşı denedikleri çözüm yollarından meydana gelmiştir. Bu çözüm tarzlarının bir kısmı zamanla sabit hâle gelerek cemiyetin bütününe mal olur ve onun kültürünü teşkil eder" (s. 35).

Kültürlerin ortaya çıkış yerlerine, sebeplerine ve tarihlerine bakıldığında (Toynbee, 1979, s. 9-13), kültürlerarasılık olgusunun problemsiz bir şekilde olacağı düşünülemeyeceği, baskın, egemen milletlerin, sürekli savaşlar (veya işgaller, ganimet, esaret) gölgesinde yayılan kültürlerin birlikteliklerinden doğacak ortak veya ara kültürün oluşması için, egemen milletler tarafından ciddi şekilde bir yaklaşım ve uzlaşım ihtiyacı duyulmaktadır.

Kültürlerarasılık olgusunun oluşması, bireylerin yüz yüze konuşup, aralarındaki problemleri çözmeleri ve uzlaşmaları için aynı dil seviyesine sahip olmalarına da bağlı olduğu bildirilmektedir. Bu husustan dolayı “Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni” çerçevesi, dilsel iletişim bağlamında en uygun bir yoldur. Burada birçok öğrenme metodunun yanı sıra karşılıklı öğrenmeyi hedefleyen “Tandem” metoduna ve “Seçici Yöntem (Eklektik)” metoduna da başvurulabilir. Eşit seviyede edinilen dil seviyesi, değişik kültürleri temsil eden bireyleri daha rahat bir şekilde bir araya getirebileceği söylenebilir.

Kültürlerarasılığın, değişik kültürlerin bireyleri arasında meydana gelen bir etkileşim sürecinin sonunda oluşan ortak bir olgu olduğu ifade edilmektedir. Yabancı kültürlerle herhangi bir şekilde yaklaşıma geçilirken, mutlak surette öz kültürün dikkate alınması ve gözardı edilmemesi, aksi takdirde kültürel kimlik bunalımıyla beraber toplumsal ayrılıkların ve netice itibarıyla de toplumsal bölünmelerin (mesela, içine kapanık ghetto halinde yaşayan topluluklar gibi) ortaya çıkacağı dile getirilmektedir. “[...] Batı ile temas ederek onu benimsemeye çalışan münevverlerin eski kültürü reddetmelerine karşılık büyük kitlelerin de münevverlere itibar etmeyerek geleneği devam ettirmesi ve böylece iki ayrı kültürün yanyana yaşayıp gitmesi bilhassa bu yüzdendir” (Güngör, 1993, s. 32).

Kültürlerarasılığın, ihtiyaçtan dolayı, bir etkileşim sonucunda oluşan bir olgu olarak hiçbir kültüre mal edilemeyeceği, çünkü bu olgunun kültürlerin etkileşiminden doğan bir kültür olduğu iddia edilmektedir. Bu tür kültüre melez, karışık, ara, yeni veya ortak kültür denilebilmektedir (Fichter, 2016, s. 163). Bu tür bir kültürün, diğer kültürlerden eserler, birliktelikler barındırdığı için, bu bağlamda, bir köprü veya aracılık (mediation) görevini gördüğü ifade edilmektedir (Lyons, 1973, s. 443). Bu konuda değişik seviyede bir kültürel örtüşmenin veya kesişmenin meydana geldiği açık olarak görülmektedir. Bu durumda bütün bireyler için geçerli olan ve benimsenen kültür dilinin kullanılması tercih edilmelidir (Lyons, 1973, s. 443; Lyons, 1983, s. 288, 289).

Kültürlerarasılığın; ırk, etnik köken, renk, cinsiyet, dil ve inanç bakımından meydana gelen basmakalıp (Stereotyp) şeklindeki kilişe fikirleri reddedip, birlikte yaşama sanatını öğrenmeyi ve onu yaşamayı hedeflediği görülmektedir. Kültürlerarasılığın farklı kültürlerde yetişen bireylerin sosyal ve kültürel yönden birbirleriyle iletişim ve etkileşim göstermelerini hedeflerken, zorbalığın ve köleliğin olumsuz taraflarını tarihsel yönden acı verici, incitici ve haksız uygulamalarını göstererek onları esastan reddettiği belirtilmektedir (Weber, 2006, s. 701-714).

Kültürlerarasılık olgusunun, köleliği tamamen kaldırmayı, din yönünden tolerans sağlamayı ve özellikle medeniyetin esas unsuru olan kadınları eğitmeyi ve onlara imkân sağlamayı hedeflediği, aynı zamanda yabancıları, kendi kültürünü yok eden, örten veya yozlaştıran tehlikeli bir akım olarak değil, bilakis diğer kültürleri yaşamış olanlar ve onlardan haber verenler olarak görülmesini ve öylece kabul edilmesini sağladığı söylenebilir.

Kültürlerarasılığı ortaya çıkaran nedenlere bakıldığında; sömürgeciliğin sonu, savaş ve işgallerin sebep olduğu mülteci akımının neticesi olarak, ikiden fazla kültürlerin arasındaki ilişkiden, üçüncü bir ortak kültürün şartı olarak, küreselleşmenin sonucu veya bir düşünce ve yaşam yolu olarak ortaya çıktığı açıklanmaktadır (Yousefi ve Braun, 2011, s. 7).

Kültürlerarasılığın en önemli sebeplerinden biri olarak gösterilen ekonomik ve politik göç gerçeğine gelince: “Şu an Almanya’da her üç çocuktan biri bir göçmen aileden gelmektedir, bazı kentlerde öğrencilerin yarıdan fazlası göç kökenine sahiptir. Ülkemizde milyonlarca insan Türk, Doğu Avrupa ya da Afrika kökenlidir” (Schneider, 2012, s. 1). Göçlerle meydana gelen ara kültür ise, dikkate alınması gereken son derece önemli olan bir husustur. “Konu ‘aradaki kültür’dür, kültürlerarasılık ‘ilkesi’dir ki kültürlerarasılık ilkesinin, çokluğun çeşitliliğe dayalı üretiminde duyarlılık sağlaması istenmektedir. Kültürlerarasılık ‘modeli’ ile normların sorgulanması, bireylere acınmayı ve yabancı ortamların yakınlığını keşfetmeyi sağlayan çerçevelerin oluşturulması gündemdedir” (Schneider, 2012, s. 1).

Modern toplumlarda en azından çift/iki kültürlülük (Barmeyer, 2012, s. 29, 30) veya çokkültürlülük bir hayat tarzı tercih edilirken, homojen ve kapalı kültür gruplarının beğenilmediği görülmektedir. Diğer kültürlerle kapalı olan bir milletin, kültürel ve ekonomik gelişme bakımından kendi kendini sınırlayabileceği, ihracat yapabilmesi ve dolayısıyla da gelişebilmesi, diğer kültürlerle iletişim kurma ve iş yapmasına bağlı olduğu ve bu hususun o milleti kültürlerarasılık konusuna önem vermeye yönelteceğini söylenebilir.

Kültürlerarasılığın başlıca üç boyutta ortaya çıktığı ifade edilir. Bireysel (Mikro) boyut, grup halinde (Meso) boyutu ve kitlesel (Makro) boyut olarak gösterilebilir (Barmeyer, 2012, s. 44, 45). Kültürlerarasılık; kültürlemeyi, kültürlenmeyi, kültürleşmeyi, zoraki kültürlemeyi, başka kültürü kabullenmeyi, kültürel yozlaşmayla beraber kültürel değişimi konularını da kendi sınırlarının içine aldığı söylenebilir.

Kültürlerarasılık olgusunun ayrıca epistemoloji ve iletişim teorisiyle de yakın ilişkisinin bulunduğu, bu iki konuya ilaveten tefsir ilminin de çok büyük rol oynadığı, yani yorum hareketi, anlaşılması güç veya çok mânâlı bir konunun duruma göre en doğru bir şekilde

anlaşılmasını sağladığı ve kültürlerarası ortaya çıkabilecek muhtemel yanlış anlaşılmaları ve kargaşalığı önleyebileceği söylenebilir. Mesela, bazılarının “Kâfir-i Mutlak” olarak adlandırdığı ve her türlü kültürel yaklaşımı reddettiği bir toplumu, başkaları ise “Ehl-i Kitap” kategorisinde kabul edip, o toplumla beşerî ve ticarî ilişkilere girer, onlarla evlenir, yuva kurar ve (helal) yemeklerini yer, sosyal hayatını kültürlerarasılık olgusunun ahlakî değerleri ölçüsünde sürdürebilir. Bu hususta ulemanın tefsir bağlamında konuya yaklaşımının son derece önemli olduğu görülmektedir.

Yabancı (öteki) kültürler oldukları gibi kabul edilip yaklaşım gösterilmediği müddetçe kültürlerarasılığın meydana gelemeyeceği düşünülür. Kültürler, çeşnileriyle beraber kabul edilmeli, ortak yönler, benzerlikler bulunmalı ve böylece kültürlerarasılık olgusuna yol açılabilir. Mesela, Hz. İbrahim’in, değişik kültürlerdeki insanların sadece kendine mal etmek istediği fakat mal edemediği ortak bir değer olduğu bildirilir (Kuschel, 2006, s. 25).

Kültürlerarasılık olgusunun bireye özellikle Avrupa’da demokrasinin eksikliklerine rağmen kabullenebilecek ortak bir değer olabileceğini, dayanışmayı, adaleti, iyi bir hayatı, çevreye karşı sorumluluk duygusu taşımayı ve daha toleranslı bir şahıs haline gelmeyi kazandırabileceği dile getirilir. Kültürlerarasılık olgusunun, aynı zamanda bütün insanlar arasında bir dayanışmayı temin edebildiği ve yönetim şekli olarak da, mutlak adaleti sağlama pozisyonuna sahip olmamasına rağmen, demokrasiyi ön gördüğü söylenmektedir.

Kültürlerarasılık ile bağlantılı olarak insanları ve dolayısıyla toplumları birbirine yaklaştıran, yanlış bilinen tutumların ve davranışların yok olmasını sağlayan, büyük çapta bir birliktelik oluşmasına önemli katkısı olan, farklı kültürlerden bireylerin anlaşmasını kolaylaştıran bir olgu olduğu belirtilebilir.

1.7.2. Din Kavramı

Kültür kavramına ek olarak, onunla ilişkili diğer bir kavramın da din kavramı olduğu söylenir. Din bir sistem ve intizam bütünü olarak, insanın yaşamak istediği gerektiği sınırları belli fakat duruma ve kişiye göre değişimi esnek olan bir yaşam tarzı olduğu ifade edilir. Mesela, her milletin anayasası, onun beşeri, sosyal ve siyasal bir dini olarak görülmektedir.

Din, bir inanç sistemi olarak ele alındığında, itikadi ve ameli olarak iki yaşam tarzının söz konusu olduğu görülür. Bazıları her iki yaşam tarzını yaşamayı, bazılarının ise sadece birini tercih ettiği görülür. Mesela, İslam’ı din olarak kabul ettiği halde, İslam’ın şartlarını yerine getir(e)meyenlere ilişkin olarak, işleri nedeniyle namaz kılamayan insanlar gibi.

Kur'an'a göre, Allah'ın sadece bir dini vardır o da İslam'dır: "Şüphesiz ki Allah katında din İslam'dır" (Kur'an, 3, 19); "Kim İslam'dan başka din ararsa, bu ondan kabul edilmez" (Kur'an, 3, 85); "Sizin için dinde bir güçlük kılmamıştır" (Kur'an, 22, 78); "Din olarak sizin için İslam'ı seçtim" (Kur'an, 5, 3).

İmam-ı Azam'a (2009) göre din şu şekilde açıklanmaktadır: "Din, kelimesi mutlak zikredildiği zaman, ondan kast edilen tasdik, ikrar [söylemek] ve Peygamberlerin Allah tarafından getirdikleri hükümleri kabul etmek mânâsıdır" (s. 166).

Güvenç'e (1984) göre din şu anlama gelmektedir: "Din, insana yaratılışındaki gayeye ulaşabilmesi için, takip etmesi gereken yolu gösteren ilâhî bir nizâmdır. İnsanlar tarafından teşri edilen [açıklanan] kanun ve nizamlar din olmadığı gibi, tahrif'e uğramış ilâhî dinler de din olmaktan çıkar. Mutlak olarak din kelimesi söylendiği zaman, ondan murat, hak dindir. Bâtıl ve muharref din, ancak mukayyed [kayıtlı] olarak zikredilir" (s. 9).

Heine, dinin bazı şahıslar tarafından iyi emeller dışında kullanıldığını ve bu durumdan dolayı da din adamlarına karşı mesafeli olduğunu, dinin havra, kilise ve cami güçleri tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanıldığını aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

Es ist doch eine bekannte Bemerkung, daß die Pfaffen in der ganzen Welt, Rabbinen, Muftis, Dominikaner, Konsistorialräte, Popen, Bonzen, kurz das ganze diplomatische Corps Gottes, im Gesichte eine gewisse Familienähnlichkeit haben, wie man sie immer findet bei Leuten, die ein und dasselbe Gewerbe treiben (Heine, 1968, II, s. 388).

Heine'nin, Yahudîleri ve Hristiyanları, özellikle kiliseyi ve onu tekelinde tutan Papalığı "[...]; die Kirche, das große Haus, dessen Chef der Papst ist, [...]" ağır bir dille hicv ettiği görülmektedir. Heine'nin, "Atta Troll" adlı eserinde ise onun bütün inananlarla alay ettiği görülmektedir: "In dem großen Viehstall Gottes, // den wir Erde nennen, findet // Jegliches Geschöpf die Krippe // und darin sein gutes Futter!" (Heine, 1968, I, s. 419). Burada Heine'nin dünyayı Tanrı'nın sığır ahırını olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

İnsanlar tarafından yaşanmış dinlerin çok eski çağlara kadar dayandığı, dünyanın farklı kültürlerinde, farklı coğrafyalarında farklı dinlere, inançlara rastlandığı, bununla beraber, dinlerin ortak hedeflere sahip olduğu bildirilmektedir. Örneğin, insanlara huzur sağlama, yol gösterme, doğru davranmaya yöneltme, sevgiyi aşılama gibi. Dinlerin genel anlamda bu hedeflerine ulaşmak için çeşitli değerler üzerinden insanların rahat ve huzurlu bir yaşama ulaşmalarına da katkı sağladığı ifade edilmektedir. Dünyada bilinen çok sayıda dinin mevcut olması, çok tanrılı ve tek tanrılı dinler arasında bir ayırım yapılması gereği görülmektedir. Çok tanrılı dinlere değinmek gerekirse, eski Yunan'a, Hindistan'daki Hinduizme bakmak önem arz etmektedir. Hinduların reenkarnasyona, yani ruhun bir bedenden ayrıldıktan sonra

başka bir bedende yaşamaya devam ettiğine inandıkları bilinmektedir. Tek tanrılı olanlar ise, Musevîlik, Yahudîlik, İsevîlik, Hristiyanlık ve Müslümanlık olmak üzere belirtilen din ve inançlardan oluştuğu bilinmektedir. Bu ayırımın dışında Budizm gibi tanrı yerine ahlaki değerlerin benimsendiği inançlardan bahsedilir. Bu çalışmada sadece tek tanrılı dinlerin ele alınmasının ve açıklanmasının yeterli olduğu düşünülmektedir.

Tek Tanrı'ya inanan dinlerden birinin de Hristiyanlık dini olduğu bildirilir. Bu bağlamda İsevîlik ve Hristiyanlık kavramları arasında da fark olduğu açıklanmalıdır. Hristiyanlık dininin Hz. İsa (Jesus) ile birlikte anlam kazandığı görülmektedir. Hz. İsa'nın tüm insanlara yardımcı olan ve Tanrı'ya ait olarak görülen önemli bir figürdür (Bibel-Johannes, 1, 1-3). Bilindiği gibi, Hristiyanlık inancının öncesinde ise Musevîlik dininin geldiği bilinmektedir.

Musevîliğin dünyanın en eski dinlerinden biri olduğu, bazen Musevîlik için Yahudîlik terimi de kullanılmakla beraber, aslında Musevîlik için bir din, Yahudîlik için ise bir ırkın kastedildiği, Musevîlik dininde Hz. Musa'nın peşinden gidilmesinin şart olduğu bildirilir. Allah'ın, kırk gün Sina yarımadasında bulunan Tûr dağında kalan Hz. Musa'ya "On Emir" (Evâmir-i 'Aşere) olarak bilinen kanununu bildirirken (Rumî, 1980, s. 329), abisi Hz. Harun'un, Samiri'nin kavmi putperestliğe yöneltmesine engel olamadığı için Hz. Musa'dan azar işittiği bildirilmektedir. Hz. Musa'nın sadece "On Emir" denilen kanundan haberdar olduğu söylenilmektedir. Küng'ün (1985a), "beşer sözü" dediği (s. 565) Eski Ahit'i Hz. Musa yazmadığı gibi, onun Ahit'te ölümü hakkında verilen haberden dolayı, Nun'un oğlu Yuşa peygamberin yazdığı söylenilse de kesin olarak kimin yazdığı hâlâ tartışılmaktadır (Friedman, 2007, s. 15-40). Musevîlerin sadece ibadetle (Allah'ı anmakla) uğraştıkları, fitneci olmadıkları; İsrail'in kimliğini kötüye kullanan ve o kimlik üzerinden, özellikle Filistin'de soykırım işledikleri görülen, Yahudî ve özellikle Siyonistlere hiç benzemedikleri ve tıpkı İsevîler gibi, evrensel İslam ahlakı ve fıtratı üzeri yaşadıkları görülmektedir.

Yahudîler, babaları belli olmayan, dul bir kadının en büyük oğlu Yahuda'ya izafeten denilmektedir. Hz. Yakub'un hanımı Rahel vefat edince, Yahudîlerin anası olan dul kadının oğullarıyla beraber önce Hz. Yakub'un (İsrail) evine hizmetkâr olarak yerleştiği, sonra ilk işleri, (Rahel'in çocuklarını) Bünyamin bebek olduğu için, Hz. Yusuf'u öldürme planları yapıp, onu Ken'an kuyusuna atmak olduğu bildirilmektedir. Ben-i İsrail sadece Hz. Yusuf, Bünyamin ve onların zürriyetine denilir. Hz. İsa'ya göre, Yahudîler, peygamber katilleri olarak, lanetli şeytanın çocuklarıdır (Bibel-Johannes, 8, 44-45). Bunların, Hz. Musa'ya verilen "On Emir" ve açıklamalarındaki anahtar kelimeleri (mesela, Echad/Ehad kelimesini Yachid'le) değiştirdikleri, Ashab-ı Uhdûd soykırımı ve çok sayıda peygamber öldürdükleri

için, Kur'an tarafından açıkça lanetlendikleri görülmektedir (Kur'an, 2, 65, 75; 4, 157; 5, 41; 7, 166; 85, 3-8).

Kepel (1996), Yahudilerin milyonlarca Siyahî Afrikalıyı soykırım ve esir ticareti dolayısıyla en vahşi mahlûk oldukları inkâr edilemez derecede belgeli olduğunu ifade ederken, köleleri aynı zamanda para karşılığında ahlak dışı kullandıklarını da belirtmektedir (s. 104, 105). Heine'nin, bu bilinçle, Yahudilerden nefret ettiği ve kendisini onlardan ayırıp Musevî olarak gösterdiği görülmektedir. "Pers şahı Sirus Babil'de sürgün yaşayan Yahudilerin M. Ö. 534'te Filistin'e dönerek hem tapınak ibadetlerini hem de ulusal kimliklerinin unsurlarını yeniden oluşturmalarına izin verdiğinde Yahudilerin tarihine yeni bir bölüm de başlamış oldu" (Peters, 2010, s. 38). Peters'e (2010) göre, Yahudilerin başlayan "yeni bölümüne" göre, bir zamanlar siyahî Afrikalıların maruz kaldığı soykırıma bu sefer İsrail zulmüne Filistinliler'in en barbar şekilde maruz kaldıkları apaçık ortadadır. Tevrat'ı dinlemeyen Yahudiler, cinayet işleyerek toprak gaspına ve yerleşime hâlâ pervasızca devam ederek hâlâ sınırları belli olmadığı için korsan konumunda olan İsrail adında aslında bir terör örgütü olan sözde bir devlet kurmaya çalıştıkları görülmektedir (Stein, 1998, s. 36).

Yahudilerin, kanun kitabının kodlaması olarak kabul edilen Mişna ile ek (lahika) ve hahamların tefsirleri Gemara'dan oluşan (kutsal) Talmud'un; Allah'a hakaret, ahlaksızlık ve delilik içerdiği iddiasıyla Vatikan tarafından yasaklandığı bildirilmektedir. Önce 1242 ve 1244'te ateşe atılır, sonra 9 Eylül 1553'te bir daha yakılmak üzere Roma'da Campo de' Fiori adlı yerde Papa III. Julius (1550-1555) tarafından ateşe atıldığı belirtilir. Katolik kilisesinin, Papa IV. Pius'tan dolayı Talmud konusunda ikilemde olduğu görülmektedir (Godman, 2006, s. 32, 123). Yahudilerde, Kudüs ve Babil Talmud'ları olarak iki türlü Talmud'un olduğu (Talmud, 1963, s. 13). Midraş'ın ise, Tevrat'ın tefsiri olduğu iddia edilmektedir (Weiland, 1991, s. 133).

İsevîliğin, Hz. İsa'nın insanlara bildirdiği vahiy hareketine denildiği ifade edilir. Hristiyanlık, İsevîlik olmadığı gibi, Hz. İsa'dan çok sonraları ortaya çıkan (kılıçlı, kanlı, barbar) bir hareket olarak görülmektedir. İncil yazarı Matta'ya göre, havari bile olmayan (Bibel-Matthäus, 10, 2-4), kendisini öz eleştiri yaparak, en büyük günahkâr ve sahtekâr olarak belirten ayrıca Yakup oğlu Bünyamin'in soyundan geldiğini iddia eden Pavlos'un (Paulus) misyonerlik hareketi, toplumdaki bazı meşhur şahıslara M. S. 57-62 yıllarında yazdığı düzmece mektuplarla başladığı bildirilir (Augias, 2011, s. 133; Bibel-Römerbrief, 11, 1; Kuzgun, 1996, s. 197; Scheffbuch, 1981, s. 3, 12-20; Weiland, 1991, s. 132, 407).

Küng'ün (1985a), özellikle günümüzdeki Tevrat ve İncillerin orijinal olmadıklarını, bilakis birbirleriyle çelişen, tutarsız ve insan sözü olduklarını “Und die Bibel des Neuen wie des Alten Testaments, wurde wie insbesondere die Briefe des Paulus und der Beginn des Lukasevangeliums unbefangen bezeugen – auf Erden geschrieben und gesammelt. Also eindeutig Menschenwort [...]” (Eski ve Yeni Ahid denilen İncil, bilhassa Pavlos’un mektupları ve Luka İncili’nin başlangıcı tarafsız olarak [bakılırsa] – yeryüzünde yazılmış ve toplanmıştır. Yani apaçık insansözü [...]) (s. 565) belirtmesi, güncel İncillerin Hz. İsa’yla doğrudan alakalı olmadıkları kesinlik kazandığı anlaşılmaktadır. “İsa’nın müridlerinin mektupları Hristiyanlarca ‘Yeni Ahit’ olarak kabul edilip ‘Eski Ahit’in yanına konulmuştur” (Peters, 2010, s. 25).

Johannes İncil’i hariç, iki yüz sene sonra yazıldıkları bildirilen muhtelif ve birbirleriyle örtüşmeyen hatta yer yer tenakuzlar arz eden incillerin ortaya çıkması (Ceming ve Werlitz, 2004, s. 19; Kuzgun, 1996, s. 148, 196), hayvanların da bulunduğu bir ahırda doğan Jesus Christus’un korkunç çocukluk (infant terrible) hayatının yazıldığı (Ceming ve Werlitz, 2004, s. 93-95; Schaper, 1957, s. 36, 47-52) incillerin M. S. 325 İznik Konsili kararıyla yasaklanıp (Ceming ve Werlitz, 2004, s. 31-33, 67-162; Kuzgun, 1996, s. 156-158; Solak, t.y., s. 28; Weidinger, 1985, s. 394-494) ayrıca bugünkü incillerde defalarca adı geçtiği (zikredildiği) halde Barnabas’ın incilinde Hz. Muhammed’ten defalarca bahsettiği için apokriflere (sahte, gizli) dahil edilmesi veya kilise tarafından kabul edilmemesi (Barnabas, 1907, s. 50, 54, 59, 71, 72, 123, 124, 142, 175, 212; Schuck, 1954, I, s. 47-55), Hristiyanlığın dinden ziyade kendi kendilerini kutsayan papalığın kurduğu ve hâlâ elinde tutup yönettiği bir “Sekte” (örgüt); “[...]; die Kirche, das große Haus, dessen Chef der Papst ist, [...]” (Kilise, Papa’nın şef olduğu büyük ev) (Heine, 1968, II, s. 388) olduğu anlaşılmaktadır.

Musevîlerin, Yahudî olmadıkları gibi İsevîlerin de Hristiyan olmadıkları; kilisenin, Hz. İsa’yı kullanıp, incilleri de saf dışı bırakıp kendisini hatasız göstererek, Hz. İsa’nın meşrebine tamamen aykırı olarak, dünya savaşları dâhil milyonlarca masum insanın katledilmesine engel olmadığı, bilakis öncü ve sebep olduğu görülmektedir. Hz. İsa’nın kiliseyle hiçbir alakası olmadığı gibi, kanunda da “Öldürmemelisin!” kesin emri varken, insan öldürmenin İsevîlik meşrebinde asla olmadığı bildirilmektedir. Hristiyanlara göre, Yahudîler, Hz. İsa’nın kanını (kan grubu hiç belirtilmezken) akıtıp, öldürürler. Kilise’nin, kendine bağlı olmayan Hristiyan mezheplerine ve İncil tercümesine de savaş açtığı (mesela, Luther’in 1521’de Wartburg’ta yaptığı tercümeden dolayı), kendisine aykırı düşünelere karşı sıfır toleranslı olduğu görülmektedir. Hristiyanlığın, Nasıralı olan Hz. İsa’ya bağlı İsevî bir

hareket olmadığı, bilakis Papalığın hegemonyasında olan hareketli, kanlı bir örgüt (Sekte) olduğu bildirilmektedir. Hz. İsa, Allah'ın sözü (Allahswort) olduğu için (Kur'an, 3, 39, 45), insan şeklinde nûranî (Hologene benzer, sofrada (Maide) cennet meyveleriyle beslenen, kanı ve suyu olmayan) gayet özel bir yaratılıştaki olduğu anlaşılırken, çarmıhtaki kişinin kanının mızraktan dolayı akması onun benzeri olduğu anlamına geldiği anlaşılmaktadır.

Teslis inancına gelince, “[T]eslis öğretisi, ancak mîlâdî 325’deki İznik Konsili ve 381’deki İstanbul Konsili’nden sonra Ortodoks Hristiyan inancının aslî bir parçası olarak ilan edilmiştir” (Rahim ve Thomson, 2009, s. 23). Teslis konusunda emin olmayan Athanasius “Tanrı’nın üç değil, bilakis sadece bir olduğu” görüşünü paylaştığı görülmektedir (Rahim ve Thomson, 2009, s. 23).

Kilise erbabı, seçkin ve mümtaz bir anne olan Hz. Meryem tarafından dünyaya getirilen Hz. İsa’yı (Moeller, 1961, II, s. 227-231) kendi dünyevi makam ve servetlerine servet katmak için onu “Allah” makamına çıkarmakla ona en büyük saygısızlığı gösterdiği görülmektedir (Kur'an, 5, 116). “Jesus fühlte rein und dachte // Nur den Einen Gott im stillen; // Wer ihn selbst zum Gotte machte, // Kränkte seinen heil’gen Willen” (İsa, sadece bir Allah’ı sessizce hissetti ve tefekkür etti. Onu bizatihi Allah yapan, onun kutsal arzularını zedeler) (Goethe, 1946, s. 73).

İslam dinine ilişkin olarak, Kur'an'a göre iki tür İslam vardır: Evrensel İslam ve Tarihi İslam. Evrensel İslam, Hz. Âdem'den başlayıp Hz. Muhammed'e kadar olan İslam'a denilirken, Tarihi İslamiyet ise, evrensel İslam'ın içinde olup, Hz. Muhammed'le başlayıp, kıyamete kadar devam edeceğine inanılmaktadır. Bu bağlamda Hz. İsa, Hz. Yusuf vs. hepsi Evrensel İslam peygamberleri oldukları anlaşılmaktadır (Kur'an, 12, 101; Rahim, 1981, s. 208). Kur'an'ın muhatap olarak, bir ırkı, bir kabileyi, bir ulusu veya bir milleti almayıp, bütün inananları veya bütün insanları muhatap edinmesi, İslam'ın evrenselliğine (Aydın, 2000, s. 11); Kur'an lisanının Arapça ile karışık olması onun evrensel kutsal bir mesaj olduğuna (Kur'an, 20, 113; 41, 3; Mahmud, 1964, s. 19) ve Hz. Muhammed'in ümmî yani umumi olması, diğer bir deyişle bütün insanlara (cin, hayvan ve tabiata) gönderilmesi de onun evrenselliğine işaret ettiği görülmektedir (Kastalânî, t.y., 1, s. 21; Kur'an, 21, 107).

Aynı zamanda Tarihi İslamiyet peygamberi de olan Hz. Muhammed'e (569-632) indirilen Kur'an'ın ilk vahiy El 'Alak (Kur'an, 96, 1-4)'la M. S. 610'da başlayıp, kıyamete kadar devam edeceğine inanılır. Kur'an vahiy olarak ele alındığında, Hz. Cebrail tarafından Hz. Muhammed'e Mekke'ye yakın bulunan Hira mağarasında getirilen El 'Alak Suresi birinci sure olup, geleneksel Kur'an sureleri sıralamasında ise 96. sırada olduğu görülmektedir.

İslam'ın dört temel kaynağının Kur'an, Hz. Muhammed'in hareket ve sözleri, Kıyas ve İcmâ oldukları İslam uleması tarafından bildirilir (Kathir, t.y., s. 368; Rahman, 2004, s. 123-128).

1.7.3. Irkçılık ve Ötekileştirme Kavramları

Irkçılık kavramına açıklık getirmek için önce ırk kavramına değinmek gerekmektedir. Günümüzde biyolojik açıdan saf ırkın (kesin ırk) bulunmadığı belirtilir. Irkçılığın temelini oluşturan ırk kavramı ise, “fiziksel ayrıcalıklara dayalı bir önyargı” olarak açıklanmakta, ırkçı kişi, ırk bazında, bazı insanları üstün bazılarını da aşağı seviyede olduğu düşüncesinde olan kişi olarak belirtilmektedir (Kasım, 1985, s. 9; Tezcan, 2012, s. 75, 76, 300).

Giddens (2008), ırkı şöyle tanımlamaktadır: “İrk biyolojik olarak temellendirilen dış görünümüne göre bireylerin ve grupların yerinin belirlendiği, çeşitli özelliklerin ya da becerilerin atfedildiği bir dizi toplumsal ilişki olarak anlaşılabilir” (s. 534).

Irkçılığın lügat yönünden şu anlamı içerdiği bildirilmektedir: “İnsanların toplumsal özelliklerini biyolojik, ırksal özelliklerine indirgeyerek bir ırkın başka ırklara üstün olduğunu öne süren öğretisi” (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 1126).

Psikolojik olarak kötü bir hastalık (sarî, maraz), illet, ötekileştirme ve ayrımcılık olan ırkçılık, ırkla alakalı yapılan her türlü teorik ve pratik hale denildiği anlaşılmaktadır. Mesela, haksız bir durumda kendi ırkına destek verme durumuna ırkçılık, kişiye de ırkçı denilir. Günümüzde globalleşmeden ve kültürlerarasılıktan dolayı saf ırkın hızla melezleşip günden güne halk ve ulus tabakasından millet kategorisine çıkarak, haksız durumlarda ait olduğu milleti desteklemesi de ırkçılık kapsamına girdiği ifade edilir (Solak, t.y., s. 236). Tezcan (2012), ırkçılık kavramını, toplum içinde belli bazı kişilerin veya “grupların benimsediği tutum ve davranışlar” (s. 76) diye tanımlamakta ve ırkçılığı çeşitlerken de en son aşaması olarak Naziliği örnek olarak verdiği görülmektedir (s. 301).

Hz. Muhammed'in “ırkçılık yapan, ırkçılık yolunda savaşı ve o yolda ölen bizden değildir!” (Dâvud, 3, s. 332'den aktaran Solak, t.y., s. 271) anlamındaki sözü ırkçılığın İslam tarafından kesin bir şekilde yasaklandığını göstermektedir. Tüm insanları kültürlerarasılık bakımından din paydasında birleştiren İslam, “bölünmenin, parçalanmanın, kısacası ırkçılığın, kavmiyetçiliğin en büyük düşmanıdır” (Solak, t.y., s. 123). Kur'an'da bu konuda pek çok ayet olmasına rağmen, burada sadece iki ayet örnek olarak gösterilebilir: “Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve

kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla kaçınandır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır" (Kur'an, 49, 13); "O'nun delillerinden biri de, göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin ayrı ayrı olmasıdır. Şüphesiz bunda, bilenler için ibretler vardır" (Kur'an, 30, 22).

İrkçılık, bireyin, başkasını ötekileştirirken aynı zamanda kendisinin de ötekileşmesine sebep olabilir. İrkçılık, aynı zamanda değişik kültür ve inançlarda eğitim gören insanların birlikte yaşamasını da engelleyebilir. Bu yönden bakıldığında, ırkçılığın; bir bireyin, ulusun veya milletin tolerans, müsamaha, tahammül ve duygudaşlık duygularını da, duruma göre, ortadan kaldırması muhtemeldir.

Kasım'a (1985) göre, ırk ayrımı ötekileştirmeye sebep olan keyfi bir durumdur; böyle bir durum bireyleri geri bırakacak, dolayısıyla ırk ayrımı (ötekileştirme) insan zihninde büyük çatışmalara yol açacaktır. Bu bağlamda Kasım, özellikle Siyonistlerin Filistinlilere karşı yürüttüğü ırkçı politikayı örnek verdiği görülmektedir (s. 12, 13).

Yahudilerin, tarih boyunca huzursuzluk çıkardıkları ve Hristiyanlara göre, Pilatus, Hz. İsa hakkında "Ich finde keine Schuld an diesem Menschen" (Ben bu insanda suç bulmuyorum) diyerek onu tamamen suçsuz bulduğu halde, onu çarmıha gerdikleri için (Koch, 1966, s. 102), Hristiyanlar tarafından (seçilmiş) "lanetli halk veya ulus ve şeytanın çocukları" (Bibel-Johannes, 8, 43-45) olarak adlandırılıp ötekileştirilirler. Yahudilerin topluma uygun olmayan hareketlerinden dolayı 1290 yılında tamamen kovulmuş oldukları, 1492 yılında (Granada'nın düştüğü yıl) üç yüz bin Yahudînin İspanya'dan başka yerlere tehcire (göçe) zorlandığı bildirilmektedir (Khella, 1994, s. 533). Heine'nin "Usta" dediği Martin Luther de "Von den Juden und ihren Lügen" (Yahudîler ve onların yalanları üzerine) adlı risalesinde, Yahudîlerin profesyonel yalanlarından, cinayetlerinden dolayı zehirli yılanlara benzetmesi ve şeytanın seçilmiş lanetli çocukları olduklarını söylemesi ile önem arz etmektedir: "Zweifelt nicht, in Christus Geliebte, dass Ihr nach dem Teufel keinen bittereren, gewalttätigeren Feind habt als den richtigen Juden ... die Juden sind rechte Lügner und Bluthunde ... sie sind giftige Schlangen, Meuchelmörder und Teufelskinder" (Bibel-Johannes, 8, 43-45; Breuers, 2011, s. 23). Buna göre, onların dolaylı olarak kendi (bozguncu, muzır) hareketlerinden dolayı toplumda ötekileştirildikleri görülmektedir.

Müslümanların, Yahudîlere kültürel anlamda, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Yuşa, Tevrat ve özellikle "On Emir" gibi değerlerle; Hristiyanlara ise, kültürel anlamda, Hz. İbrahim, Hz. İsa, Hz. Meryem ve İncil gibi ortak görülüp kabul edilen değerlerle

yaklaşmaları gerektiği düşünülmektedir. Genel olarak, farklı dinler arası çatışmaların, ırk ve insan ayrımının kültürlerarasılığı da engellediği kesin olarak görülmektedir.

Yahudilerin, Müslümanlara kültürel anlamda yaklaşımları, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Yusuf vs. tarzında olmalı, Filistinliler'e yaptıkları gibi (bebek, çocuk, yaşlı, kadın vs. demeyip, onların temel yaşam haklarını gasp ederek, evlerini, okullarını, fırınlarını, hastanelerini yıkıp, misket bombası gibi yasak bombaları hatta kimyasal kullanarak öldürüp, en iyi ihtimalle hapse atıp, topraklarını "İnsan Hakları Mahkemesi" denilen kuruluşun gözleri önünde gasp etmesi şeklinde) olmamalıdır. Bu tür hareketlerin kültürlerarasılık olgusunun vuku bulmasına karşı son derece ciddi bir engel oluşturduğu da kesindir.

Hristiyanların, Müslümanlara kültürel anlamda yaklaşımları, Hz. İsa, Hz. Meryem ve İncil gibi ortak değerler bağlamında olmalıdır. Yüzyıllar boyu Müslümanlara karşı sürdürülen haçlı zihniyeti ve özellikle Vatikan'ın uşağı olan papaz Ximenes'in Granada'da pazar yerinde, Müslümanların kutsal olan Kur'an'ı yak(tır)ması (Heine, 2015a, s. 11; Huntington, 1998, s. 335) gibi olmamalıdır. Ayrıca, günümüzde de İsveç ve Danimarka'da Kur'an'ın yırtılması ve yakılması gibi değil, bilakis Lessing'in Giovanni Boccaccio'nun "Dekameron" eserinden esinlendiği (Boccaccio, 1943, s. 41) kabul edilen "Nathan der Weise" tarzındaki bir yaklaşım olmalıdır. Yani, Goethe'nin: "Buch der Bücher" (Kitapların kitabı) (Goethe, 1946, s. 96) olarak gördüğü ve Küng'ün (1985a), "Der Koran, so sahen wir, im Himmel aufbewahrt, wurde als direktes Wort Gottes Satz um Satz für die Menschen diktiert, und ist deshalb Satz um Satz unfehlbar wahr. Also ein in jeder Hinsicht (sprachlich, stilistisch, logisch, historisch) vollkommenes, heiliges Buch, [...]" (Öylece gördük ki Kur'an, gökte muhafaza edilmiş, Allah'ın doğrudan sözü olarak insanlar için dikte ettirilmiş ve bundan dolayı cümlesi cümlesine gerçektir. Yani her yönden (dil, stil, mantık, tarih bakımından) mükemmel kutsal bir kitaptır) (s. 565; Küng, 2006, s. 92-110) gibi yaklaşım tarzında olmalıdır ve İslamofobi'den uzak durmaları kültürlerarasılık olgusuna son derece müspet bir şekilde etki edeceği ve olumlu yaklaşım gösterebileceği öngörülmektedir.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de ırkçılığın kültürlerarasılığa engel teşkil ettiği söylenebilir. Uluslararası veya milletlerarası kalıcı bir barış, tolerans ve tahammül sağlanmadığı müddetçe kültürlerarasılık olgusunun meydana gelmesi ve sürdürülmesi, Avrupa'nın İslam'a ve özellikle Kur'an'a karşı menfi tutumu, ayrıca kültürlerarasılık olgusuna son derece önemli katkıları olan göçün engellenmesi, sığınmacıların kullandıkları lastiklerinin kasten patlatılması ve boğulmalarına seyirci kalınması ve bilhassa Müslüman göçmenlerin sınır dışı edilmesi sürdürülen kültürlerarasılık olgusunun oluşması düşünülemez.

Amerika'nın, 15. yüzyıldan beri (1492) başta Kızılderililer olmak üzere, birçok yerli ulusa uygulamış olduğu milyonları aşan etnik temizlik hareketinin (Genocidios de indios americanos) halen kültürel alanda da devam etmesinin yanlış olduğu görülmektedir (Smolinsky, 2003, s. 197). Ayrıca ısrarla siyahî kültürü ve siyahîlerin Müslüman ve kültürel bir grubu olan NOI ve FOI (Nation of Islam and Fighter of Islam) vs. gibi toplum akımları (Kepel, 1996, s. 56-85) kasıtlı olarak görmemezlikten gelmesi, “Bizden olmayan bize karşıdır” tavrı ve yaklaşımı devam ettikçe, kültürlerarasılıktan bahsetmenin mümkün olmadığı görülmektedir. Amerika’da kültürlerarasılık olgusunun oluşması için, orada yaşayan tüm insanların kültürleri adil bir şekilde muamele görmeleri gereklidir. Almanya’da da İslam ve yabancı düşmanlığının somut (müşahhas) halini gösteren yıllardan beri cami ve mescitlere yapılan sistematik saldırı ve kundaklamalar, ayrıca devlet tarafından engellenmeyen apaçık aleni saldırılar, Alman Gençlik Dairesi’nin (Jugendamt) yüz binlerce Müslüman bebek ve çocuğun ailelerinden türlü bahanelerle alınıp (Apartheid) sözde Hristiyan ailelere verilmesi ve bu yolla sistematik olarak tamamen asimile edilmeleri, Müslümanların kutsallarına karşı yapılan saldırgan ve ahlak dışı hakaretler içeren davranışlar son bulmadığı müddetçe kültürlerarasılık olgusundan bahsetmenin mânâsız olduğu ve sözkonusu bu olgunun oluşmasının, diğer kültürleri tanımak, kabul etmek ve maddî-manevî değerlerine saygı göstermekle mümkün olduğu ifade edilir.

Hollanda ve Fransa’nın İslam’a ve Müslümanlara karşı takındığı ve kültürlerarasılığı temelden sarsan değişmeyen katı durumu söz konusu olguyu engellediği görülmektedir. Camilerin kapatılması, yabancıların geri göçe zorlandırılması, “Avrupa İnsan Hakları” kuruluşunun gözleri önünde kendi ırklarından olmayanların aşağı görülmesi ve insanların “onuruna dokunmaları” temel haklarına saygı gösterilmeden istismar edilmeleri ve dolaylı olarak toplumsal kutuplaşmalar sürdükçe kültürlerarasılığın oluşamayacağı görülmektedir.

Avrupa mahkemelerinin salonlarında Hristiyan haçının baş tacı olması, mahkemelerin tarafsızlıklarına gölge düşüreceği düşünülmüyorsa, başörtülü Müslüman bir kadının da hâkim olarak adaleti tecelli ettireceğine gölge düşürülmemelidir. Adaletin tecelli edeceği yerlerin tamamen tarafsız (neutral) olması kültürlerarasılık olgusunun esaslarından olduğu kabul edilmektedir. Semboller işaret diliyle belli mânâları ifade ettikleri için, aynı inançta olmayanlar için yanlış bir algıya sebep olabilmesi ihtimali, başını (ideolojik yönden) örtmeyen bir birey için de geçerli olduğu düşünülebilir.

Fikren, Orta Çağ’da yaşayan, kendilerini skolastik dünyasından çıkaramayıp fosilleşmiş beyinlere sahip olanlar, 21. asırda bile başörtülüler hakkında bakış açıları ve klişe fikirleri

değişmediği ve başörtülü insanları ötekileştirdikleri veya başkalarının yaşam tarzına karşı çıktıkları müddetçe kültürlerarasılığın oluşması ve böyle bir olgunun vuku bulmasının da mümkün olmadığı görüşü toplumda hâkimdir. Başı açık bir Hristiyan, Yahudî, Mecusî, Ateist, komünist veya satanist bir kadın hâkime söz söylenemezken, başörtülü Müslüman bir kadın hâkimi ötekileştirme hareketi, kültürlerarasılık olgusuna karşı büyük bir engeldir. Bu tür haksız engellerin aşılması, ancak medeniyet bahçesine başka kültürlerle karşı anlayış, tolerans ve tahammülle girmekle mümkün olduğu söylenebilir. Yani ötekileştirme yerine duygudaşlık yapılması kültürlerarasılık olgusuna ulaşım için en iyi yol olduğu ifade edilir.

Milletlerin veya ulusların dini inançlarına, küresel ahlak değerlerine ve kültürlerine saygı olmadan insanların kültürlerarasılık olgusunu meydana getirmesi ve bu olgu içinde birlikte mutlu yaşaması mümkün olmadığı görülmektedir. 1618 yılından itibaren Barock döneminde Avrupa'yı kasıp kavuran Otuz Yıl Savaşları olarak bilinen kanlı mezhep savaşları (Huch, 1958, s. 192-94) ve sonrası insanlığın yaşamış olduğu iki dünya savaşının tekrarlanmaması için, tüm yetkili insanların özellikle dindarların karşılıklı görüşmelerle kültürlerarasılığı desteklemelerinin şart olduğu ortadadır (Freund, 2000, s. 36; Küng, 1990, s. 171; Küng ve Kuschel, 1993, s. 21).

Kültürlerarasılık açısından bakıldığında zaman, değişik sosyal hayat tarzları ve değerler kültürlerarasılık olgusuna engel olmamalı veya bir çatışmaya sebebiyet vermemelidir. Mesela, şehirli ve köylü, Avrupalı ve Asyalı, Amerikalı ve Avrupalı, başörtülü ve başörtüsüz, erkek ve kadın olmak veya olmamak bu olguya bir engel teşkil etmemelidir. Küresel bir kültür düşüncesi, insanları küresel mutabık olabileceği ahlakî ortak değerlere (Barmeyer, 2012, s. 54) ve bir ortak dile yönlendirmektedir. Söz konusu bu iki unsur her ne kadar mümkün olsa bile, bu zamandan dolayı küresel bir dinin şu an için mümkün görünmediği ortadadır (Huntington, 1998, s. 72, 81, 89, 92-114). Dünya genelinde küresel bir kültür savaşı uzak gözükse de, böyle bir savaşın muhtemel olduğu ve böyle bir durumun değişik kültürlerle ait bireyler tarafından bir yanlış anlaşılma ve meselenin kontrolden çıkması halinde mümkün olduğu bildirilmektedir (Huntington, 1998, s. 514-15).

Kültür ve kültürlerarasılık bağlamında farklı kültürlerle sahip insanların aynı ortamda yaşaması ve birbirleriyle iletişim kurmaları, dünya genelinde barışın yanı sıra empatinin gelişmesi için zaruri bir durum olarak görülmektedir. Kültürlerarasılık olgusunun tezahürü, bireylerin veya toplumların medeni bir tarzda gösterecekleri cesaret, haktan yana olma, tolerans ve tahammülleriyle doğru orantılıdır ve bu olgunun meydana gelmesi kolay olmamakla beraber tamamen imkânsız bir husus olarak da görülmemektedir. Bu çerçevede,

dünyanın huzuru ve güvenliği, dünyanın çokkültürlülüğü kabullenmesini gerektirmektedir (Huntington, 1998, s. 525). Çokkültürlülük olgusunun toplumda kabulü; kültürlerarasılık olgusunun da toplumdaki önemiyle doğru orantılı olduğu belirtilmektedir.

Netice itibariyle, silâhlar susmadıkça, zoraki göçe maruz kalan insanların din, dil ve kültür bakımından asimilasyona (Barmeyer, 2012, s. 24) tabi tutulmalarına veya maruz kalmalarına bir son verilmediği müddetçe, işgaller, esaret, kölelik, zoraki vaftiz vs. son bulmadıkça, temel hak ve hürriyetlere, yaşam tarzlarına, özellikle ibadet ve başörtüsü tercihi saygı duyulmadıkça, basmakalıp, klişe fikirlere ve ötekileştirmelere son verilmedikçe, kültürler empati, tolerans ve tahammülle yaklaşılmadıkça, genel anlamda kapsayıcı bir barış ve adalet sağlanmadıkça, insan onuruna ahlakî değerler çerçevesinde saygı gösterilmedikçe kültürlerarasılık olgusunun meydana gelmesinin oldukça zor olduğu düşünülmektedir.

1.8. İlgili Araştırmalar

Bu çalışmaya ışık tutacak bilimsel kitap, makale, tezler araştırıldığında, Heine ve birçok eseri üzerine çeşitli yıllara ait ve farklı konularda yayınlara rastlanmakla beraber, Heine'nin "Almansor" adlı eseri hakkında yok denilecek kadar az araştırma görülür. Bunlardan biri Joseph A. Kruse'nin 2005 yılına ait "Heinrich Heine: Leben, Werk, Wirkung" başlıklı bilimsel kitabıdır. Bu kitap Heine'nin hayatı ve eserleri hakkında önemli bilgileri kapsamakta ve bundan dolayı bu çalışma için önem arz etmektedir. Başka bir bilimsel kitap ise Bernd Witte'nin 2007 yılına ait "Jüdische Tradition und literarische Moderne: Heine, Buber, Kafka, Benjamin" başlıklı çalışmasıdır. Bu kitap her ne kadar dört farklı kişiliği ele almış olsa da, kitapta Heine'nin Yahudiliği üzerine faydalı bilgiler olduğu görülür.

Kültürlerarasılık bakımından da son derece önemli olan Heine'in "Almansor" adlı trajik eseri hakkında Almanya'da olduğu gibi Türkiye'de de, özellikle günümüzde, dolaylı veya dolaysız yok denilecek kadar az sayıda akademik çalışmanın veya araştırmanın olduğu dikkati çekmektedir.

Almanya'da şimdiye kadar "Almansor" adlı trajik eserle dolaylı olarak ilgisi olan özellikle de tarih alanında birçok makale ve kitap bulunmasına rağmen, doğrudan alakalı sayılabilen, Mounir Fendri tarafından Almanca yazılmış 1980 yılına ait "Halbmond, Kreuz und Schibboleth. Heinrich Heine und der islamische Orient" (Hilal, Haç ve Şiboleth. Heinrich Heine ve İslamî Doğu) başlıklı bir doktora çalışmasının bulunduğu, ancak bu çalışmanın oldukça eski bir tez olduğu görülmektedir. Bu akademik çalışma dışında, bazı eski

sayılabilecek araştırmaların çalışmaya faydası olacağı düşünülmektedir. Bunların özellikle tarih kitapları olması çalışmanın konusu açısından önem arz etmektedir. Özellikle İspanya’da İslam’ın kültürlerarasılık durumuyla alakalı yayınların son derece önemli olduğu görülmekte ve söz konusu bu yayınlar çalışmanın kaynaklar bölümünde verilmektedir.

Heinrich Heine’nin “Almanson” isimli trajik eseri üzerine yazılmış az sayıda akademik çalışmadan bazılarının literatür taramaları neticesinde ulaşılmıştır. Bunlardan biri, Constantin Sonkwé Tayım’e ait, “Von Spanien ... bis nach Damaskus” (İspanya’dan ... Şam’a kadar) adlı makalesidir. Fendri Mounir’in doktora çalışmasını kaynak göstererek, Heine’nin “Almanson” isimli eserini İslam ve Hristiyanlık ekseninde yazdığından, iki inancın arasındaki anlaşmazlıkları konu edindiğinden, Yahudilikten ve uzak doğu dinlerinden de bahsetmediğinden söz edilmektedir. Heine’nin Pedrillo’yu konuşturarak, Müslümanlara karşı etnik temizlik (Säuberung) hareketi yapıldığını yazmaktadır. Yazarın, çalışmasında eserdeki sembolik ve mecazî ifadelerden bahsederek, Zuleima’nın dünyasına ve Almanson’a olan etkisine, Müslümanlar’ın ülkeyi yönettikleri dönemde herkesin barış ve huzur içinde yaşadıklarına (Cues, 1948, I, s. 14, 19), Granada’nın el değiştirmesiyle Hassan’ın ortaya çıkarak intikam almak istediğine, netice itibarıyla arka planda Müslüman ve Hristiyanları birbirine düşürmek, toplumun birlikteliğini bozmak için Ximenes gibilerinin olduğuna değinildiği, Hz. İsa’ya pozitif yaklaştığı halde Kur’an’ı fitne çıkarmak için kasıtlı yaktığı bildirilmektedir. Tayım’ın yazısının, çalışmamızın özde Kültürlerarasılık çerçevesinde analiz edileceği için, konumuzla doğrudan bir alakasının bulunmadığı görülmektedir.

Diğer bir çalışma, Rosa Marta Gómez Pato ve Montserrat Bascoy Lamelas’ın “Die spanische Rezeption im literarischen Werk Heinrich Heines” başlıklı ortak makaleleridir. Bu bilimsel çalışmada Heine’nin, Herder’in Cid-Tercümelerinden dolayı sanatsal dünyaya yöneldiğini ve özellikle İspanya’nın tarih ve kültürüne ilgi gösterdiğini, İspanya olayını iki dönem olarak incelediğini belirtmektedirler. Pato ve Lamelas’ın, “Almanson ve Zuleima” yerine “Donna Clara und Almanson” adlarını kullandıkları görülmektedir. Yazarlar, Heine’nin bu eserinde Hristiyanlık ve İslam arasındaki çekişmenin dile geldiği üzerinde durmaktadırlar. Heine’nin bir hümanist olarak diğer insanlara karşı toleranslı davranmayı hedeflediğini belirterek, Heine’nin “Donna Clara und Almanson” isimli eserinde ayrıca monoteist dinlerin tarihsel problemler yüzünden ortaya çıkan haksızlığın siyasal açıdan neticelerini de ele almaktadırlar. Pato ve Lemelas çalışmalarında, Heine’nin, zoraki vaftizin uygulanması ve kişisel inançlarından dolayı insanların zulüm gördüğünü belirtmektedirler. Yazarlara göre, Heine’nin Donna Clara und Almanson trajedisini 1823 senesinden 1824 senesine kadar bir

nevi “Heimkehr” (Eve Dönüş) olarak ve ayrıca burada “lyrisches Ich” (Lirik ben) yapısında olduğunu açıklamaktadırlar. Yazarlar, “Donna Clara” yapıtının Fouqués’in “Don Gayferos” isimli şiirinden esinlendiğini belirtmekte, ayrıca Donna Clara’nın ve Almansor’un kimlikleri hakkında bilgi vermektedirler. Yazarlar, çalışmalarının sonunda, eseri tarihsel yönden ele alıp, Heine’nin hayatından bazı kesitlerle örtüştüğünü (mesela, zoraki vaftiz olayı gibi) belirtmektedirler. Pato ve Lamelas’ın müşterek çalışmaları her ne kadar kendine özgü bir çalışma olarak bilimsel olsa da, konu itibarıyla ele alacağımız kültürlerarasılık yönünden doğrudan bir benzerlik göstermediği görülmektedir.

Konumuzla alakalı başka bir çalışma ise Ralf Hälfner’e ait olan “Die Weisheit des Silen: Heinrich Heine und die Kritik des Lebens” (Silen’in Hikmeti: Heinrich Heine ve Hayatın Eleştirisi) isimli eser olup, bu eserin 1. bölümünün 3. maddesinde “Byrons The Giaour und Heines Almansor” başlığı altında, Heine’nin Almansor’unun genellikle tarihsel boyutunu ele almaktadır. Hälfner, Heine’nin 1823 senesinde yayınlanan “Almansor” ve “William Ratcliff” adlı trajik eserlerinin ortak kelimesinin ölüm yani her iki eserin de sonuçta ölümle biten trajik eserler olduğunu belirtmektedir. Napolyon’un Mısır’a yaptığı seferden dolayı, doğu (Orient) kültürünün Avrupa’da popüler hale geldiğini ve Heine’nin “Almansor” isimli trajik eserini yazarken Fars şairi olan Camî’nin “Leyla ile Mecnun” isimli eserinin Almanca veya Fransızca tercümesinden (1805) istifade ettiğini dile getirmektedir. Hälfner, bu çalışmasında Heine’nin “Almansor” eserini Byron’un “Giaour” eseri ile karşılaştırmaktadır. Ortak özellik olarak, aşk hasreti, makam hırsı, insan medeniyetinin yıkımı gibi temel birlikteliklerin olduğunu söylemektedir. İzleyen sayfalarda Hälfner, Byron’un “Giaour” isimli eserinin özetini vererek, “Almansor” ile olan edebî ilişkilerini, yani ortak konu olarak Hristiyan ve Müslüman savaşının ortak paydasının zulüm boyutu olduğunu dile getirmektedir. Hälfner, ayrıca, bilimin ve ilmin Müslüman Kurtuba/Cordova ve bilhassa Müslüman Granada’da özellikle inanç hürriyeti konusunda zirve yaptığını, ama Hristiyan İspanya’ında ise böyle bir hürriyetten eser kalmadığını ve buna zoraki vaftizin en büyük delil olduğunu belirtmektedir. Netice olarak, Hälfner’in, Heine’nin “Almansor” adlı trajik eserini bu çalışmanın aksine kültürlerarasılık yönünden incelemediği anlaşılmaktadır.

Konuyla alakalı diğer bir çalışma ise, Wolfgang-Armin Rittmeier, Joseph Anton Kruse tarafından yayınlanan “Heinrich Heines Tragödie ‘Almansor’ – Ein Ideenmagazin” isimli çalışmadır. Bu çalışmada, üniversite öğrencisi genç Heine’nin 1820 senesinde “Almansor” isimli trajik eserini Bonn şehrinde yazmaya başladığını ve büyük bir ihtimalle Berlin şehrinde 1821 senesinde bitirdiğini, başlangıçta çok revaç görmese bile yine de başka

özelliklere, kalitelere sahip olduğunu (s. 169) belirtmektedir. Ayrıca Rittmeier (2001), Heine'nin "Almensor" eserinin, Heinrich von Kleist'in 1800'lü yıllarda nişanlısı Wilhelmine von Zenge isimli kadına yazdığı bir özel mektupta kullandığı kavram olan "Ideenmagazin" kalitesinde olduğunu da söylemekte ve iddiasını alıntı yaptığı bir paragrafta dayandırmakta, söz konusu olan bu eserin kaybolduğunu ve bu eserin Heine'nin "Almensor" eserine bir köprü oluşturduğunu iddia ederek, Heine'nin ilk şiirlerdeki imkânsız aşk'ı konu edindiğini söylemekte, Almensor-Zuleima örneğiyle kendi hayatından (kuzeni Amalie'ye olan aşkı gibi) kesitler aldığını, Bonn Üniversitesi'ndeki hocası A. Wilhelm Schlegel'den edebî yazar ve eserler (mesela, Shakespeare'nin eserleri gibi) hakkında detaylı bilgi aldığını, özellikle Müslüman-Hristiyan çatışması veya doğu ve batı kültürleri arasındaki fikir ayrılığı konularına daha fazla eğildiğini yazmaktadır. Rittmeier, bazı yazarların Hristiyanların iyi ve Müslümanların ise kötü oldukları iddia etmeleri, İslam medeniyetine (maddî ve manevî kültürüne) olan sevgi ve merakından dolayı, Heine'nin tepkisini uyandırdığını belirtmektedir (s. 170). Rittmeier (2001), Heine'nin İslam medeniyetinin (kültürünün) haksız karşıtlığına bir karşıt olarak "Almensor" isimli trajik eserini yazdığını belirtmektedir. Yazar, Heine'nin bu eserinde Müslüman Berberîlerin tarihini çalışmasına esas alıp, Müslümanları medenî ve Hristiyanları da barbar olarak gösterdiğini belirtmektedir. Bu çalışması için de Heine'nin Bonn Üniversitesi'nin kütüphanesinden İslam medeniyetiyle alakalı birçok kitap ödünç aldığını ve bunun 1973 senesinde Walter Kanowsky'nin "Heine als Benutzer der Bibliotheken in Bonn und Göttingen" adlı çalışmasında belgelendiğini belirtmektedir (s. 171). Rittmeier'in çalışmasına esaslı bir şekilde bakıldığında, konumuzla alakalı olarak kültürlerarasılık yönünün ele alınmadığı görülmektedir.

Bir başka çalışma, Anne Maximiliane Jäger'in 1999 senesinde yayınlanan "Wo Christen und Heiden miteinander kämpfen... 'Almensor' besaß auch in Spanien manch'luftiges Schloß" isimli eseridir. 1821 senesinin Kasım ayında Berlin'de yayınına başlanan Heinrich Heine'nin "Almensor" isimli dramatik şiirinin, 1822 senesinde yazılan "William Ratcliff" ile beraber "Tragödien, nebst einem Intermezzo" eserinde Berlin'de Dümmler Verlag tarafından yayınlandığını belirtmektedir. Jäger, eserin önce 20 Ağustos 1823 senesinde son perdesi olmaksızın gösterime sunulduğunu ve Heine'nin ilk büyük eseri olduğunu, olayın Granada şehrinde geçtiğini ve konusunu Müslüman Berberîlerin İspanya'dan sürgünleri olduğunu belirtmektedir. Yazara göre, Müslüman Berberîlerin 800 senelik İspanya hâkimiyeti, Avrupa'nın medeniyeti olarak görülmektedir. Yazarın, Hristiyanların Müslümanlara karşı yaptıkları savaşlardan dolayı şövalye edebiyatının geliştiğini belirtirken bu konuda

konumuzla doğrudan alakası olmayan tarih yönünden bir teferruata girdiği görülmektedir. Jäger, girdiği teferruatla alakalı olarak bazı yazar ve eserlerinin isimlerini vermekte, Heine'nin Hristiyan figürlerini negatif olarak ve Müslüman Berberîleri de istisnasız bir tarzda pozitif olarak verdiğini belirtmektedir. Ayrıca yazar, Heine'nin, Bonn Üniversitesi'nde 1819/20 kış döneminde hukuk tahsilini yaparken, arkadaşı ve hocası olan August Wilhelm Schlegel'in "Vorlesungen zur Geschichte der deutschen Sprache und Poesie; Historisch-kritische Erklärung des Nibelungenliedes; und Metrik, Prosodie und Deklamation" isimli derslerine (Vorlesungen) üniversitede katıldığını dile getirmektedir. Jäger, Heine'nin, Nisan 1820 senesinde Gines Péres de Hita'nın "Las guerras civiles de Granada" isimli meşhur Maurenroman (Moro romanını) okuduğunu ve iki ay sonra da yani Haziran ayında "Almanson" eserini yazmaya başladığını belirtmektedir. Yazar ayrıca, Herder'in ve Schlegel'in de Hita'nın bu eserinden kendi romanzeleri için istifade ettiklerini ifade ederek, Heine'nin, Gayferos'un yanı sıra, Anton Theodor Hartmann'ın tercüme ettiği "Leyla ve Mecnun" eserini de "Almanson" eserin oluşmasında kaynak olarak kullandığını yazmaktadır. Jäger, Heine'nin Göttingen'de Hispanistik üzerinde çalışmalar yaptığını, özellikle Ignaz Aurelius Feßler'in "Die alten und die neuen Spanier" isimli ve 1810 senesinde Berlin'de yayınlanan iki ciltlik eserini Haziran 1820 senesinde ayrıca "Almanson" için kaynak oluşturacak birçok eserin isimlerini vererek ödünç aldığını, Schlegel'in "Morayzela" isimli eserinden alıntı yaptığını yazmaktadır. Jäger, ilerleyen sayfalarda "Almanson" isimli eserin yapısına ve romantik yönlerine değinmektedir. Aşk hikâyesini merkeze alıp, iki yönünü, aşk ve tarihî bir trajedi olduğunu belirtmekte ve eserden kaynak olarak trajedinin tarihi yönüne (2 Ocak 1492) değinmektedir. Jäger'in çalışması akademik bir çalışma olmakla beraber, işlediği ana konu bu çalışmanın konusu olan kültürlerarasılık olgusu ile doğrudan bir alakası olmadığı görülmektedir.

Bütün bu veriler göz önüne alındığında, bu çalışmada, burada adı geçen çalışmalardan farklı olarak, günümüzün en önemli ve aktüel konusu olan kültürlerarasılık açısından Heine'nin trajedisi analiz edilmekte ve yorumlanmaktadır. Bu bağlamda, bir çatışma değil, birlikte yaşayabilme sanatı ve bunun başarılmasının önemi analiz için baz alınmaktadır.

BÖLÜM 2

2. HEINRICH HEINE (1797-1856)

Günümüzde Almanya'nın on altı eyaletinden biri olan Kuzey Ren-Vestfalya'nın başkenti olan Düsseldorf'ta 1797 yılında Yahudî bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelen Heinrich Heine'nin asıl adının Harry Heine olduğu, Üniversite öğrenimini 1825 yılında Hukuk Doktorası (Dr. jur.) ile tamamladığı, bununla beraber, edebiyata ilgisinin hep büyük olduğu, 1825 yılında meslek hayatında Yahudî kimliği nedeniyle engellerle karşılaşmamak için Hristiyanlığın Protestanlık mezhebine geçmek zorunda kaldığı, hayatı boyunca çok sayıda seyahatler yaptığı, 1831 yılında ise bir daha Almanya'ya dönmek üzere Fransa'nın başkenti Paris'e göç ettiği, vatani Almanya'ya bu tarihten sonra sadece ziyaret için seyahat amaçlı olarak gittiği, bu durumun "Deutschland. Ein Wintermärchen" (Almanya. Bir Kış Masalı) adlı eserinde konu edildiği (Ziegler, 1993, s. 186) belirtilmektedir.

Heine'nin, üniversite yıllarında antisemitizm, ötekileştirilme ve özellikle ilk aşkı olan kuzeni Amalie'nin nişanlanmasıyla bunalıma girdiği, meşhur trajik eseri olan "Almansor" üzerinde çalışmalar yapmak için uğraştığı, 1820-1821 yıllarında Göttingen'e gittiği, hukuk tahsiline devam ettiği ve 1821 senesinin Ocak ayında "düello" yapmaktan dolayı cezalandırıldığı (Ziegler, 1993, s. 41) bildirilir. Heine'nin, 18 Mart 1821 senesinde Berlin'e giderek, Nisan ayında üniversiteye kayıt (Immatrikulation) yaptırmak istediği, orada ünlü filozof Hegel'le tanıştığı ve Karl und Rahel Varnhagen'in edebiyat salonunu ziyaret ettiği, ayrıca Eduard Gans'ın yönettiği "Yahudîlik Kültürü ve Bilimsel Çalışma Derneği"'ne üye olduktan sonra, Polonya'ya giderek, "Polonya Üzerine" adlı bir eser yazdığı, bu eserin, 1823'te yayınlandığı, 1822'de "Briefe aus Berlin" (Berlin'den Mektuplar) adlı çalışmasının yayınlandığı. 1823 yılında Berlin'deki tahsilini bitirip, "Almansor" olarak bilinen trajik eserinin Hamburg'ta tam halini almadan sahnelendiği, 1824 senesinde Göttingen Üniversitesi'ne kaydını yaptırdıktan sonra Berlin'e döndüğü "Dreiunddreißig Gedichte" (Otuz Üç Şiir) isimli eserini

bu yıllarda yayınladığı, aynı senenin sonbaharında yürüyerek Harz bölgesine gittiği, oradan da Thüringen üzerinden Weimar’a geçerek, August Wilhelm Schlegel’in “einen zum Islam bekehrten Heiden” (İslam’a geçmiş bir kâfir) dediği Johann Wolfgang von Goethe’yi ziyaret ettiği belirtilir (Heine, 1964, s. 50; Heine, 2015b, s. 9, 85; Ziegler, 1993, s. 50).

1825 tarihinde Heine’nin, Yahudilik inancından Göttingen yakınlarında Papaz Grimm tarafından Hristiyanlığın Protestan mezhebine geçtiği ve “Christian Johann Heinrich Heine” adını aldığı (Fırtına, 2011, s. 38; Galley, 1976, s. 18), 1825 senesinin Temmuz ayında hukuk alanında doktorasını tamamlayan Heine’nin hukuk doktoru ünvanını aldığı. 1826’da “Reisebilder I” (Harzreise). 1827’de “Reisebilder II” ve “Buch der Lieder” (Şiirlerin Kitabı) isimli eserlerini yayınladığı, İngiltere’ye gidip, geri döndükten hemen sonra 1828’de Kuzey İtalya’ya gittiği bildirilir (Heine, 2015b, s. 9). Heine’nin babasının 02 Aralık 1828’de öldüğü, ölüm haberini 25 gün sonra aldığı (Heine, 2015b, s. 124), 1829 senesinde önce Berlin’e sonra da Berlin’e yakın olan Potsdam’a taşındığı, 1830’da “Reisebilder III.” (Die Bäder von Lucca; Die Stadt Lucca) adlı eserini yayınladığı, Almanya’daki kısıtlamalardan dolayı 19 Mayıs 1831 yılında posta arabasıyla Hamburg’tan Frankfurt ve Strazburg üzeri Fransa’nın başkenti Paris’e göç ederek, orada Balzac, Hector Berlioz, Ludwig Börne, Frederic Chopin, Alexandre Dumas, Alexander von Humboldt, Viktor Hugo, Liszt ve George Sand gibi şahsiyetlerle tanıştığı, çalışmalarının ise tercümanı Adolphe-François Loève-Weimars aracılığıyla yayınlandığı (Heine, 2015b, s. 9, 15; Heine, 2017a, s. 14), Almanya’dan da Franz Grillparzer, Friedrich Hebbel, Georg Herwegh ve Richard Wagner gibi yazarların onu ziyaret ettikleri, Almanya ve Almanlara karşı sevgi-nefret ikileminde kaldığı, onları hem sevdiğini ve hem de şiddetle alaylı bir şekilde eleştirdiği, sadece seyahat ve annesini görmek amacıyla iki kez, yani 1843 ve 1844 yıllarında, Almanya’ya geri dönme imkânı bulduğu ve ölene dek Paris’te yaşamış olduğu bildirilmektedir.

Heine’nin, Fransa’da Alman edebiyatının tanınmasına katkı sağlamak istediği, bunun yanı sıra, “Augsburger Allgemeine Zeitung” (Augsburg Genel Gazetesi) adlı gazetenin Paris muhabiri olarak çalıştığı, Fransa’da önemli şahsiyetlerle etkileşim içine girdiği, kendisi esasen Fransa’ya göç etmeden önce de önemli şahsiyetlerle tanışma fırsatını yakaladığı belirtilmektedir. Bu iş ilişkilerinin aksine Heine’nin aşk ilişkilerinde sıkıntılar yaşadığı söylenebilir. Kuzenleri Amalie ve Therese için karşılık alamamış olduğu duygular gösterdiği, son aşkı Mouche adındaki ama asıl adı Elise Krinitz olan genç kızıdan da bir karşılık alamadığı görülmektedir.

Heine'nin Bavyera Eyaletinde bulunan Augsburg'ta yayınlanan "Allgemeine Zeitung" isimli gazetenin Paris muhabiri görevini yaptığı, 1840 senesinde daha önce kaleme aldığı ama bitir(e)mediği eseri olan "Der Rabbi von Bacherach" (Bacherah Hahamı) isimli romanını yayınladığı, 1833 senesinde "Zur Geschichte der Religion und Philosophie in Deutschland" (Almanya'da Din ve Felsefenin Tarihi Üzerine) olan eserini yayınladığı, bu eserini, daha geliştirilmiş haliyle 1835-1836 senesinde üç kitaptan/ciltten oluşan "Die romantische Schule" (Romantizm Okulu) isimli eser olarak yayınladığı, Madame de Staël (1766-1817)'in "De L'Allemagne" adlı eserini hem övdüğü ve hem de eleştirdiği, onun kitabını, Tacitus'un "Germania" adlı eserine benzetdiği ve kaynağı Hristiyanlık olan Orta Çağ şiirinin tekrar doğuşu olan ve en önemli temsilcilerinin de August Wilhelm ve Friedrich Schlegel kardeşlerin oldukları Almanya'da bulunan Romantizm Okulu'nun, Fransa'dakine benzemediğini ifade ettiği (Heine, 1947, s. 15; Heine, 1964, s. 11; Heine, 2015b, s. 40, 54), bu eserde, sadece Romantizmle değil aynı zamanda "Klassik" ve "Aufklärung" akımlarıyla da ilgilendiği belirtilir (Fırtına, 2011, s. 40-42). Romantizm Okulu'na ilk karşı çıkan şahıs tercüman Johann Heinrich Voß olduğu da bu bağlamda önemlidir (Heine, 1964, s. 31). Bu dönem zarfında Prusya'da Heine'nin eserlerinin ve ardından "Junges Deutschland" (1830-1850) olarak bilinen dönemin (Genç Almanya) bazı yazarlarının bütün yazılarına yasak getirildiği görülmektedir. Yasaktan dolayı 28 Ocak 1836 yılında Heine'nin "An die Hohe Bundesversammlung" (Yüksek Federal Meclisine) başlığıyla aynı adrese Paris'ten şikâyet tarzında bir mektup yazdığı ve savunma olmadan verilen kararın adilane olmadığını dile getirdiği (Heine, 1968, IV, s. 299, 300), 1836 senesinde Fransa hükümetinden politik Göçmen statüsü ile maddî yardım aldığı, aynı sene kendisine tedavi gördüğü doktoru tarafından sarılık hastası teşhisi konulduğu, 1837 yılında gözlerinden rahatsızlandığı, 1838-1840 yıllarında şiir dünyasında Avrupa'da ün saldırdığı görülmektedir.

Heine'nin, 1833'te tanıştığı yalnız başına yaşayan on sekiz yaşındaki ayakkabı satıcısı olan ve "Mathilde" diye adlandırdığı Augustine Crescence Eugenie Mirat'la (1815-1883) 31 Ağustos 1841'de Paris'te Mirat'ın isteği üzerine Katolik mezhebine göre Saint Sulpice kilisesinde evlendiği, hanımı Mathilde'ye Yahudî kökenli olduğundan hiç bahsetmediği ve bebekleri olmayan çiftin mutlulukları da uzun sürmeyince, hanımı Mirat'ı "Celimene" adlı şiirinde şöyle hiciv ettiği görülmektedir: "Deine Nücken, deine Tücken, // Hab' ich freylich still ertragen. // Andre Leut' an meinem Platze // Hätten längst dich totgeschlagen" (Kapislerine, sinsiliğine // Tabiki sessizce katlandım // Yerimde olan diğer insanlar // Seni

çoktan öldürürlerdi) (Heine, t.y., I, s. 304). Bu ifadeler ile Heine'nin aşk ilişkilerindeki olumsuzluk tekrar açıkça görülmektedir.

Heine'nin 1843 senesinde "Atta Troll" adlı meşhur satirik eserinin şekillendiği, bu esnada Paris'te Karl Marx'la tanıştığı, 1844 senesinde "Deutschland. Ein Wintermärchen" (Almanya. Bir Kış Masalı) isimli hiciv içerikli eserinin yayınlandığı ve aynı senenin Aralık ayında amcası banker Salomon'un öldüğünün ilan edildiği, 1846 senesinde hastalığının görülür düzeyde ilerlemesi üzerine, Friedrich Engels'in onu Paris'te ziyaret ettiği, aynı senede 1846'da, sevdiği, saydığı ve takdir ettiği Goethe'nin "Faust" isimli meşhur eserine ismen de olsa çok benzerlik gösteren "Der Doktor Faust, ein Tanzpoem, nebst kuriosen Berichten über Teufel, Hexen und Dichtkunst" (Doktor Faust, Bir Dans Şairi İle Birlikte Şeytan, Cadılar ve Şiir Sanatı Üzerine Tuhaf Haberler) adlı eserini tamamladığı, 1847 senesinde "Atta Troll. Ein Sommernachtstraum" (Atta Troll. Bir Yaz Gecesi Rüyası) adlı eserini yayınladığı bildirilir.

Heine'nin 1848 senesinin Mayıs ayında "Louvre" müzesini gezdiği, ağır hastalandığı, Neurosyphilis veya felç hastalığına yakalandığı, "Matratzengruft" olarak adlandırdığı yataklık durumuna düştüğü (Heine, 1968, I, s. 231), 1850 senesinde "Hatıralar" adlı ve 1951'de "Historien" (Tarihler), "Lamentationen" (Ağıtlar) ve "Hebräische Melodien" (İbranî Melodiler) gibi üç bölümden oluşan "Romanzero" adlı eserini ve 1854 senesinde de "Vermischte Schriften" (Çeşitli Yazılar) adlı eserini yayınladığı bildirilir. Heine'nin, yataklık halde olduğu, "Mouche" olarak adlandırdığı otuz bir yaşındaki Elise Krinitz adlı Alman asıllı evlatlıktan bakım yardımı aldığı bildirilir (Heine, 2017a, s. 15, 16). Ayrıca, Mouche'nin "Camilla Selden" adıyla Heine'nin en son aşkı olduğu söylenebilir (Heine, 1964, s. 171). Heine'nin, 17 Şubat 1856'da Paris'te bir çeşit sürgün (im freiwilligen Exil) hayatında vefat ettiği ve üç gün sonra naaşının Paris'teki "Montmartre" mezarlığına defnedildiği bildirilir.

Heine'nin, sadece Almanya'da değil aynı zamanda dünyada da ünlü bir şair ve yazar olarak tanındığı (Fırtına, 2011, s. 37), Almanca'nın yanı sıra İbranice, Fransızca ve İngilizceyi bildiği anlaşılmaktadır. Eserlerinde, özellikle trajik olanlarda, kendi özel hayatından bazı kesitler ve izlenimler görülmektedir. Heine'nin, Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781) ve Johann Wolfgang von Goethe'nin (1749-1832) düşünce dünyasını modern dünyaya karşı savunduğu; Goethe'nin 22 Mart 1832 yılında vefatının onu son derece üzdüğü ve "Tanrılar çekip gitti, Goethe öldü" (Aytaç, 1983, s. 326; Heine, 2015b, s. 87) diyerek üzüntüsünü dile getirdiği görülmektedir. Hem son derece sevilen ve hem de son derece nefret edilen bir yazar olan Heine'nin, yıkıcı, nihilist, duygulu, genellikle ikilemde (Ambivalenz) kalan (Freund,

2000, s. 116; Glaser, Lehmann ve Lubos, 1985, s. 231) tehlikeli bir özellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Heine'nin, eleştiri ve hicvin (taşlama) yanı sıra ironide de nam yaptığı için, ne sosyalizm ne romantizm ve ne de liberalizm akımına dâhil edilebilir; onun ironisinin ise liriğini tamamen örtmüş olduğu belirtilmektedir (Aytaç, 1983, s. 326). Heine'den önce ironi (Ironie) sanatını; Sokrates'in felsefi konuları sorgulamasını Friedrich Schlegel, "mantıksal güzellik" olarak tanımladığı görülmektedir (Heine, 2015b, s. 22).

Heine'ye (1964) göre, müşfik (merhametlilerin en merhametlisi) olan Allah (en) büyük bir ironi ustasıdır (s. 71). Heine'nin bu iddiasının doğruluğuna dair Tevrat ve Kur'an'dan bazı örnekler verilebilir: "Dünya'yı kurduğumda sen nerdeydin?" (Bibel-Hiob, 38, 4). "Allah'ın ayetlerini inkâr edenleri, peygamberleri sebepsiz olarak öldürenleri ve adaleti emreden insanları öldürenleri acıklı bir azapla müjdele!" (Kur'an, 3, 21; 87; 4, 93; 5, 29, 33, 60; 6, 138, 139; 7, 40). Bu örnekler doğrultusunda Heine'nin çeşitli dinlere olan ilgisi ve yaklaşımı anlaşılabilir.

2.1. Heine'nin 19. Yüzyıl Alman Edebiyatındaki Yeri

18. yüzyılın sonlarında dünyaya gelen Heine'nin 1856 yılında ölümüne dek hayatını önce vatanı Almanya'da ve daha sonra göç ettiği Fransa'da geçirdiği, ünlü bir şair ve yazar olarak mesleğini de hem Almanya ve hem de Fransa sınırları içinde icra ettiği ve 19. yüzyıl Alman edebiyatı kapsamında en tanınmış kişilikler arasında yer aldığı görülmektedir. Heine'nin eserlerinin daha çok 1830-1848 yıllarını kapsayan "Das junge Deutschland" edebi akımına dahil edildiği söylenebilir, bununla beraber kendisinin ünlü eserlerinden biri olan "Die romantische Schule" ele alındığı zaman, Heine'nin Alman Romantik (1798-1830) dönemine olan bağlantısı da açıkça anlaşılabilir. Bu edebi dönemler zarfında eserler vermiş olan Heine'nin 19. yüzyıl Alman edebiyatı açısından önemine ilişkin Aytaç (1983), şunları belirtmektedir:

Heine zamanında ve ölümünden sonra hem göklere çıkarılmış, hem de şiddetle saldırıya uğramış bir yazardır. O, bir yandan her şeyi, bütün değerleri, popülerize eden, basite indirgeyen bir şairdir, öte yandan da her şeyi çift optiğe vuran, iki anlamlı hale getiren, şüpheli oyuncu bir ustadır. Yıkıcıdır, nihilisttir, ama aynı zamanda da duygulu ve tehlikeli, uyanık bir şairdir. Çağdaşları arasında halkın bugün bile şarkıllarında yaşattığı şairler Mörke ile Heine'dir (s. 326).

Heine'nin, Romantizm Okulu veya Romantik Okul olarak tercüme edilebilen "Die romantische Schule" adlı eserinde, sadece Romantizm akımıyla ilgilenmediği, aynı zamanda Klasik ve Aydınlanma akımlarıyla da bağlantı kurduğu çok açık bir şekilde görülmektedir (Fırtına, 2011, s. 40-42). Heine'nin bu ünlü eseri esasen onun Alman edebiyatına verdiği

değerin bir kanıtı ve özellikle de 19. yüzyıl Alman edebiyatının bir şahsiyeti olarak diğer tüm şahsiyetlerin de üzerinde durduğu bir eser olduğu görülmektedir.

2.2. Heine'nin Yahudî Kimliği ve Hristiyanlığa Geçişi

Heine'nin, doğum belgesine göre, Yahudî kökenli bir Alman vatandaşı olduğu, asıl isminin Harry Heine olduğu belirtilir. Heine'nin, toplumun ötekileştirmesinden dolayı, çamur veya balçık mânâsında olan ve topluma yabancı olan Harry adı yerine o kelimeye benzeyen ve Alman Hristiyanlarının kullandıkları “Heinrich” adını (mesela, Heinrich Böll, Heinrich Laube, Heinrich von Kleist gibi) kullanmayı tercih etmiş olduğu görülmektedir.

Yahudiliğinden dolayı ötekileştirildiği iddia edilen Heine'nin, evliliğinde de ailevî sorunlar yaşamamak için, bütün ömrü boyunca, Almanca bilmeyen ve onu öğrenmeyen Mathilde adını taşıyan ve asıl adı Augustine Mirat (1815-1883) olan hanımından, Hristiyanlık öncesi olan Yahudî inanç ve kimliğini ölünceye kadar gündeme getirmediği görülmektedir.

Heine'nin, toplumun her yerinde, sosyal hayatın sağladığı imkânlardan mahrum kalmamak ve hayatını devam ettirebilmek, özellikle üniversitede görev alabilmek için, hiçbir zaman yaşayıp uygulamadığı Yahudiliği bırakmaya ve 1825 yılında sırf dünyevî işlerinde aksilikler yaşamamak ve meslek hayatında Hristiyanlar tarafından engellemelere maruz kalmamak için Hristiyanlığın Protestan mezhebine, inanmayarak ve istemeyerek de olsa, geçmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu gibi nedenlerden dolayı Yahudilikten Hristiyanlığa geçen Heine'nin, Johann Heinrich Heine adını aldığı görülmektedir (Fırtına, 2011, s. 38).

Heine'nin, aslen Yahudî değil de Musevî olduğuna inandığı ve kendini Yahudîlerden distanze ettiği için inanç bakımından, Xenophanes'in de paylaştığı “bir Allah” (Diels, 1957, s. 16-18; Weischedel, 1979, I, s. 42-44) inancından dolayı etkilenmediği fakat zoraki vaftizden dolayı Hristiyanları ağır bir şekilde hicvettiği (persiflieren) görülmektedir. Heine'nin, 1826 yılının Ocak ayında vaftiz olayı ile ilgili olarak arkadaşı Moses Moser'e: “Ich bin jetzt bei Christ und Jude verhaßt. Ich bereue sehr, daß ich mich getauft hab” (Ben şimdi Hristiyan ve Yahudîler tarafından nefret ediliyorum. Kendimi vaftiz ettiğim için çok pişmanım) diye yazdığı bildirilir (Ziegler, 1993, s. 57). Heine'nin din ile ilişkisinin aslında bir kararsızlık içinde olduğu söylenebilir. Her ne kadar zorunlu olarak Hristiyan olmayı seçmişse de, esasen ölmeden önce kendisinin Yahudî kimliğini koruduğu belli olmaktadır. Heine hayatı boyunca ne tam olarak Yahudîlik dininin gereklerini, ne de Hristiyanlık dininin ibadetlerini yerine getirir. Yani Heine'nin, herhangi bir havrada veya kilisede dua ettiği

tespit edilmediği bildirilir. Bu kararsız tutumu, Heine'nin Almanya'ya olan kararsızlığı ve sevgi ile nefret arasında gidip gelen bir bağın oluşmasına neden olduğu kesindir. Ünlü Heine uzmanı Joseph A. Kruse (2005), Heine'nin doktorasını bitirmeden hemen önce Hristiyan dinine geçmesine değinmekte ve vaftizin aslında onun Almanya'daki entegrasyonu açısından umduğu kadar etkili olmadığına altını çizmektedir: “Die erhoffte Integration, wie Heine bald spüren sollte, war mit der Taufe vergeblich angestrebt worden” (s. 30).

2.3. Heine'nin Almanya'dan Fransa'ya Göçü

Heinrich Heine'nin Paris'e göçünün, keyfi bir durum olmadığı görülmektedir. 19. yüzyıl Almanya'sında onun döneminde özellikle Yahudî kimliğinden dolayı ötekileştirildiği iddiasıyla, küçüklüğünde kısmen de olsa içinde büyüdüğü Fransız kültürüne yabancı olmadığından, özellikle mesleğini Düsseldorf'ta icra edememekten ve özellikle vurguladığı sosyal engellemelerden dolayı, Paris'e göç etmek durumunda kaldığı bildirilir.

1825 yılında Heine'nin isteksiz de olsa Yahudilikten Hristiyanlığa geçmesine ve hiçbir zaman Yahudiliği ve Hristiyanlığı yaşamamasına rağmen, ötekileştirilmenin, sosyal toplum dışına kasıtlı olarak itilmenin devamlı surette devam ettiği iddiasıyla ve Almanya'daki akademik çalışmalarının kısıtlanmasını gerekçe göstererek Paris'e göç etmeyi tercih ettiği, 19 Mayıs 1831 yılında posta arabasıyla Hamburg'tan Frankfurt ve Strazburg üzerinden Fransa'nın başkenti Paris'e gitmiş olduğu genel kaynaklardan anlaşılmaktadır (Heine, 2015b, s. 67). Heine'nin, Fransa'da bir çok ünlü yazar, mütefekkir, filozof, edebiyatçı Alman ve Fransız meslekdaşlarıyla veya genel olarak toplum tarafından bilinen meşhur şahsiyetlerle genellikle ziyaret maksadıyla tanışmış, bu suretle, çok hareketli bir sosyal hayatın içine girmiş olduğu görülmektedir.

Heine'nin 1836'da Fransa hükümetinden politik göçmen statüsüyle beraber maddî yardım aldığı, 1838-1840 yıllarında şiir dünyasında Avrupa'da ün saldığı, 1833'te tanıştığı Mathilde dediği Augustine Mirat'la 1841'de Paris'te evlendiği ve hayatına Paris'te devam ettiği ifade edilir. Fransa'ya göç ettikten sonra sürekli hastalandığı görülen Heine'nin 17 Şubat 1856 yılında Paris'te vefatından önce Allah'ın günahlarını bağışlayacağını umut ettiğini ve insanlardan da hataları için özür dilediği bildirilmektedir (Heine, 2017b, s. 130, 131). Kur'an'ın ve Hz. Muhammed'in bildirdiğine göre, Allah tövbekârların günahlarını affetmeyi sever (Kur'an, 110, 3; Mâce, 1982-1983, 10, s. 32, 33). Ölümünden önce Heine'nin 19. yüzyıl Alman edebiyatına büyük katkı sağlayan “Die romantische Schule” eseri, romantik

dönemin tüm şair, yazar ve filozoflarını kapsadığı görülmektedir. Bazı eksikler olsa bile, bu yönüyle 19. yüzyıl Alman edebiyatını okurlara tanıttığı (Fırtına, 2011, s. 40-42) ve özellikle Fransızlara Alman edebiyatı ve kültürünü de tanıtmayı bu eser vasıtasıyla gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

2.4. Heine'nin Öne Çıkan Eserleri

Heinrich Heine'nin eserleri kronolojik olarak ele alındığı zaman şöyle sıralanabilir: “Gedichte” (1821), “Almansor” (1820-1823), “Tragödien, nebst einem lyrischen Intermezzo” (1823), “William Ratcliff” (1823), “Reisebilder” (1826-1831), “Die Harzreise” (1826), “Ideen, das Buch le Grand” (1827), “Englische Fragmente” (1827), “Buch der Lieder” (1827), “Französische Zustände” (1833), “Zur Geschichte der neueren schönen Literatur in Deutschland” (1833), “Zur Geschichte der Religion und Philosophie in Deutschland” (1834), “Die romantische Schule” (1835-1836), “Der Salon” (1836-1840), “Über Ludwig Börne” (1840), “Neue Gedichte/New Poems” (1844), “Atta Troll. Ein Sommernachtstraum” (1844), “Deutschland. Ein Wintermärchen” (1844), “Romanzero” (1851), “Der Doktor Faust” (1851), “Les Dieux en Exil” (1853), “Die Harzreise” (1853), “Lutezia” (1854), “Vermischte Schriften” (1854) (Fırtına, 2011, s. 38, 39; Heine, 2015b, s. 65-69).

Tüm bu çalışmalar arasında Heine'nin öne çıkan eserleri hakkında şu açıklamalar yapılabilir: “Die Harzreise” (1826) adlı eserini Heine'in, 1824 senesinin sonbaharında öğrencilik hayatında Almanya'nın Harz bölgesine yayan olarak yaptığı dört haftalık gezisini rapor halinde kaleme aldığı, bu yapıtında Göttingen şehrinden yola çıkıp Harz bölgesinden geçerek Brocken üzerinden Ilsenburg'a kadar olan yaya gezisini ve bu gezi esnasında karşılaştığı tanıdık veya tanıdık olmayan insanları anlattığı, bu gezideki müşahedatta Allah'ın kudretini, sanatını ve sanatının hikmetini (tabiatı ve insanları niçin yarattığını) gündeme getirdiği söylenebilir. “Gott hat den Menschen erschaffen, damit er die Herrlichkeit der Welt bewundere. Jeder Autor, und sei er noch so groß, wünscht, daß sein Werk gelobt werde. [...]” (Allah insanı yarattı, ta ki o [insan] dünyanın haşmetine hayran kalsın. Her yazar, kendi çaığında, sanatının övülmesini arzu eder) (Heine, 1992, s. 44). Aytaç'a (1983) göre, bu yapıt, Thümmel'in seyahat romanları, romantik roman ve Washington Irving (1783-1859)'in çalışmalarının bir benzeridir. “Subjektif üslûptaki bu seyahat tasviri, Heine'nin nesir halinde yazdığı seyahat tablolarının ilkidir. Yazarın kendi değişiyiyle tabiat

tasviri, espri, şiir ve Washington Irving tarzı gözlemlerin bir karışımıdır” (s. 327). Heine’nin tabiatı tasvir eden bu Harz-Seyahati raporunun, 1826 yılında Hamburg’ta bulunan Hoffmann & Campe yayınevi tarafından yayınlandığı bildirilir.

Heine’nin “Das Buch der Lieder” (1827) başlıklı ve 237 şiirden oluşan bu eserinin ilk büyük şiir kitabı olduğu, 1817 ile 1826 yılları arasında kaleme almış olduğu şiirlerini içerdiği, bu eserin politik şiirleri de (mesela Berlin gibi) içerdiği görülse de, kuzeni Amalie’yle olan mutsuz aşkı üzerine daha fazla şiir içerdiği görülmektedir. Eserin, “Traumbilder”, “Lieder”, “Romanzen”, “Sonette”, “Lyrisches Intermezzo”, “Die Heimkehr”, “Die Nordsee” gibi bölümlerden oluştuğu (Heine, 1968, I, s. 549-551), Heine’nin bu eserinin ilk defa 1827 yılında Hamburg’ta bulunan Hoffmann & Campe yayınevi tarafından yayınlandığı bildirilir.

“Atta Troll. Ein Sommernachtstraum” (1843). Heine’nin bu eserini, 1841 senesinin sonbaharın sonlarına doğru kafiyesiz epik şiir (Versepos) türünde politik şiir sanatı döneminde kaleme almış olduğu, bu yapıtını değişik nedenlerden dolayı tamamlayamadığı ve bu eserini bir türlü inşaatı bitmeyen Köln Katedraline (Kölner Dom), Schelling’in “Gotte” isimli eserine vs. benzettiği görülmektedir. İlk bölümünde (Caput I) Heine’nin şu bilgilere yer verdiği bildirilmektedir: Atta Troll ve hanımı Mumma isminde meydanlarda dans eden iki ayı, bir dans esnasında Atta zincirlerinden kurtulur ve kaçmayı başarır, fakat hanımı Mumma kaçmayı başaramaz. Roncesvalles’teki ininde altı yavrusuyla yaşayan Atta Troll yine de hanımı Mumma’yı çok özler. Atta, yavrularına, insanların hayvanları kendi boyunduruklarına alıp onları para kazanmak için kullandıklarını ve bu sebepten dolayı hayvan hakları için mücalede etmek istediğini anlatır (Heine, 1983, s. 9-14, 204). Eserin, XXVII Caput’tan ve ek olarak beş bölümlük bir Parerga’dan ve iki bölümlük bir Paralipomena’dan oluştuğu ve 1843 tarihinde basıldığı, Aytaç’a (1983) göre, bu hiciv karakterli eserin konusu edebiyattır. “Heine, bu hiciv destanıyla devrinin güdümlü şairleriyle, özellikle Herwegh ve Friligrath’la alay eder. Kendisi rüya alemine sığınır, burada Helen Diana’yı, romantik peri Abunde’yi ve Yahudî Herodias’ı bulur” (s. 328).

“Neue Gedichte” (1844). Heine’nin 1837 senesinde “Buch der Lieder” isimli şiir kitabı için planladığı eseri olduğu ifade edilir. Paris’te kendisini ziyaret ettiği söylenen Karl Marx’ın etkisinde kalarak kaleme aldığı özellikle “Neue Gedichte” isimli şiirleri, Heine’nin taşlama (hiciv) bakımından en etkileyici eseri olarak görüldüğü, Heine’nin bazı hicivleri (Satiren) sansüre uğradığı, kitaptan çıkarıldığı, vefatından (1856) sonra Nachlese’de basıldığı, bu çalışmasında da Heine’nin, Almanya’ya olan samimi bağını ve sevgisini açık olarak ifade ettiğinin görüldüğü belirtilir (Aytaç, 1983, s. 329).

“Deutschland. Ein Wintermärchen” (1844). Heine’nin 1843 yılının Kasım ayında Paris’ten Almanya’ya, memleketini aynı zamanda annesini görmek için, Hamburg’a yaptığı seyahati esnasında karşılaştığı durumları, özellikle sansürden dolayı, alaylı politik hiciv tarzında anlattığı manzum bir destan olan bu eserini, dördü kafiye ve Jambus vezniyle yazdığı görülmektedir (Aytaç, 1983, s. 329). Ayrıca bu eserin Heine’nin diğer eserleri arasında vatanı Almanya’ya olan sevgi-nefret bağını da kanıtlamasıyla özel bir yere ve öneme sahip olduğu ve bu eserin 1844 senesinin Ocak ayında Paris’te kaleme alındığı belirtilmektedir. Eserin bir önsöz ve 27 Capita’dan oluştuğu, Capita I – II: Heine’nin Fransa-Almanya sınırında yaşadığı durumla alakalı; Caput III: Aachen şehriyle alakalı; Capita IV – VII: Köln şehriyle alakalı; Capita VIII – XIII: Vestfalen bölgesi ve oradaki Mülheim, Hagen, Unna, Paderborn şehirleriyle alakalı. Capita XIV – XVII: İmparator Barbarossa hakkında; Caput XVIII: Minden şehri üzerine; Caput XIX: Bückeburg ve Hannover hakkında; Capita XX – XXVI: annesinin yaşadığı Hamburg şehri üzerine; Caput XXVII: Sonsöz (Nachrede) şeklinde oldukları bildirilir (Heine, 1986, s. 9-15). Bu eser aracılığıyla Heine’nin özlem duyduğu vatanı Almanya’ya seyahatinin izleri gözler önüne serilmektedir.

“Der Romanzero” (1851), Heine’nin ağır hasta olduğu 1848 ila 1851 yıllarında kaleme aldığı, üç kitaptan ve bir sonsözden oluşan bir eser olduğu görülmektedir. Birinci Kitap: Historien: Rhampsenit, Schelm von Bergen, Valkyren, Karl I., Maria Antoinette, Pomare, Kleines Volk, Zwei Ritter, Himmelsbräute, Der Dichter Firdusi, Nächtliche Fahrt, Vitzliputzli. İkinci Kitap: Lamentationen, Spanische Atriden, Jetzt wohin?, Lazarus Weltlauf, Rückschau, Auferstehung, Sterbende, Lumpentum, Erinnerung, Unvollkommenheit, Fromme Warnung, Der Abgekühlte, Salomo, Verlorene Wünsche, Gedächtnisfeier, Wiedersehen, Frau Sorge, An die Engel, Im Oktober 1849, Böses Geträume, Sie erliescht, Enfant perdu. Üçüncü Kitap: Die Hebräischen Melodien: Prinzessin Sabbath, Jehuda ben Halevy (Heine, 1968, I, s. 125-226). Aytaç (1983), Heine’nin, Historien’de güzelliğin ölümlülüğünü; Lamentation’da kendi hastalığını ve fani dünyanın sefil haliyle alakalı olan ağıtlarını; Hebräische Melodien’de ise bazı Yahudilerin kahramanlıklarını ve onların değerlerini konu ettiğini, ayrıca Heine’nin bu eserinde Allah’a dönüşünü ve ona bir Musevî gibi iman ettiğini anlatmaktadır (s. 329). Heine’nin bu eserinin, 1851 senesinde Hamburg’ta bulunan Hoffmann & Campe yayınevi tarafından yayınlandığı bildirilmektedir.

2.5. Heine'nin Trajedi Türündeki Eserleri

Heinrich Heine'nin trajedi türündeki eserleri olan "William Ratcliff" ve "Almansor" birçok motif yönünden benzerlik göstermektedir: Her iki eserde de başkahraman bir şövalyenin aşık olduğu ve evlenmek istediği kızla alakalı birçok anıları bulunmaktadır. Her iki kız (Marie ve Zuleima) başka biriyle evlenmek üzereyken, aşk, ihtiras ve kıskançlıktan deliye dönmüş olan başkahraman, aşık olduğu ve evlenmek istediği kızın bulunduğu saraya yaklaşır, onunla görüşür, konuşur ve sonuçta onu atıyla kaçırmaya çalışır. Fakat her iki teşebbüs de trajik bir şekilde sona erer. Her iki eserin kahramanlarının isimleri ayrı olsa bile, konularının aynı olduğu görülmektedir: Aşk, ihtiras, kıskançlık, çılgınlık ve sonuç olarak trajik bir son.

Heine'nin kendi hayatıyla kısmen alakalı olan "William Ratcliff" adlı trajik eserinde, eski sevgilisi amcakızı Amalie'nin 1821'de evlenmesiyle ilgili motif içeren kısımları konuya dahil ettiği, bu acısını Ocak 1821'de üç günde Berlin'de ıhlamurlar altında yazdığı "William Ratcliff" adlı bu eserinde ifade ettiği, eserin, 17 sahne ve tek perde halinde 1823'te yayınlandığı, Edinburg'lu William Ratcliff'in öğrenci olarak, İskoç Laird'i Mac Gregor'un sarayına misafir olarak alındığı ve onun kızı Maria'ya aşık olduğu, fakat Maria'nın ona yüz vermediği, onun da on dört gün sonra oradan ayrıldığı, iki yıl sonra Philipp Macdonald'ın Maria'yla evlenmek istediği fakat tam düğün vaktinde Philipp'in öldürüldüğünün ortaya çıktığı, katilin bulunamadığı, fakat, Maria'nın o gün Ratcliff'in ellerinin kanlı olduğunu ve Macdonald'ın yüzüğünü ona verdiğini söylediği, ardından Duncan isminde birinin Maria'yla evlenmek istediği, onun da aynı akibete uğradığı, sıranın Douglas'a geldiği, daha önce de Ratcliff'in babası Edward Ratcliff'in, Maria'nın annesine aşık olduğu, fakat Mac Gregor tarafından öldürüldüğü: Bu sırrı sadece Maria'nın sütannesini Margarete'nin bildiği, Gregor'un, cinayetinin tek şahidi olan Margarete'yi saraydan çıkarmak istediği ama buna gücünün yetmediği, Douglas'ın Maria'ya başından geçen zor bir olayı anlattığı: Üç haydutun onun yolunu kestiği ve onu öldürmek isterken bir şövalye tarafından kurtarıldığını söylediği, Margarete'nin sürekli olarak gizli cinayeti örtülü bir şekilde sayıklayıp durduğu, Ratcliff'in kıskançlıktan Maria'yla nişanlanan iki şahsı (Philipp Macdonald ve Duncan) öldürdüğü, üçüncü nişanlısı olan ve daha önce onu üç haydutun elinden kurtardığı Graf Douglas'ı da arkadaşı Lesley aracılığıyla düelloya çağırdığı, Lesley'e Maria'yı çok sevdiğini, birbirlerini sevdiklerini, Maria'nın ona çiçek ve öpücük verdiğini ve onunda onu öptüğünü fakat sonunda Maria'nın ona onu sevmediğini söylediğini anlattığı, bunun üzerine Gregor'un sarayını terk edip Londra'ya gittiğini, ebeveynlerini erken yaşta kaybettiğini anlattığı, daha sonra hasret ateşinden Maria'nın sarayına geri geldiğini, ona yakın olmak istediğini ve ona

dokunmak isteyenleri öldüreceğine dair yemin ettiğini söylediği, Lesley'in, Ratcliff'in aklını oynattığını anladığı, intikam hırsını beğenmeyip ona mesafe koyduğu, Ratcliff'in, Douglas'ı da düelloya davet ettiği, Douglas'ın Ratcliff'i sesinden tanıdığı ve onu öldürmek istemediği, Ratcliff'in, Douglas'ı öldürmeye çalışırken ayağının taşa çarpıp, dengesini kaybedip, yere düştüğü, Douglas'ın kendisine hayat borcu olduğu için Ratcliff'i öldürmediği ve ona böylece ödeştğini söylediği, o arada bir olayı anlatarak nakaratına devam eden Margarete'nin, Maria'ya annesi Güzel Betty'nin Ratcliff'in babası olan Edward Ratcliff'e aşık olduğunu söylediği. Maria'nın bu duruma şaşırdığı, Maria'nın annesinin Gregor'la evlenmesi üzerine Edward Ratcliff'in, Lord Campbell'in kızı Jenny'yle (William Ratcliff'in annesiyle) evlendiği. Edward'ın, Maria'nın annesine delicesine aşık olduğu için onun Gregor'la evliliğini kaldıramadığı ve onu (Maria üç aylıkken) öldürdüğünü söylediği, öbür gün kıskanç babasının intikam almak için Edward Ratcliff'i öldürdüğünü söylediği, Maria'nın artık her şeyi öğrendiği, William Ratcliff'in, Douglas'la yaptığı düello esnasında aldığı yarayla Maria'nın bulunduğu saraya gittiği, onu bulup, öpüp, onunla konuşup ve onu atıyla saraydan kaçırmak istediği, o esnada William Ratcliff'in, Margarete'nin nakaratında babasının ismini duyduğu, işin aslını sorduğu: “Sevgilimi öldürmem mi gerek?” dediği. Maria'nın ise, annesinin kaderini yaşamak istemediği ve onunla kaçmaya yanaşmadığı, sebep olarak nişanlanmış olduğunu söylediği, Maria'nın, Ratcliff'e Douglas'ın geldiğini ve kaçmasını söylediği, bu haber üzerine Ratcliff'in deliye döndüğü, onu hiç kimseye kaptırmayacağını söylediği, Maria'nın ona “beni öldüreceksin” dediği ve ölüm korkusu çılgınları attığı, Maria'nın annesinin, William'ın ise babasının kaderini yaşadığı, Ratcliff'in cinnet geçirdiği esnada Maria'nın babası Gregor'un kılıçla içeri girdiği, Ratcliff'in kanlı kılıcıyla Gregor'a karşı savaşırken, Margaret'in nakaratına devam ettiği: “Edward! Edward! Kılıcın neden öyle çok kırmızıdır?” dediği, Gregor'un, yere düşerken, nakarata lanet okuduğu, Ratcliff'in darbesinden dolayı öldüğü, Ratcliff'in de, cinnet içinde Maria'nın odasına gittiği, Maria'sına kavuştuğunu seslice söylediği ve bir el silâh sesinin duyulduğu, Margarete'nin, son nakaratını söyleyerek bir sırrı, gizemi ifşa ettiği: “Kötü, öfkeli Mac Gregor zavallı Edward Ratcliff'i öldürmüştü” dediği ve Maria ile William'ın yanına gidip, onlara tebessümle bakıp ve “Tıpkı Edward ve Güzel Betty gibi!” dediği bildirilir (Heine, t.y., I, s. 355-368).

Konusu bu şekilde özetlenebilen bu trajik eser ile bu çalışmanın odak noktasını oluşturan “Almanson” başlıklı trajik eser arasındaki bağların net olduğu görülmektedir. Heine'nin her iki eserinde de trajik son ortak payda olduğu ve bu iki eserin diğer ortak yanı ise, Heine'nin diğer eserlerinin aksine araştırmacılar tarafından yeterli ölçüde ilgi görmemiş olmalarıdır.

BÖLÜM 3

3. HEINRICH HEINE’NİN “ALMANSOR” ADLI TRAJEDİSİ

Bu çalışmanın odak noktasını teşkil eden Heine’nin “Almanson” adlı trajedisi yazıldığı dönemden günümüze dek gerek edebi eser olarak, gerekse tiyatro eseri olarak yeterli ölçüde ele alınmadığı görülmektedir. Eserin tek sahnelenmesinin 19. yüzyılda gerçekleştirildiği ve bilinen başka bir sahnelenmesine ne 20. yüzyılda ne de 21. yüzyılda rastlanmadığı, esere olan ilginin yeterli düzeyde olmadığı ifade edilmektedir. Bununla beraber, bu çalışmada eserin içerdiği kültürlerarasılık olgusu yönüyle analizi ile bu çalışmanın bir ilki oluşturduğu görülmektedir. Çünkü bu eser farklı dinlerin, kültürlerin çatışması üzerine olduğundan, bu çalışma ile aynı zamanda eserin hakkı olan ilginin sağlanması arzu edilmektedir.

Heine’nin, bu trajik eserinde kullandığı “Almanson” adını, Endülüs tarihinde 976 senesinde II. Hakem’in vefatıyla onun yerine geçen on bir yaşındaki oğlu olan II. Hişam’ın çocuk olmasından dolayı, annesi Sabuha’nın devlet idaresini Arap soyundan gelen ve Hacıbilerden olan Muhammed bin Abdullah İbn Ebi Amir adında nam salmış, Endülüs’te fetihler yaparak yıllarca hüküm sürmüş “El Mansur-u-Billah” yani ‘Allah’ın muzafferi’ veya “El Mansur” (978-1002) olarak bilinen hükümdara verdiği şahıstan aldığı görülmektedir (Fendri, 1980, s. 80, 147; Paşa, 1304, 1, s. 99-101; Sırma, 2015, s. 95-97; Watt ve Cachia, 2018, s. 87-89).

Eser, iki Yemenli samimi arkadaş olan Abdullah ve Aly’nin bebeklerinin dünyaya geldiğini, Aly’nin hanımı doğumda ölünce, Abdullah ve Aly’nin gelenek/göreneklerine uygun olarak aralarında müstakbel damat ve gelinlerini kendilerine göre yetiştirebilsinler diye “beşik kertmesi” bağlamında bebek değişimini yaptıklarını (Heine, 2015a, s. 17), Abdullah’ın, Aly’nin oğlu Almanson’u ve Aly’nin de, Abdullah’ın kızı Zuleima’yı himayesine alıp nüfusuna kaydettiğini, yıllar geçtikçe çocukların birbirlerini defalarca görüp, sevip, beraber oynadıklarını ve 1492’deki Gırnata’ya yapılan Hristiyan haçlı taarruzuna kadar da arkadaşça

yaşadıklarını (Heine, 2015a, s. 18), Abdullah, Fatyma ve Almansor'un Yemen'e doğru gittikten sonra Aly ve Zuleima'nın Almansor'un öldü(rüldü)ğüne dair haber aldıklarını (Heine, 2015a, s. 18, 33), bu acı haberdan dolayı Aly'nin, Abdullah'tan nefret etmeye başladığını ve Zuleima'nın bir Hristiyanla evlendirilmesi kararına razı olduğunu, Abdullah ve hanımı Fatyma'nın ise ölmeden önce, Almansor'u özellikle Zuleima'yı tekrar görebilmesi için "öpücük" selamı ve özel bir sırda asıl babası olan Aly'nin sarayına geri gönderdiklerini (Heine, 2015a, s. 31), Fatyma ve Abdullah'ın vefatlarından sonra Almansor'un, Granada'da bulunan ve Hristiyanlar tarafından harabeye çevrilen Alhamra sarayına geldiğini ve karanlıkta kısa bir çatışma sonucu yaşlı Hassan'ı tanıyıp ve dertleştiğini, Almansor'un planını anlatıldığını, fakat Hassan'ın onu engellemeyemediğini, Almansor'un, Zuleima'ya duyduğu aşk ateşiyle Aly'nin sarayına gece gizlice geldiğini (Heine, 2015a, s. 20-22) ve Zuleima'nın penceresinin önüne gelip, ona gönderilen mesajları bildirdiğini, Zuleima'nın, Almansor'un hayatta olduğunu, hakkındaki haberlerin yalan olduğunu farkına vardığını ve onu Hristiyanlaştırmak istediğini (Heine, 2015a, s. 29-31), Almansor'un, Zuleima için Hristiyan olmaya meylettiği esnada Zuleima'nın Don Enrique adında bir Hristiyan'la evleneceğini öğrendiğini (Heine, 2015a, s. 44), ve Almansor'un (Mecnun misali) kendini kaybedip ve hançeriyle intihar etmek istediğini (Heine, 2015a, s. 45), onu gizlice takip eden yaşlı Hassan'ın ortaya çıkıp ve ona kendine gelmesini ve Zuleima'yı yapacakları çarpışma esnasında kaçırıp sahildeki gemiye götürmesini istediğini (Heine, 2015a, s. 49), çarpışma esnasında Zuleima'nın bayıldığını, Almansor'un onu atına bindirip gemiye gitmek yerine kayalıklara doğru kaçırıp, en yüksek kayalığa çıkardığını (s. 60), çarpışma esnasında yaşlı Hassan'ın derin yara aldığını, Aly'ye oğlu Almansor'un yaşadığını ve Zuleima'yı kaçıran kırmızı elbiseli şövalye olduğunu söylediğini (Heine, 2015a, s. 57), Aly ve askerlerinin Almansor'u yakalamak ve Zuleima'yı da kurtarmak niyetiyle onu takip ettiklerini, Almansor'un ise takipten onun "ceylan" olarak adlandırdığı sevgilisini elinden alacaklar diye korktuğunu, o esnada Zuleima'nın kendine geldiğini, ölümün gerçek kavuşmak olduğu kanaatine varıp ve ebedî bir beraberlik için kendilerini kayalıklardan aşağıya salıverdiklerini, Aly'nin ise, evlat acısıyla Hz. İsa'nın tesellisini aradığını bildirir (Heine, 2015a, s. 64).

Heine'nin, bu çalışmasında kültürlerarasılık bağlamında Aly'nin toleranssızlığını, tahammülsüzlüğünü ve hatta dünya rahatlığı ve serveti uğruna isteyerek koptuğu öz kültürüne karşı düşmanca gösterdiği tavırlarının son derece acıyla biten sonuçlarını gayet başarılı ve edebî bir şekilde dile getirdiği anlaşılmaktadır. Kültürlerarasılık bakımından

probleme duygudaşlık yapılarak tolerans, hoşgörü ve tahammül ölçüleriyle yaklaşmış olsaydı, olayın bu şekilde trajik olarak sonuçlanmayacağı düşünülebilir.

3.1. Trajedinin Ortaya Çıktığı ve Yazıldığı Dönem

Heine'nin sekiz sahneden oluşan "Almensor" adlı trajik eserini 1820 senesinde kaleme aldığı ve 1822 senesinde Bonn-Beuel'de bitirdiği, önce 20 Ağustos 1823 yılında Klingemann yönetiminde Braunschweig şehrinde sahnelendiği, daha sonra da Berlin'de yayınlandığı için, dönem olarak Klasik (1786-1832) döneminin son on yılına ve Romantik (1798-1835) döneminin de son on üç yılına denk geldiğinden ayrıca Restorasyon (1820-1850) döneminin de başında bulunduğundan dolayı, söz konusu üç döneme rastladığı söylenebilir. Bu hususa bağlı olarak, eserin 19. yüzyıl Alman edebiyatı ürünü olduğu vurgulanmalıdır. Heine, her ne kadar "Das junge Deutschland" (1830-1835) döneminin yazarı olsa bile, "Almensor" isimli trajik eseri o döneme ait olmadığı söylenebilir. Fırtına'ya (2011) göre, Heine, 1820 yılında "Die Romantik" adıyla bir makalesini yayınlamıştır. Bu makaleye ve onun arkasından yayınladığı eserlere göre, Heine Romantik ekolüne ait gibi görünse bile, yine de o, Romantik döneminin eleştirmeni olarak kabul edilmektedir (s. 39).

Bu bağlamda, Heine'nin "Almensor" adlı trajedisinin yazıldığı dönemin onun gençlik yıllarına denk geldiği de açıkça görülmektedir. Heine'nin henüz üniversite öğrenimini tamamlamadan bu derece etkili bir eser kaleme almış olması dikkate değerdir.

3.2. Tarihsel Arka Planı

Heine'nin "Almensor" isimli trajedisi, 1820-22 yıllarında yazdığı ve sekiz sahneden oluşan tarihsel arka planı olan bir eser olarak görülür. Orijinal dili Almanca olan bu eserin, önce 20 Ağustos 1823 yılında Klingemann yönetiminde Braunschweig şehrinde sahnelendiği, sonra da Berlin'de yayınlandığı görülmektedir, Heine'nin bu eserini "Donna Clara und Don Gafairos" adlı eserden esinlenerek yazdığını 10.06.1823'te Fouqué'ye yazdığı mektupta belirtir (Fendri, 1980, s. 22). 15. yüzyıl'da, Aragon Prensi Don Ferdinand ve Kastilya (Katalonya) prensesi Donna Isabella'nın 1469 senesinde evlenip ve Endülüs'teki Müslümanlara karşı birleştikleri bildirilir. 1492 senesinde iç ihtilafları fırsat bilerek Granada şehrini kanlı bir şekilde aldıkları, 1499'da Kur'an'la beraber 5000 dolayında İslamî eser Toledo şehrinin başpapazı olan Ximenes (Jimenes) tarafından yakıtırlıp, Müslümanların da üç tercih arasında: Ya gönüllü olarak sürgün (tehcir), ya ölüm ya da vaftiz yoluyla Hristiyan

olmak zorunda bırakıldığı, Abdullah'ın, Yemen'e dönmeyi tercih ederken, Aly'nin kendini ve Zuleima'yı vaftiz ettirip kendisi "Don Gonzalvo" adını alırken Zuleima'ya da "Donna Clara" adının verildiği, Abdullah'ın hizmetçisi Hassan'ın ise, Endülüs'te gizlenerek kaldığı, İspanyollara karşı kayalıklara sığınıp, taktik savaşına ölünceye kadar devam ettiği bildirilir. Bu konuyla eserin, tarihsel olay ve gelişmelerle benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Heine'nin "Almensor" adlı trajedisinin tarihsel arka planının oldukça köklü olduğu söylenebilir. İspanya'nın Granada bölgesinde geçen olay aynı zamanda bu bölgenin tarihsel önemini de beraberinde getirdiği gözler önüne serilmektedir.

M. Ö. 6. yüzyılda İberlilerin Kelt halkının arasına karıştığı, M. S. Kartaglıların, Hamilkar Barkas'ın emir komutasında İspanya'yı fethettikleri, M. S. 201 senesinde Roma ile Kartago arasında barışın sağlandığı ve İspanya'nın, Roma'nın idaresine girdiği, Vizigot'ların İspanya'ya ilk olarak Miladî 414 senesinde girip Roma'nın eyaleti olan Tarraconensis'i işgal ettikleri (Watt ve Cachia, 2018, s. 15). M. S. 527 senesinden 711 senesine kadar Westgot/Vizigot'ların İspanya'da hüküm sürdükleri, kendilerini "Imazighen" (Hür İnsanlar) olarak adlandıran ve Hz. Muhammed'in (569-632) vefatından hemen sonra bölgelerine giden sahabelerin tebliğiyle İslam'ı kabul ettikleri bildirilen ve Araplaşan Berberilerin (Kaster, 1963, s. 314-315; Thoraval, 2005, s. 69), miladî 711 senesinde Müslüman Araplarla (Arap, A'rap ve Berberî) beraber, yörenin yerli halkına zulmeden Westgot'ları Güney İspanya'da mağlup ettikleri bildirilir (Claude, 1970, s. 7, 83; Kirsch, 1972, s. 164; Voss-Gerling, 1989, s. 45). Müslüman Arapların, İspanya ve Portekiz'den oluşan İber yarımadasını El-Endelüs olarak adlandırdıkları, günümüzde ise, El-Endülüs'ün Güney İspanya'ya işaret ettiği bildirilmektedir (Frank, 2005, s. 11-13; Öztuna, 1989, I, s. 177).

Miladî 696-697 senesinde İfrîkıye yani Kuzey Afrika (Libya, Tûnus, Cezâyir ve Fâs)'nın Valisi, Lahm kabilesine ait ve aynı zamanda Tabiîn (Sahabeden sonra gelen nesil) olan Mûsâ bin Nusayr'ın, Emevî Devleti'nin Halifesi olan Velîd bin Abdülmelik'ten izin alıp, Tarîf bin Mâlik kumandasında bulunan beş yüz kişi civarındaki bir birliği 710 senesinin ilkbaharında ön keşif niyetiyle İspanya'nın güney kıyılarına gönderdiği, Mûsâ bin Nusayr tarafından, komutan Tarîf bin Mâlik'in, Vizigot'ların zulmüne uğrayan ve Hristiyan olduğu bildirilen Julian(os/us)'ın yardımıyla çok zengin bir ganimetle Kuzey Afrika'ya geri döndükten sonra, Hristiyanlara yapılan zulmün artması üzerine İspanya'nın fethedilmesi için hazırlıkların yapıldığı bildirilmektedir (Özdemir, 2019, s. 15; Öztuna, 1989, I, s. 177).

Mûsâ bin Nusayr'ın, M. S. 711 senesinin ilkbaharında kendisinin azâd ettiği Berberî asıllı olan Târik bin Ziyâd bin Abdillâh kumandasında önce yedi bin askerden kurulan bir orduyu,

ardından da beş bin askerden oluşan bir takviye birlik gücünü Afrika'yı Avrupa'dan ayıran ve Cebel-i Târik olarak adlandırılan boğazdan İspanya'ya gönderdiği, İspanya'da Vizigot krallığının taht yeri olan Toledo (Tuleytıla)'da taht kavgaları, şahsi ihtiraslar, toplum içi menfaate dayalı çatışmalar ve özellikle Hz. İsa'nın "şeytan'ın çocukları" olarak adlandırdığı Yahudîlerin (Bibel-Johannes, 8, 43-45; Breuers, 2011, s. 23) zorla Hristiyanlaştırılmaları yüzünden çatışmalara son derece müsait bir duruma geldiği belirtilir. İspanya'ya geçerken Târik bin Ziyâd'a, Vizigotlardan zulüm gören Ceuta (Septe) hâkimi Julianos'un gemilerle yardımda bulunduğu bildirilir (Watt ve Cachia, 2018, s. 19).

Târik bin Ziyâd'ın önce İspanya'nın en güneyindeki Calpe (Cebelitârik, Gibraltar) dağında karargâhını kurduğu ve sonra da Algeciras (Cezîretülhadrâ) denilen bölgeyi kontrol altına aldığı, Witiza'nın 710 senesinde ölümüyle yerine Roderick kral olarak seçildiği (Watt ve Cachia, 2018, s. 18), komutan Târik bin Ziyâd'ın, M. S. 711 senesinin Nisan ayında Rio Barbate (Lekke/Bekke/Becca Vadisi) kanlı meydan muharebesinde Vizigot/Westgot kralı Roderick'i ve ordusunu Jerez de la Frontera'da ağır yenilgiye uğrattığı (Irving, 1982, s. 111; Khella, 1994, s. 90), Mûsâ bin Nusayr'ın ise yarımadaya M. S. 712 senesinin Mayıs ayında ayak bastığı; aynı sene içinde İspanya ve Portekiz fethedildikten sonra, Güney Fransa'nın fethi için hazırlıkların yapıldığı bildirilir (Challikân, 1984, s. 216; Claude, 1970, s. 83; Dassmann, 1996, s. 151; Nack, 1963, s. 180; Özdemir, 2019, s. 21-24; Öztuna, 1989, 1, s. 177; Serna, 1963, s. 5; Voss-Gerling, 1989, s. 46).

Târik bin Ziyâd'ın kumandanları çok kısa bir sürede Malaga (Malakka), Elvira (İlbîre) ve Cordova (Kurtuba)'yı fethederken, kendisinin ise önce Ecija olarak adlandırılan İsticce'yi sonra da Toledo (Tuleytula)'yı fethettiği, Târik bin Ziyâd'a yardım etmek için, 712 yılında Mûsâ bin Nusayr'ın çoğunluğu Arap olan on sekiz bin kişilik bir orduyla İspanya'ya girdiği, önce Sevilla, sonra Carmona (Karmûne) ve Niebla (Leble) daha sonrada Mérida'yı (Mâride) fethettikten sonra Toledo (Tuleytula)'da Târik bin Ziyâd'la buluştuğu, iki kumandanın beraber İspanya'nın kuzey tarafına doğru ilerledikleri, M. S. 713 senesinde de Liyûn (Leon), Cillîkiye (Galicia) bölgeleri ve Lâride (Lérida), Berşelûne (Barcelona), Sarakusta (Zaragoza) şehirlerinin fethedildiği bildirilir (Challikân, 1984, s. 228; Özdemir, 2019, s. 26, 27).

M. S. 714 senesinde Halife Velîd bin Abdülmelik'in emri üzerine, Mûsâ bin Nusayr'ın Endülüs'ün idaresini büyük oğlu Abdülazîz'e bıraktığı, Târik bin Ziyâd'la yüklü miktarda ganimetle Şam'a geri döndüğü, Abdülazîz bin Mûsâ bin Nusayr'ın doğu tarafında bulunan Tüdmîr (Mürsiye) bölgesini aldıktan sonra Endülüs'te artık kırk senelik "asrû'l-vülât" olarak adlandırılan valiler döneminin başladığı bildirilir (Özdemir, 2019, s. 27, 28, 33).

Miladî 750 senesinde Abbasîlerin Emevîlere karşı haksız tutum ve davranışlarından dolayı (Fleischhammer, 1988, s. 5), Abdurrahman bin Muaviye'nin, Abbasîlerin baskılarından kaçıp Endülüs'te ikamet eden bazı akrabalarının yanına sığındığı bildirilir. Miladî 756 senesinde Abdurrahman (Abderam) tarafından Kurtuba'da kurulan Emevî devletinin 1031 yılına kadar devam ettiği görülmektedir. Buradaki hükümdarların kendilerini miladî 929 yılından itibaren Halife olarak adlandırdıkları bildirilir (Robbe vd., 1991, s. 300).

Miladî 2 Ocak 1492 senesinde XII. Muhammed Ebu Abdullah'ın, Nasrî ve Ahmerî kabilelerinin yönetiminde bulunan ve Avrupa'nın beş yüz bin nüfusuyla en büyük şehri olan Granada'nın anahtarını Aragon prensi Ferdinand ve Kastilya prensesi İzabella'nın 1469 senesinde evlenmeleri sonucu birlikte Granada şehrini ele geçirmeleriyle (reconquista), onlara teslim ettiği bildirilir. Müslümanların toplam yedi yüz seksen yıl sekiz ay ve dört günlük Endülüs (İspanya-Portekiz) hakimiyetinin böylece resmen sona erdiği, 1493 senesinde yapılan zulümlerden dolayı en son Nasrî Sultanı olan ve Boabdil (Abu Abdullah) namıyla bilinen XII. Muhammed'in (1482-1483/1487-1492 toplam altı sene) ailesini; annesini, hanımını (Zorayda) ve çocuklarını da yanına alıp Granada'yı terk ettiği ve sığınma hakkını (Exilrecht) kullanarak Alpujarren'e veya Marokko'ya göç ettiği bildirilir (Irving, 1982, s. 20, 107, 110-112; Mahmud, 1964, s. 260, 261).

Asıl adı Nasır bin Muhammed bin Emir Abdullah bin Muhammed bin Abdurrahman Avsat olan Nasırî Sultanı Muhammed'in daveti üzerine 1362'den 1365'e kadar Gırnata'da millete hizmet ettikten sonra ülkesine dönen Yemen asıllı İbn-i Haldûn'un (1332-1406) (Haldûn, 2004, 1, s. 15, 316), Endülüs'ün (o zamana kadar Granada hariç) hazin duruma düşmesinin sebebi olarak "Özellikle de Endülüs halkı, genelde asabiyete ihtiyaç duymadan uzun dönemler geçirmiş oldukları için, (devletin kuruluşu ve kendilerini savunmada) asabiyetin önemini ve etkisini bütünüyle unutmuşlardır. Sonuçta asabiyetler ortadan kalktığı için vatanları da yok olup gitmiştir" (Haldûn, 2004, 1, s. 215) dediği görülmektedir.

Yemenli Müslüman ünlü sosyolog İbn-i Haldûn'un (2004), zevk ve safaya son derece düşkün olan Emevî Araplarının devletlerini parça parça nasıl kaybettiklerini, son kale olan Gırnata'nın 1492 yılında düşmesinden yüz yirmi yedi yıl önce düşeceğini, Arapların içine düştüğü zevk düşkünlüğünden ve dahili ihtilaflardan dolayı İmam-ı Cafer'in ilginç tespitini şöyle aktardığı görülmektedir:

(Emevîler,) sahip oldukları yönetimi en güzel şekilde yürütmeye, Allah'ın kendilerine bahsetmiş olduğu hükümdarlığı koruyup muhafaza etmeye ve seviyesiz şeylerden kaçınıp üstün işlerle meşgul olmaya devam ettiler. Tâ ki yönetime bütün dertleri şehvetlerini ve zevkleri tatmin etmek olan oğulları gelene kadar. Bunlar Allah'ın (kötülüklerle dalanlar için hazırladığı) tuzak ve

plandan gafil bir şekilde halifelğin koruyuculuğunu bir tarafa bırakmışlar, başkanlığı hafife almışlar, onun hakkını vermemişler, devleti yönetmekte zayıf kalmışlar ve Allah’a isyan anlamına gelen zevk ve şehvetlerinin peşinden koşmuşlardır. Sonuçta Allah da onlardan üstünlüğü alıp onları alçaltmış ve nimetlerini onlardan gidermiştir (1, s. 290).

Müslümanların sayesinde asırlarca zulümden, özellikle kölelikten kurtulan bazı mazlum Hristiyanlar, Yahudiler, Müseviler ve kölelerin, Müslümanlarla beraber tamamen bertaraf edildikleri; göç, sürgün, ölüm veya Katolik mezhebine geçiş için vaftize zorlandıkları, vaftize mecburiyetten dolayı boyun eğen Yahudiler’e böylece “Marranlar” denildiği ve Miladî 1609 yılında büyük Morisko sürgününün başladığı, İspanya ve Portekiz halkının tamamen zorla katolikleştirildiği bildirilir (Özdemir, 1994, s. 347, 348; Özdemir, 2019, s. 347; Öztuna, 1989, 1, s. 198; Rumî, 1980, s. 60-62).

İslam güneşi Avrupa’nın üzerine doğup, birçok alanda Avrupa’yı ilmî ve kültürel zenginliğe kavuştururken (Hunke, 1960, s. 357-400) hatta yüzlerce kelimeyi mesela, Alkohol, Chemie, Algebra, Zenit, Azimut, Theodolit, Ziffer, Kaffee, Damast, Koffer, Natrium, Natron, Aprikose, Banane, Orange vs. Avrupa lisânlarına kazandırırken (Konzelmann, 1991, s. 61), Hristiyanların kendilerinden olmayan ve kendileri gibi düşünmeyen veya aynı inancı, dünya görüşünü paylaşmayan, kadın, yaşlı, çocuk, bebek demeksizin herkese ve her türlü maddî ve manevî kültüre karşı başlattıkları sistematik tecavüz, asimilasyon, vaftiz, kısaca insanlık dışı zulmün Bizans’ın fethi olan 1453 senesinden çok daha önce, yani tam olarak 1391 senesinde Sevilla şehrinden başladığı görülmektedir, 1412/14 ve nihayet 1492 senesinde Granada’da en korkunç ve en barbar şeklini alarak öncelikle bütün İspanya’da “Tod oder Taufe” (Ölüm ya da Vaftiz) parolasıyla (Briegleb, 2005, s. 5-7) sonra da bütün Avrupa’da sinsî, entrikalı etnik temizlik olarak tarihe geçtiği görülmektedir. Hristiyanların bu denli bir kaba kuvvete sahip olmuş olmaları; Müslümanların, böyle bir etnik temizlik yapmadıkları, bilakis adilane, barışçıl ve herkesin kültürlerarasılık bakımından maddî ve manevî kültürlerine ve yaşam tarzlarına saygılı davrandıkları anlaşılmaktadır. İslam’ın her türlü maddî-manevî zulmü ve haksız tutumları yasaklamış olması, sadece insanları değil, hayvanları ve tabiatı da kapsadığı görülmektedir. Kur’an’ın: “Lâ ikrahe fid-Dîn” (Dinde zorlama yoktur) (Kur’an, 2, 256) emri İslam’ın kültürlerarasılığa tamamen açık olduğunun ve kültürlerarasılık olgusundan yana olduğunun bir ispatı olarak değerlendirilmektedir.

Heine’nin İspanya’daki Müslüman halka karşı olumsuz tutumları anlattığı ve tarihsel bir yönü olan “Almanson” adlı trajedisinde de Müslümanlık hakkındaki olumlu ifadelerin yer alması Heine’nin Yahudî kökenli sonradan Hristiyan olmuş bir kişi olarak Müslümanlar tarafında tutum sergilediğinin açık bir göstergesidir.

3.3. İspanya’da Müslümanlık

İspanya’nın güneyindeki bölgeye de Endülüs bölgesi denilmektedir. Bu bölgeye M. S. 8. yüzyılda gelen Müslüman Araplar sayesinde İspanya’da Müslümanlığın söz konusu olduğu görülmektedir. Müslümanların bu bölgeyi 1492 yılına kadar ellerinde tuttıkları ve bunun ardından bölgenin tamamen Katoliklerin eline geçtiği bilinmektedir. Endülüs bölgesindeki Müslümanların daha sonra ya Hristiyan olmaya ya da bölgeyi terk etmeye (tehcir) zorlandıkları bildirilmektedir. Tarihsel açıdan İspanya’da veya Endülüs’te Müslümanlık hakkında bazı araştırmacıların verdiği bilgilere de dayanarak şunlar açıklanabilir: Sırma’ya (2015) göre, Endülüs’te Müslümanlık ilk olarak, İslam’ın üçüncü halifesi olan Hz. Osman döneminde başlar: Müslüman askerler Endülüs’ün güneyine 649’da Abdullah bin Nafi komutanlığında yerleşirler. Fakat fetih mânâsında ve tarih olarak, M. S. 711 senesinde Târik bin Ziyâd’ın komutanlığında Müslüman Arap ve Berberîlerin İber yarımadasına girmesiyle başlar (s. 13, 14). Müslümanlar tarafından Endülüs olarak adlandırılan İspanya ve Portekiz’in, miladî 711 senesinden 756 senesine kadar Şam’dan gönderilen valilerle yönetildiği, devletin resmi dilinin Arapça, dininin İslam ve mezheplerinin ise 800’lü yıllara kadar 773 yılında vefat eden Suriyeli fıkıh alimi el-Ewzâî’nin içtihadı olan Sünnî-Ewzâî mezhebi, 800’den sonra 795 yılında vefat eden imam Enes bin Mâlik’in içtihadı olan Sünnî-Mâlikî mezhebi olduğu belirtilmektedir (Öztuna, 1989, 1, s. 178, 195).

El Ewzâî’nin amelî (uygulamalı) mezhebi olan Sünnî-Ewzâî yerini tamamen Sünnî-Mâlikî mezhebine bıraktığı bildirilir (Haldûn, 2004, 2, s. 627); Sünnî-Mâlikî mezhebi ise, İslam Ulemasının amelî mezheplerden Hanefî, Şafîî ve Hanbelî mezheplerinin yanı sıra hak olarak kabul ettiği dört mezhepten biri sayılır (Zehra, 1996, s. 341-243). Endülüs’te İslam’ın başlıca kaynakları: Kur’an, Sünnet (Hz. Muhammed’in hadis ve hareketleri), Kıyas ve İcma-i Ümmet oldukları görülmektedir. Haricilik, Şîilik, Zahirîlik ve M. S. 901’de ortaya çıkan Mehdilik gibi akımlarla beraber, itikadî mezheplerden olan Mu’tezile akımının da Endülüs’te tutunamadığı görülmektedir. Malikî’ler’in kabul etmediği, Yunan felsefecisi Empedokles’in görüşünde olduğu bildirilen ve 931 senesinde vefat eden İbn-i Meserre’nin Sierra’da inzivaya çekilmekle beraber Endülüs’te tasavvufun (mistisizmin) temelini attığı anlaşılmaktadır (Meserre, 1999, s. 13-15, 55-57; Watt ve Cachia, 2018, s. 58, 68-72).

Müslümanların Endülüs’te hakimiyeti kaybetmelerinin sebebi, Hristiyanlarda 1618 yılında başlayıp 1648 yılında biten Otuz Yıl Savaşları (Huch, 1958, s. 192-94) gibi mezhep yönünden olmadığı, bilakis temelinde taht kavgaları olan asabiyet, kabileler arası (mesela Araplar ve Berberîler; Yemenli Kelbîler ve Kayslılar; Beledliler ve Suriyeliler) kan davaları,

yönetimde daha fazla yer almak için yapılan kabile rekabetleri, bilhassa miladî 740 yılından sonra Arapların açık (aleni) kötü muamelelerinden dolayı ortaya çıkan Berberî isyanları gibi faktörlerden dolayı olduğu belirtilmektedir (Watt ve Cachia, 2018, s. 31-33).

İslamiyet'in, Hristiyanlığın zorba metodu olan katliam, tecavüz, sürgün veya en iyi hali olan vaftiz yerine, empati yaparak, tolerans, diğer inançlara saygı ve birlikte yaşama, veya en azından zimmî olarak toplum içinde yaşama imkânı sağladığından, çok hızlı bir şekilde bütün bölgelere yayıldığı bildirilir. Bilhassa Vizigot/Westgot'ların zulmünden kurtulmak umuduyla Arap kökenli Hristiyanlar (Müsta'ribler/Mozaraplar) ve zulme uğramış masum ve mazlum Yahudiler, Müslümanlara yardım edip, İslam'ın bayrağı altında son derece refah içinde yaşama imkânı buldukları görülmektedir (Watt ve Cachia, 2018, s. 13, 17, 24, 37). Watt ve Cachia'nın (2018) bildirdiklerine göre: "yerli halkın ihtida edip İslamiyet'i kabul etmeleri miladî 750 yılından öncesine dayanır" (s. 31). İslamiyetin, Endülüs'te çok hızlı bir şekilde yayılmasının başka bir önemli nedeni ise; "geniş bir İspanyol kitlesinin İslam'ı kabullenmesindeki ana etken muhtemelen İslam'ın daha yüksek ve oldukça çekici bir medeniyetle özdeşleşmiş olmasıydı. Bu kitlesel harekette, memnun olunmayan Vizigot hakimiyeti ile kurduğu yakın ilişkiler dolayısıyla Hristiyan piskoposlara karşı duyulan güvensizlik de önemli rol oynamıştı" (Watt ve Cachia, 2018, s. 37).

İslam'ın inanç ve ibadet konusundaki hoşgörü ve toleransından dolayı birçok İspanyol'un İslamiyet'i benimseyip seçtiği, ayrıca "El-Mesâlimetu" olarak, onların Endülüs'te doğan Müslüman çocuklarının ise, "Müvelledün" diye adlandırıldıkları görülmektedir. Endülüs asıllı Müslümanların Araplarla evlenmeleri ve onların Arapların velayetlerine girmeleri sonucu has bir Arap olarak İslam'ın daha kolay yayılmasında önemli bir rol oynadıkları, ayrıca Müslüman erkeklerin Hristiyan kadınlarla evlenip dini yönden baskı uygulamadıkları için, İslamiyet'in Endülüs'te kolay ve çok hızlı bir şekilde yayıldığı görülmektedir (Sırma, 2015, s. 31, 32). İslamiyet'in, Endülüs'te Müslümanların özgüvenle kültürel bağlamda ticaret, teknoloji, sanat, şiir, lisân, edebiyat, ekonomi, mimarlık gibi meslekleri yüksek bir ahlakla icra etmeleriyle de yayıldığı bildirilir (Cübeyr, 2017, s. 48, 49; Hunke, 1960, s. 367-69; Pigafetta, 1968, s. 222-24). İslam'ın ilmî medeniyetinin etkisinde kalan ve ona hayranlık duyan Hristiyanların İslam'ı tercih ettikleri görülmektedir (Watt ve Cachia, 2018, s. 60, 61). İslam'ın toplum tarafından tercih edilmesinin en önemli nedenlerinden biri de köleliği kökten reddetmesidir. Mekke'de kölelikle alakalı ilk tarihi olay Hz. Muhammed'in direktifiyle, Hz. Ebubekir'in (Abu Bacr) o zaman bir köle olan Habeşli Bilal diye bilinen Bilal-i Habeşî'yi yüksek fiyata satın alıp derhal azâd etmesi (hür bırakması) ve bu örnek

hürriyet hareketinin Endülüs'teki kölelere de uygulanması, yani Hristiyanların tam aksine Müslümanların köleleri serbest bırakmaları, onların Müslüman olmalarına ve bu durum da İslam'ın hızlı yayılmasına sebep olduğu bildirilir (Watt ve Cachia, 2018, s. 62).

Abdülaziz bin Mûsâ bin Nusayr'ın başlatmış olduğu “inanç ve ibadet” hürriyeti, birlikte yaşayabilme (convivencia) hareketi, Müslümanlığın bilhassa Hristiyanlar arasında hızla yayılmasına son derece katkı sağladığı görülmektedir (Özdemir, 2019, s. 31).

Endülüs'te İslamiyet'in özellikle sanat ve bilim alanında çalışmalar yapan şahıslar aracılığıyla da yayıldığı bildirilir. Mesela, fıkıh'ta İbn Hazm; felsefe dalında İbn Meserre ve onun Almeria okulu, İbn Bacce, İbn Tufeyl (Tufail), İbn Rüşd (Averroes); edebiyat ve şiir dalında: İbn Abd-i Rabbih, İbn Hani, İbn Zeydun, İbn Kuzman, Endülüslü İbn Haface, Ebû İshak, İbrahim bin Sehl, Ebû Hayyan, el-Ceylanî; filoloji (Linguistik), lügat (Lexikon), roman, müzik, tarih sahasında İbn Kutıyye, İbn Hayyan, İbn Sa'd, Hüseyin bin Asım ve Abdülvahid el-Merrakuşî, İbn-ül Hatîb, İbn Haldûn; ayrıca coğrafya ve haritacılık, astronomi, matematik, zooloji ve botanik, kimya ve tıp/hekimlik, tarım, imalat, ticaret ahlakı gibi mesleklerin yanı sıra her türlü inanç sahibinin ibadet etmesi için gösterilen müsamaha (tolerans) ve inşa edilen onarılan mimarî ibadethaneler (camiler, mescitler, kiliseler, havralar) mesela, maddî kültür sınıfına giren bütün eserler, Kurtuba ve Tuleytula'daki camiler ve mescitler; Saragossa Caferiye Sarayı ve meşhur Alhamra sarayı gibi (Özdemir, 2019, s. 254-256; Seyidhanoglu, 1988, 4, s. 11, 12).

Bu bilgiler ışığında İspanya'da İslam dininin ne şekilde yayıldığı ortadadır. Bununla beraber Hristiyanlık dininin esas alınması, Müslümanların aksine Hristiyanların tolerans yönünden zayıf olmalarının yol açtığı olumsuzluklar da gözler önündedir.

3.4. Eserin Konusu

Heine'nin “Almansor” adlı eserinin konusu, 711 senesinden 1492 senesine kadar, Portekiz ve İspanya'nın birleşiminden meydana gelen ve Endülüs Devleti olarak devam eden bir medeniyetin kısmen de olsa tarihini, medeniyet dünyasında maddî ve manevî yüksek kültürünü arka planda ele alarak, Ocak 1492 yılında Hristiyanların Müslümanlara karşı uyguladığı empati, tolerans, müsamaha hatta tahamülden çok uzak bir anlayışla başlayan ve dostları, özellikle aşıkları birbirlerinden ayıran felaketler olduğu görülmektedir.

Bu eser, tarihi verilerden ziyade, fakat yine de o verilerin ışığı altında, birbirlerini tertemiz duygularla çok seven Almansor ve Zuleima adındaki iki aşığın, kültürlerarasılığın,

hoşgörüsüzlüğü, anlayışsızlığın, empati ve toleranssızlığın vs. sebep olduğu, ellerinde olmayan ayrılıklarını, kederlerini ve nihayetinde yakıcı ve vurucu bir aşk sonucu iradelerini kaybeden iki aşğın trajik sonlarını konu ettiği görülmektedir.

Bu eserde, aynı mekân ve aynı zamanda doğan Almansor ve Zuleima adındaki iki bebeğin, gençlik aşklarını ve birbirlerine olan derin bağılıklarını, ölüme bile birlikte, bütün engellere rağmen, ayrılmadan nasıl gittikleri anlatılmaktadır.

Glaubt nicht, es sei so ganz und gar phantastisch
Das hübsche Lied, das ich euch freundlich biete!
Hört zu: es ist halb episch und halb drastisch,
Dazwischen blüht manch lyrisch zarte Blüte;
Romantisch ist der Stoff, die Form ist plastisch,
Das Ganze aber kam aus dem Gemüte;
Es kämpfen Christ und Moslem, Nord und Süden,
Die Liebe kommt am End und macht den Frieden (Heine, 2015a, s. 3).

Heine, “Almansor” adlı eseri hakkında özetle şöyle demektedir: “Size samimice sunduğum bu güzel şiirin tamamen fantastik olduğunu zanetmeyin! Dinleyiniz: (bu şiirin) yarısı epik ve diğer yarısı şiddet içeriklidir, bunların arasında bazen lirik narin (bir) çiçek açar; konusu romantiktir, formu (ise) plastiktir, yine de hepsi kalpten gelir. Hristiyan ve Müslüman, kuzey ve güney (karşı karşıya) savaşırken, sonunda aşk (onların arasına) gelir ve barışı sağlar” (Heine, 2015a, s. 3). Bu ifadeleriyle Heine’nin kendi eserinin özetini verdiği, özellikle Hristiyan ve Müslüman halkın mücadelesini vurguladığı anlaşılmaktadır

3.4.1. İçerik

Esere göre; atalarından dolayı Yemen asıllı Abdullah ve Aly Endülüs Devleti’nin son dönemlerine doğru Granada’da (doğum tarih ve yerleri belirtilmeksizin) yaşayan Müslüman iki samimi arkadaştır. Her ikisinin de hanımları aynı zamanda bebek dünyaya getirirler.

Abdullah’ın hanımı Fatyma doğumdan sonra hayatta kalıp toparlanırken, Aly’nin hanımı doğum esnasında fenalaşır ve doğumdan hemen sonra vefat eder. Abdullah, samimi arkadaşının kalbine teselli olsun diye, kendi adetlerinde, kültürlerinde revaçta olan beşik kertmesi tarzında örf ve adet, gelenek ve görenek usulüne göre, ona bebeklerin değiş tokuşunu teklif eder. Yani, onları bebek çağında evlendirerek müstakbel gelin ve damat olarak yetiştirmek isterler.

Aly’nin hanımı doğumdan dolayı vefat ettiği için, Aly’nin bir erkek evlat yetiştirmesi zor olacağından ve yaşlılığında bakıma muhtaç olacağından ve kız çocuğunun ise bereketli olması, babayı daha çok sevmesi ona yaşlandığı zaman daha iyi bakacağı için, bu iyiliğinden

dolayı samimi arkadaşı Abdullah'a çok teşekkür eder. Bebekler değiştirilir: Abdullah'ın kızı "Zuleima", Aly'ye evlatlık ve müstakbel gelin olarak verilirken, Aly'nin oğlu "Almanson" da Abdullah ve Fatyma'ya evlatlık ve müstakbel damat olarak verilir (Heine, 2015a, s. 17).

Her iki bebek (Almanson ve Zuleima) bedenen ve ruhen sağlıklı olarak bebeklikten çocukluk dönemine girdiklerinde birbirleriyle arkadaş olurlar, birbirlerini daima görüp, sonunda birbirlerine, istenildiği gibi, aşık olurlar (Heine, 2015a, s. 18).

Çocuklar (Almanson ve Zuleima) henüz ergenlik çağına girmeden, 02 Ocak 1492 senesinde anlayamadıkları bir kasırga (savaş) neticesinde Granada şehrinin İspanya ve Katalonya Hristiyan şövalyeleri tarafından ele geçirilmesiyle hayat ve aşk yolları ayrılır: Aly, Yemen'e geri dönmeyi reddedip zorla vaftiz olmayı kabullenip Hristiyanlığa geçer. Zuleima'yı da aynı şekilde Hristiyanlaştırıp adını da değiştirirken, Abdullah ise, hanımı Fatyma ile evlatlığı Almanson'u da yanına alıp diğer bazı Müslümanlarla birlikte atalarının (Berberîlerin) memleketi olan Yemen'e doğru yola çıkar.

Yıllar sonra bazı kötü niyetliler, Zuleima'yı elde etmek ve Aly'i Müslümanlara karşı kıskırtıp harekete geçirmek için Almanson'un öldü(rüldü)ğünü yayarlar. Aly ve Zuleima bu kötü ve son derece acı verici habere, Almanson'dan haber alamayınca, inanırlar (Heine, 2015a, s. 18, 33). Oğlu Almanson hakkındaki haberin doğruluğu üzerine yeterli bir araştırma yapmayan ve kulaktan dolma haberlere inanan Aly, Almanson'un ölümüne sebep olduğuna inandığı eski dostu olan Abdullah'a kin beslemeye başlar ve ondan intikam almayı planlar.

Yıllar geçtikçe, Almanson'un kalbinde (bağrında) Zuleima'nın aşk ateşi daha da alevlenince, Almanson yavaş yavaş akli dengesini kaybetmeye başlar. Durumu yakından takip eden Abdullah ve hanımı Fatyma, ölmeden kısa bir zaman önce, Almanson'u öz kızları Zuleima'ya kavuşabilmesi, ayrıca öz babası Aly'yi görebilmesi için doğduğu yer olan Granada'ya, bazı özel mesajlarla Aly'nin sarayına gönderirler (Heine, 2015a, s. 31).

Fatyma ve Abdullah'ın vefat etmelerinin ardından, onlardan aldığı tılsımlı mesajlarla Almanson aşkından delirmek üzere olduğu Zuleima'yı görmek için yola koyulur ve Granada şehrine gelir. Eskiden ailesinin hizmetkârı olan Hassan'ı görür, Hassan'ın engellerini aşar ve sonunda Aly'nin sarayına gelir (Heine, 2015a, s. 20-22). Aly'nin sarayına farkındalık uyandırmadan, giydiği İspanyol kıyafetleriyle bir misafir gibi gelen Almanson, Zuleima'nın, Don Enrique adlı bir Hristiyan ile evlendirileceğini öğrenir (Heine, 2015a, s. 27).

Almanson, sevgilisi Zuleima'ya olan aşkın etkisinden dolayı sayıklamaya başlar. Almanson'un sayıklamasını ve sesini duyan Zuleima, Almanson'un hayatta olduğunu ve

yayılan haberlerin tamamen yalan olduğunu anlar (Heine, 2015a, s. 29-31). Sevgilisi Almansor'un sesinin geldiği yöne doğru gelen Zuleima, Almansor'la dertleşmeye başlar. Bu konuşmada Almansor, Zuleima'nın isminin Donna Clara olarak değiştirildiğini ve bir Hristiyan İspanyol ile evlendirileceğini öğrenir (Heine, 2015a, s. 44, 45). Almansor, kendisi için ölümden beter olan bu haberi Zuleima'dan duyunca kendini kaybeder ve daima üzerinde taşıdığı ve ona "avukatım" dediği belindeki hançerle konuşmaya başlar ve neticede intihar etmek ister (Heine, 2015a, s. 45).

Tam o esnada Almansor'u uzaktan takip eden ailesinin hizmetkarı olan Hassan, onun intihar etmesini önlemek için ona kendi tasarladığı planını söyler. Almansor, Hassan'ın planını beğenir ve intihardan vazgeçer. Hassan'ın planına göre; Almansor, çatışma esnasında Zuleima'yı atına bindirerek kaçırmaya çalışırken, Hassan ve arkadaşları İspanyol şövalyelerine karşı mukavemet gösterirler. Çatışma esnasında Zuleima bayılır. Almansor, Zuleima'yı Hassan'ın ona tavsiye ettiği sahilde bekleyen gemiye doğru değil de, şaşkınlıktan Alpujaren dağına doğru götürür (Heine, 2015a, s. 49). Zuleima'nın kaçırıldığını duyan Aly, kılıcını kuşanır ve çatışmaya katılır. Aly, Hassan'la çatışırken, Almansor Alpujaren dağının eteğine geldikten sonra, İspanyol şövalyeleri tarafından takip edildiğinin farkına varır, baygın düşmüş olan Zuleima'yı atın üstünden indirerek omuzuna alır ve "ceylanımı elimden almak istiyorlar" düşünce ve endişesiyle dağın en yüksek kayalığına doğru tırmanarak çıkar (Heine, 2015a, s. 60).

Çatışma esnasında Aly'nin öldürücü darbesiyle ağır yaralanan yaşlı Hassan, Aly'e, öz oğlu Almansor'un ölmediğini, ona verilen haberlerin tamamen yalan olduğunu, Abdullah'ın evlat katili olmadığını, Zuleima'yı kaçıran kırmızı pelerinli şövalyenin Almansor olduğunu söyledikten hemen sonra şehit olur (Heine, 2015a, s. 57). Aly ise, evlat özlemiyle onları derhal yakın takibe alır ve onlara ulaşmaya çalışır.

Almansor kayalığın doruğuna gelince, Zuleima baygınlık halinden ayılır. Kaçacak yer bulamayan Almansor, takipçilerin konuşmalarını yakından duydukça kendini kaybeder. Yakalanma korkusuyla aklî muhakemelerini (dengelerini) kaybeden Almansor ve Zuleima hiç ayrılmamak ve sonsuza dek beraber olabilmek için, beraberce aynı anda kendilerini kayalıklardan aşağıya salıverirler (Heine, 2015a, s. 63).

Yıllarca kulaktan dolma yalan yanlış haberlere inandığı ve gerçeği hiçbir zaman araştırmadığı için evlat acısı çeken Aly, o andan itibaren, yüreğinde evlat acısı olan bir baba olarak, Hz. İsa'nın tesellisine muhtaç olduğunu ve ondan kendisini teselli etmesini diler. Böylece, trajedi türündeki bu eserde geçen trajik olaylar zinciri de tamamlanmış olmaktadır.

3.4.2. Kişiler

Heinrich Heine'nin "Almanson" adlı trajedisindeki kişilerin isimleri tarihsel yönüyle "Ehl-i Beyt" (hanedan) olarak adlandırılan, Hz. Muhammed'in ailesine ait olan bireylerin isimleri ile ilişkilendirilebilir: El-Mansur, Hz. Muhammed'in kızı Fatma'yla evli olan Hz. Ali'nin soyundan gelen Abdullah'ın torunudur (Haldûn, 2004, 1, s. 40, 282; Zehra, 1996, s. 629), yani Abdullah, El-Mansur'un büyük babasıdır. Ebu Talib'in hanımı Fatima, Hz. Ali'nin annesidir. Hz. Hassan, Hz. Ali'nin büyük oğludur. Hz. Muhammed'in öz annesi Amine, anneliği ise, Hz. Ali'nin annesi Fatima; süt anneleri: Süveybe ve Halime'dir.

Heine'nin "Almanson" adlı trajedisine göre en önemli kişiler hakkında şu açıklamalar yapılabilir: Almanson, Zuleima (Donna Clara), Aly (Don Gonzalvo), Abdullah, Fatyma, Hassan – adlarını taşımaktadırlar.

Önem sırasına göre, Almanson trajedinin asıl kahramanıdır (Protagonist). Gerçekte Aly'nin oğlu, fakat annesinin doğumdan hemen sonra ölmesi ve Zuleima'ya karşılık beşik kurtmesiyle Abdullah ve Fatyma tarafından evlatlık olarak yetiştirilen ve onların öz kızı olan Zuleima'ya aşık olan kişidir.

Zuleima, Almanson'dan sonra trajik eserin ikinci kahramanıdır (Deuteragonist). Abdullah ve Fatyma'nın öz kızıdır. Beşik kurtmesiyle Almanson'un yerine Aly'nin büyüttüğü evlatlığı, vaftizden sonra kendisine Donna Clara adı verilen ve Almanson'a sırlıslık aşık olan kişidir.

Aly, Almanson'un öz babası. Hanımı doğumdan hemen sonra vefat ettiği için, Abdullah'ın beşik kurtmesinden dolayı samimi arkadaşı, fakat Granada sürgünü ve vaftizden sonra Don Gonzalvo adını alan, kasıtlı ve yanlış haberlerden dolayı Abdullah'ın can düşmanı olan, fakat ömrünün sonlarında yaşlı Hassan sayesinde gerçeği öğrenen ve pişman olan kişidir.

Abdullah, Fatyma'nın kocası ve Zuleima'nın öz babasıdır. Yemen (Jemen)-Berberî asıllı olan Abdullah, Gırnata (Granada) şehrinde Aly'nin kendisiyle beşik kurtmesi yapan önce samimi arkadaşı, fakat sürgünden sonra Aly tarafından can düşmanı olarak görülen ve Yemen'de vefat eden kişidir.

Fatyma, Abdullah'ın hanımı, Zuleima'nın öz annesidir. Fatyma, eserde Almanson'u evlat edinen ve büyüten, Granada'dan sürgünle Yemen'e doğru ailesiyle beraber yola çıkan, fakat Marokko'da vefat eden kişidir.

Hassan, Abdullah ve Fatyma ailesine sürgün zamanına kadar hizmetkârlık eden, sürgünü ve vaftizi kabul etmeyip vatan savunmasında Alpujaren dağına yerleşip İspanyollara karşı vur-kaç taktiğini uygulayan, Almansor'a kılıç kuşanmayı ve kullanmayı öğreten, onu koruyup kollayan ve son dönemde Almansor ve Zuleima'nın mutluluğu uğruna Aly ile giriştiği çatışmada şehit düşerken Aly'e, Almansor'un kimliğini deşifre eden kişidir.

Esere göre; trajedide adı geçen diğer kişiler ise şunlardır: Don Ferdinand, İspanya kralıdır. Donna Isabella'yla 1469'da evlenerek kurdukları müşterek büyük bir orduyla Granada'yı kan dökerek 1492 senesinde ele geçiren, Papa'yı sevmeyen ve onun uşağı olan Ximenes'i, Kur'an yakmadan dolayı, Granada'dan kovdurtan kişidir. Donna Isabella, Elizabeth'in kısaltılışı olan "Eli" olarak adlandırılan Katalonya kraliçesidir. Don Ferdinand'la evlenerek kurdukları müşterek büyük bir orduyla Granada'yı kan dökerek 1492 senesinde ele geçiren, Papa'yı sevmeyen ve onun uşağı olan Ximenes'i, Kur'an yakmadan dolayı, Granada'dan kovan kişidir. Don Enrique, asıl ismi Zuleima olan Donna Clara'nın rahip (Abt) tarafından önerilen nişanlısı olan ve Aly'nin Zuleima'nın sırlarını verdiği bir İspanyol şövalyesidir. Don Diego, Aly'nin sarayında çalışan bir hizmetkârdır. Don Rodrigo, Donna Clara (Zuleima)'yı sarayın dans salonuna götüren İspanyol şövalyesidir. Don Antonio, yolculuktaki tehlikelere karşı kadınları korumak için onlara refakat ederken çapkınlık yapan İspanyol şövalyesidir. Carlos, Aly'nin Zuleima'nın düğünü için saraya davet ettiği iki Berberî Hristiyan (Maurencristen) şövalyeden birisidir. Don Diego, Don Enrique'le "eşek" rolünü değiştirerek yolculuk yapan ve onunla genellikle zekâ konusunda iddialaşan ve samimi arkadaşı olan kişidir. Ximenes, Granada'nın pazar meydanında, Papa'nın (Roma) direktifiyle, Müslümanların kutsal olan Kur'an'ı ateşe atan Toledo şehrinin başpapazıdır. Boabdil, Granada'nın düşmesinden sonra, ailesiyle Fas'a göç eden en son Nasri Sultanı XII. Muhammed (1482-1483/1487-1492) adlı kişidir. Graf Aquilar, Hassan'ın beraberindeki Berberî savaşçılarla vur-kaç taktiğiyle yaptığı saldırılara karşılık veren İspanyol kont şövalyesidir. Pedrillo, Aly'nin sarayının kapıcısı olan Hamahmah'ın Hristiyanlaştırıldıktan sonraki ismidir. Petronella, Aly'nin sarayının en yaşlı kadın aşçısı olup Habahbah'ın Hristiyanlaştırıldıktan sonraki ismidir. Zegri, Granada'nın 1492 senesinde düşmesiyle zoraki vaftiz yolunu tercih eden ve kendisini vaftiz ettiren ilk kişidir. Tarik, M. S. 711 senesinde İspanya'yı fethetmeye başlayan Mûsâ bin Nusayr'ın Berberî komutanı olan Târik bin Ziyâd adlı kişidir. Mahomed, Mekke'li Hz. Abdullah ve Amine'nin oğlu Hz. Muhammed (569-632) isimli ve Müslümanlar tarafından en son peygamber olarak görülen ve kendisine Allah tarafından Cebail aracılığıyla kutsal kitap Kur'an'ın verildiği en son Rasüldür. Leyla ve

Mecnun, birbirlerini delicesine seven amca çocuklarıdır. Pilatus, Miladî 26 ila 36 seneleri arasında Roma İmparatorluğu döneminde Yahudiye eyaletinde valilik yapmış olan ve Pontius Pilatus olarak adlandırılan kişidir. Petrus, der Heilige, Hz. İsa'nın göğün üçüncü tabakasına çekilmesiyle Roma'ya gittiği belirtilen en büyük havaridir.

3.5. Kùltürlerarasılık Yönüyle Sahnelerine Göre Analizi

Bu bölüm çalışmanın uygulama bölümünü oluşturmaktadır. Burada yapılan literatür taramaları neticesinde elde edilen bazı çalışmalar da dikkate alınarak Heine'nin trajedisinin tüm sahneleri, toplam sekiz sahne olarak, kùltürlerarasılık yönüyle analiz edilmekte ve yorumlanmaktadır.

3.5.1. “Das Innere eines alten, verödeten Maurenschlusses”

Trajedinin ilk sahnesi Moro-Sarayı'nın (Maurenschloss) içinde geçtiği görölmektedir. Monologla başlayan ilk sahne sonra diyaloga dönüşmekte ve diyalogların Almansor ile Hassan arasında geçtiği görölmektedir.

Tarihin yaprakları 1469 senesini gösterdiğinde, Don Ferdinand ile Donna Isabella'nın sinsi ve kötü niyetlerle evlenmelerinden sonra Hristiyanların, Müslümanların kùltürlerarasılık bağlamında insanlara karşı, empati, tolerans ve müsamahalarını kötüye kullandıkları, 23 yıl zarfında kurdukları gizli ordunun 2 Ocak 1492 senesinde Müslüman Endülüs'ün son kalesi olan Granada'ya acımasız bir şekilde saldırması ve kanlı bir tarzda İslam'ın Endülüs'teki son şehrini ele geçirmelerinden sonra, Aly'nin, vaftiz olunmayı kabullenip, yani Hristiyanlaşıp, Don Gonzalvo adını alarak Granada'da evlatlığı Zuleima'yla kalmaya devam etmeyi tercih ettiği bildirilirken, zoraki vaftizi kabullenmeyen Abdullah ve Fatyma'nın ise, evlatlıkları Almansor'u da yanlarına alarak bazı Müslümanlarla beraber atalarının asıl memleketi olan Yemen'e doğru döndükleri, Marokko'ya vardıklarında Fatyma'nın uzun yolculuğa dayanamayıp, hastalanıp rahmete gittiği bildirilir.

Aşıkları ve sevenleri birbirinden ayıran bu kasırganın, zamanla Almansor ve Zuleima için Samûm (Friedell, 1980, s. 345), yani yakıcı, zehirleyici, kurutucu ve felç edici olan rüzgar haline geldiği bildirilir. Abdullah ve Fatyma, ölümün daha beter bir hali olan ayrılık (fırak) ateşinin giderek Almansor'un ruhunu ve aklını esir almaya başladığını hissettiklerinden, rahmete gitmeden kısa bir zaman önce, Almansor'u hem doğup büyüdüğü yer olan

Granada'yı ve hem de ruhunun ve aklının tek ilacı olan kızları Zuleima'yı görüp sükunete kavuşabilmesi için, İspanya'ya bazı tılsım ve Zuleima'ya özel öpücüklerle geri gönderdikleri, Almansor'un, Abdullah ve Fatyma'nın vefatlarından ve defin işlemlerinden sonra, İspanyol kıyafetiyle Granada da bulunan Alhamra Sarayı'na akşama doğru geldiği belirtilir: "Durch die Seitenfenster fallen Strahlen der untergehenden Sonne." Jäger'e (1999) göre, Heine burada Güneş'in batışını, Endülüs Devleti'nin yıkılışı olarak tasvir etmektedir (s. 24).

Es ist der alte, liebe Boden noch,
Der wohlbekannte, buntgestickte Teppich,
Worauf der Väter heil'ger Fuß gewandelt!
Jetzt nagen Würmer an den seidnen Blumen,
Als wären sie des Spaniers Bundgenossen.
Es sind die alten, treuen Säulen noch,
Des stolzen Hauses stolze Marmorstützen,
Woran ich oft mich angelehnt als Knabe.
Oh, hätten unsre Gomeles und Ganzuls,
Abencerragen und hochmüt'ge Zegrís
So treu, wie diese Säulen hier, getragen
Den Königsthron im leuchtenden Alhambra!
Es sind die alten, guten Mauern noch,
Die glattgetäfelten, die hübsch bemalten,
Die stets dem müden Wanderer Obdach gaben!
Gastlich geblieben sind die guten Mauern,
Doch ihre Gäste sind nur Eul' und Uhu (Heine, 2015a, s. 4).

Almansor'un, loş haldeki Alhamra Sarayı'nda monolog tarzda kendi kendine konuşmaya başladığı bildirilir. Almansor'un, saray duvarlarının hâlâ sağlam bir şekilde durduğunu söylerken (Irving, 1982, s. 43, 68), orada çocukluk anılarını hatırladığı (Jäger, 1999, s. 24, 25), sarayın mozaiklerini renkli bir halıya ve tarihin mozaik ve taşlarını eskitmesini de kurtların ipek halıyı kemirmesine mecaz yoluyla benzettiği ve o hayvanları maddî kültüre saygısı hiç olmayan Hristiyan İspanyolların müttefikleri olarak adlandırdığı, sarayın sütunlarını çok sağlam durdukları için methettiği, korkudan kendilerini vaftiz ettiren bazı Müslümanları: Gomeller, Ganzullar, Abencerraglar ve kibirli Zegriler gibi (Irving, 1982, s. 47) bir mermer taşı (sütun) gibi olamadıkları için onları eleştirdiği, ona göre, vatan sevgisinin imandan geldiği için, onların, vatani savunmak yerine vaftiz olmayı tercih ettikleri, Alhamra'nın, Muhammed Ebu al-Ahmar (1195-1273) tarafından 1238'de inşa edildiği ve Yusuf Ebul Hagig (1333-1354) tarafından tamamlandığı günden beri (Irving, 1982, s. 368-383), Müslümanların elindeyken evsiz ve barksızlara yuva, yorgun yolculara kervansaray olduğunu belirtirken, Hristiyanların onu harabeye çevirmelerinden sonra, ancak baykuşların tünediği bir yer olarak (Irving, 1982, s. 46, 101) misafirperverliğine devam ettiğini söylediği bildirilir. Heine'nin, geniş mânâda burada Alhamra sarayını küçük Endülüs'e benzetirken,

“Eule” ve “Uhu” kelimelerini de mecazî olarak; Eule: Ferdinand’ın şahsında İspanyollara ve Uhu: Isabella’nın şahsında Katalanlara benzettiği anlaşılmaktadır.

Still bleibts! Nur du, o Sonne, hörtest mich;
Mitleidig schickst du mir die letzten Strahlen,
Und streust mir Licht auf meinen dunkeln Pfad!
Du gütge Sonne, hör mein dankbar Wort:
Entflieh auch du nach Mauritaniens Küste,
Und nach Arabiens ewig heitrer Flur – (Heine, 2015a, s. 4).

Pencereden Güneş’in hazin batışını seyreden Almansor’un, ondan batmamasını, bilakis durmasını ve ona Moritanya’nın sahiline, Arabistan’a gitmesini istediği görülmektedir, Heine’nin burada Almansor’u konuşturarak ifade ettiği “Entflieh auch du nach Mauritaniens Küste” (Sen de Moritanya sahiline sığın) ifadesi, Johann Wolfgang von Goethe’nin (1749-1832) “West-östlicher Divan” adlı eserinin (1819) “Hegire” (Hicret) adlı şiirindeki “Flüchte du, im reinen Osten” (Sen temiz doğuya sığın) mısrasına çok benzerlik gösterdiği görülmektedir (Goethe, 1946, s. 5). Fakat her iki yazarın mısralarının, Kur’an’ın Felâk ve Nas Surelerine dayandığı söylenebilir (Kur’an, 113, 1-2; 114, 1-2).

Oh, fürchte Don Fernand und seine Räte,
Die Haß geschworen allem schönen Lichte;
Oh, fürchte Donna Isabell, die Stolze,
Die, im Gefunkel ihrer Diamanten,
Allein zu glänzen glaubt, wenn Nacht ringsum;
Oh, flieh auch du den schlimmen, span’schen Boden (Heine, 2015a, s. 4).

Heine’nin, burada Almansor’u konuşturarak, kendilerinin tekelinde olmayan, bütün maddî ve manevî kültürleri kabullenmeyip aynı zamanda onlara karşı koymaya yemin içen Hristiyanlık dünyasının liderlerini ve onlara bağlı olan heyetleri mal-mülk, şan ve şöhrete mübtela olan özellikle Don Ferdinand ve Donna Isabella’dan ve onların kurdukları İspanya medeniyetinden kaçması gerektiğini söylediği anlaşılmaktadır.

Heine’nin, bu kıtadaki mısraları –Goethe’nin Divan’ında da görüldüğü gibi– tamamen Kur’an’ın Nas Suresine benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ayrıca “Oh, flieh auch du den schlimmen, span’schen Boden” mısrası, özel mânâda Hz. Muhammed’in miladî 622 yılında Mekke şehrinden Medine şehrine Hz. Ebubekir’le yaptığı hicretle, geniş mânâda ise sahabelerin, o zamanlar Mekke’de kültürlerarasılık olgusuna saygı duyulmadığından dolayı, yapmış oldukları hicretle alakalı olduğu görülmektedir.

Almansor’un, Alhamra sarayının harabe halinden son derece muzdarip olurken, sarayı mecazî olarak kendi bedenine benzettiği görülmektedir. Monolog halde konuşmaya devam

eden Almansor'un, saraydaki eski anılarını hatırlarken Afrika'da vefat eden ebeveynlerinin son durumları gözlerinin önüne gelir gibi görüldüğü, o arada sanki ailesinin hizmetkârı olan Hassan'ı görür gibi olduğu, fakat Hassan'ın ölmüş olduğunu sandığından onun hayaletinin sarayda gezdiğini zannettiği, aniden elleri kılıklı ve yüzleri peçeli bir kaç Berberî'nin, İspanyol kıyafetinde olduğu için, kendine saldırdığını gördüğü bildirilir (Heine, 2015a, s. 5).

Çatışma bir müddet devam ettikten sonra, sol eliyle meşale ve sağ eliyle de pala (kılıç) tutan yaşlı Hassan'ın da çatışmaya katıldığı, sadece Almansor'a karşı savaşmak ve onu öldürmek isteyen Hassan'ın, Almansor'a ağır bir darbe tam vurmak üzereyken, meşalenin ışığıyla onun yüzünü görür görmez onun Abdullah oğlu Almansor olduğunu farkettiğini, derhal onun ayağına kapandığını ve seslice "Allah! Es ist Almansor ben Abdullah!" (Allah! Bu Abdullah oğlu Almansor'dur!) (Heine, 2015a, s. 6) dediği bildirilir.

Das bin ich noch, und du bist Hassan noch;
Steh auf du treuer Diener meines Hauses.
Ein nächtig Blendwerk hat uns hier verwirrt,
Und bald wär mir die Vaterburg zum Grab,
Die alte Wiege mir zum Sarg geworden (Heine, 2015a, s. 6).

Almansor'un, içinde bulunduğu İspanyol kıyafetlerine rağmen hâlâ eski Almansor olduğunu belirtirken, ailesinin hizmetkârı olan Hassan'ı da tanıdığı, Hassan'a ayağa kalkmasını istediği, "az kalmıştı ki babamın kalesi bana mezar, beşiğim bana tabut olacaktı" dediği, yani eğer Hassan o an orada olmasaydı, Almansor'un, İspanyol kıyafetinde olduğu için, diğer Berberîler tarafından öldürüleceği anlaşılmaktadır.

Du schienest Spanier durch Baret und Mantel,
Und unser Säbel nur bewillkommt Spanier.
Almansor ben Abdullah! steh mir Rede:
Wie kömmt dein Leib in diese span'sche Tracht?
Wer hat das edle Berberroß behängt,
Mit dieser gleißend farb'gen Schlangenhaut?
Wirf ab die gift'ge Hülle, Sohn Abdullahs,
Tritt auf das Haupt der Schlange, edles Roß! (Heine, 2015a, s. 7)

Hassan'ın arkadaşlarından bir Berberî, onun sadece İspanyol bere ve paltosundan dolayı ona karşı çarpıştıklarını söylerken, Hassan'ın yavaş yavaş ayağa kalktığı ve onun, atalarını öldüren ve onları sürgün eden İspanyolların böyle bir renkli elbisesini nasıl giyebildiğini sorduğu, ondan zehirli "yılan derisi" dediği elbiseyi çıkarıp atmasını, fakat Almansor'un, "savaş bir taktiktir" sözüyle ilm-i siyaset ölçüsü içinde hareket etmeye devam edip, hedefine varıncaya kadar da kasıtlı giydiği İspanyol elbisesini çıkarmadığı bildirilir. Çünkü Almansor'un niyeti yaşlı Hassan'a katılıp, İspanyollara karşı savaşmak değil, bilakis o renkli

kıyafetlerle daha kolay bir şekilde Aly'nin sarayına girip, Zuleima'sına kavuşmak olduğu görülmektedir.

Du bist der alte Eifrer Hassan noch,
Und klebst noch fest an Farben und an Formen.
Die Schlangenhaut, die schützt wider Schlangen;
So wie die Wolfsfellhülle schützt das Lamm,
Das wehrlos fromm die Waldungen durchstreift.
Trotz Hut und Mantel bin ich doch ein Moslem,
Denn in der Brust hier trag ich meinen Turban (Heine, 2015a, s. 7).

Kendisine Yahudî olduğu için konulan engellerden dolayı, topluma giremeyen Heine'nin, kendisinin niçin Hristiyanlık elbisesini giydiğini Almansor'un İspanyol elbisesini giymek mecburiyetinde kalmasıyla bağlantı kurduğu görülmektedir. Burada Heine'nin, kendisine yakıştıramadığı Hristiyanlık elbisesini, tıpkı Almansor'un İspanyol elbisesi gibi, ömrünün sonuna kadar üzerinden çıkarmadığı ve son anlarında Musevî olarak öldüğü bildirilmektedir.

Almansor'un, İspanyol elbisesini üzerinde taşıdığının hikmeti üzerine, İspanyollardan zarar görmemek için onların milliyetçilik ve ırkçılık damarlarını kullanarak onlardan daha kolay bir şekilde korunabileceğini birkaç mecazî cümleyle ifade ettiği, her şeye rağmen yine de Müslüman olduğunu ve başındaki turbanını ise göğsünde sakladığını söylediği ifade edilir.

Eski ulema, yani Tarihi İslâm'ın Hz. Muhammed'le doğuşundan, Osmanlı'nın en son padişahı dahil olmak üzere, Kur'an'ın Müzemmil ve Müdessir Surelerinin (Kur'an, 73, 1; 74, 1) nüzülüyle, örtünmenin sadece kadınlar için değil, aynı zamanda erkekler için de geçerli olduğunu ifade etmiş oldukları bildirilmektedir. Takvaya dayalı verilen bu fetva aynı zamanda Emevî devleti uleması tarafından da aynen uygulandığı için, Almansor'un, sarık veya turbanını hâlâ göğsünde taşıdığını Hassan'a söylediği görülmektedir.

Heine'nin, Almansor'a söylettirdiği "Trotz Hut und Mantel bin ich doch ein Moslem" (Şapka ve paltoya rağmen, ben yine de bir Müslümanım) mısrayla Hristiyanlara, bir Yahudînin hiçbir zaman ırk bazında Yahudîlik ırkından çıkamayacağını mesajını verdiği görülmektedir. "Einmal Jude immer Jude!" (Bir defa Yahudî, daima Yahudî!) (Dressel, 2020, s. 347; Kissler, 2003, s. 88). Goranov'un "Sources de la Pensée Juive Contemporaine" üzerinden aktardığına göre, Ahad Ha'am şöyle demektedir: "Üç bin yıl Yahudî olarak kaldık, çünkü başka bir şey olamayız, çünkü muazzam ve üstün bir güç bizi Yahudîliğe bağladı... Böylece Yahudîlik, doğduğu andan bu yana kişide gelişen doğal içgüdülerin tümüyle birlikte, içimizde yaşamaktadır" (Goranov, 1985, s. 34). Heine'nin bir Musevî olarak ölmesi de (Becker, 1958, s. 23) ayrıca bu durumu açıkça göstermektedir.

Gelobt sei Allah! Allah sei gelobt!

Legt euch zur Ruhe, Brüder, ich will wachen; (Heine, 2015a, s. 7).

Almansor'un sadece ilm-i siyasetten dolayı İspanyol elbisesini giydiğini ve İslam inancından asla taviz vermediğini anlayan yaşlı Hassan'ın, Allah'a iki defa hamd ettiği ve Almansor'un üzerine daha fazla varmadığı, ardından kendi arkadaşlarına sakin olmalarını söyledikten sonra kendisinin nöbet tutacağını söylediği, arkadaşlarını "Brüder" (erkek kardeşler) olarak adlandırınca, Almansor'un Hassan'a "kardeşler" kelimesinin mânâsını sorduğu: "Wer sind die Männer, die du Brüder nanntest?" (Heine, 2015a, s. 7) bildirilmektedir.

Almansor'un, Kur'an'a tam hakim olmadığı veya gençlik hevesi (saikası) ve Zuleima sevdası ona "bütün inananlar kardeştir" (Kur'an, 49, 10) ayetinin hükmünü unutturduğu için "kardeşler" kelimesiyle ilgili soruyu Hassan'a sorduğu görülmektedir.

Es sind die Reste jener treuen Diener,
Die Allah noch in diesem Land besitzt.

Ach! ihre Zahl ist g'ring, und täglich schmilzt sie;

Derweil die Zahl der Schelme täglich anschwillt (Heine, 2015a, s. 7).

Hassan'ın, onların sadece Allah'ın hizmetkârları olduklarını ve sayılarının giderek azaldığını, buna karşı "Schelme" kelimesiyle İspanyol askerlerinin günden güne çoğaldığını, yani İslam'ın İspanya'dan zamanla çekildiğini, onun yerine Hristiyanlığın geliştiğini ima ettiği anlaşılmaktadır. Almanca'da erkek ve kız kardeşlere "Geschwister", Arapça'da erkek kardeşe "Achi/aḥī", kız kardeşe "Ukhti", Allah yolunda "cihad" edenlere ise "fitjān" denildiği bildirilir (Taeschner, 1979, s. 15, 43, 95).

Hassan'ın verdiği acı haber üzerine Almansor'un çok üzüлüp ve hayıflanarak İslam güneşinin ne kadar da derine battığını söylediği dile getirilir.

Wohl sinken muß die Stadt, wo Doppelfeinde,
Wo drinnen Zwietracht, draußen Arglist, wüten.

Oh! Fluch der Nacht, wo diese Weiberarglist

Mit Männerhabsucht süß gebuhlt. Oh! Fluch

Der Nacht, wo das Verderben von Granada

In solcher Glutarmung ward beraten;

Oh! Fluch der Nacht, wo einst ins Brautbett stieg

Don Ferdinand zu Donna Isabella!

Wo solches Paar der Zwietracht Funken schürt,

Da flackert bald in Flammen auf das Haus (Heine, 2015a, s. 7).

Hassan'ın, Granada'nın o hallere düşüşünün önce dış sebeplerini genç Almansor'a anlattığı: İki düşman, içte sinsice çıkarılan fitne ve hileciler tarafından saldırıya uğrayan bir memleketin batmasının kaçınılmaz olduğunu anlatırken, Granada'nın ele geçirilmesi uğruna

Katalonya kraliçesi Donna Isabella'nın İspanya kralı Don Ferdinand'ın yatağına girdiği geceye lanet okumaya başladığı bildirilir. Hassan'ın, lanetlediği o geceden sonra "ev" olarak adlandırdığı Granada şehrine fitne ateşinin düştüğünü söylediği bildirilir (Jäger, 1999, s. 25).

Nicht durch den Speer des kräftigen Leoners,
Nicht durch des stolzen Aragoniers Lanze,
Nicht durch das Schwert kastil'scher Ritterschaft –
Nur durch Granada selber fiel Granada! (Heine, 2015a, s. 8)

Granada bir yana, kalesinin bile düşmesinin asla mümkün görülmediği halde "[...]. Die spanischen Monarchen und ihre Krieger hätten nie das Maurenheer in offener Feldschlacht besiegen oder gar die Burg stürmen können" (Irving, 1982, s. 103) Hassan'ın, Granada şehrinin asıl düşüş sebebini içerdeki fitneci-münafıkların ve vatan hainlerinin Müslümanları arkadan vurmalarına bağladığı, yani Granada'nın asıl düşüş sebebini; harici düşmanları olan Aragon (İspanya) ve Kastilya (Katalonya) askerlerinden dolayı değil, bilakis dahildeki fitneci-münafıklardan ve özellikle Hristiyanların gizli dostları olan vatan hainlerinden dolayı olduğunu söylediği bildirilmektedir: "Granada sadece Granadalılar tarafından yıkıldı!" diyerek olayın iç yüzünü anlatır (Irving, 1982, s. 109; Mahmud, 1964, s. 231, 232).

Hassan'ın, Granada'nın düşüşünün üçüncü bir nedenini ise; hanedan içindeki taht kavgası durumuna bağladığı, Almansor'a, özellikle tahta çıkmak (hükümdar olmak) için birbirlerini öldüren veya öldürten baba, evlat ve kardeşlerin olduğunu ve bunların düşmanlarıyla ferasetsiz bir şekilde aynı masada buluşup, birleşip, iradesiz, namussuz hatta öz düşmanın bayrağını takip eden (mandacılığı kabul eden satılık, zihinsel yönden köle olan) kişiler olarak ortaya çıktıkları zaman, koruyucu meleklerin o şehri korumaktan vaz geçtiğini söylerken, yani, meleklerin vatan hainlerini korumadığını ve onları terk ettiğini böylece o memleketin işgal edilmesi için düşman askerlerinin şehre küstahça girdiklerini söylediği belirtilir.

Ich denke noch des unheilschwanger Tags;
Ich stand am Tor des Schlosses unten, plötzlich
Sprengt rasch einher, auf schwarzem Roß, ein Reiter.
Wild, und verstörten Blicks, und atemlos
Fragt er nach Vater. Schnell die Trepp hinauf –
Und in des Vaters offne Arme sank er.
Da sah ich erst, es war der gute Aly –
»Aly, sprich, was bringst du?«
Sprach schnell mein Vater. – Oh, da stürzten Bäche
Blutdunkler Tränen über Alys Wangen,
Und schluchzend sprach er: »In Granada haben
Don Ferdinand und Isabell den Einzug
Gehalten, unterm Schalle der Drommeten,
Und König Boabdil hat ihnen knieend

Die Schlüssel überreicht auf goldnem Becken,
Und auf Alhambras Turm steht aufgepflanzt
Kastiliens Fahne und Mendozas Kreuz.« (Heine, 2015a, s. 8)

Almansor'un çocuk yaşta olmasına rağmen yine de 2 Ocak 1492 gününü iyi hatırladığı: Sarayın kapısında oynarken, iyi sıfatıyla meşhur olan Aly'nin, atına atlayıp, o uğursuz denilen günde aceleyle, sevdiği dostu olan Abdullah'a geldiğini ve ona durumun vehameti hakkında yaşlı gözlerle bilgi verirken onun kollarında yıkıldığını söylediği bildirilir. Çünkü, Aly bu durumun nereye varacağını bilmektedir: Kendilerini vaftiz ettirmek ve orada Zuleima ile Hristiyan isimler altında yaşamaya devam etmek olduğu görülmektedir.

Zegri ve Aberragen gibi Müslümanların taht kavgası ve iç çekişmelerden dolayı gaflete düşmelerini kendilerine verilmiş paha biçilmez bir fırsat olarak gören Don Ferdinand, Donna Isabella ve piskopos Mendoza, Granada'yı kahramanca müdafaa etmesine rağmen (Irving, 1982, s. 35), şehre gururlu bir şekilde girerken, şehrin teslim alma anahtarını onlara Muley/Aben Hassan'ın oğlu Boabdil el-Chico (El Zogoibi) (Irving, 1982, s. 103, 107, 110) yani şanssız, talihsiz künyesiyle Nasrî hükümdarlığının sonuncusu olan XII. Muhammed altın tepsi üzerinde teslim ettiğini bildirir. Böylece, 1469 yılında Kastilya'lı Kraliçe I. Isabella'nın Aragon prensi Don Ferdinand'la olan evlilik antlaşması gereği, Alhamra Sarayı'nın kulesine Kastilya bayrağının (sancağının) çekildiği (Irving, 1982, s. 68, 101) ve Mendoza-Hacı'nın dikildiği belirtilmektedir.

Bu hazin durumu Hassan'ın hiçbir zaman hazmedemediği ve olayla alakalı olarak her seferinde Allah'tan o manzarayı, o anları, yaşananları beyninden yani beyinde resimlerin depolandığı engram denilen yerden silip süpürmesini istediği anlaşılmaktadır.

Noch schwebt mir's vor, wie dieser Botschaft Blitz
In jedem Mund die Zunge kalt gelähmt.
Bleich, stumm und stieren Blickes stand mein Vater,
Die Arme hingen lang und schlaff herab,
Die Kniee schlotterten, und wie er hinsank,
Erhub sich Weiberjammer und Geheul.
Da schloß mich an sein Herz der gute Aly;
Hielt mir besorgt die nassen Augen zu,
Um mir des Jammers Anblick zu verbergen,
Und zog mich fort, und hub mich auf sein Roß – (Heine, 2015a, s. 9).

Almansor'un o kara günleri anlattıkça, Hassan'ın kendinden geçtiği ve Allah'tan sadece merhamet dileğini tekrarladığı bildirilir. Abdullah'ın vaftiz olmak yerine, memleketi olan Yemen'e dönme kararını öğrendikten sonra Aly'nin kendisini yaşlı gözlerle Zuleima'yı son defa görebilsin diye atına bindirip onu sarayına, Zuleima'ya götürdüğünü söylediği bildirilir.

Und trug dich fort nach seinem hübschen Schloß,
Wo dich empfing die liebliche Zuleima,
Und dir die Träne aus dem Aug gelächelt,
Vielleicht geküßt – (Heine, 2015a, s. 9).

Yaşlı Hassan’ın ise Almansor’un takındığı pozisyonunu hiç beğenmediği hatta hafife aldığı ve onunla alay ettiği dile getirilir:

Ich stahl mich heimlich fort aus Alys Schloß,
Und war in wen'gen Stunden hier zurück.
Hier auf dem Boden wälzte sich mein Vater,
Sein Kleid zerrissen, Asche auf dem Haupt,
Und wildzerrauft des Bartes weiße Locken.
Hier neben ihm lag weinend meine Mutter,
Mitsamt den Dienerinnen schwarz verschleiert.
Und wenn es still ward, und nur eine Stimme
Aufseufzend rief das Wort »Granada!« so
Ergoß sich doppelt laut die alte Klage (Heine, 2015a, s. 9).

Hassan’ın aşk konusundaki bu yaklaşımını Almansor’un esefle karşıladığını ve daha o zamanlar henüz çocuk (tamamen masum) olduğunu, orada fazla kalmadığını derhal geri döndüğünü, babasının yerde acılar içinde kıvrandığını, feryat ettiğini ve annesinin de onun yanı başında ağladığını ve bütün aile erkânı yas adetine uygun olarak kara elbiseler giydiklerini ve Granada’ya ağladıklarını dile getirdiği bildirilir.

Heine’nin söz konusu Almansor’a söylettirdiği “Hier auf dem Boden wälzte sich mein Vater, [//] Sein Kleid zerrissen, Asche auf dem Haupt,” (Burada, babam yerde, elbisesi yırtık saçlarını yolmuş bir halde kıvranıyordu) beyiti, her ne kadar bazı Müslümanlar tarafından bilmeyerek uygulansa bile, İslam’da kadere teslimiyet, tevekkül ve hatalarından dolayı istiğfar (tövbe) olduğu için, isyanı andıran “saçlarını yolmak/elbisesini yırtmak” ve “başına toprak serpmek” gibi fiiller, cahiliye dönemine ait olduğu görülmektedir (Fendri, 1980, s. 133). Heine, kültürlerarasılık bağlamında, her ulusun veya milletin kendine göre yas tutma şeklinin ayrı olduğunu bu açıklamayla belirtmektedir.

Müslümanların, “her musibette bir(kaç) hayır vardır” inancıyla, kendilerine musibet geldiğinde tövbe edip Allâh’a sığındıkları bildirilir (Kur’an, 2, 156). Hz. Muhammed’in böyle hazin durumlar için “sessizce ağladığı” rivayet edilmektedir. Mesela, Hz. Muhammed’in iki oğlu Kasım ve Abdullah’ın vefatları üzerine müşriklerin sevindiği ve ona “ebter” (Abt-er) demeleri karşılığında Allah’a sığındığı ve Allah’ın onu “kevser” ile müjdelediği bildirilir (Kur’an, 108, 1). Ayrıca sadece nesebi olarak Maria’dan olan oğlu, İbrahim de vefat ettiğinde, sessizce ağladığı ve bu durumla alakalı sahabenin sorması üzerine

sadece “Kalb üzülr, göz yaş akıtır! Biz ancak Rabbimizin razı olacağı sözleri söyleriz. Ey İbrahim! Seni kaybetmekten dolayı son derece üzgünüz” dediği rivayet edilmektedir (Kândehevî, 1991, 3, s. 137; Mevdudi, 1992, 3, s. 183, 210, 211). Haykal’ın bu olayı etkili bir şekilde anlattığı görülmektedir: “The eyes send their tears and the heart is saddened, but we do not say anything except that which pleases our Lord. Indeed o Ibrahim, we are breaved by your departure from us” (Haykal, 1976, s. 453). Türkçe anlamı ile Hz. Muhammed’in, “gözler yaşarır, kalpler hüznlenir ama biz Rabbimizi razı edecek olandan başka bir şey söylemeyiz, ey İbrahim, senin aramızdan ayrılışın bizi üzdü” dediği bildirilmektedir.

İslam öncesi cahiliye dönemine ait olan kısır çekişmelerle birbirleriyle uğraşan, gizli düşmanlarını hafife alan ve Kur’an’ın “parçalanmayınız, birlik olunuz!” (Kur’an, 3, 103) emrini tümünden unutan, derin bir gaflet sonucu başlarına gelen bu hazin tablo karşısında ağlayarak vatanını terk etmek mecburiyetinde kalan Endülüs Müslümanlarının yanı sıra, orada kalıp, dağlarda düşmana karşı vur-kaç taktiğiyle savaşa devam edenleri temsilen Hassan’a, Abdullah’ın hizmetkârlığını bırakıp, Allah’ın hizmetkârlığına geçtiğini söylediği ve sert adımlarla sarayı terk ettiği anlarını hatırlatan Almansor’un, Hassan’a ağlayıp, sızlamayı bırakmasını ve kendine gelmesini söylediği ifade edilir (Heine, 2015a, s. 9).

Hassan’ın Abdullah’a hizmeti bırakıp Allah yolunda “cihad” etmek istemesi, Müslümanların Hristiyanlara Kur’an’ın ölçüleri içinde verdiği toleransa rağmen (Kur’an, 49, 1-12) saldırıya uğramalarından dolayı olduğu, Kur’an’ın, masumlara saldırmayı reddedip barıştan yana olurken, saldırı halinde kendini korumayı ve güvenlik icabı olarak ahlaki ölçüler içinde karşı taarruza geçmeyi mübah saydığı bildirilir. Mevdudi’ye (1991) göre: “Şüphesiz iman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenler. İşte onlar Allah’ın rahmetini umabilirler. Allah bağışlayandır, esirgeyendir” (1, s. 170; Kur’an, 2, 218; Es’ad, 1995, s. 527). Hz. Muhammed’te her ikisi (hicret ve cihad) görüldüğü için, Abdullah hicreti seçerken (Kur’an, 29, 56-60; 39, 10), Hassan’ın cihad’ı “Size savaş açanlara karşı siz de Allah yolunda savaşınız. [...]” (Es’ad, 1995, s. 524-26; Kur’an, 2, 190) açıkça tercih ettiği görülmektedir. Allah’ın bu dünyada her şeyi hikmetle yaptığından, yarattığı mahlukata hiçbir şekilde ihtiyacı olmadığı, bilakis mahlukatın O’na daima ihtiyacı olduğu bildirilir (Kur’an, 1, 5).

Doch hat solch blutigen Besuch erwidert
Unlängst Graf Aquilar mit seinen Rittern.
Der hat zum letzten Tanz uns aufgespielt;
Und beim Geschmetter gellender Trompeten,
Bei der Kanonen dumpfem Paukenschalle,
Beim Kehrausfiedeln kastilian'scher Klingen,
Und bei der Kugeln lustig hellem Pfeifen,

Flog jählings mancher Maure in den Himmel,
Und wen'ge nur entrannen wir dem Tanzplatz (Heine, 2015a, s. 10).

Saldırgan ve toleranssız Hristiyanlara karşı vur-kaç taktikleriyle karşı koydukları belirtilen Hassan ve arkadaşlarını durdurmak için, birçok savaşta başarı gösteren kont Aquilar adında bir kişinin (Irving, 1982, s. 95) üstün askeri techizatla, sipahilerle görevlendirildiğini, ona karşı orantısız mukavemette ise çok şehit verildiğini Hassan'ın Almansor'a anlattığı görülür.

Bald hörten wir vom Abfall unsrer Priester,
Der Morabiten und der Alfaquis;
[...]
Bald hörten wir daß auch der große Zegri,
In feiger Todesangst, das Kreuz umklammert;
Daß vieles Volk dem Beispiel Großer folgte,
Und Tausende ihr Haupt zur Taufe beugten; - (Heine, 2015a, s. 11)

Almansor'un, Hassan'a Yemen'e doğru yola çıktıklarında yolda Granada'dan devamlı yeni haberlerin geldiğini, Morabitlerin ve Alfaqilerin önce vaftize karşı geldiklerini fakat sonraları liderleri olan korkak Zegri'nin mürtedliğinden (Apostasie) dolayı Hristiyanlığa geçtiklerini söylediği bildirilir.

Gerçek adı Francisco Jiménez de Cisneros olan (Irving, 1982, s. 48) ve 20.02.1436 yılında Torrelaguna'da doğduğu ve 08.11.1517 yılında Roa'da öldüğü bildirilen Ximenes'e, Papa II. Paul tarafından 1471 yılında başpiskoposluğun verilmesiyle, Papa II. Paul'un emrine girdiği ve Kardinal Pedro Gonzáles de Mendoza'nın desteğini aldığı, 1495 yılında Mendoza'nın ölümüyle Toledo şehrine başpiskopos olup, aynı yıl Kastilya Kraliçesi I. Isabella'nın günah çıkaran papazı olduğu, fakat "Barbaro" olarak adlandırılan Papa'yla karanlık işlerle alakalı olduğu (Gelmi, 2005, s. 95) ve özellikle I. Isabella'nın otuz iki yaşındayken on altı yaşındaki Ferdinand'la evlenmesine karşı çıktığı için de, Kraliçe I. Isabella tarafından pek sevilmediği bildirilmektedir.

Bu hususta 1724 tarihli Fraktur bir eserde, Ximenes'in Du Bois'le yaptığı söyleşiye göre, Ximenes'in, Toledo şehrinin başpiskoposu olduktan sonra, Granada'ya gelip ve 5.000-6.000 kişilik Müslüman Morabit ve Alfakileri Hristiyanlaştırmak istediği, fakat zorluk çekip, onları topyekün ölümle tehdit ettiği, tehdit fayda vermeyince para ve mal-mülk teklifinde bulunduğu, yaptığı bir kuvvetli vaaz sonrası yaklaşık 3.000 kişi çaresizlikten vaftiz olmak için sıraya girdiği, fakat çok kısa bir zaman sonra olay akamete uğrayınca Ximenes'in zorbalığa başladığı, çok geçmeden onların liderinin (Mohren/Mauren-Prinz) zayıf karakterli Zegri adında bir prens olduğunu öğrendiği, onu tutuklayıp ve vaftizi redettiği takdirde ömür boyu ölümlü bir zindan hayatıyla tehdit ettiği, bu tehdit üzerine zayıf karakterli Zegri'nin

haça sarıldığı ve Ximenes’le anlaşma yoluna gittiği, Ximenes’in ona vaftizi herkesin önünde kabullenmek şartıyla birçok parlak vaadlerde bulunduğu hatta yıllık emeklilik maaşı olarak ona 50.000 Talern teklif ettiği (fakat ödemediği), Du Bois’in bu teklif üzerine kahkaha attığı ve şöyle dediği: “Eğer her Türk’e, Yahudi’ye veya dinsize yılda 50.000 Talern para verebilsem, bütün dünya’yı Hristiyanlaştırabilirim.” bildirilir. Zegri’nin kendisini vaftiz ettirip Ferdinandus Gonsalvus adını aldığı, ardından Zegri’yi izleyen binlerce kişiyi, Toledo başpiskoposu olan Ximenes’in, Granada’nın başpiskoposu (Hernando de Talavera) ile beraber gece yarısına kadar vaftiz ettiğini söyler (Fassmann, 1724, s. 1072-1078). Vaftiz olmayanların ise, ya dağa kaçtıkları veya zamanla Endülüs’ü terkettikleri bildirilmektedir.

“Tod oder Taufe!” (ya ölüm ya da vaftiz!) parola ve tehdidinin 1391 senesinde Sevilla şehrinde başladığı görülmektedir (Briegleb, 2005, s. 5). Hassan’ın, haklı olarak bu olayın altında papazların oyunları olduğunu, çünkü mesele iman ve inançla alay etme olunca, teferruatta papazların işbaşında olduğunu söylediği bildirilir. Hassan’ın, “Der neue Himmel lockt viel alte Sünder” (Yeni hayat, çok zavallı günakârı kendine çeker) sözüyle, zavallı günahkârların, inancı zayıf olanların Hristiyanlık rüşvetine kandığını söylediği bildirilir.

Wir hörten daß der furchtbare Ximenes,
Inmitten auf dem Markte, zu Granada –
Mir startt die Zung im Munde – den Koran
In eines Scheiterhaufens Flamme warf! (Heine, 2015a, s. 11).

Almanson’un, korkunç Ximenes’in Kur’an’ı ateşe attığının haberini aldıklarını Hassan’a anlattığı görülmektedir. Ximenes’in, belağatı, konuşması iyi ve etkileyici birisi olduğundan, önce yapmak istediğini zamana uygun olarak yaldızlı cümlelerle, meşhur Müseyleme-i Kezzab ve İbn-i Muğire gibi, gülen bir yüzle yapmaya çalıştığı, aksi halde, asıl ikinci korkunç olan gerçek şeytanî yüzünü gösterdiği anlaşılmaktadır.

Ximenes’in, bir başpiskopos olarak, Hz. İsa’nın meşrebine göre, “halim, mülayim, selim ve müşfik” gibi sıfatları alması “yakınını, komşusunu sevmesi” gerekirken (Dawkins, 2007, s. 352), tam tersine “korkunç” (furchtbar) sıfatıyla anılması, hiçbir vahye uymadan, gizliden şeytanın adamı olarak bütün vahiylerle karşı olması, insanları “ya ölüm ya da vaftiz” arasında bırakması her şeyden önce İncil’deki “On Emir” ile çelişmekte olduğu açıkça görülmektedir.

Ximenes’in, Toledo’nun başpiskoposu olduktan sonra, Papa II. Julius’un 1443-1513 (Frank, 2005, s. 202; Gelmi, 2005, s. 99) onu 1507 yılında önce Kardinal sonra da engizisyon’un başkanı yapması üzerine, ikinci gerçek yüzünü “korkunç” (furchtbar) göstermeye başladığı, kendi öz kardeşini bile sürekli şeytanî gülen bir yüzle kandırmaya çalıştığı, başaramayınca

onu öldürmeye kalkıştığı, öldürmeye de muvaffak olamayınca zindana attırması ve onun acılar içinde ölmesini beklediğini, kral Ferdinand'ın gelmesi üzerine, kardeşinin Ferdinand'tan yalvararak af dilemesi, serbest bırakılınca kendisinden uzaklaştırması, onun korkunç yüzünü açık olarak gösterdiğini, kendisine bağlanmayan ve ters giden herkesi zindan ve ölümle tehdit ettiği anlatılmaktadır (Fassmann, 1724, s. 1066-1072).

Ximenes'in, zayıf karakterli Zegri olayından sonra, Granada'da (Albaizin) artık her şeyi yapabileceğini söylemeye başladığını, Granada'nın Pazar yerinde yaktırdığı kocaman ateşe toplattırdığı, Alcalá (de Henares) kütüphanesine gönderdiği bir adet Kur'an hariç, elli bin adet Kur'an'ı ateşe atıp yaktırması üzerine eli silâhlı yüz binden fazla Granadalının olayı protesto ettiğini, olay anında iki kişinin öldürüldüğü ve bütün dükkânların kapatıldığı, Ximenes'in korkudan sarayına saklandığı, korku içinde Tanrı'ya yalvarıp tövbe ettiği, sarayı ateşe verilmek üzereyken Zegri tarafından kurtarıldığı belirtilmektedir (Fassmann, 1724, s. 1078-1079). Fassmann'a (1724) göre, Du Bois, Ximenes'e o kadar çok Kur'an'ı yaktırmakla hata ettiğini söylemiştir. Ximenes'in hatasını kabul ettiğini, fakat sonra isyan olayını duyan ve sebebini öğrenen Ferdinand'ın, karısı Isabella'ya, Ximenes'ten, bütün emekleri berbat edip, kendi kafasından –onlardan izin almaksızın– hareket ettiği için bu hatanın hesabını sorup sormayacağını sormuş olduğu ve özellikle kraliçe I. Isabella tarafından da sevilmeyen Ximenes'in Granada'dan çıkmasını istediği belirtilir. Asıl niyeti Granada'nın Kardinali olmak olan ve kraldan fazla kralcı kesilen Ximenes'in, 1501 senesinde Granada'yı terk ettiği, eski görev yeri olan Toledo şehrine geri döndüğü bildirilmektedir (s. 1080-1081). Başka kaynaklara göre Ximenes, 1499 senesinde ilâhiyat, felsefe, tarih ve tabiat bilimleriyle alakalı bütün kitapları yaktırırken, yakmadan sadece tıbbi kitapları hariç tutmuş olduğu, onları Alcalá (de Henares) kütüphanesine gönderdiği belirtilmektedir.

Papa II. Paul'un, Thomas von Aquino'nun etkisinde kaldığı Gazalî'yi eleştiren ve onun "Tehafüt-ül Felasife" (Felsefecilerin Tutarsızlıkları) kitabına karşı "Tehafüt-üt Tehafüt" (Tutarsızlığın Tutarsızlığı) eserini yazan filozof İbn-i Rüşd'e (Averroes 1126-1198) (Jockel, 1981, s. 17; Khella, 1994, s. 528, 529; Thoraval, 2005, s. 52-53) karşı olduğundan, onun bütün kitaplarını yaktırması ve yerine getirdiği misyondan dolayı Ximenes'i bizzatihi tebrik ettiği bildirilir. Ximenes'in, Kastilya kraliçesi I. Isabella'nın ölümünden sonra Ferdinand'ı desteklediği, "obscurorum virorum" tarzı karanlık hizmetlerinden dolayı, 1507 yılında Papa II. Julius'un onu Kardinal yaptığı bildirilir. Ximenes'in 1509 yılında paralı asker tutarak Kuzey Afrika'ya gittiği orada "Oran" denilen bir yeri işgal ederek Kastilya'ya bağladığı ve Ferdinand'ın 1516'da ölmesiyle, Hollanda'da bulunan genç (toy) kral I. Karl adına ülkeyi

yönetmeye başladığı, Kral geldiğinde de onu görevinden aldığı, hemen ardından 1517’de öldüğü ve Alcalá de Henares’te gömüldüğü belirtilmektedir. İslamî kitapların (Kur’an, Hadis, Siyer, Kelam, Tefsir, bilimsel kitaplar vs.) yanı sıra Tevrat nüshalarının da bazı bağnaz Hristiyanlar tarafından yakıldığı bildirilmektedir: “Likewise, during the Jews wars in Andalusia (Spain), the zealot Chrstians also burnt the Old Testament papers” (Khalîl, 2004, s. 11). Türkçe açıklaması ile, Endülüs’teki Yahudî Savaşları esnasında Hristiyanların eski Ahit’i de yaktıklarıdır.

Das war ein Vorspiel nur, dort wo man Bücher
Verbrennt, verbrennt man auch am Ende Menschen (Heine, 2015a, s. 11).

Heine’nin Hassan’ı konuşturarak söylediği “Kitapların yakıldığı yerde, sonunda insanlar da yakılır” mânâsındaki meşhur sözü (Jäger, 1999, s. 29), Almanya’nın birçok şehrinde duvarlara değişik nesneler üzerinde, muhtelif şekil, tarz ve ebatlarda işlenmiş vaziyette bulunduğu görülmektedir. Bu manidar cümle, aynı zamanda gelecekte “insanları yakacak” olanların, geçmişte “kitapları yakanlar” inancında olacaklarını, yani kitapları Hristiyanlar yaktığına göre (Hamidullah, 2003, s. 248), yine de Hristiyanların insanları yakacakları mânâsının ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Müslümanların, Kur’an’ın “ya’sim” (koruma) teminatıyla muhafaza altında oldukları bildirildiğinden (Kur’an, 5, 67), geriye Hristiyanların Avrupa’daki tek muhalifleri olan ve Hz. Meryem oğlu Hz. İsa’yı çarmıha gerdiklerine inandıkları Yahudîler kaldığı görülmektedir. Bu manidâr sözün, kendi zamanının hem gerisiyle ve hem de ilerisiyle alakalı olduğu anlaşılmaktadır:

Heine’nin, Boysen aracılığıyla, Kur’an’ın bildirmesiyle ilk soykırımı (Holocaust) Yahudîlerin Hristiyanlara yaptığını, onları kazdıkları değişik ölçülerdeki çukurlarda diri diri yaktıklarını bildiğinden dolayı Yahudîlerden nefret ettiği görülmektedir: “Judenvolk, du bist ein Aas, / [...] ihr seid Hyänen, Wölfe, Schakals [...] ihr seid Säue, / Paviane, Nashorntiere, / Die man nennt Rhinizerosse, / Krokodile und Vampire / [...] Raben, Eulen, Uhus, / Fledermäuse [...] Klapperschlangen, gift’ge Kröten, / Ottern, Nattern – Christus wird / Eu’r verfluchtes Haupt zertreten” (Yahudî halkı, sen bir leşsin, / [...] siz sırtlansınız, kurtsunuz, çakalsınız [...] siz domuzsunuz, / babunlar, gergedanlar, / timsahlar ve vampirler / [...] kuzgunlar, baykuşlar, [...] / Yarasalar [...] çingiraklı yılanlar, zehirli kurbağalar, / su samurları, engereklersiniz – İsa, lanetli kafanızı ezecek) (Heine, t.y., I, s. 288).

Allah’ın son derece adil ve kadir olduğuna inandığı görülen Heine’nin, “Uhdûd” olayının özellikle Yahudîlerden sorulacağını yaklaşık yüz yıl önce kehanet gördüğü düşünülmektedir. Heine’nin yaşadığı dönemin öncesine gidildiğinde, yine kiliseyi elinde tutan Papalığın

hegemonyası görülmektedir: “[...] die Kirche, das große Haus, dessen Chef der Papst ist, [...]” (Kilise, Papa’nın şef olduğu büyük ev) (Heine, 1968, II, s. 388).

Papalığın bilinen sistemine (Abt, Nonne, Pfarrer, Bischof, Kaplan, Erzbischof, Kardinal vs.) göre, kendilerine tabi olmayan, kiliseye hizmet adı altında himmet (parasal yardım) yapmayan, hatta onların meşru olmayan emellerine kendilerini kullandırmayan, sadece Avrupa’da on binlerce ve dünyada (sayı tam bilinmiyor, yaklaşık) milyon veya daha fazla, evlenmemiş, evlenememiş veya dul kalmış çocuklu veya çocuksuz fakir ve sahipsiz masum kız, bakire ve kadınları önce Tevrat ve İncillerin bazı yerlerini, mesela, “Afsuncu (cadı) kadını yaşatmayacaksın” (Hartmann, 2007, s. 103; Kitabı Mukaddes-Çıkış, 22, 18); “Ve cincilerin [...]” (Kitabı Mukaddes-Levililer, 20, 6), gerekçe göstererek onları “maleficium” kara büyü yapmakla suçlayıp “Scheiterhaufen” metoduyla bir yığın halinde yakılan ateşlerde yaktıkları ve yakma gerekçesi olarak, ta ki günahsız, temiz olarak öbür tarafa gitsinler diye “yakma” (Kitabı Mukaddes-Levililer, 20, 7, 14) metodunu uyguladıkları bildirilmektedir.

Özellikle masum kadınlara uygulandığı belgelenen bu vahşi metodlar onlara yetmeyince, kendi hizmetlerinde bulunan Engizisyon Dominikan rahibi Heinrich Kramer ve Jacob Sprenger’in 1486 yılında Latince olarak kaleme aldıkları “Malleus Maleficarum” (Cadı Avı Rehberi) kitabını referans gösterip, engizisyon tarzı işkenceler uygulayıp, en sonunda sahipsiz kalan kızları, kadınları (asma, suda boğma ve yakma) yoluyla öldürdükleri görülmektedir (Jilg, 2007, s. 42). Kimsesiz kalan çocukların ise (Verdingkinder) pazarlarda ve bazı belli yerlerde (annelerini yakanlar tarafından) köle olarak satılıp, esir ve ayakkabısız olarak bir çok işte özellikle fabrika, tarla ve bahçelerde çalıştırıldıkları saptanmaktadır.

Sadece Almanya’ya bakıldığında, 1517 yılında 95 cümlelik tezini ilan etmekle kilisenin Allah’ı temsil etmediğini ve onu terk ettiğini söylemiş olan Martin Luther’in (Friedenthal, 1967, s. 155; Oberman, 1986, s. 82, 205; Schuck, 1954, I, s. 437;) Wartburg’ta 1521 yılında İncili Latince ve Yunanca’dan Almanca’ya tercüme etmesiyle kendisini 1520’de kâfir ilan eden Papa X. Leo’nun (Frank, 2005, s. 202; Oberman, 1986, s. 43, 213) “unfehlbar” (hatasız) olmadığını (Küng, 1974, s. 25-27; Rosa, 1993, s. 20, 56, 59; Smolinsky, 2003, s. 41-44) ve kilisenin de “Extra ecclesiam nulla gratia” (Kilisesiz merhamet yoktur) (Küng, 1985b, s. 375, 378) doktrininin yanlış olduğunu söylemesi ve ayrıca “Extra ecclesiam salus” (Kilisesiz kurtuluş vardır) demesi (Küng, 2002, s. 20-27) ve kiliseye karşı çıkması üzerine, Martin Luther (1483-1546) için Papa tarafından idam kararı çıkarıldığı belgelenmekte ve tercüme olayından sonra mezheplere ayrılan Avrupa’da, özellikle Almanya’da Barock (1600-1720)

döneminde, 1618 yılında Otuz Yıl Savaşları olarak bilinen mezhep savaşlarının başladığı bildirilmektedir (Huch, 1958, s. 192-94; Ritter, 1962, s. 113-22).

Avrupa’da kadın hakkındaki “kadınların şeytan ve cehennemlik oldukları” ortak düşünce imajı, 1617 yılında Peter Paul Ruben’in, yağlı tablosunda, kadınların çıırıl-çıplak olarak cehenneme “ateşe” atılışları resimlenirken (Freund, 2000, s. 37) çok geçmeden bu vahşi düşüncenin gerçeğe dönüştürüldüğü görülmektedir. Avrupa’da cadı avı ve cadı mahkemelerinin “Malleus Maleficarum” olayından iki sene önce “kadınlar şeytanla ilişkiye giriyorlar” iddiasıyla 15. yüzyılda, 1484 yılında Papa Innozenz VIII tarafından verilen bir tek emirle başladığı bildirilirken, Almanya’da bu olaya 1487’de “Hexenhammer” denildiği (Jilg, 2007, s. 37; Nesner, 2007, s. 89) görülmektedir. Böyle bir fırsat, yıllardan beri Katolik kilisesinin gücünü egemen kılmak için arayıp bulduğu, değişik düşünen ve inananları önce kâfir olarak ötekileştirdikten sonra onları kesin itaate (Ja und Amen!) zorladığı, Almanya’da sadece Bayern, Rheinland ve Westfalen eyaletlerinde yüz binlerce masum ve savunmasız kadının “Scheiterhaufen” yoluyla yakıldığı belgelerle bildirilmektedir (Freund, 2000, s. 49; Hartmann, 2007, s. 113, 121). Savunmasız kadınların bazılarının da cadı iftirasına uğrayıp işkence görmemek ve sonunda yakılmamak için mecburen “Kebs-Ehe” (cariyelik/metreslik evliliği) yoluna gittikleri, kendilerinden olan çocuklara da “Kegel” (mit Kind und Kegel) lakabı verildiği (Breuers, 2011, s. 60, 61), Peter de Rosa’ya (1993) göre, Papalığın hatasından dolayı, şeytanın meşalesi dedikleri iki milyon kadının cadı ithamıyla (yakılarak) öldürüldüğü (s. 20, 23, 48) kesin olarak belgelenirken, Johannes Paul II ve avanesinin cadı bahanesiyle işlenen cinayetlerin ve kilisenin imajı için susturulan kadınların akibetiyle alakalı arka planında nelerin olduğunun sorulduğu bildirilmektedir.

Zina’nın, “On Emir” ile kesin yasaklanmasına rağmen (Bibel-Johannes, 8, 3-11; Tevrat-Çıkış, 20, 2-17; Tevrat-Tesniye, 5, 6-21; 22, 22-24), hatta Hz. İsa’nın, Hristiyanları göz zinası (kavvatlık) yapmamaları hususunda uyarmış olmasına rağmen (Bibel-Matthäus, 5, 28), Avrupa kilise erbablarının, “Hure” yani fahişe olarak adlandırdıkları kadınları iki gruba ayırdıkları görülmektedir. Birinci grup, “die profanen Huren” (unterste Schublade; billige Flitsche/Nutte/Schlampe) dedikleri bayağı fahişeler, ikinci grup ise, kendileriyle istekli fuhuş yapan “kutsal fahişeler” (die heiligen Huren) (Patai, 1962, s. 157-160; Rosa, 1993, s. 44, 45, 51; Solak, t.y., s. 33). Vatikan erbablarının, özellikle papaz, rahip ve keşişlerin (Priestern und Mönchen) kutsal rahibelerle (Nonnen) rahibe yetiştirme evleri ve manastırlarda da (özellikle genç ve güzel rahibelerin zorla tutulduğu Venedik manastırı) sistematik olarak girdiği fuhuş bataklığının yanı sıra, çocukların çok ahlaksız bir şekilde

istismarlarından (Kinderschänder) hatta vahşice öldürülmelerinden dolayı (Rosa, 1993, s. 41, 46, 47) –mesela, Köln’deki Dom olayı– kriz içinde bulunması, Hz. İsa’yla hiçbir alakalarının bulunmadığını açık olarak gösterdiği görülmektedir (Rosa, 1993, s. 19-53, 59, 219). Rosa (1993), Vatikan hegemonyasındaki Avrupa’nın kiliseye bağlı fuhuşhane veya kerhane sayısı kayıt dışı görüldüğünü, piskopos (Bischof) Johann von Straßburg’un 1309’da kurup işlettiği kerhanenin (Bordell) yanı sıra, Papa Sixtus VI döneminde 1471 yılından 1484 yılına kadar 70.000 nüfuslu bir şehirde 7.000 fahişenin bulunduğunu, kral Karl V Antwerpen’i ziyaret ettiğinde yüzlerce fahişenin onu çıplak olarak karşıladıklarını ve 15. yüzyıl’da Konstanz Konsilinde 1.500 fahişenin hizmet verdiğini, dört yıllık Konsil sonucu babası belli olmayan yüzlerce bebeğin doğduğunu, fahişelerin Papa’ya Roma’ya kadar eşlik ettiklerini, Straßburg’ta şimşekten dolayı yanan manastırda sevgilisiyle dumandan boğulmuş halde bulunan meşhur rahibenin durumu (s. 41, 44-47), dünyada kendini Hz. İsa’nın vekili olarak gösteren Vatikan’ın (Augias, 2011, s. 82) iç, gerçek yüzünü bildirdiği görülmektedir.

Friedrich Spee ve Christian Thomasius gibilerden sonra 18. yüzyılda insanların cadı avına ve Malleus Maleficarum akımına karşı çıktıkları, İncil’in orijinalliğini eleştirmeye başladıkları ve sonuçta kilisenin cadı avı işkencesini, mahkemesini yasaklanarak, insan yakma yerine insan onurunu (Menschenwürde), anlayış ve toleransı ön plana çıkardıkları bildirilir (Eisler, 1905, s. 83; Schwaiger, 2007, s. 150-179). Johann Wolfgang von Goethe, Hz. İsa’nın her gün havarilerine okuduğu İncil-i Şerif’i (orijinal İncil) kendisine yapılan ihanetten sonra göğe çekilirken beraberinde götürdüğünü, insanların daha sonra İncil’i hafızalarında kaldığı kadarıyla (nakil yoluyla) tekrar yazmaya çalıştıklarını, fakat yazarların kabiliyeti ölçüsünde orijinal olmayan tamamen değişik İncillerin ortaya çıktığını söylemektedir (Goethe, 1946, s. 109). Küng’ün (1985a), günümüzdeki Tevrat ve İncillerin orijinal olmadıklarını, birbirleriyle çelişen, tutarsız ve netice itibarıyla insan sözü (Menschenwort) olduklarını (s. 565) açıkça açıklaması, cadı avı bahanesiyle kendilerine boyun eğmeyen insanları, özellikle korumasız duruma düş(ürül)en kadınları yaktığından dolayı, Vatikan’ı tamamen susturduğu görülmektedir.

Heine’nin, “Ashab-ı Uhdûd” (Kur’an, 85, 4-8) olayından dolayı daha fazla bilgiye sahip olduğu ihtimaliyle ve bir “Bibel- und Koran-Kenner” (İncil’i ve Kur’an’ı bilen) olarak (Kanowsky, 1973, s. 129-153), kaderin tekerrür edeceğini düşündüğü tahmin edilerek, Almanya’da iddia edildiği üzere, Nazi rejiminin karşıt görüşlü Yahudî yazarların kitaplarını 1933 senesinin Mayıs ayında yakması (Bücherverbrennung) (Serke, 1992, s. 7) ayrıca

Yahudilere yapıldığı iddia edilen soykırımın olacağını yaklaşık 123 yıl önce kehaneten gördüğü anlaşılmaktadır.

Savaş sonrası Almanya'sında "Gruppe 47" olarak bilinen meşhur yazarlar birliğinden olan Avusturyalı kadın yazar Ilse Aichinger'in (1921-2016) de bu konuyla bağlantılı olarak "Düğmeler" (Knöpfe) (1953) adlı Hörspiel/Radyo oyunu yapıtı bazı insanların yakılması bağlamında son derece önemli olduğu belirtilir (Fırtına, 2019, s. 45-58; Grabert, Mulot ve Nürnberger, 1978, s. 342). Bu konunun tarihsel arka planıyla beraber edebî eserlere de yansımış olduğu, gerek 19. yüzyılda Heine ile ve gerekse 20. yüzyılda Aichinger ile gözler önünde olduğu görülmektedir.

Heine'nin "Almensor" adlı eserinde de ifade bulan bu olayın, yani kitaplar gibi insanların da yakılabileceği, eserin en çok ilgi çeken kısmını oluşturduğu görülürken, yakılmak yerine Hristiyan olmayı tercih eden Müslümanların da ifade edildiği anlaşılmaktadır.

Am Ende kam die allerschlimmste Botschaft: -

Daß auch der gute Aly Christ geworden. – (Heine, 2015a, s. 11).

Almensor'un, Hassan'a en korkunç haberin Aly'nin Hristiyan olduğu haberini aldığını söylediği bildirilir. Abdullah ve Almensor, Aly'yle beraber Zuleima'nın da Hristiyan olduğunu yani onu izlemiş olduğunu düşündükleri varsayılır. Abdullah'ın, Zuleima'dan dolayı evlat hasreti ve acısı çektiği bildirilirken, Almensor'un ise, Aly'den dolayı Hristiyanlığa geçmiş olan Zuleima'ya nasıl kavuşabileceğini düşündüğü belirtilir.

Almensor'un yolda aldıkları son derece üzücü haberleri yaşlı Hassan'a anlatmaya devam ettiği belirtilir: Abdullah'ın gözyaşlarının tükenmesinden dolayı ağlayamadığını, onlara gelen musibetten dolayı ağıt yakmadığını, şikayet türünden olan "saçını başını yolma" hatasına düşmediğini, İslam'ın sınırları içinde kalmak şartıyla son derecede olan üzüntüsünün simasına yansıdığını söylediği ifade edilir.

Abdullah'ın, İslam'da üç türlü sabrın olduğunu, yani: Sabırla ibadete devam etmek, günah işlemek için sabretmek ve musibet geldiğinde ona karşı sabırlı olmak, bilmesine rağmen, kendini bir an olsun kaybettiği görülür: Musibetten dolayı gözü yaşlı olarak yanına gelen Almensor'u görünce, Tevrat, İncil ve Kur'an'ın misilleme yasası olan (Latince lex talionis) olarak adlandırılan "göze göz, dişe diş ve denklik" (İncil-Matta, 5, 39; Kur'an, 2, 178-179; Rüşt, 1991, 4, s. 228; Tevrat-Çıkış, 21, 24) hissine kapılıp, belindeki hançeri çektiği ve Zuleima'nın intikamı olarak "evlada evlad", "kısasa kısas" prensibiyle yılan'ın dölü dediği Almensor'u –her ne kadar cahiliye döneminde ve 15. yüzyıl Avrupa'sında kadın erkeğe eşit tutulmazken, Hz. Muhammed "insan" olarak ikisinin eşit olduğunu söylemesi üzerine

(Kur'an, 16, 97; 33, 35; Pehlivan, 1993, s. 49)– göğsünden hançerlemek suretiyle öldürmek istediği, fakat hemen kendine gelip, kısıstan vazgeçtiği bildirilmektedir. Burada, Abdullah'ın Tevrat, İncil ve Kur'an'ın hükmüne göre olan hakkından vazgeçip, en son şefkat peygamberi olan ve hüküm verebilen Hz. Muhammed'in takva ve sadece İslam'a ait olan "diyet" (Sabunî, t.y., s. 137-140) yolunu ve şefkati tercih ettiği görülmektedir.

Abdullah'ın, —Latince "peccatum originale/peccatum hereditarium" olarak bilinen İncil'in "Erbsünde/Ursünde" (Bibel-Genesis, 3, 14-20; Breuers, 2011, s. 59; Deschner, 1994, s. 303-308) yani "babadan dolayı evlat günahkârdır". Hristiyanlığa göre, Hz. Adem, Allah gibi ebedî yaşayabilmek için yasaklanan ağacın meyvesinden yemiştir ve böylece ilk günahı işlemiştir, bunun da affı ancak insanın kalben Allah'tan korkması, O'nu sevmesi ve kendini O'na tamamen havale etmesiyle olur (Lackmann, 1960, s. 267). Burada aynı zamanda Tevrat kendisiyle 1. ve 5. kitaplardan dolayı çelişmektedir (Bibel-Deuteronomium, 24, 16; Bibel-2. Könige, 14, 6)— Tevrat'ın "babadan dolayı evlat günahkârdır" mânâsındaki sözü yerine, Kur'an'ın babadan dolayı evlat mesul değildir mânâsındaki ayetlerini (Kur'an, 2, 37; 6, 164; 17, 15; 35, 18; 39, 7) göz önüne aldığı ve hançerini aşağı indirdiği anlaşılmaktadır. İslam'a göre peygamberler ismet sıfatından dolayı günah işlemezler, kasıt içermeyen unutkanlık sonucu küçük hatalarına "Zelle" denilmektedir (Yeğin, 1983, 289, 786).

Dort saß er schweigend, ohne Speis und Trank,
Drei Tage lang. Doch wie er da hervorkam,
Schien er wie umgewandelt. Ruhig war er,
Befahl den Knechten: all sein Hab und Gut
Auf Maultier' und auf Wagen aufzuladen;
Befahl den Weibern: uns mit Wein und Brot,
Für eine lange Reise zu versorgen (Heine, 2015a, s. 12).

Abdullah'ın, üç gün yeme ve içmeden kesildikten sonra, kendi hizmetkârlarından atalarının memleketine geri dönüş için yük hayvanlarına şarap ve ekmek yüklemelerini istemiş olması, Heine'nin dalgınlıktan veya Hristiyanlığın etkisinde kalarak bu cümleyi kullandığı düşünülebilir. Çünkü Hristiyanlıkta, mecazen şarap, Hz. İsa'nın kanını ve ekmek de onun bedenini simgelediği bilinmektedir: Hristiyanlık inancına göre, Hz. İsa'nın, çarmıh öncesi son akşam yemeğinde havarilerine "kutsal kâse" ile şarap içirdiği ve ekmek verdiği bildirilir (Bibel-Matthäus, 26, 26-28), ayrıca bu husus Hz. İsa'ya annesi Hz. Meryem aracılığıyla gönderilen sofrayla (Maide) alakalı olduğu görülür (Kur'an, 5, 114).

Heine'nin, ekmek konusunda haklı olsa da, şarap konusunda, eğer kast ettiği sıvı şerbet ise problemin olmadığı, ama (az veya çok) sarhoş edici şarap, ki her türlü, yani sarhoşluk veren içeceklerin tümünün yasaklandığı, içkinin, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye

yaptığı hicretin (Auswanderung) dördüncü yılında (622 + 4: 626) açık olarak haram kılındığı bildirilmektedir (Kur'an, 2, 219; 4, 43; 5, 90-91). Bu açık ve kesin hususlardan dolayı, daima Kur'an'a göre yaşayan Abdullah'ın, hizmetkârlarına binek hayvanlarına sarhoşluk veren şarap yükletmiş olması düşünülemez.

Als das geschehn, nahm er in seine Arme,
Und trug es selbst, das allerbeste Kleinod
Die Rolle der Gesetze Mahomets,
Dieselben alten, heil'gen Pergamente,
Die einst die Väter mitgebracht nach Spanien (Heine, 2015a, s. 12).

Heine'nin, hayatı boyunca sadece Kur'an ölçülerine göre yaşayan Abdullah'ın, geçim için kullanmış olduğu ev eşyalarını hizmetkârları vasıtasıyla binek hayvanlarına yükletirken, hayatında mücevher gibi değerli gördüğü ve saygı gösterip, önem verdiği, atalarının Miladî 711 senesinde komutan Târik bin Ziyâd'la beraber Endülüs'e getirdikleri Kur'an'ın ilk kutsal (el yazma-eser) nüshalarını (Fragment) bizzatihi taşıdığını bildirdiği görülmektedir.

Heine'nin, Abdullah'ın eline alarak taşıdığı Kur'an'ın (el yazma) nüshalarını "Muhammed'in Kanunları" olarak adlandırdığı görülürken, aslında ise Kur'an'ın, Allah'ın "İkinci Tevrat" dediği en son kanunu olduğu görülmektedir (Kur'an, 2, 129). Heine, F. E. Boysen'in 1775 yılında yayınladığı Kur'an Mealini okuduğu ve bu mealin "Nüzul sırasına göre" değil de Hz. Osman döneminden beri geleneksel bir tarzda yazıldığı için, Kur'an'ı "Hz. Muhammed'in Kanunları" (Heine, 2015a, s. 12) olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Geleneksel tarzda yazılan bütün Kur'an nüshaları, "Fatiha" Suresiyle başladıkları için, Kur'an'la ilk defa tanışan özellikle Avrupa insanı tarafından Kur'an, Hz. Muhammed'in duası (veya kanunları) gibi görüldüğünden dolayı ve Boysen'in de Kur'an'ı "Der Koran, oder Das Gesetz für die Muselmänner, durch Muhammed den Sohn Abdall" (Kur'an veya Abdall oğlu Muhammed aracılığıyla Müslümanlar için kanun) olarak adlandırdığından, Heine'nin Kur'an'ı 'Muhammed'in Kanunları' olduğu kanaatine vardığı anlaşılmaktadır. Hâlbuki Kur'an, El-'Alak Sure'sinin "İkra" (Sprich nach!) yani "Söyle, tekrarla, de ki" anlamlarına gelen ilk kelimesiyle başladığı bilinmektedir. Öyleyse geleneksel Kur'an nüshalarının başlarına (elips olarak) "[Ey Muhammed söyle, tekrarla, de ki] Bismillâh [...]" kelimesinin gelmesi gerektiği anlaşılmaktadır (Korân, 2017, s. 1, 609-616).

Kur'an'ın, okuma ve yazma bilmeyen Hz. Muhammed'in kanunları değil, bilakis Allah'ın kanunu olduğu bildirilmektedir. İyaz'a (1992) göre, Allah'ın insanoğluna verdiği başlıca iki kanunu (Şeriatı) bulunmaktadır: Birincisi Hz. Musa'ya gönderilen Tevrat'tır; ikincisi Hz. Muhammed'e gönderilen ve ikinci Tevrat olarak da adlandırılan Kur'an'dır (s. 219). Bütün

Müslümanlar gibi, Hz. Muhammed'in de, sadece Kur'an'a göre hareket ettiği ve onu uyguladığı, onun nasıl anlaşılması ve sosyal hayatta uygulanması gerekiyorsa önce kendisinin uyguladığı ve ailesine uygulattığı görülmektedir.

Wo Tariks Fuß zuerst dies Land betrat,
Setzten wir schleunig über nach Marokko,
Wohin die Besten unsres Volkes flohn.
Doch als wir landeten, erblich die Mutter,
Und legte still ins Grab ihr müdes Haupt (Heine, 2015a, s. 12).

Almansor, Hassan'a, Granada Müslümanlarının, Târik bin Ziyâd'ın Cebel-i Târik üzeri Endülüs'e geldiği yoldan onların da aceleyle geçip, İspanya'nın diğer şehirlerini terkedip ve Müslümanların en çok gittiği Marokko'ya geçtiklerini bildirmektedir. 1829 yılında Alhamra üzerine yazdığı "Erzählungen von der Alhambra" adlı eserinde Washington Irving (1783-1859), Endülüs'ten Afrika'ya dönen Müslümanların bugün özellikle kültürel bağlamda tarihe karışmış olduklarını dile getirdiği görülmektedir (Irving, 1982, s. 68).

Almansor'un Hassan'a, Abdullah, Fatyma, kendisi ve beraberlerindeki Müslümanların Endülüs'ü terk edip Fas'a varır varmaz Abdullah'ın hanımı Fatyma'nın hastalanıp öldüğünü bildirdiği, Hassan'ın da, çok yakından tanıyıp hizmetinde bulunduğu ve onun şefkatiyle büyüdüğü Fatyma'nın vefatına son derece üzüldüğü, onun vefatını mecazî olarak gurbet elde çileyle büyüyüp sonunda solan nazik ve nazenin bir Zambak'a benzettiği görülmektedir.

In Trauerkleidern reisten wir von dannen,
Und schlossen uns an jene Karawanen,
Die nach dem heil'gen Mekka gläubig wallen.
In Jemen, in dem Land der Stammesbrüder, (Heine, 2015a, s. 12).

Almansor'un yaşlı Hassan'a, Abdullah ve beraberlerindeki Müslümanların Fatyma'yı Marokko'da defnettikten sonra, yaşlı siyah elbiselerle yolda hacı olmak için giden hac kafilesine katılıp Yemen'e kadar birlikte gittiklerini söylediği belirtilir.

Irak'ın Ur şehrinde Azer ve Nuna'nın oğlu olarak doğduğu bildirilen Hz. İbrahim'in, büyüyünce Ur'u terk ettiği ve Urfa'ya (Edessa) geldiği, Urfa'da Kuş'un oğlu Nemrut'la aralarının açıldığı, Nemrut'un onu ateşe attığı, ateşin yakmaması üzerine, Hz. İbrahim'e karışmadığı ve onun kendi ümmetiyle (Hanif-Ümmeti) Urfa'yı terk etmesine izin verdiği, Hz. İbrahim'in, Urfa'dan Mısır'a gittiği, orada da Hz. Hacer'in babasını yenmek suretiyle Hz. Hacer'i kendine hizmetkâr eden kral Abimelech'le karşılaştığı, Abimelech'in, Hz. İbrahim'in ümmeti arasında Sumer kökenli Sara'yı gördüğü, onu Hz. İbrahim'den istediği, Sara'ya karşılık Hz. İbrahim'e arazi ve Hz. Hacer'i verdiği, Hz. Hacer'le evlenen ve İsmail

adında tek oğlu olan Hz. İbrahim'in (Bible-Genesis, 16, 1; Patai, 1962, s. 212), Hz. İsmail on beş yaşına bastığında onunla beraber Mekke'de Kâbe denilen kutsal mabedi inşa ettiği bildirilmektedir (Bamm, 1993, s. 15-19; Köksal, 2001, 1, s. 150-200; Kuschel, 2006, s. 168-193). Kayıtlara göre, Mekke'nin eski ismi Bekke olarak geçtiği görülmektedir (Kur'an, 3, 96). Hz. İbrahim ve oğlu İsmail'in Kâbe'nin etrafında ilk tavafı yaptıkları ve Hz. Hacer vefat edince, onu Kâbe'nin bitişiğindeki ve hatim olarak adlandırılan yarım halka şeklindeki yere defnettikleri bildirilmektedir. Hac'cın, Hz. Muhammed'in hicretinin dokuzuncu yılında Müslümanlara farz kılınmasıyla (Kur'an, 3, 96-97), Müslümanların Hz. Muhammed'in öğretmesi ve uygulamasıyla hac yapmaya başladıkları, Mekke şehri, hac ve Hz. Muhammed'in doğum yeri ve ayrıca Kur'an'ın çoğunun nazil olduğu yer olmasından dolayı kutsal, yani mübarek bir şehir (Kur'an, 3, 96) olarak kabul edildiği ve bu husustan dolayı Mekke şehrinin Müslümanlar tarafından kutsal olarak görüldüğü bildirilmektedir.

In Jemen, in dem Land der Stammesbrüder,
Schloß auch Abdullah die verweinten Augen,
Und schlummerte hinüber nach der Heimat,
Wo kein Ximenes, keine Isabella (Heine, 2015a, s. 12, 13).

Yemen'deki öz kabilesine kavuşan Abdullah'ın da (Fendri, 1980, s. 182), tıpkı Hz. Muhammed'in Maria'dan olma oğlu İbrahim'in vefatıyla gözleri yaş akıttığı gibi, Granada'dan dolayı yaş akıtan gözlerini "korkunç Ximenes'in ve mücevher hırslısı Isabella'nın" bulunmadığı Yemen'de kabilesinin yanında dünyaya kapattığı, yani rahmete gittiği bildirilmektedir. Fatyma'nın Marokko'da, Abdullah'ın ise Yemen'de vatanları olarak bilip büyüdükleri Granada hasretiyle rahmete gittikleri anlaşılmaktadır.

Den unsichtbare[n] Flammengeißeln treiben.
Noch einmal wollt ich küssen Spaniens Boden – (Heine, 2015a, s. 13).

Almansor'un, yaşlı Hassan'a doğup büyüdüğü asıl memleketi olan Endülüs toprağını öpme hasretiyle Yemen'den Granada'ya geri geldiğini söylese de, gerçek niyetinin Granada değil, Zuleima olduğu açıkça görülmektedir: "Und bei Gelegenheit Zuleimas Lippen" (Heine, 2015a, s. 13). Yaşlı Hassan'ın ise yarı şaka yarı doğru, onun asıl niyetinin İspanya topraklarını öpmek değil, bilakis aşkını kalbinde gizlediği Zuleima'nın dudaklarını öpmek olduğunu söylediği belirtilir.

Des Vaters Diener ist nicht Herr des Sohnes;
Drum, bittre Hassan, laß dein bittres Deuteln.
Ja, ich bekenn es, nach Zuleima schmacht ich,
Wie nach dem Morgentau der Sand der Wüste.
Noch diese Nacht geh ich nach Alys Schloß (Heine, 2015a, s. 13).

Yaşlı Hassan'ın bu alay içeren sözü üzerine Almansor'un tepki göstererek şöyle dediği bildirilir: "Baba hizmetkârı evladın efendisi değildir". Almansor, Zuleima'ya olan zaaf, hasret ve vurucu aşkını yaşlı Hassan'a itiraf etmiş olduktan sonra, ona o akşam Aly'nin sarayına gideceğini söylediği ve Almansor'un da, gündüz değil de son derece tehlikeli olmasına rağmen geceleyin Zuleima'ya gitmek isteyişi, gecelerin yar olmadan dayanılmaz olduğunu ve sevenlerin gece öldüğünü ayrıca gecenin aynı zamanda örtücü olduğunu Hassan'a bildirmek için hemen "o gece" gideceğini söylediği belirtilir.

Yaşlı Hassan'a göre, Aly'nin sarayı artık eski saray değil, batıl inancın ve sefahatın kaynadığı sarayda, insanın köklü inancını kelime oyunları ile kalbinden kazıyıp onun yerine, mecaz olarak yılan misali Zuleima'yı koyarlar ki o yılanın zehiri insanın beynini bir yandan ömür boyu hasta ettiğini öbür yandan da onu deliye çevirdiğini, bütün bunlar yetmezmiş gibi bir de insanın adının yenisiyle değiştirilerek taki onun meleği onu (yılanlara karşı) uyaramasın diye söylediği bildirilir. Onun için yaşlı Hassan'ın, genç, toy, tecrübesiz, zavallı, perişan ve ruhen kaybolmuş Almansor'un saraya gitmesini elinden geldiği kadar engellemeye çalıştığı görülür. Heine'nin burada Almansor'un kültürlerarasılık bakımından, tamamen Hristiyanlığın etkisi ve sıkı kontrolü altında bulunan İspanyol kültürünü kesinlikle kabullenemeyeceğini yaşlı Hassan'ın vasıtasıyla dile getirdiği görülmektedir. Çünkü diğer kültürlerle tamamen kapalı olan bir kültürün çokkültürlülük olmadığı; bu tip toplumlarda hoşgörü, empati ve saygı hiçbir zaman yeterli miktarda bulunmadığı görülmektedir.

Besorge nichts; denn niemand kennt mich mehr.
Mein Antlitz trägt des Grames tiefe Furchen,
Getrübt von salz'gen Tränen ist mein Aug',
Nachtwandlerartig ist mein schwanker Gang,
Gebrochen, wie mein Herz, ist meine Stimme –
Wer sucht in mir den blühenden Almansor?
Ja, Hassan, ja, ich liebe Alys Tochter!
Nur einmal noch will ich sie schaun, die Holde!
Und hab ich mich noch einmal süß berauscht
Im Anblick ihrer lieblichen Gestalt,
In ihre Augen meine Seel getaucht,
Und schwelgend eingehaucht den süßen Odem; - (Heine, 2015a, s. 13, 14).

Almansor'un, Zuleima'nın aşkıyla sınırsız olmasına rağmen, kalbindeki Zuleiman'ın aşk ateşini söndüremeyince, uğruna gözyaşı akıttığı Zuleima'yı görmeden edemediği, yaşlı Hassan'a yılların artık onu çok yıprattığını, yüzünde görülür halde çok derin hatlar açtığını, kalbi gibi sesinin de kırık olduğunu, "nerde o eski delikanlı Almansor?" derken, Aly'nin kızını sevdiğini itiraf ettiği, onun güzel simasında ve güzel gözlerinde kaybolduğunu itiraf

edip, onu son bir kez daha görmek istediğini söylediği bildirilir. Burada Almansor'un kendini "aşk-ı mecazi" (insana yönelik olan aşk) hususunda yavaş yavaş kaybetmeye doğru gittiği, yani Zuleima'ya aşık olduğu açıkça görülmektedir. Göz, bu alemde ruhun penceresi olduğu için, Almansor'un, Zuleima'nın ruh çekiciliğine kapıldığı açığa çıkmaktadır.

Dann geh ich wieder nach Arabiens Wüste,
Und setze mich auf jenen steilen Felsen,
Wo Mödschnun saß und Leilas Namen seufzte! –
Drum sei nur ohne Sorge, alter Hassan,
Im span'schen Mantel geh ich, unbemerkt
Und unerkannt, im ganzen Schloß herum,
Und meine Bundgenossin ist die Nacht (Heine, 2015a, s. 14).

Almansor'un yaşlı Hassan'a, Zuleima'yı sadece son bir defa gördükten sonra çölde yaşayan bir bedevî A'rab gibi Arabistan çöllerine gidip, Mecnun'un Leyla'nın adını iç çekerek andığı sarp kayaya çıkacağını, Hassan'a bütün arzusunun sadece "onu son kez görmek" olduğunu, İspanyol paltosu içinde tanınmadan ve bilinmeden bütün sarayda kolayca dolaşacağını, çok şeyi örten gecenin de kendisine arkadaşlık edeceğini söyleyerek tasalanmamasını istediği belirtilir. Bu durumda Almansor'un, kendisini Mecnun'a ve Zuleima'yı da Leyla'ya benzettiği anlaşılmaktadır.

Arap ve Fars şiir dünyasının (Firdusî, Nizamî, Sa'dî, Camî/Dschami, Rûmî vs.) "Leyla ve Mecnun" gibi motiflerinin Alman edebiyatının birçok şairinde, mesela Johann Wolfgang von Goethe'nin "West-östlicher Divan" isimli eserinde görülmesi, Avusturyalı oryantalist Josef von Hammer, Friedrich Rückert ve Platen'in akribik (çok iyi) tercümelerinin büyük payı olduğu, Goethe'nin Divan'ından da çok etkilendiği görülen Heine'nin, onun divanından kendi eseriyle alakalı bazı motifleri aldığı açıkça görülmektedir. Briegleb'e göre, Heine'nin "Almansor" isimli eserinin kaynağı "Leyla ile Mecnun" adlı eserdir (Fendri, 1980, s. 96-97; Hälfner, 2006, s. 35). Bu eser Leyla ile Mecnun arasındaki derin aşk temasıyla Heine'nin trajedisindeki aşk teması açısından bir kaynak teşkil ettiği görülmektedir.

Türk edebiyatında da "Leyla ile Mecnun" hikâyesi ilk defa Ali Şîr Nevayî (1441-1501) tarafından 1483 yılında kaleme alındığı bildirilir (Fuzûlî, 1981, s. 9). Allah'ın Cemâl isminin gölgesinin tecellisine bir an olsun mazhar olduğu iddia edilen Leyla'yı gören Mecnun'un, kendini yani irâdesini tamamen kaybettiği ve Leyla'ya olan hasretinden dolayı çöllere düştüğü ifade edilmektedir: "Allâhım! Leylâ gerçeklik sarayının ve varlığın tekliğinin perdesini açıp güzelliğinin tecellisiyle bu şekiller boşluğunu süslediği zaman; Mecnûn'un rûhu dalgınlık çölünde başıboş dolaştığı zaman, o güzelliğin parıltısını görüp irâdesinin dizginleri elinden gittikte ... [...]" (Fuzûlî, 1981, s. 16). Fuzûlî'nin (1981), Allah'a "Dâstân-

1 Leylâ vü Mecnûn” adlı Rubâ’îsinde şöyle dediği bildirilmektedir: “Ey güzelliği meydâna çıkınca aşka te’sîr eden; aşk ile kâinâtın binâsını ma’mûr eden, Leylânın zülfünün ucunu kıvrıp kederli Mecnûnun boynuna zincîr yapan Allah!” diye dua eden Fuzûlî, ricasına şöyle devam eder: “Gerçeği arzû ederek mecâz yolunu tutsam, efsâne bahânesiyle sırrımı açsam; Leylâ aracılığıyla senin vasfına başlayıp Mecnûn dilinden yalvarsam n’olur? Lütfedip ümîd gecemi gündüz eyle!” (s. 18).

Trau nicht der Nacht, sie birgt im schwarzen Mantel
Viel arge Fratzenbilder, Molch’ und Schlangen,
Und wirft sie heimlich hin vor deine Füße.
Trau ihrem bleichen Buhlen nicht, der droben
Liebäugelnd aus den Wolken niederblinzelt,
Und hämisch bald, mit schrägen, fahlen Lichtern,
Die Schreckgestalten deines Wegs beflimmert.
Trau nimmer ihrer Bastardbrut dort oben,
Den goldnen Kindlein, die so munter funkeln,
Und freundlich tun, und liebeschmeichelnd nicken,
Und dennoch, wie mit tausend glühnden Fingern,
Am Ende spöttisch auf dich niederdeuten (Heine, 2015a, s. 14).

Hassan’ın, siyah paltoyu (örtüyü) giyen geceye güvenilmeyeceğini, çünkü gecenin, zehirli yılan ve kafalarının hemen gerisinde zehirli bezleri bulunan semenderlerin (kötü niyetli insanların) sevdiği vakit olduğunu, onun için Almansor’a geceden sakınmasını ve Aly’nin sarayına gitmemesini tavsiye ettiği bildirilir. Fakat Almansor’un Hassan’a, Yemen bedevîsi olarak çölde büyüdüğünü ve gecelerin ona yar olduğu için ondan asla korkmadığını söylediği görülür, çünkü çölde geçirdiği hayat, onun karanlık gecelere alışık olduğunu göstermektedir.

Heine’nin, söz konusu eserin başlarında, Almansor’a, “Sen de sığın” gibi Kur’an’ın Nas Suresiyle ilgili mesajlar verildiği belirtilirken, bu sefer de Hassan’ın Almansor’a nasihatleri Kur’an’ın Felak Suresiyle alakalı olduğu görülmektedir. Çünkü Kur’an’ın yolunun sakınma ve muhafaza yolu olduğu açıkça belirtilmektedir: “De ki: ,Sabahın Rabbine sığınırım, yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfürerek nefes verenlerin şerrinden ve hased ettiği zaman, hased edenin şerrinden‘.” (Kur’an, 113, 1-5).

Geh nicht nach Alys Schloß! Am Eingang sitzen
Drei dunkle Fraun, und harren deiner Rückkehr;
Um würgend dich mit Inbrunst zu umarmen,
Im Liebeskuß dein Herzblut auszusaugen! (Heine, 2015a, s. 14)

Yaşlı Hassan’ın Almansor’u özellikle üç kötü niyetli kadına karşı uyarması son derece manidardır: Tamamen muğlak olan bu konu, Heuristik olarak Almansor’un geri dönmesini

hararetle bekleyen üç kadının (konu bağlamında): Isabella, büyücü kadın ve onun kalbinin kanını öpücükle emeceğini mecaz yoluyla söylediği Zuleima olduğu denilebilir.

[...],
Halt mit den Armen auf des Bergquells Sturz –
Doch halte mich nicht ab von Alys Schloß.
Dort zieht's mich hin mit tausend Demantfäden,
Die sich verwebt in meines Hirnes Adern,
Und in den Fasern meines Herzens; - Hassan,
Schlaf wohl! mein altes Schwert ist mein Begleiter (Heine, 2015a, s. 14).

Almanson'un, Zuleima'ya olan derin aşk ve hasretinden kendinden geçmiş vaziyette yaşlı Hassan'a kendisine teklif edeceği her koşulunu kayıtsız şartsız kabul edebileceğini ama hasret kaldığı Zuleima'yı da görmek için kendisini hiçbir şekilde engellememesini istemesi, ayrıca onun gecenin barındırdığı zehirli hayvanları düşünmemesi, gecenin karanlığına ve barındırdığı hayvanlara uzun zamandan beri alışık olduğunu ve yanında kılıcını taşıyıp ihtiyatlı olduğunu söylemesi, hasretten delirmek üzere olduğunu, bir defalığına dahi olsa onu görmek için hayatını hiçe sayması, gözlerinin tamamen karardığını göstermektedir. Artık o andan itibaren Hassan'ın Almanson'u engelleyemeyeceğini anladığı ve onun için Allah'a dua ettiği anlaşılmaktadır.

Birinci sahnenin kapsamında Almanson ve yaşlı Hassan karakterleri arasında geçen diyaloglar sayesinde Almanson'un ailesi ve onun geçmişine ait bilgiler ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Almanson ve Zuleima arasındaki çocukluk dönemlerine uzanan aşk ilişkisi dile gelmektedir. Bu yönüyle birinci sahnenin trajedinin konusunu ve tarihsel arka planını aydınlatan sahne olduğu anlaşılmaktadır.

3.5.2. "Alys Schloß"

Trajedinin ikinci sahnesi "Alys Schloß" (Aly'nin Sarayı) başlığından da anlaşıldığı gibi, Aly'nin sarayında geçen olayları konu edindiği görülmektedir. Buradaki olayda sırların açığa çıkması büyük önem arz etmektedir. Aly ve Zuleima'nın, Almanson'un kesin olarak öldü(rüldü)ğü haberinin doğruluğunu hiç araştırmadıkları ve kesinleşmeden Zuleima'nın Don Enrique'le evlenmesine prensipte razı oldukları görülmekte, bu tür evliliğin ise İbn Rüşd'e (1991) göre geçerli olmadığı bildirilmektedir (2, s. 480-482).

Ein Zauberduft betäubet meine Sinne,
Und schauernd weiß ich nicht, was ich beginne!
Anbetend sink ich hin zu deinen Füßen,
Um dich als heil'ge Jungfrau zu begrüßen!

Du bist des Himmels Strahlenkuniginne,
Der ich nicht nahen darf mit ird'scher Minne!
Und wenn auch Hymens Bande uns umschließen –
Ich lieg als Knecht dir immerdar zu Füßen! (Heine, 2015a, s. 15)

Aly'nin sarayında Zuleima ile Don Enrique'in nikâh töreni yapılacağı için, orta kapılı bir büyük ve aydınlık salonda dans müziği çalınırken, Don Enrique'in Zuleima'nın ayağına tapar gibi kapanarak, onu, Hz. Meryem'in bilinen mümtaz bir sıfatı olan kutsal bakire olarak adlandırıp, ömür boyu onun ayağına kapanan bir kul olacağını söyleyerek medhiyeler dizdiği görülmektedir. Büyük salonda nikâh faslına geçilebilmesi için her şeyin hazırlanıp, müziğe ara verildiği, o arada hizmetkâr Don Diego'nun misafirlerin arasından geçerek orta kapının her iki kanadını açtığı, insanlarla dolu şaşaalı balo salonunun görüldüğü, dans eden çiftlerin, o an durduğu ve sevinçle Don Enrique ve Donna Clara'ya baktıkları, onlardan bazılarının gelin ve damadı sesli olarak kutsadıkları dile getirilir.

Nur, nur von Donna Clara hing es ab,
Ob sie die Hand Euch reichen wollt.
[...]
Wohl hatt ich Gründe, Claras Hand Euch nicht
Zu geben. Doch ich hatte nicht das Recht.
Denn wisset: Claras Vater bin ich nicht (Heine, 2015a, s. 15).

Trompet tuşları eşliğinde Don Enrique ayağa kalktığında Zuleima'nın ona “beni salona götür” dediği, Don Enrique'in, Zuleima'yı salona götürmek istediği anda Aly'nin bir şövalye'yle beraber görüldüğü, Aly'nin, Zuleima'ya “damadı bana bırak” dediği ve Don Enrique'i kolundan tutup, birlikte geldiği Don Rodrigo'ya Zuleyma'yı salona götürmesini söylediği, şövalye'nin Zuleima'yı salona götürdüğü ve kapının kapandığı bildirilir.

Aly'nin, nikâhtan önce sır gibi sakladığı bir konuyu gündeme getirdiği bildirilir: Aly'nin, Enrique'e yıllardır sakladığı sırrı düğünden önceki gün söyleyeceğini daha önce dediği için, günü geldiğinden dolayı o sırrını açmaya başladığı, Don Enrique'in, şaşkınlık içinde beklediği, nikâhın geçerli olabilmesi için kendisinin değil, bilakis Zuleima'nın (elini vermesi) yani razı olması gerektiğini söylediği, Enrique'in ise, nikâhın geçerli olması için sadece onun “evet” demesi gerektiğinin yeterli olduğunu söyleyince, Aly'nin, Clara'nın gerçek babasının kendisi olmadığı sırrını açıkladığı bildirilir. Bu durumda, Azam'a (1993) göre, baba veya babanın varisi ortada yoksa ve kız ergenlik çağına girmişse o zaman kızın rızasının alınması gereği duyulur (s. 158).

Nikâh konusunda bütün mezheplerin aynı görüşte olmadığı görülmekte, Yemenlilerin bazılarının Yemenli İmam-ı Şafiî'ye ve onun talebelerine uydukları (Zehra, 1996, s. 424,

464), Enrique'in, Aly'nin Yemen asıllı olduğunu bildiğinden, Şafî mezhebine göre, babanın onayının şart olduğunu düşündüğü görülmektedir. Hanefî mezhebine göre ise, babanın razı olma şartı yoktur, kızın rızasının yeterli olduğu; fakat Aly'nin ne Zuleima'nın nesebi babası veya babasının varisi ne de Almansor'un dışındaki biriyle evlendirme yetkisi olmadığından onayının geçersiz olduğu, bu durumda Zuleima'nın asıl babasının veya babasının kendi adına vekil tayin ettiği şahsın onayının gerektiği bildirilmektedir (Güneç, 1984, s. 441).

İkinci önemli husus, Müslüman bir kız çocuğunu, hile, aldatma ve dayatma yoluyla küçük yaşta Hristiyanlaştırıp, gerçek babasının kim olduğu ondan gizleyip, sonra gerçek sözlüsüne değil de, gönlü razı olmadığı halde mecburiyetten veya hileyle hiç tanımadığı bir Hristiyanla evlendirmeye kalkışmak tamamen bambaşka bir durumu ortaya çıkaracağı için, Aly'nin, "ben Clara'nın babası değilim" deyip güya sorumluluğu Zuleima'ya yüklemesinin ahlakî bir sorun oluşturduğu da açıkça görülmektedir.

Seid ohne Sorge, Señor.
Urkundlich und durch Testamentes Kraft
Hab ich sie anerkannt als eigne Tochter.
Jetzt, Señor, seht Ihr wohl, warum nur Clara
Verfügen konnte über ihre Hand.
Doch merkt's Euch, niemand hier, sie selber nicht,
Kennt dies Geheimnis (Heine, 2015a, s. 16).

Bu durumda Zuleima'nın öz babasının durumu netleşmeden, Zuleima'nın bile nikâhı onaylamaya yetkisinin olmadığı anlaşılmaktadır (Karabulut, t.y., s. 54; Kayıkçı, Soyyiğit, Şeker ve Kurtoğlu, t.y., s. 430; Rüşd, 1991, 2, s. 430, 431). Zuleima'nın gerçek babasının kim olduğunu Aly açıklasa o zaman Zuleima'nın da kimliği ortaya çıkar. Abdullah ile Aly arasındaki samimi teklife dayalı anlaşmaya göre, Almansor ve Zuleima birbirleriyle evlendirilecekler, başkasıyla değil. Orta Çağın "Testament" kuralının dahi, velinin veya vekilin kan bağı durumunu şart koştuğu, kan bağı olan hiç kimse yoksa o zaman yetkinin yerli kilisenin papaz(lar)ına geçeceği belirtilir (Volkert, 1991, s. 261). Ayrıca, "gayr-i müslim" konumuna geçen bir şahsın velî olamayacağı bildirildiğinden (Rüşd, 1991, 2, s. 427; Rüşd, 1991, 4, s. 349), Aly'nin, hem din değiştirmekten ve hem de kan bağının olmayışından dolayı, bu nikâhın kıyılamayacağını bildiği anlaşılmaktadır, ama güya Abdullah tarafından öldürülmüş öz oğlu Almansor'un intikamını almak için susmayı, gerçekleri gizlemeye devam etmeyi ve Zuleima'yı harcamayı hedeflediği anlaşılmaktadır. Don Enrique'in de, Zuleima'yı elde etmek için, bile bile gerçekleri öğrendiği halde, şövalye ahlakına tamamen aykırı olarak Aly'e ömür boyu susacağına dair şövalye sözü verdiği ve o an için tamamen sustuğu görülmektedir.

Ja, ja! den guten Aly nannt man mich!
Doch hätt man mich mit besserm Recht genannt:
Den Glücklichen. Denn Aly war einst glücklich,
Durch Freundschaft und durch Liebe. –
Einen Freund,
Den seltensten der Schätze, gab mir Gott.
Und auch ein Weib, ein Weib, so schön, so mild –
Nein, Sünde ist es, sie ein Weib zu nennen –
Ein Engel lag an meinem sel’gen Herzen;
Und auch noch Vaterfreuden sollt ich fühlen.
Mein holdes Weib gebar mir einen Knaben;
Sie selber aber wurde bleich und bleicher –
Und starb (Heine, 2015a, s. 17).

Aly’nin, Don Enrique’e gerçek adının “Don Gonzalvo” olmadığını, bilakis, önceleri “iyi Aly” olarak adlandırıldığını, fakat “mutlu Aly” denilseydi daha doğru olacağını, Allah’ın ona nasip ettiği hanımını, “karı” olarak adlandırmanın günah olacağını, onun için onu “melek” olarak adlandırdığını, hanımının bir erkek evlat doğurduktan sonra, bir çiçek misali yavaş yavaş solduğunu ve sonunda rahmete gittiğini söylediği bildirilir.

Almancada kullanılan “Weib” (wip) (Schwarz ve Chur, 1993, s. 218) kelimesi aynı zamanda “das” Artikelini aldığı için “die Frau, die Dame, die Ehefrau, die Mutter, die Grossmutter” gibi kelimelere nazaran negatif hatta pejoratif durumundayken, Almanca İncil’in tümünde “Weib” kelimesinin geçtiği görülmektedir (Die Bibel, 1987, 777, 784, 796). Türkçe karşılığı “karı” olarak verilen bu kelime, iç mânâ bakımından negatif olduğu görülmektedir. Mesela, “kara gün”: uğursuz gün, “kara tren”: uğursuz tren (sevgilisini alıp askere götürdüğü için), “kara Murat”: baş belası Murat, “kara yazı” gibi, “karıcığım” bile denilse, püsküllü belam (die Plage mit Quaste) mânâsına eldiği görülür, fakat dış mânâ olarak kelime (karı-koca gibi) bazı durumlarda negatif olarak görülmemektedir. Bu kelime yerine “siyah” kelimesinin (çeşm-i siyahım; siyah gözlüm; siyah saçım) kullanıldığı, Osmanlı kültüründe, “karı” kelimesi yerine genellikle hanım, zevce, eş vs. gibi kelimelerin kullanıldığı görülmektedir.

Da goß der Freund mir Trost ins Herz,
Und da sein Weib, just zu derselben Zeit,
Ein Töchterchen gebar, hat diese Gute
Zu sich genommen mein verwaistes Kind,
Und großgesäugt und mütterlich gepflegt.
Doch als ich wieder zu mir nahm ins Schloß
Den Schmerzenssohn, ergriff, bei seinem Anblick,
Mich jedesmal aufs neu der alte Schmerz,
Ob seiner toten Mutter. Dieses merkte
Mein kluger Freund, und einst sprach er zu mir:
»Was dünkt dir, Aly, wenn wir unsre Kinder

Schon jetzt als Braut und Bräutigam verlobten,
Um unsre Freundschaft fester noch zu gründen?« (Heine, 2015a, s. 17)

Aly'nin, arkadaşının hanımının da (Fatyma'nın da ismini gizliyerek anlatmaya devam ettiği) aynı zamanda doğum yaptığını ve kız evladı dünyaya getirdiğini söylediği görülmektedir.

Heine'nin, burada trajedinin dönüm noktasını oluşturacak, Abdullah'ın o son derece acıklı durum karşısında yaptığı insana bağlı hatadan, ihmal, unutma veya gafletlerinden dolayı, Aly'nin Zuleima'nın geleceği için onun Don Enrique'le evlenmesini uygun bulduğunu yazdığı anlaşılmaktadır. Çünkü, Fatyma'nın Almansor'u emzirdikten sonra Almansor ve Zuleima arasında süt kardeşliğin söz konusu olduğu görülmektedir. Abdullah'ın, Aly'e beşik kertmesini teklif ederken bu tekliften Fatyma'nın haberdar olup olmadığını Heine hiç belirtmezken, Abdullah'ın Fatyma'nın Almansor'a baktığını bildiğini, fakat onu emzirdiğinden haberinin olduğunun kesin olmadığı görülmektedir. Heine'nin, burada Aly'i konuşturarak Fatyma'nın Almansor'u emzirdiğini ve büyüttüğünü belirttiği anlaşılmaktadır.

Dilbilim yönünden konuya bakıldığında Heine'nin, Almansor'un Fatyma tarafından büyütülmesinde biberon, Schnuller veya Milchflasche gibi başka mânâlara çağrışım yapacak kelimeleri kullanmadığı, Kompositum (Adj. + Verb) karakterinde ve Partizip II konumunda olan "großgesäugt" bileşik kelimesini kullandığı, bu kelime Infinitiv durumunda säugen olarak stillen ve die Brust geben kelimeleriyle "emzirmek" mânâsına geldiği bildirilmektedir (Steuerwald, 1983, s. 271). Eğer biberon ve ona benzer durumlar olsaydı, o zaman bir erkek de bir bebeğe, inek, keçi vs. sütünü kullanarak biberonla süt verebilirdi. Yani, Almansor ve Zuleima'nın kesin olarak süt kardeşler olduklarını sadece Aly ve Fatyma bilmektedirler, fakat, Fatyma'nın da beşik kertmesinden haberdar olduğu kesin olmadığından Heine'nin, süt kardeş evliliğinin dinî yönden yasağı hususunda (Azam, 1993, s. 166, 167; Diyanet Vakfı, 2000, II, s. 215; Kur'an, 4, 23; Pehlivan, 1993, s. 377-379) Aly'i Kur'an'dan ve hadislerden tamamen habersizmiş gibi gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durumda Almansor ve Zuleima'nın süt kardeş oldukları için evlenemeyeceklerini bilen tek kişi Aly olmaktadır. Fakat Heine'nin, Aly'nin de Fatyma'nın Almansor'u emzirdiğine dair kesin bir bilgiye sahip olduğunu belirtmediği görülmektedir. Emzirme konusu sadece Aly'nin iddiası olarak kaldığı, evin hizmetkârı olan Hassan'ın da emzirme konusunu gündeme hiç getirmediği ve Fatyma'nın kendi deyişiyle "Zuleime'me bu öpücüğü götür" selamıyla beraber, Heine'nin bu hususu tamamen muğlak bıraktığı, Aly'nin Don Enrique'i süt kardeş yalanıyla Almansor'un akibetini sormaması ve gerçeği öğrenmemesi için aldattığı anlaşılmaktadır.

Kur'an'da süt kardeş evliliğinin yasak olduğunu belirten 4. Surenin 23. ayetini ulaşılan bütün mealciler tasdiklerler (Kesir, 1991, 4, s. 1613; Kur'an, 1957, s. 81; Kur'an, 1991, s. 82; Kur'an, 1998, s. 80; Kur'an, 2001, s. 80; Koran, 1979, s. 62; Koran, 1974, s. 51, 52; Korân, 2017, s. 68-69; Mevdûdî, 1991, 1, s. 342; Qur'an, 1986, s. 103; Râzi, 1990, 7, s. 463; Sabunî, 1990, 1, s. 507). Hristiyanlık dünyasında da Mainz Synodu 188 c. 10'a göre de "kız kardeş" ile gayr-i meşru ilişkiye girmenin yasak olduğu belirtilir (Deschner, 1994, s. 195).

Aly'nin içinde bulundukları duruma göre "ehven-i şer" (kötünün en iyisi) durumunda kaldığı için Don Enrique ile Zuleima'nın evliliklerini uygun gördüğü açığa çıkmaktadır.

Aly'nin, Almansor'u çocukluk dönemine girince Abdullah ve Fatyma'dan teslim alıp saraya götürdüğü, Abdullah'ın da, yetim olan Almansor'un annesiz ve kederli Aly'nin de hanımsız olmasından dolayı ona kendi kültürlerinde bulunan beşik kertmesini teklif ettiği; bunun neticesinde kızın Aly'e, erkeğin de Abdullah'a bakacağını, kendileri ise müstakbel damat ve gelini istedikleri gibi yetiştirip, böylece dostluklarının daha da pekişeceği belirtilir.

Laut weinend fiel ich in des Freundes Arm,
Und in derselben Stunde ward beschlossen:
Daß ich des Freundes Tochter zu mir nehmen,
Und unter Ammenleitung, hier im Schlosse,
Selbst auferziehen sollt, damit ich selbst
Dem eignen Sohn ein wackres Weib erziehe,
Und daß mein Sohn erzogen werden sollte
Von meinem Freund, damit er selber bilde
Den künft'gen Ehemann seiner einz'gen Tochter.
Und dies geschah (Heine, 2015a, s. 17).

Aly'nin, burada mutluluğunu arkadaşının (Abdullah'ın ismini söylemeksizin) ona yapmış olduğu beşik kertmesi olduğunu söylediği, Abdullah'ın ona yapmış olduğu teklifi (ki burada Fatyma'nın bulunduğu kesin değil) alınca ona sevinçten ağlayarak sarıldığı bildirilir. Süt kardeşler olduğunu bildiği halde teklife karşı gelmediği için, Heine'nin, Aly'i Kur'an ve hadislerden habersizmiş gibi gösterdiği, anlaşma gereği, Almansor'un, Abdullah'a ve Zuleima'nın da Aly'e evlatlık olarak verildiği ve yine Fatyma'nın anlaşmadan haberinin olmadığı ve Aly'nin sözlerinin bu bağlamda anlam taşıdığı görülmektedir.

Aly'nin, yıllardan beri sakladığı son derece önemli olan sırrı Don Enrique'e söylemekle, Zuleima'nın mahremiyetini ifşa ettiği onu zor duruma düşüreceğinden ve Enrique'in de bu sırları ileride koz olarak kullanabileceğini düşünerek Aly'den daha fazla bilgi edinmeyi hararetle istediği görülmektedir. Atalarının "Sırrını senden isteyene verme. Çünkü sır isteyen onu ifşa eder" (Mâverdi, 1998, s. 501; Zemahşerî, 2000, s. 421) sözüne kulak vermediği

görülen Aly'nin, Enrique'e sır vermekle aynı zamanda kendi elini de zayıflatması Enrique'in iştihasını açtığı ve daha fazla sır elde etmek için: “meraktan çatlıyorum” (Heine, 2015a, s. 17) dediği bildirilir. Aly'nin kendisine bakan ve hizmet eden Zuleima'yı öz kızı gibi görmeyip, kendisinin bile bilmediği son derece mahrem sırlarını ifşa etmeye devam etmesi, Hz. Ali'nin de ölçüsüne aykırı olduğu açıkça görülmektedir. “Senin sırrın esirindir, ama onu açıkladığın zaman sen onun esiri olursun” (Mâverdi, 1998, s. 498).

Die Kinder wuchsen auf, und sahn sich oft,
Und liebten sich – bis das Gewitter kam.
Ihr wißt wohl, wie sein Blitzstrahl eingeschlagen
In des Alhambras höchsten Turm, wie viele
Der edelsten Geschlechter von Granada
Zur Religion des Kreuzes sich gewandt (Heine, 2015a, s. 18).

Aly'nin, Don Enrique'e Almansor ve Zuleima'nın sırlarını vermeye devam ettiği, 1492 Granada'nın Hristiyanlar tarafından kanlı bir şekilde ele geçirilmesine kadar çocukların birbirlerini görüp sevdiklerini ve (kendisi gibi) Alhamra sarayındaki asillerin Hristiyanlığa nasıl geçtiğini anlattığı bildirilir. Aly'nin, burada da zoraki vaftiz ve sürgünden hiç bahsetmediği, ayrılığı mecazen bir kasırga veya fırtına olarak adlandırırken de, öz oğlunun adını bile anmadığı görülmektedir.

Ihr wißt, daß es der frommen Christenamme
Schon längst gelang, Zuleimas sanftes Herz
Für Christum zu gewinnen, daß die Holde
Den Heiland auch bald öffentlich bekannte,
Und durch der Taufe heil'ges Sakrament
Den schönen Namen Clara sich gewann.
Ich ging denselben Weg, dem eignen Herzen
Und der geliebten Pflögetochter folgend (Heine, 2015a, s. 18).

Hristiyanların Orta Çağ zulmünden, zoraki vaftizden ve sürgünden hiç bahsetmeyen Aly'nin, Zuleima'nın Hristiyanlığı seçtiğini anlattığı dile getirilir. Aly'nin, normalde 1492 senesinde henüz çocuk yaşta olan ve aklen baliğ olmayan ve o yaşta hiçbir inançtan haberi olmayan bir çocuğun yerine adeta savunma pozisyonuna girdiği ve onun Hristiyanlık aşkıyla gönüllü olarak vaftiz olduğunu ve Clara ismini aldığını, kendisinin de onu (kızı) izlediğini, yine kendisinin mal-mülk sevdasından dolayı orada kaldığını ve Zuleima'nın da adını değiştirdiğini ve onu Hristiyanlığa sinsice yönlendirdiğini söylemediği, tam tersini söylediği, yani bir kız çocuğunu takip edip, onun seçtiği inancı seçtiğini söylediği belirtilmektedir.

Heine'nin, gittikçe Aly'nin kültürlerarasılık olgusuna karşı olan negatif karakterini deşifre ettiği görülmektedir: Heine'nin, burada Aly'nin Abdullah'a karşı nankör olduğunu, muğlak bıraktığı süt kardeşlik konusunda menfaatinden dolayı sustuğu için münafık olduğunu, vatan savunması yapmadığı için vatan haini olduğunu, Zuleima'nın adını Clara olarak değiştirip ve inancına müdahale ettiği için zalim olduğunu, İslam'ı münafık olarak terk ettiği için (en iyi ihtimalle) kâfir-i izafî olduğunu ve yalan söylediği için de iyi Aly'den ziyade gülen bir kezzap olduğunu dolaylı olarak dile getirdiği gözler önündedir.

Ich hegte keinen Zweifel, daß mein Freund,
Der Gleichgesinnte, gleichem Beispiel huld'ge.
Doch wehe mir, er war ein blinder Moslem,
Und nahm die Botschaft auf mit kaltem Zorne,
Und ließ mir melden: Seines Gottes Feind,
Den hasse er, als seinen eignen Feind,
Er wolle nie der Gottesleugnerin,
Der eignen Tochter Antlitz wiedersehn,
Er wolle fliehen aus dem Land der Schlangen,
Und meinen Sohn, das eigne Pflegekind,
Den wolle er dem Zorne Allahs opfern,
Und mit des Sohnes Blut den Vater sühnen (Heine, 2015a, s. 18).

Heine'nin, bu aşamadan sonra, Aly'nin acizliğinden ve zavallılığından dolayı eli kanlı zalim Hristiyanlara yaranmak için yalakalığa ve dahası olan yalan basamağını atlayıp müfteri (iftira atan) pozisyonuna geçtiğini dolaylı olarak anlattığı anlaşılmaktadır. Heine'nin, Aly'e Abdullah'ın adını anmadan onun da Hristiyan olacağını sandığını ama ne yazık ki yanıldığını söylettiği, Abdullah'ı, itham ederek, kendisine göre gerçeği görmeyen kör Müslüman olarak sıfatlandığı görülmektedir. Heine'nin, burada Aly'i konuşturarak Abdullah'ın kendisine "Allah'ın düşmanı benim de düşmanımdır" diye haber gönderdiğini, kâfir olan kızının yüzünü hiçbir zaman görmek istemediğini, yılanların ülkesinden kaçmak istediğini ve onun oğlunu Allah'ın öfkesine kurban ettiğini böylece babasının günahına kefarete olduğunu söylettirdiği anlaşılmaktadır.

Heine'nin, burada Aly'nin evlat acısından dolayı gittikçe ahlaki değerlerden uzaklaştığını ve oğlunun ölümüne dair elinde hiçbir belge olmadığı halde hüsn-ü zan yerine su-i zan yaptığını dolaylı olarak dile getirdiği görülmektedir. Heine'nin çizdiği resme göre, Aly'nin gittikçe daha kötü hatalar yapıp, perişan hallere düşmesinin nedeni, Müslümanların takip ettiği Kur'an'dan ve Sünnet-i Seniyye'den (Hz. Muhammed'in söz ve hareketlerinden) habersiz olmasından ve kendi hevesine göre hareket etmesinden dolayı olduğu kesinleşmektedir:

Abdullah'ın, Kur'an'ın, "babanın hatasından dolayı evlat sorumlu değildir" (Kur'an, 6, 164; 17, 15; 35, 18; 39, 7) mânâsındaki ayetlerinden dolayı, kendi öz kızına kızması veya küsmesi söz konusu olmadığı görülmektedir. Dünya ve içindekilerin, her şeyin ve her yerin (uzay) yılanların değil, bilakis Allah'ın ülkesi olduğu bildirilir (Kur'an, 2, 107; 24, 42); ayrıca Allah'ın mülkünü hiç kimseye tapulamadığı, hikmeti ve maslahatı gereği malını (mülkünü, toprağını) dilediğinden alıp ve dilediğine verdiği belirtilir (Kur'an, 3, 26).

Allah'ın, tek gerçek varlık olduğundan dolayı sabit, yani öfkelenmek suretiyle değişmediği, fakat O'nun dışında hiçbir şeyin gerçek olmadığı için, zamanla değişime uğradığı ve sonunda da ilk aslına döneceği ifade edilir. Allah'ın öfkesi (Zorn Allahs) O'nun Zat'ıyla alakalı olmadığı, Allah'ın belası veya musibeti geldiğinde bir günahın (suçun) bedeli olarak gelse bile, sabır ve şükürle karşılandığı takdirde mükâfatın başlangıcı olduğu ulema tarafından bildirilmektedir.

Hristiyanlıkta salgının hatta normal hastalıkların bile Allah'ın belası olarak görüldüğü belirtilirken, Müslümanların ise, bela ve müsibeti Allah'ın bir ödülü ve insanı sınaması olarak gördükleri ifade edilir. Ulrich Krillke'nin, bu konudaki görüşü şöyledir:

Während in unserer christlichen Kultur eine Erkrankung als Strafe Gottes angesehen wird, der uns damit auf eine harte Probe stellen will oder uns für vorhergegangene "Sünden" bestrafen will, ist offenbar in der islamischen Kultur eine Krankheit eher als eine "Belohnung" Allah's zu sehen, eine Sichtweise, die uns weitestgehend fremd ist (Yargin, 2004, s. 16).

Müslümanların, tarihin hiçbir döneminde onlara gelen musibetlerin, felaketlerin gitmesi için bebeklerini veya çocuklarını kurban ettikleri görülmemektedir. Annamarie Schimmel'e (1999) göre, bu olay Amerika'nın güneyinde yaşamış Aztek'lerde görülmüştür. "Her sene ilâhların şerefine birkaç bayram yapılırdı ki, en mühimleri Azteklerin kolibri şeklinde tasvir edilen millî ilâhı Huithilopohtli'nin şerefine verilen, yüzlerce ve binlerce insanın ölümüne sebep olan törenler idi" (s. 35).

Kurban meselesi, tarihte, mitolojik ve mecaz olarak ilk defa Yahudîlerin, Hristiyanların ve Müslümanların bir türlü paylaşamadığı Hanif inancında olan Hz. İbrahim peygamberin kendi biricik oğlu İsmail'i Allah'a kurban etmek istemesi olayı olduğu bildirilir (Kuschel, 2006, s. 196-201). Bütün mitolojik efsaneler, hikayeler gerçek olmadıkları için, arkalarında saklı bulunan, gizlenen mânâ ve hedeflerin ortaya çıkarılmasıyla gerçeğin ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

Hz. İbrahim'in "kurban" meselesi, tarih bakımından, Kâbe'nin Bekke (Mekke)'de Hz. İsmail'le beraber inşa edildiği döneme rastlar. Kâbe inşa edildiğinde Hz. İsmail on beş yaşında olduğuna göre, Hz. İsmail'in Allah'a ibadet etme yaşında olduğu görülmektedir.

Dilbilim yönünden bakıldığında, Kurban kelimesi, “corban” olarak ilk önce güncel Tevrat’ın bir çok kitaplarında geçtiği görülmektedir. Kelime, “Kompositum” olarak iki kelimeden meydana gelen bileşik bir kelime olduğu görülmektedir. Kelimeyi parsellediğimizde: Corb|an olarak ortaya çıkar. Korb: yakın olmak, yaklaştırmak, yakınlaştırmak manasındadır. –An kelimesi bu bileşik kelimede Allah mânâsına geldiği görülmektedir (mesela: Kor-An: Allah’ın en parlak nuru; An-na: Allah’a ait, Nur-An: Allah’ın nuru). Bu halde, Corban/kurban (Kurb-An): Allah’a yaklaştırmak; Allah’a yakın olmak mânâlarının ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Bibel-Matthäus, 27, 6).

Hız. İbrahim’in Hız İsmail’i Allah’a kurban etmesi, ona ibadeti öğretip Allah’a ibadet ettirmesi, yani Kâbe’yi tavaf ve dua etmesi olduğu bildirilmektedir. Daha sonra Allah’a yakın olmak isteyenlerin, ellerindeki buğday, arpa, meyve, sebze veya kesimi helal kılınan hayvanlardan Allah için muhtaçlara dağıttıkları anlaşılmaktadır (Friedell, 1980, s. 255; Rüsd, 1991, 2, s. 316). Herhangi bir insana namazı öğretmek veya Allah’ı anlatmak onu Allah’a yaklaştırmak (Allah’a kurb etmek) anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Mitolojik olaylar gerçek zannedilirse, ortaya hurafe çıkar. İyilik (yardım) yapmanın, susuz olan birine su vermenin veya ikram etmenin, kişiyi Allah’a yaklaştırdığı (kurban ettiği) anlamına geldiği anlaşılmaktadır.

Aly’in iddia ettiği gibi, Abdullah’ın, Almansor’u Allah’ın gazabının üzerlerinden gitmesi için kesip öldürmüş olmasının mümkün olmadığı, böyle bir eylemin İslam’a göre, cinayete ve emanete ihanete girdiği görülmektedir. Ama Abdullah’ın Almansor’a İslamiyeti öğretmiş olması ve onu Allah’a yaklaştırmış olmasının doğru olduğu söylenebilir.

Und Wort gehalten hat der Wüterich!
Vergebens eilte ich nach seinem Schlosse;
Er war entflohn, entflohn mit seiner Beute.
Ich sah den armen Knaben nimmer wieder;
Und Krämer einst, die von Marokko kamen,
Erzählten mir vom Tode meines Sohns (Heine, 2015a, s. 18).

Heine’nin, burada da Aly’i günah keçisi olarak göstermeye devam ettiği görülmektedir. Evlat acısından dolayı Aly’nin, yine Abdullah’ın ismini vermeden ona iftira attığı, Aly’nin, Almansor’u (onun da adını söylemeden) kurtarmak için Abdullah’ın sarayına geldiğinde, Abdullah’ın ganimetle yani Almansor’la beraber kaçtığını ve böylece çocuğunu hiç göremediğini, Marokko’dan gelen hırdavatçılardan oğlunun ölümünden haber aldığını söylediği bildirilir. Aly’nin ilk vazifesi, oğlu hakkında haber aldığı anda, haberciye ve haberin doğruluğunu araştırması gerekirken, hiçbir araştırma yapmadan, haberi getirenlere öylesine

inandığı ve yine Kur'an'dan habersizliğin acısını çektiği, Abdullah'a iftira atıp, onu katillikle itham ettiği, iyi bir araştırma yapmış olması durumunda, oğlunun yaşadığını öğrenebileceği, Aly'nin Hristiyanlığa geçtiği için, haber getiren kişinin, evlat acısı çeksin diye ona o şekilde yalan haber vermiş olduğu düşünülmektedir. “Ey iman edenler, eğer (ehil olmayan) biri size bir haber getirirse onu (haberi) iyice araştırın, yoksa bilmeden bir topluluğa zarar verirsiniz, (sonra da) yaptığınıza pişman olursunuz” (Kur'an, 49, 6).

O schrecklich! schrecklich! Rührung übermannt mich!
Mein Herz verblutet! Und Ihr habt Euch nicht
Furchtbar gerächt an diesem Wüterich?
Ihr hattet ja des Buben eigne Tochter
In der Gewalt? Wie habt Ihr da gehandelt? (Heine, 2015a, s. 18)

Don Enrique'in, gösteriş icabı, Almansor'un öldürülmüş olmasını fırsat bilerek, Aly'den yana tavır takındığı, olayı “çok korkunç” olarak niteleyerek yangına adeta benzin döküp ve onu intikam konusunda kışkırtmaya çalıştığı görülmektedir. Don Enrique'in, Aly'e oğluna bedel onun (Abdullah) kızı Zuleima'yı nasıl rehin aldığını sorarak daha fazla bilgi edinmeye çalıştığı, Enrique'in “Gewalt” kelimesine itiraz etmeyen ve hatta doğruluğunu kabul eden Aly'nin Zuleima'yı Almansor'a bedel esir olarak aldığını ve ona öyle muamele ettiğini kabullenmiş olduğu Don Enrique'nin sözlerinden anlaşılmaktadır.

Aly'nin, Zuleima'yı nasıl ele geçirdiğini (yine tamamen yalan söyleyerek) Enrique'e anlatırken Abdullah'la onurlu bir Hristiyan gibi pazarlık yaptığını söyleyerek oradan ayrıldığı bildirilir: “Ich hab gehandelt, Señor, wie ein Christ. – ” (Heine, 2015a, s. 18)

Soll ich es Don Diego sagen? Ja, ja.
Er soll mal sehn, daß er nicht alles weiß.
Er sieht mich an für dumm. Nur immer zu.
Wir wollen sehen, wer der Klügste ist (Heine, 2015a, s. 19).

Yalnız kalan Don Enrique'in, Aly'nin kendisine verdiği sırrı ve kendisinin de şövalye yemini içerek sırrı saklayacağını söylemişken, Aly oradan uzaklaşır uzaklaşmaz, hemen kendisini aptal yerine koyduğu iddia edilen Don Diego'ya söyleyip onun her şeyden haberdar olmadığını, bu sırla ona bildirmek istediği belirtilir. Burada “söylersen sırrını dostuna, o da söyler dostuna” böylece o sırrın, sır olmaktan çıkıp, fitneye dönüşeceği bildirilir (Şîrazî, 1978, s. 91, 227) Söz konusu bu veciz sözün ibret ve ölçü olabileceği açıkça görülmektedir.

Doch still davon. Da rufen schönre Töne,
Und meine schöne Donna darf nicht warten (Heine, 2015a, s. 19).

Aly'den iyi kozlar elde eden Don Enrique'in dans müziği tekrar çalmaya başlayınca, “benim güzel hanımefendim beklememeli” dediği ve salona doğru gittiği bildirilir.

Eserin ikinci sahnesi böylelikle, gizli kalan tüm noktaların su üstüne çıkması ile iki farklı dinden ve kültürden bireylerin içinde oldukları çıkmaza işaret etmektedir. Burada özellikle Don Enrique'in evleneceği kız Zuleima'nın gerçek babasının Aly olmadığını öğrenmesi ön planda olduğu görülmektedir.

3.5.3. "Nacht. Alys Schloß von außen"

Üçüncü sahnede olayın gece vaktinde Aly'nin sarayının dışında başladığı, olayın, monologlar, diyaloglar, Almensor, Pedrillo, Aly, Don Enrique, Don Diego ve Zuleima gibi şahısların arasında geçtiği görülmektedir.

Aly'nin sarayının pencereleri ışıklı ve salonda dans müziği çaldığı esnada Almensor'un sarayın önüne kadar geldiği belirtilir.

Fürwahr, recht hübsch ist die Musik. Nur schade,
Hör ich der Zimbeln hüpfend helles Klingen,
Fühl ich im Herzen tausend Natterstiche;
Hör ich der Geigen langsam weiche Töne,
Zieht mir ein Messer schneidend durch die Brust;
Hör ich dazwischen die Trompeten schmettern,
Zuckt's mir durch Mark und Bein, wie 'n rascher Blitz;
Und hör ich dröhnend dumpf die Pauken donnern,
So fallen Keulenschläge auf mein Haupt.
Ich und dies Haus, wie passen wir zusammen? (Heine, 2015a, s. 20).

Müziğin Almensor'un hoşuna gittiği, fakat yine de ona yılanın sokması misali acı ve ızdırap verdiği, Almensor'un, saraydaki hayatı dışardan bile kendi yetiştirdiği bedevî kültürle hiçbir şekilde bağdaştıramadığı, çünkü onun kendi kültürüne ait hiçbir eser göremediği, herhangi bir ortak değer bulabilseydi, kültürlerarasılık bakımından kendisine "ben ve bu ev birbirine nasıl uyar?" sorusunu sormayacağı, müziğin ritmi evrenselliğinden her ne kadar "kişisel haz" olarak onun hoşuna gitse de yine de, yaşama kültürünün ona tamamen yabancı olduğu görülmektedir. Sînâ'nın (2013), "Mûsikî" adlı eserinin önsözünde belirtildiği gibi, "hep daha güzel ve estetik olan üzerine kurulu bir iş" olan müzik "kişisel hazzın ifadesidir" (s. v).

Dort wohnt die Lust mit ihren Harfentönen;
Hier wohnt der Schmerz mit seinen gift'gen Schlangen.
Dort wohnt das Licht mit seinen goldnen Lampen;
Hier wohnt die Nacht mit ihrem dunkeln Brüten (Heine, 2015a, s. 20).

Almensor'un bir taraftan işaret parmağıyla kendi göğsünü ve sarayı kıyaslayarak göstermeye ve bir benzerlik kurmaya çalıştığı belirtilir: İşaret parmağıyla Aly'nin Sarayını göstererek,

“orada arp tonlu zevk ve safa bulunur” dedikten sonra parmağını kalbine doğru yöneltir ve “burada da zehirli yılanların acıları bulunur” dediği; ayrıca “orada altın lambalı ışık bulunur, burada ise gece, bütün karanlık kuluçkalarıyla bulunur” diyerek, ne derece acılı ve hazin olduğunu anlatmaya çalıştığı bildirilir.

Dort wohnt die schöne, liebliche Zuleima; -
Wir passen doch - hier wohnt Zuleima auch.
Zuleimas Seel' wohnt hier im engen Hause,
Hier in den purpurroten Kammern sitzt sie,
Und spielt mit meinem Herzen Ball, und klimpert
Auf meiner Wehmut zarten Harfensaiten,
Und ihre Dienerschaft sind meine Seufzer –
Und wachsam steht auch meine düstre Laune,
Als schwarzer Frauenhüter, vor der Pforte (Heine, 2015a, s. 20).

Almansor'un bu kıyaslamının sonucunda: İşaret parmağıyla Aly'nin sarayını göstererek “orada sevgili Zuleima oturuyor” dedikten sonra parmağını kalbine çevirip (sarayı ve kalbini birbirine benzeterek, birbirlerine uygun denk olduklarını sayıklayarak) “Zuleima burada da oturuyor” dediği anlatılır. Almansor'un, Zuleima'nın aşkından dolayı kendini oldukça kaybetmiş bir vaziyette Zuleima'nın kendi iç dünyasında nasıl bir yer edindiğini (kalbinde taht kurmuş olması gibi) mecazî bir şekilde dile getirdiği ortaya çıkmaktadır.

Doch was dort oben, in dem hellen Saal,
Prachtvoll geschmückt und prangend stolz einhergeht,
Und mit dem Lockenhaupt freundlich zunickt
Dem seidnen Buben, der sich zierlich krümmt –
Das dort ist nur Zuleimas kalter Schatten,
Nur eine Drahtfigur, der man ein Glasaug
Im Wachsgesichte künstlich eingefügt,
Und die, durch aufgedrehter Federn Kraft,
Den leeren Busen wechselnd hebt und senkt (Heine, 2015a, s. 20, 21).

Almansor'un geldiği bu aşamadan sonra kıskançlık ve ihtiras duygularının da açılıp ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Saraydan gözlerini ayırmadan içeride olup bitenleri takip eden Almansor'un, süs püs içinde çok şaşıalı ipeksi bir delikanlıyı gördüğü, nokta misali Zuleima'nın (soğuk gölgesi) etrafında virgül gibi dönen bu oğlanın (Don Enrique), Almansor'un bütün negatif duygularının harekete geçmesine neden olduğu belirtilir.

O weh! da kommt der seidne Bube wieder
Und fodert auf zum Tanz die Drahtfigur.
Das holde Glasaug sendet süße Blitze!
Das liebe Wachsgesicht bewegt sich lächelnd!
Der schöne Federbusen schwillt und schwillt!
Mit rauher Hand berührt dort der Bube
Das leichtgebrechlich zarte Kunstgewebe – (Heine, 2015a, s. 21).

Almanson'un, trompet seslerini duyar duymaz, hayıflandığı, "Oğlan" olarak tanımladığı ve tanımadığı (sözde) şövalye Enrique'in, Zuleima'yı dansa davet etmesi ve onun nazik elini eldivensiz "çıplak elle" tutması, kendini kaybetmeye yakın bir pozisyona gelmesine sebep olduğu söylenilmektedir.

Umschlingt's mit frechem Arm, und zieht es fort
In wilder Tänzer flutendes Gedränge!
Halt ein! halt ein! Ihr Geister meiner Leiden,
Reißt fort den Buben von dem Leib der Holden!
Schlagt ein! schlagt ein! Ihr Blitze meines Zorns!
Und lähmt die Hand, die meinen Himmel faßt!
Brecht ein! brecht ein! Ihr Mauern dieses Schlosses,
Und stürzt zermalmend auf des Frevlers Haupt! (Heine, 2015a, s. 21)

Müziğin baş döndürücü etkisiyle Don Enrique'in Zuleima'yı kollarıyla dansa dahil etmesi, Almanson'un hiddete gelmesine sebep olarak gösterilmektedir. Adeta cinlerine emir verircesine, gökyüzü dediği kendi Zuleima'sını saran Don Enrique'nin kollarının felce yakalanmasını, sarayın duvarlarının yıkılmasını istediği belirtilirken, bütün bunların Almanson'un içindeki ihtiras ateş ve nefretini dindiremezken, sevgilisini ondan almak isteyen bütün kötülerin başlarına vurup, onları yerle bir etmek istediği anlaşılmaktadır. Bu adımdan sonra Almanson'un, artık normal düşünecek (akl-ı selim) bir durumu kaybettiği açıkça görülmektedir.

Sie bleiben ruhig stehn, die alten Mauern,
Und meine Wut zerschellt an ihren Quadern.
Ihr seid gar stark gebaut, ihr festen Mauern,
Und doch habt ihr ein schwach und schlecht Gedächtnis!
Ich heiß Almanson, und war sonst der Liebling
Des guten Aly, und auf Alys Knieen
Wohnt ich, und »lieber Sohn« nannt Aly mich,
Und strich mir dann mit sanfter Hand den Kopf; -
Und jetzt steh ich, wie 'n Bettler, vor der Türe! (Heine, 2015a, s. 21)

Sarayın dışında Almanson'un öfkesi had safhaya çıktığı belirtilirken, sarayın içinde ise, müzikli dansa ara verildiği ama müziğin hafiften çalmaya devam ettiği bildirilir. Almanson'un, kendisine dert ortağı bulamayınca kalın duvarlarla konuşmaya başladığı, acı feryadının öbür taraftan duyulmadığını varsayarak, duvarların çok sağlam inşa edildiğini, fakat yine de zayıf ve kötü bir hafızaya sahip olduklarını söylediği ve duvarlara: kendisinin Almanson olduğunu, iyi Aly'nin dizlerinde büyüdüğünü ve Aly'nin ona "sevgili oğlum" dediğini, yumuşak elleriyle başını okşadığını dile getirdikten sonra duvarlara yönelerek: "ve şimdi ben bir dilenci gibi kapı önündeyim" dediği anlatılır. Burada Almanson'un kendi kendine bir deli gibi konuştuğu ve monolog kullanıldığı görülmektedir.

Müziğin tamamen susmasından sonra, salondan pek iyi anlaşılmayan muğlak, anlaşılmaz seslerin ve kahkahaların duyulmaya başlaması üzerine Almansor'un bu duruma daha fazla dayanamadığı, üzerindeki İspanyol kıyafetleriyle sarayda geceleme isteyen bir misafirmiş gibi, açmaları için kapıyı hiddetle çaldığı ifade edilmektedir.

Beim heiligen Pilatus! Ihr klopft stark;
Auch kommt Ihr spät zum Ball, er ist schon aus (Heine, 2015a, s. 22).

Aly'nin sarayında kapıcı olarak görevli olan Pedrillo adında bir erkek hizmetçinin elinde kollu şamdanıyla, kapıya öfkesinden dolayı çok güçlü vuran Almansor'a sarayın kapısını açtığı ve kutsal Pilatus üzerine yemin edip, Almansor'un kapıyı çok kuvvetli vurduğunu, fakat geç geldiği için de balonun bittiğini söylediği belirtilir. Normalde Hristiyanlar, "Gott ve Jesus" (bazı resmi görevleri almak için güncel İncil) üzerine yemin ettikleri bilinir. Aly'nin sarayında ise, Pedrillo'dan dolayı "Pilatus" üzerine de yemin edildiği görülmektedir. Pontius Pilatus, M. S. 36 tarihinde, Hz. İsa'nın yargılandığı Roma mahkemesinin meşhur başkanıyken, yargılamadan ayrıldığından dolayı kutsandığı bildirilir (Keller, 1996, s. 480).

Ich suche keinen Ball, ich such ein Obdach;
Bin fremd und müd, und dunkel ist die Nacht.
Pedrillo: Beim Barte des Propheten – ich wollt sagen
Der heiligen Eli – Elisabeth –
Das Schloß ist keine Herberg mehr. Unweit
Von hier steht so ein Ding, das nennt man Wirtshaus (Heine, 2015a, s. 22).

Pedrillo'nun kapıyı çalan İspanyol elbiseleri içinde olan Almansor'u tanımadığı ve onu geceleme isteyen normal bir vatandaş sandığı anlaşılmaktadır. Fakat zaten Almansor saraya girebilmek için gece vaktini kasten tercih ettiği bilinmektedir. Almansor'un, Pedrillo'ya balo için gelmediğini, sadece yatacak bir yer aradığını, yabancı ve yorgun, gecenin de karanlık olduğunu söylemesi üzerine Pedrillo'nun ise ona artık sarayın otel olarak kullanılmadığını ve oranın biraz ötesinde bir misafirhanenin bulunduğunu, Elisabeth'in adını anarak söylediği, Almansor'un ise niyetini gerçekleştirip Aly'nin sarayına böylece girdiği belirtilir.

So wohnt allhier nicht mehr der gute Aly,
Wenn Gastlichkeit aus diesem Schloß verbannt ist.
Pedrillo: Beim heil'gen Jago von – von Compostella!
Nehmt Euch in acht, denn Don Gonzalvo zürnt,
Wenn man ihn noch den guten Aly nennt.
Zuleima nur, -
wollt sagen Donna Clara,
Darf noch den Namen Aly nennen. Aly,
Der irrt sich auch, und nennt sie oft Zuleima (Heine, 2015a, s. 22).

Aly'nin sarayına istediği gibi giren Almansor'un, fırsattan istifade Pedrillo'dan Aly ve Zuleima hakkında dolaylı yollardan bilgi edinmeye çalıştığı, Almansor'un, iyi Aly'nin yeni adının "Don Gonzalvo" olduğunu bilmeden, taktikler uygulayarak "iyi Aly'nin artık sarayda ikamet etmediğini bundan dolayı da sarayda misafirperverliğin kalmadığını" söylerken, Pedrillo'nun, kutsal "Jago von Compostella" aşkına diyerek Almansor'a "iyi Aly" lafzını kullanmamasını rica ettiğini, aksi halde Don Gozalvo'nun kızacağını, Pedrillo'nun, sarayda Zuleima'dan başka hiç kimse ona "iyi Aly" diye hitap edemediğini ve Aly'nin de bazen unutarak ona Donna Clara yerine çoğu kez Zuleima diye hitap ettiğini söylediği belirtilir.

Heine'nin burada "iyi Aly" ifadesini kullanarak artık sarayda kültürlerarasılık bağlamında İslami toleransın kalmadığını, onun yerine "Don Gonzalvo" olarak kendini gösteren Hristiyanlığın toleranssızlığının geldiğini ifade ettiği ve "misafirlik" kelimesinden de kültürlerarasılığın hoşgörülüğü kastedildiği anlaşılmaktadır.

Almansor'un, Pedrillo'ya yatıp uyumak için bir yer aradığını söylediğinde Pedrillo'nun "Kâbe'ye and olsun ki" gibi bir yemin tarzında "Jago von Compostella" ibaresini kullandığı görürülüyor ki, kampus özelliğindeki bu yapı Santiago de Compostella adıyla 1492 yılında, Granada'yı ele geçirdikten sonra Isabella ve Ferdinand'ın Portekiz'de bulunan kutsal Fatima olarak kabul edilen yere gidecek hacılar için yaptırdıkları kampüs olduğu anlaşılmaktadır.

Auch ich, ich heiße jetzt nicht mehr Hamahmah,
Pedrillo heiß ich, wie in seiner Jugend
Der heil'ge Petrus hieß; und auch Habahbah,
Die alte Köchin, heißt jetzt Petronella,
Wie einst die Frau des heil'gen Petrus hieß;
Und was die alte Gastlichkeit betrifft,
So ist das eine jener Heidensitten,
Wovon dies christlich-fromme Haus gesäubert.
Gut Nacht! Ich muß jetzt leuchten unsern Gästen,
Es ist schon spät, und manche wohnen weit (Heine, 2015a, s. 22).

Pedrillo'nun farkında olmadan, Almansor'a son derece önemli olan bilgileri verirken de, dolaylı olarak Müslümanların isimlerine varıncaya kadar asimilasyona tabi tutulduklarını anlatığı ve kendisinin de ismini değiştirdiklerini, asıl isminin Hamahmah olduğunu, şimdi ise kendisine kutsal Petrus'un gençlik ismi olan Pedrillo adının verildiğini ve yaşlı aşçı Habahbah'a da bir zamanlar kutsal Petrus'un hanımı olan Petronella'nın adının verildiğini söylediği ifade edilmektedir. Heine'nin, burada özellikle kültürlerarasılığın ön gördüğü empati, tolerans, hoşgörüsü yerine isim değiştirerek zorla kültürlleme konusunun doğru olmadığını belirttiği görülmektedir.

Pedrillo veya gerçek adı Hamahmah olan kişinin, artık Müslümanların misafirperverliği gibi bir misafirperverliğin sarayda kalmadığını, Hristiyanlık adına da çok kötü eylemlerin yapıldığını söyledikten sonra, elindeki kollu şamdanıyla Almansor'a misafirlerin yolunu aydınlatmak mecburiyetinde olduğunu söyleyerek, “iyi geceler” dilediği, sarayın kapılarını kapatıp ve saraydaki yerine gittiği ifade edilir. Bu sözler ile, zorla Hristiyanlaştırılan Müslüman Arap kökenli bireylerin durumuna işaret edildiği görülmektedir. Heine'nin, Kültürlerarasılık bağlamında, İslam'ın son derece toleranslı bir hayat modeline ve konseptine sahip olduğunu, buna karşın Hristiyanlığın ise, kültürlerarasılık olgusundan tamamen uzak ve toleranssız olduğunu, bu eseriyle, dile getirdiği anlaşılmaktadır.

Kehr um, o Pilger, denn hier wohnt nicht mehr
Der gute Aly und die Gastlichkeit;
Kehr um, o Moslem, denn der alte Glaube
Ist ausgezogen längst aus diesem Hause;
Kehr um, Almansor, denn die alte Liebe
Hat man mit Hohn zur Tür hinausgestoßen,
Und laut verlacht ihr leises Todeswimmern.
Verändert sind die Namen und die Menschen;
Was ehemals Liebe hieß, heißt jetzo Haß. –
Doch hör ich schon die lieben Gäste kommen,
Und gar bescheiden geh ich aus dem Weg. – (Heine, 2015a, s. 22, 23)

Almansor'un, Pedrillo'nun gitmesiyle yalnız başına kalsa bile, yine de onun aracılığıyla ummadığı kadar bilgi ve fırsat bulduğundan dolayı rahatça düşünmeye imkân bulduğu görülmektedir. Pedrillo'nun, Almansor'un hac yapmak ve hacı olmak için yola çıktığını ve orada geceleme istediğini zannetmesi üzerine, Almansor'da “Zuleima'yı tavaf etme” niyetiyle kendisine “geri dön ey hacı, geri dön ey Müslüman” dediği, sebep olarak “iyi Aly” ve Müslüman misafirperverliğin, İslam toleransının ve aşkın artık orada kalmadığını dile getirdiği, insanların adlarına varıncaya kadar kültürleriyle beraber tamamen asimile edildiklerini, aşkın yerine kin ve nefretin geldiğini, empati ve toleransın yerine ötekileştirme ve toleranssızlığın geldiğini kendi kendine söylerken, bazı misafirlerin geldiklerini gören Almansor'un, mütevazî bir şekilde geriye çekilip onlara yol verdiği anlatılır.

Heine'nin Almansor'a söylettirdiği “Pilger” (hacı) kelimesi, Almansor'un Mekke'ye giderek hacı olduğu anlamına gelmediği görülmektedir. Zaten Almansor'un, hacı olmak için Mekke'ye gittiği de belli değildir. Almansor'un, Portekiz'e değil, Granada'ya geldiği için hacı olmuş mânâsına gelmediği de ortadadır. Hristiyanların hacı olmak için Portekiz'e gidip, kutsal “Fatima” denilen yeri ziyaret etmekle hacı olmaları da kastedilmediği, çünkü “Fatima” olayı Almansor'un yaşadığı dönemden çok sonraya ait olduğu bilinmektedir:

Kutsal Fatima ilk defa 13 Mayıs 1917, sırasıyla: 13 Haziran 1917; 13 Temmuz 1917; 19 Ağustos 1917 ve en son 13 Eylül 1917 yılında görüldüğünden (Höcht, 1959, s. 3) zaman ve mekân olarak mümkün olmadığı, buradaki hacı imaj ve kavramı, Almansor'un, Zuleima'yı mecazî olarak "kaşların Bismillah, yüzün Beytullah" misali kutsal bir mabed gibi gördüğü (Heine, 2015a, s. 30) ve onu tavaf etmek için Yemen'den Granada'ya Aly'nin sarayına kadar geldiğinden dolayı kendisine hacı lakabını verdiği anlaşılmaktadır.

Misafirlerin gelmesi ve Almansor'un yoldan çekilmesiyle saray kapısının geleneğe göre ardına kadar açıldığı, rengarenk kostümler içindeki kalabalığın tam olarak anlaşılmayan konuşmaları sürerken, Aly'nin sesinin duyulduğu ve onun artık acı çekmediğini söylediği duyulurken, başka bir sesin, gecenin güzel ve aydın olduğunu, at ve katırlarının pek uzakta olmadıklarını nazik kadınlara, yumuşak tahtırevanlarının olduğunu Aly'e söylediğinin duyulduğu anlatılır. Bütün bu olanlardan sonra, Almansor'un kenarda olup bitenleri gözlemlemekteyken üçüncü bir sesin yalaka tarzındaki sözlerinin duyulduğu, o sesin sahibinin, bir kadına küçük ayakları için, kısa bir mesafenin kaldığını söylediği belirtilir.

O sag mir doch: warum denn Don Gonzalvo,
So hastig und so ängstlich auf uns einsprang,
Als wir den hübschen Maurentanz, den Zambra,
Aufspielen wollten, und warum statt dessen
Hieß er den spanischen Fandango spielen? (Heine, 2015a, s. 25)

O sırada, Aly'nin sarayından çıkan herkesi, yani kadınları, şövalyeleri, şamdan taşıyıcıları, müzisyenleri gözlemleyen Almansor'un, her kadına bir şövalyenin eşlik ettiğini, Don Antonio'nun eşlik ettiği kadına göz kırptığından dolayı, kadının ona tebessümle "kötü niyetli" olduğunu söylerken gördüğü, çok geçmeden, başka bir kadının kızarak, Moro kültüründen olan el yapımı nakışların (katırlara) yüklenmesini "Doch überladen war die Stickerei" (Heine, 2015a, s. 23) istemesi üzerine ona refakat eden şövalyenin, zavallı kızın o kadar çok eski Moro kültürüne ait elbiselere ne yapacağını sorarken, başka bir kadının maskeli balonun olup olmadığını sorduğunu duyduğu belirtilir.

Almansor'un, şövalyeler arasında birbirlerini eleştiren iğneleyici şakalarını duyduğu, iki suvarinin konuşarak geldiklerini gördüğü, ikisinin de arasında atışmalı olan sözleri duyduğu, genç olan şövalye yaşlı olana, Berberî kültürüne ait olan "Zambra" dansını oynadıklarında Don Gonzalvo'nun neden o kadar kızdığını ve İspanyol "Fandango" oyununu tercih ettiğini merakla sorarken, Almansor'un, geldiği yerde (sarayda), Berberîlerin sadece maddî kültürüne değil, aynı zamanda manevî kültürüne de empati ve tahammülden uzak bir şekilde savaş açıldığını gördüğü anlaşılmaktadır.

He! he! das weiß ich wohl, doch sag ich's nicht;
Denn so was spielt schon in die Politik (Heine, 2015a, s. 25).

Yaşlı şövalyenin burada, kendilerinin başka bir kültürü kabullenemediklerini söylemek yerine siyaset mühendisliğine baş vurup, bilgiçlik taslamaya başladığı söylenebilir.

Ich hab genug an einem Fackelträger.
Mein Esel, der Diego, leuchtet mir; -

Zärtlich: -

Und vor mir schweben immer, freundlich leitend,
Zwei Liebessternlein, Donna Claras Augen! (Heine, 2015a, s. 25)

Her iki şövalye gelip geçerken, saraydan Don Enrique'in sesinin geldiği ve şamdancılara ihtiyacı olmadığını “eşek” olarak adlandırdığı Diego'nun kendisini aydınlattığını ve kibarca da Donna Clara'nın gözlerinin onu (dünyasını) aydınlattığını söylediğinin duyulduğu, Don Enrique'in ve hizmetçi elbiseleri içinde elinde şamdan olan Don Diego'nun ön plana (sahneye) çıktıkları, Don Diego ve Don Enrique'in rolleri değiştirdikleri, yani Don Diego'nun efendi konumuna geçtiği ve Don Enrique'in de hizmetçi ve eşek rolünü aldığı belirtilir. Hristiyanlıkta “eşek” lakabı bir onur sembolü olarak görülür. Çünkü, Hz İsa, Hristiyanlara göre, bir dişi eşek üzerinde seyahat ettiği için (Bibel-Johannes, 12, 14; Bibel-Matthäus, 21, 1-11), orijinal Aramîce kelime olan “Kerr” [Qerr] kelimesi hakaret değil, bilakis bir onur olarak kabullenir. Goethe'ye (1946) göre, eşek, cennete gideceği vadedilen dört hayvandan ilkidir: Hz. İsa'yı taşıyan eşek; Hz. Muhammed'in geldiğini çobana bildiren kurt; Ashab-ı Kehf'in sadık köpeği Kıtmir; ve sahabe Hz. Ebu Hureyre'nin Hz. Muhammed tarafından da sevilen münis dişi kedisi (s. 123). Fakat günümüzde eşek kelimesi negatif olduğundan hakaret anlamına geldiği görülmektedir.

Die buntgeputzten Fledermäus und Eulen
Sind nun vorbeigeflirt. Recht widerlich
Drang mir ins Ohr ihr heiser-harsches Schrillen,
Und atmen konnt ich kaum in ihrer Näh'.
Zuleima, dich umschwärmt solch Nachtgevögel?
Dich, weiße Taub, umkreisen solche Raben?
Dich, schöne Ros, umkriechet solch Gewürm?
Hält denn ein Zauber dich umstrickt, Zuleima?
Ist denn das Bild des flehenden Almansors
In deiner Seele ganz und gar erloschen?
Kommt nie Erinnerung an Almansors Liebe
Aus deinem Busen seufzend aufgestiegen? (Heine, 2015a, s. 27, 28)

Yine açık olarak pek anlaşılmayan sözlerin duyulduğu, saray kapılarının kapandığı. Don Enrique'in, Donna Clara'ya olan aşkını itiraf ederken kullandığı ifadelerin Almansor'a

uzaktan olsa bile kulağına tiz geldiği, Don Enrique ve Don Diego'nun hareketlerinden dolayı Almansor'un onları mecazî olarak yarasa ve baykuşa benzettiği, Zuleima'nın etrafını gecekuşlarının ve kargaların sardığını sayıklayarak, Zuleima'ya hitaben onun için yakaran Almansor'un resminin onun ruhunda (engram) tamamen mi söndüğünü, Almansor'u hiç mi hatırlamadığını sorduğu bildirilir.

Dort oben wallen tausend Liebesboten,
Und jedem gab ich tausend Liebesgrüße,
Und schmerzlich süß entfloß mein glühend Blut,
Bei jedem Gruß, aus tausend Liebeswunden;
Und dennoch brachte keiner dieser Boten
Der Heißgeliebten meine heißen Grüße! (Heine, 2015a, s. 28)

Almansor'un adeta ateşle karşı karşıya gelmiş bir vaziyette, ne yapacağını bilmeyip ve şaşırılmış bir duruma girdiği, yine duygusal bir şekilde, gök yüzünde binlerce aşk postacısının olmasına rağmen ve hepsine binlerce aşk selamı vermesine rağmen, onlardan hiçbirinin Zuleima'ya haber göndermediğine hayıflandığı ifade edilir.

Schämt euch, untreue Boten, Sterne oben,
Die ihr so klug und pfiffig niederblinzelt,
Und euch als Menschenschicksal-Lenker brüstet!
Ihr konntet nicht bestellen meine Grüße –
Und blöde Tauben tragen, treu und sicher,
Den Liebesbrief des Hirten in der Wüste! – (Heine, 2015a, s. 28)

Aşk selamını Zuleima'ya götürmeyen aşk postacılarına kızan Almansor'un, onları sadakatsizlikle itham ettiği, geceleri gökyüzündeki akıllıca parlayan ve insanların kaderlerini yönlendirdiğine inandığı yıldızlara baktığı, çöldeki çobana (Mecnun) aşk mektubu götüren aptal güvercinler kadar olamadıklarından dolayı onlara da hayıflanıp, sitem ettiği bildirilir.

Das Schloßgesinde ist zu Bett gegangen,
Bedächtig sind die Lichter ausgelöscht,
Und nur ein einz'ges noch strahlt dort durchs Fenster;
Ich kenn dies Fenster noch; dort schläft Zuleima.
Dort stand ich manche schöne Sommernacht,
Und ließ die Laute klingen, bis die Liebste,
Mit süßem Wort, auf dem Balkon erschien (Heine, 2015a, s. 28).

Bu esnada eser, gecenin kendi karanlığını iyice gösterdiğini, saraydaki hizmetçilerin yatmak için yataklarına giderlerken, sarayın hemen hemen bütün ışıklarının söndürüldüğü sadece bir odanın penceresinden ışığın gelmesi üzerine, Almansor'un ışığın geldiği, anılarındaki o pencereyi hatırladığını ve orasının Zuleima'nın yattığı oda olduğunu; bazı yaz gecelerini orada geçirdiğini hatıralara geçen melodileri söylediğini bildirir.

Hier ist die alte Laute. Klingend schwebt mir
Im Kopf das alte Lied; und sehen möcht ich,
Ob auch der alte Zauberklang noch wirkt (Heine, 2015a, s. 28).

“Çocukluk anılarındaki şarkıları” hatırlayan Almansor’un, sesini Zuleima’ya o şarkılarla duyurabileceğine inandığı ve böylece Zuleima’ya çocukluk yaşlarında birlikte söyledikleri eski şarkıları hatırlatmaya, birlikte geçirdikleri anıları tekrar geriye getirmeye çalışarak onunla göz göze gelmeye çalıştığı dile getirilir.

Anıların, insana hem tecrübe bakımından doğru seçeneği bulmasına yardım ettiği, hem de son derece etkili oldukları söylenilir (Jens, 1997, s. 13-28). Almansor’un da, olmazsa olmazlardan olan anıların son derece etkili olduğuna inandığı, anılarındaki şarkı ve melodilerle Zuleima’ya sesisini duyuracağından gayet emin olduğu için hafif sesli olarak bildikleri ve hep beraber söyledikleri şarkıyı söylediği belirtilirken, bu şarkının Almansor’un Zuleima’ya olan derin aşkını ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Ist es ein Traum, der freundlich mich umgaukelt,
Und liebe Töne in mein Ohr zurückruft?
Ist es ein Unhold, der mich zu verlocken,
Des Freundes süße Stimme künstlich nachäfft?
Ist’s gar der tote, irrende Almansor,
Der in der Nacht gespenstisch mich umschleicht? (Heine, 2015a, s. 29)

Almansor’un bu şarkıyla sesini Zuleima’ya duyurmayı başardığı ve Zuleima’dan her ne kadar doğrudan cevap gelse bile, Zuleima’nın kulağına gelen bu sevimli sesi rüyasında gördüğünü ve bir rüyanın onu duygusal olarak (arkadaşça) sardığını ve böylece onu baştan çıkarmak istediğini sandığı ifade edilir. Fakat yine de Zuleima’nın, arkadaşının sesini taklit edeni merak ettiği, yoksa o ölmüş, şaşırmış Almansor’un ruhu geceleyin kendisine sarılmak mı istiyordur diye düşündüğü dile getirilir.

Es ist kein Traum, der täuschend dich umgaukelt,
Es ist kein Unhold, der dich will verlocken,
Auch ist’s kein toter, irrender Almansor –
Es ist Almansor selbst, der Sohn Abdullahs.
Er ist zurückgekehrt, und trägt noch immer
Lebend’ge Liebe im lebend’gen Herzen (Heine, 2015a, s. 29).

Fakat Almansor’un, Zuleima’ya, gördüğü ve ona sarılmak, onu baştan çıkarmak isteyen kötü niyetli şeyin bir rüya veya Almansor’un ruhu, veya ölü veya deli Almansor olmadığını, bilakis bizatihi Abdullah’ın oğlu Almansor’un kendisi olduğunu ve onun yakıcı aşkından dolayı dayanamayıp geri geldiğini, hâlâ onun aşkını taze olarak kalbinde saklayıp taşıdığını söyleyince, Zuleima’nın, dayanamayıp elindeki şamdanla balkona geldiği bildirilir.

Sei mir gegrüßt, Almansor ben Abdullah,
Sei mir gegrüßt im Reiche der Lebend'gen!
Denn längst kam uns die trübe Mär: tot sei
Almansor – und Zuleimas Augen wurden
Zwei unversiegbare stille Tränenquellen (Heine, 2015a, s. 29).

Almansor'un sözleri üzerine, gecenin zifiri karanlığını delmek için, elindeki şamdan ışığıyla balkona çıkan Zuleima'nın: "Bana selam olsun ey Abdullah'ın oğlu Almansor! Yaşayanların dünyasında bana selam olsun!" dediği ve Almansor'a kendilerine (ona ve Aly'e) kendisinin öldüğü hususunda çok acı bir haber verildiğini, o kara haber üzerine Zuleima'nın gözlerinin dinmeyen iki ağlama pınarı haline geldiğini söylediği bildirilir. Bu şekilde, yine gizli kalan ve yanlış bilinen bir olayın açığa çıktığı görülmektedir. Yani, üçüncü sahnede ölmüş olduğuna inanılan Almansor'un aslında yaşadığı açığa çıktığı görülmektedir.

O süße Lichter, holde Veilchenaugen,
So seid ihr mir noch immer treu geblieben,
Als meiner schon vergaß Zuleimas Seele! (Heine, 2015a, s. 29)

Almansor'un, Zuleima'nın cevap vermesiyle ruhî sükunete kavuştuğu, gönül rahatlığı içinde Zuleima'yla konuşmaya devam ettiği, onu mecaz olarak "sevimli menekşe gözlü" diye adlandırıp, kendisinin Zuleima'nın aşkını unuttuğu halde onun hâlâ kendisine sadık kaldığını ve onun böylece eskiden verilen söze sadık kaldığını ima ettiği anlaşılmaktadır.

Die Augen sind der Seele klare Fenster,
Und Tränen sind der Seele weißes Blut (Heine, 2015a, s. 29).

Zuleima'nın, Almansor'un yapıcı yaklaşımı üzerine, beyit halinde felsefi, bilimsel cümleler kullandığı ve "Gözler, ruhun açık pencereleridir ve gözyaşları da ruhun beyaz kanıdır" dediği görülmektedir. Heine'nin, edebiyat aracılığıyla, Almansor ve Zuleima'ya söylediği "Geist" kelimesi yerine "Seele" kelimesini eserin tümünde ruh mânâsında kullandığı anlaşılmaktadır. "Seele" kelimesinin anlamı ve Türkçe karşılığı ile ilgili olarak öncelikle Langenscheidt sözlüğünde "ruh, can, gönül, insan" gibi mânâları içerdiği belirtilirken, "Geist" kelimesi için de hemem hemen aynı mânâlar (zihin, akıl, zekâ, ruh, can) olarak verildiği (Steuerwald, 1982, s. 231, 428), başka alanlarda ise kelimelerin değişik mânâlara geldiği de görülmektedir. Çünkü, zihin: Intellekt, akıl: Vernunft, zekâ: Ingenium veya Intelligenz, ruh: Geist, can: Lebewesen, nefis: Seele mânâsında verilirken, mesela: sahalarında, otoriter bazı ilâhiyatçılar meallerinde Seele kelimesini "nefis" mânâsında kullandıkları açıkça görülmektedir (Koran, 2004, s. 57; Quran, 1974, s. 47; Qur'ân, 1986, s. 94; Koran, t.y., s. 94).

Und floß auch Blut schon aus Almansors Seele,
Am Grab der Mutter und am Grab des Vaters,
So muß sie jetzt doch ganz und gar verbluten,
Hier an dem Grabe von Zuleimas Liebe (Heine, 2015a, s. 29, 30).

Zuleima'nın vurucu ve yakıcı cümleleri karşısında kendisini tutamayan Almansor'un, kendi ruhundan da Zuleima'dan ayrıldığı günden beri (mecazî olarak) kan aktığını ve iyileşmeyen derin yarasına ilaveten ebeveynlerinin rahmete gitmesiyle onların kabirleri başında kanamaya devam ettiğini ve Zuleima'ya olan aşkının mezarında ise yarasının daha da kanadığını Zuleima'ya söylediği görülmektedir.

Almansor'un Zuleima'ya söylediklerini Zuleima'nın son derece üzücü sözler ve haberler olarak nitelediği ve Abdullah ile Fatyma'nın vefatlarıyla alakalı o üzücü kara haberin kendi yüreğini parçaladığını, son derece üzüldüğünü ve artık Zuleima'nın da ruhunun (Abdullah ve Fatyma'dan dolayı) kanayacağını dile getirerek ağlamaya başladığı bildirilir.

O weine nicht! Wie glühnde Naphtatropfen,
So fallen deine Tränen auf mein Herz.
Mein Wort soll dich jetzt nimmermehr verletzen!
Verehren will ich dich wie 'n Heiligtum,
In dessen Näh' sogar des Blutes Rächer
Die scharfe Spitze abbricht von der Lanze;
In dessen Näh' die Taube und Gazelle
Gesichert sind vor schlimmen Jägerspfeilen;
In dessen Näh' selbst gier'ge Räubershände
Sich demutsvoll nur zum Gebet bewegen (Heine, 2015a, s. 30).

Almansor'un, Zuleima'nın (Abdullah ve Fatyma'nın vafatına) ağlaması üzerine, onu çok sevdiğinden dolayı, ağlamasına dayanamadığı, ondan ağlamamasını rica ettiği, onun göz yaşlarının kalbine damladığını, sözlerinin artık onu yaralamaması gerektiğini söylediği, kendisine bir kutsal mabet gibi saygı duyduğunu, yine mecazî ifadelerle ona olan aşkını dile getirdiği ifade edilir. Burada Heine'nin, aşkın kültürler üstü bir olgu olduğunu dile getirdiği açıkça görülmektedir.

Zuleima, du bist meine heil'ge Kaaba,
Dich glaubte ich zu küssen, als zu Mekka
Mein glühnder Mund berührt den heil'gen Stein; -
Du bist so süß, doch auch so kalt wie er! (Heine, 2015a, s. 30)

Almansor'un, Zuleima'ya karşı duyduğu aşk ve hasretin giderek arttığı ve kendisini kaybedecek duruma gelirken, Zuleima'ya “Sen benim kutsal Kâbemsin” dediği, neden “hacı” lakabını kendine taktığı burada daha da açık bir şekilde anlaşıldığı, Zuleima'yı tavaf (görmek, duymak, dokunmak) niyetiyle Yemen'den kalkıp ta Granada'ya kadar gelen

Almansor'un, kendisine hacı lakabını verirken, mecazen Zuleima'yı Kâbe'ye ve onun dudaklarını da "Hacer-ül Esved" olarak adlandırılan "Siyah Taş"'a benzettiği ve çok tatlı fakat Almansor'dan uzak durduğu, kendisini öptürmeyip mesafe tuttuğu için mecazen Hacer-ül Esved gibi soğuk olduğunu söylediği bildirilir. Hacer'in (Hager), Hz. İbrahim'in, Mısır'ın kıpti kabilesine ait olan eşi ve Hz. İsmail'in annesi olduğu bilinmektedir. Arapçada Hacer kelimesi, taş, gezgin ve yörük mânâlarına gelirken, esved kelimesinin ise siyah mânâsına geldiği (Krahl ve Reuschel, 1985, s. 495, 508), Hacer-ül Esved'in, son olarak yaklaşık Miladî 604 senesinde Kâbe'nin yeniden tamiri ve inşası esnasında Hz. Muhammed tarafından yerine konulduğu belirtilmektedir (Lings, 2001, s. 61; Mevdudi, 1992, 2, s. 275).

Bin ich dein Heiligtum, so brich sie ab,
Die scharfe Lanzen spitze deiner Worte;
So laß im Köcher ruhn die argen Pfeile,
Die luftbefiedert in mein Herze treffen;
Und falte nicht wie zum Gebet die Hände,
Um desto sichrer meine Ruh zu rauben.
Genug schon schmerzt mich deine böse Kunde
Vom Tod Abdullahs und Fatymas; beide
Hab ich wie eigne Eltern stets geliebt,
Und beide nannten mich auch gerne »Tochter«!
O sprich, wie starb Fatyma, unsre Mutter? (Heine, 2015a, s. 30)

Almansor'un kendisini kaybedip Zuleima'yı kutsal bir pozisyona koymuş olduğu, yani Mevla'ya yönelmesi gerekirken Leyla'ya yönelmiş olması ve en önemlisi ona "sen benim her şeyimsin" mânâsında, Allah'a rağbet göstermesi gerekirken (Kur'an, 94, 8) Zuleima'yı kutsaması, onu son derece üzer ve aynı zamanda çok tedirgin ettiği belirtilir. Çünkü, Almansor'un o duruma gelmesinde kendisinin ona yapmış olduğu naz ve civelere kaynaklandığını fark ettiği düşünülür. Almansor'u Allah'a bağlaması gerekirken kendisine delicesine bağlamış olması, Zuleima'yı çıkış yolu bulmaya zorladığı görülmektedir.

Zuleima'nın, Almansor kendine gelebilsin diye "eğer ben senin kutsalınsam, beni kır at!" dediği, Almansor'un nazarını, düşüncesini Allah'a yöneltmeye çalıştığı görülmektedir. Almansor'un onun karşısında namazdaymış gibi durmamasını, zaten getirdiği Abdullah ve Fatyma'nın vefatları hakkındaki kara haberin onu çok ağır yaraladığını, çünkü ikisini de kendi ebeveynleri gibi sevdiğini ve her ikisinin de onu öz kızları gibi sevdiklerini söyledikten sonra, Almansor'un bir an olsun kendine gelebilmesi ve toparlanması için ona "annemiz Fatyma nasıl vefat etti?" diye bir soru yönelttiği dile getirilir.

Auf ihrem Ruhebette lag die Mutter,
Zur Linken kniete ich, und weinte still,
Zur Rechten stand Abdullah, starr und stumm,

Und mit der Friedenspalme schwebte sichtbar
Der Todesengel über Mutters Haupt.
Ich wollte sie entreißen diesem Engel,
Und ängstlich hielt ich fest der Mutter Hand.
Doch, wie die Sanduhr leis und leiser rinnet,
So rann das Leben aus der Hand der Mutter;
Auf ihrem bleichen Antlitz zuckten wechselnd
Ein Lächeln und ein Schmerz, und wie ich leise
Mich hinbog über sie, da seufzte sie
Aus tiefer Brust: »Bring diesen Kuß Zuleimen.«
Bei diesem Namen stöhnte auf Abdullah,
Wie ein zu Tod getroffenes, wildes Tier.
Die Mutter sprach nicht mehr, die kalte Hand nur
Lag in der meinigen, wie ein Versprechen (Heine, 2015a, s. 31).

Almansor'un, Zuleima'ya anneleri Fatyma'nın nasıl vefat ettiğini hüznle anlatırken, Zuleima'nın, Abdullah'tan ziyade Fatyma'yı daha çok sevdiği için son derece müteessir olduğu, Fatyma'nın ölüm döşeginde olduğu zaman kendisinin onun solunda diz çöktüğünü ve için için ağladığını, Abdullah'ın ise onun sağ tarafında kaskatı kesildiğini ve sessiz olduğunu, Azrail'in gelme anının yaklaştığını, avucuna aldığı elinin kum saati misali giderek kaydığını, solan simasında bir gülümseme ve bir acı alameti olduğunu, ona kulağını yaklaştırdığında ona kendi şivesiyle: "bu öpücüğü Zuleime'me götür" dediğini söylediği bildirilir. Burada Almansor'un gerçek niyetinin annesinin son anda yaptığı vasiyeti olan öpücük selamını bahane ederek Zuleima'yı öpmek olsa da, Zuleima'nın yine de kendisini ona öptürmediği görülmektedir. Fatyma'nın Zuleima'ya öpücük selamı gönderirken onun adını anması, Abdullah'ın evlat acısından dolayı derinden iç çekmesine neden olduğunu, ondan sonra annelerinin konuşamadığını, soğuk elinin elinde kaldığını dediği bildirilir.

O Mutter, o Fatyma, du hast noch
Bis in den Tod geliebt dein armes Kind!
Abdullah aber hat mich noch gehabt,
Als er hinabstieg in sein dunkles Haus (Heine, 2015a, s. 31).

Fatyma'nın Zuleima'ya olan uzaktan şefkat ve sevgisinin, Zuleima'yı çok derinden etkilediği görülmektedir. Zuleima, annesi Fatyma'nın hâlâ kendisini sevdiğini söylerken, gerçek babası olan Abdullah'ın ondan nefret ettiğini zannettiği görülmektedir. Halbuki Abdullah, Zuleima'ya en son baktığında, içinde bulunduğu psikolojik durumdan ve Zuleima'nın başına geleceklerden kısmen de olsa kendisinin sorumlu olduğunu zannettiğinden dolayı, onun yüzüne ve gözlerine yansıyan o acının gerçek sebebini bilmediği için Zuleima'nın, Abdullah'ın, yani gerçek babasının, kendisinden nefret ettiğini düşündüğü anlatılmaktadır.

Und statt den grausen Fluch hervorzufuchen,
Sprach er [der Vater] zu mir mit leiser, weicher Stimme:
»Die Mutter will's nun mal, ich kann's nicht ändern,
Drum geh nur hin, mein Sohn, durchschiff das Meer,
Geh nach Hispanien zurück, geh hin
Nach Alys Schloß, und suche dort Zuleima,
Und sage ihr « -
Da kam der Todesengel,
Und schnitt, mit scharfem Schwerte, rasch entzwei
Abdullahs Leben und Abdullahs Rede (Heine, 2015a, s. 31).

Almansor'un, Zuleima'ya olayın düşündüğü gibi olmadığını ve hatta tam tersi olduğunu söylediği ve onu ikna etmeye çalıştığı görülür. Almansor'un Zuleima'ya, Abdullah'ın, Aly ve Zuleima'nın isimlerini beraber duyunca, ruhen fenalaştığını, derin uykuya dalarken, yani vefat ederken yüzünün tebessüm ettiğini —çünkü Zuleima'nın inanç değişimi (irtida) meselesinden dolayı, günahının tamamen Aly'e ait olduğunun kanaatine vardığını ve Hz. Muhammed'in "Her doğan [bebek], İslâm fitratı üzere doğar, sonra ana-babası onu Yahudîleştirir veya Hristiyanlaştırır veya Mecusîleştirir" (Haldûn, 2004, 1, s. 163) hadisini hatırladığını tahmin ettiği için de tebessüm ettiğini— ve kendisine annesi Fatyma'nın özel isteği (kararı) olan öpücük selamını değiştiremeyeceğini söyledikten sonra, ona gemiyle Hispanya'ya (İspanya) geri gitmesini, Aly'nin sarayına gidip Zuleima'yı arayıp bulmasını ve ona bir mesaj göndereceği anda Azrail'in geldiğini onu ve sözlerini bir keskin kılıç gibi hayattan aniden kopardığını söylediği bildirilir (Hälfner, 2006, s. 46).

Heine, buraya kadar İspanya için daima "Spanien" kelimesini kullanırken, burada aynı yeri (ülkeyi) kast ederek "Hispanien" kelimesini kullandığı açıkça görülmektedir. Hispanien: Hispanlar ülkesi (Hispan veya Hespan, burada Hesp kelimesi için -an Arapçada çoğul eki durumundadır. Hesp: at, Hesp-an: atlılar. Hesp|an|ya: Atlılar ülkesi).

Ich habe ihn ins Grab gelegt, doch nicht,
Nach Moslembrauch, das Antlitz gegen Mekka;
Gegen Granada hab ich, wie er's einst
Befahl, sein totes Angesicht gerichtet.
So liegt er mit den stieren, offenen Augen,
Und sieht mir immer nach (Heine, 2015a, s. 32).

Almansor'un, olup bitenleri Zuleima'ya açıkça anlatırken, Abdullah'ın kendisine özel bir mesaj göndermeye çalıştığı anda, Azrail'in geldiğini ve Allah'ın emanetini aldığını bildirdikten sonra, onu İslamî usüllere göre yüzünü Mekke'ye doğru değil de, hayattayken kendisine vasiyet ettiği gibi Granada'ya doğru kabre koyduğunu söylediği bildirilir (Hälfner, 2006, s. 46). Abdullah'ın açık gözlerle vefat etmesi, ruhunun bedeninden çıkıp giderken,

gözünün onu takip etmesinden dolayı olduğu anlaşılmaktadır. Heine'nin burada baba Abdullah'ı Almansor aracılığıyla Granada'ya yönelmiş olarak vefat ettirdiği anlaşılmakta ve bunun da vatan sevgisinin din bağlılığı ile ilişkili olduğuna dikkat çektiği görülmektedir.

Heine'nin, Abdullah vefat etmeden önce “vasiyetini yaptığından dolayı” onun ruhunun konuşacağını biraz da abartmalı söylemiş olması, fakat yine de Süyûti'yle aynı görüşte olduğu görülmektedir. Süyûti'ye (1991) göre, ölmeden önce vasiyetini yapan bir kişinin kıyamete kadar konuştuğu bildirilir (s. 436, 437).

Du toter Vater,
Du sahst mich wandern durch den Sand der Wüste,
Und sahst mich schiffen nach der Küste Spaniens,
Und sahst mich eilen nach dem Schlosse Alys,
Und siehst mich hier –
hier steh ich vor Zuleima,
Sag nun, Abdullahs Geist, was soll ich sprechen? (Heine, 2015a, s. 32)

Almansor'un, Zuleima'yı ikna edip saraydan birlikte kaçmak için elinden gelenini yapmakla beraber, Abdullah'ın ruhunu çağırıp, özellikle Abdullah'ın Zuleima'ya söylemek istediği halde, Hz. Azrail'den dolayı söyleyemeyip yarım kalan sözünün devamını söyletmeye çalıştığı görülmektedir. Abdullah'ın ruhuna, kendisinin Zuleima'ya gelip kavuşabilmesi için çöllerin kumsallarını geçtiğini, gemiyle İspanya'nın sahiline kadar geldiğini, Alhamra'ya uğradıktan sonra aceleyle geceleyin Aly'nin sarayına geldiğini ve artık Zuleima'nın yanında olduğunu, böylece Zuleima'ya ne söylemek istediğini söylemesini dediği belirtilir.

Bazı ilim ve bilim insanlarına göre, insanoğlunun, başlıca ruh ve bedenden yaratıldığı için, sadece dünyaya ait olmadığı iddia edilmektedir (Ditfurth, 1981, s. 262). Bazılarına göre ise ruh, yaratığın beyninde oluşur ve orada ölür (Benesch, 1977, s. 14-32). Ruhun kendi bünyesinde; nefis, akıl, şuur, hayal, rüya, zeka vs. gibi soyut (mânevî) unsurları barındırdığı ifade edilirken, beden; ruh ve canla ayakta durduğu, ruhun bedeni terk edince, beden canla beraber kaldığı ve canın bedeni tamamen terk ettikten sonra, beden hücrelere ayrılarak dağıldığı ve sonunda eski ilk haline dönüşünceye “yerci‘u ilâ asliha” kadar çözülmeye ve çürümeye devam ettiği söylenilir

O sprich zu ihr: “Zuleima steig herunter
Aus deines Marmorschlosses güldnen Kammern,
Und schwing dich auf Almansors edles Roß.
Im Lande, wo des Palmbaums Schatten kühlen,
Wo süßer Weihrauch quillt aus heil'gem Boden,
Und Hirten singend ihre Lämmer weiden;
Dort steht ein Zelt von blendend weißer Leinwand,
Und die Gazelle mit den klugen Augen,

Und die Kamele mit den langen Hälsen,
Und schwarze Mädchen mit den Blumenkränzen,
Stehn an des Zelt's buntgeschmücktem Eingang,
Und harren ihrer Herrin – O Zuleima,
Dorthin, dorthin entfliehe mit Almansor” (Heine, 2015a, s. 32).

Heine'nin, Abdullah'ın ruhunun Almansor'a cevap veremeyeceğini bildiği için onun yerine siyah palto giymiş bir cini kademeye soktuğu ve Almansor'un arzusunun yerine gelebilmesi için onu sülûet olarak konuşturduğu, sülûetin, Zuleima'ya mermer sarayının altın benzeri odasından aşağıya inip, Almansor'un asil küheylan atına binmesini, aslen ait olduğu Yemen'e derhal Almansor'la kaçmasını söylediği bildirilir (Fendri, 1980, s. 183; Hälfner, 2006, s. 35).

Heine'nin, burada Zuleima için kendi dönemine ait asil mânâsında kullanılan “Herrin” kelimesini kullandığı görülmektedir. Almanya'da kadınlara yapılan zulümlerden dolayı özellikle 1945 yılından sonra bir çok alanda kadın hareketlerinden bahsedildiği, birçok tabirle beraber kelimelerde de değişime gidildiği görülmektedir (Henning, 1974, s. 183). Heine zamanında kullanılan Herr-in kelimesi, şu an “Herr” kelimesine bağlandığı ve mecazen traktöre bağlanan römork mânâsına geldiğinden dolayı kullanılmamakta, Türkiye'de buna benzer kelime olan bay-an kelimesi bazı yerlerde hâlâ kullanılmakta, kadınların, erkeklerden dilsel yönden de bağımsız olmak için Eski Yüksek-Almanca (Alt-Hochdeutsch) kelimesi olan frowe, frouwe, frouwa, frauwa (Braune, 1958, s. 195; Schwarz ve Chur, 1993, s. 218) kelimelerinden gelen “Frau” kelimesini tercih ettikleri ve hâlâ bu kelimeyi kullandıkları görülmektedir.

Üçüncü sahne, Almansor ve Zuleima arasındaki aşkın ebeveynlerinin de desteklediği anlamı yönünden önem taşıdığı nettir. İki farklı kültürde yetişen sevgililerin buluşması gerekli olarak görülmektedir. Heine'nin burada kültürlerarasılık olgusunun tekkültürlülük yerine çokkültürlülük yönünün kültürler üstü olan aşk olgusundan dolayı gereksinimine vurgu yaptığı çok açık olarak anlaşılmaktadır. Tekkültürlü yaşamda ısrar etmenin ve çokkültürlü bir yaşama kapalı olmanın kültürlerarasılık olgusunun meydana gelmesine ve böylece bazı problemlerin çözülmesine nasıl anlamsız ve gereksiz bir engel olduğu ifade edilmektedir.

Heine, kültürlerarasılık olgusunun zenginliğinden dolayı birden fazla kültürün birbiriyle etkileşmesi ve kaynaşması bütün kültürlerin bireylerinin faydasına olacağını –değişik kültürlerde yetişen Almansor ve Zuleima'nın kavuşmalarını örnek göstererek– belirttiği görülmektedir.

3.5.4. “Garten vor Alys Schloß”

Dördüncü sahnenin Aly’nin sarayının bahçesinde geçtiği görülmekte ve bu sahnedeki diyalogların Almansor ile Zuleima arasında geçtiği anlaşılmaktadır.

Und doch liegt noch die Sorg auf dieser Brust!
Mein Herze zittert noch. Ist es vor Freude,
Daß er noch lebt, den ich als tot beweint?
Nein, nicht vor Freude, die verträgt sich nicht
Mit meinem heil’gen Eid, mit dem Versprechen,
Das ich dem frommen Abt des Klosters gab.
Almansor ist zurückgekommen! Wenn
Mein Vater das erfährt – Wird nicht sein Zorn
Den Sohn des Todfeinds treffen? Noch erlosch nicht
Sein Groll, noch liegen lauernd in der Brust ihm
Viel schlimme Geister, die mit Wut entsteigen,
Wenn nur sein Ohr Abdullahs Namen hört (Heine, 2015a, s. 33).

Zuleima’nın sabaha kadar sevgilisi Almansor’u ilgiyle dinledikten ve Hristiyanların resimledikleri Jesus’un resmi önünde duasını yaptıktan sonra ayağa kalktığı, göğsünde endişe, kalbinde ise titreme (tatlı bir sızı) hissettiği, Almansor’un hayatta olmasından dolayı Zuleima’nın sevinç gözyaşları dökerken, Almansor’un hem hayatta ve hem de geri dönmüş olması Zuleima’yı babasının düşman olarak bellediği Abdullah’tan dolayı nasıl bir pozisyona gireceğini düşünmeye yönlendirdiği ifade edilir. Hâlâ babasının Abdullah’a karşı öfkesinin dinmediğini bildiği için tedirgin olduğu belirtilir.

Was hat Abdullah ihm getan? Mein Vater
Ist sonst so mild! Ich hab ihn oft behorcht;
Des Nachts durchwandelt er des Schlosses Gänge,
Mit bloßem Schwert, und ruft »Abdullah, komm,
Wir wollen fechten, Blut will Blut« - Almansor!
Dich darf er nimmer schaun, entflieh! entflieh!
Der Väter Feindschaft bringt den Kindern Tod.
Mit meinem Schleier will ich dich umhüllen,
Daß meines Vaters Blick dich nimmer treffe (Heine, 2015a, s. 33).

Zuleima’nın, Abdullah’ın Aly’e ne yaptığını merak ettiği ve kendi kendine sorduğu, Aly’nin yumuşak huylu olduğunu o gece sarayın koridorlarında kılıçla dolaştığını ve Abdullah’a karşı çarpışmak istediğini, “kana karşılık kan” dediğini söylerken, Almansor’a da derhal kaçmasını Aly’nin onu görmemesi gerektiğini, babaların düşmanlığı çocuklara ölüm getirdiğini, Aly onu göremesin diye kendi örtüsüyle onu örtmek istediğini söylediği belirtilir. Burada babalar arasında herhangi bir şekilde iletişim olmadığı ve yanlış anlaşılmalardan dolayı Almansor ve Zuleima’nın da aynı şekilde hataya düştükleri açıkça görülmektedir.

Çocukların gerçek kimlikleri bilinseydi, problem derhal kökünden çözülebilirdi, fakat kültürlerarasılık bağlamında empati ve toleranssızlığın hatta tahammülsüzlüğün yanlış boyutları burada da açık olarak görülmektedir.

Ich seh dich in Gefahr, und es erwachen
All die Gefühle, die mich einst bewegten,
Als wir noch Braut und Bräut'gam kindisch spielten,
Als du den morschen Apfelbaum erklettert,
Als ich dich weinend, und mit bangen Bitten,
Herunterlockte von der schlimmen Höh'. - - (Heine, 2015a, s. 33)

Zuleima'nın, Abdullah ve Aly'nin birbirlerine olan nefretlerinden dolayı, Almansor'u sarayda tehlikede gördüğü, bir zamanlar ona karşı duyduğu hislerin kabardığını, unutulmayan anıların onu harekete geçirdiğini, çocukken gelin damat rollerini oynadıklarını, onun çürük elma ağacına tırmandığında çok korktuğunu ve ağlayarak ondan aşağıya inmesini rica etmiş olduğunu söylediği bildirilmektedir.

Heine'nin, Zuleima'ya söylettirdiği “çürük elma ağacı” tabiriyle Aly'nin sarayını kastettiği anlaşılmaktadır. Almansor'un çürük elma ağacını, Zuleima'nın yaşadığı hastalıklı sarayına benzettiği, bir zamanlar çürük elma ağacından Almansor'un inmesi için Zuleima'nın ona yalvardığını, şimdi ise Almansor'un Zuleima'ya saraydan inmesi için yalvardığı bildirilir.

»Tot ist Almansor« sagten böse Leute,
Und böser Kunde glaubte böses Herz,
Und Braut des fremden Mannes ward Zuleima! (Heine, 2015a, s. 33)

Zuleima'nın, derin düşüncelere dalarak çözüm yolunu aramaya çalıştığı, Almansor'a, kendisine onun öldüğüne dair haber getirildiğini, “kötü (kara) habere kötü kalpler inanır” derken ve kendisinin başkasına yar edildiğini söylediği, Zuleima'nın, kendisine getirilen kara haberi araştırmadığı için, öz eleştiri yaparak kendisini “kötü kalpli” olarak tasvir ettiği görülmektedir. Heine'nin burada, Zuleima'ya öz eleştiri yaptırmak suretiyle, öz eleştirinin kültürlerarasılık olgusundaki önemine dikkat çektiği anlaşılmaktadır.

Aly ve Zuleima'nın Almansor'un öldüğüyle alakalı yalan olan kara habere, esaslı olarak hiçbir şekilde iyice araştırmadan inanmalarının yanlış olduğunun asıl nedeni, “kişi haberi kabul etmek hususunda dengeli hareket ederse gerekli özeni gösterir, onu inceleyip değerlendirir ve doğrusunu yalanından ayırabilir” (Haldûn, 2004, 1, s. 69) ölçüsünü tamamen ihmal etmiş oldukları düşünülmektedir.

Almansor ve Zuleima konusundaki ölçü: İslam'da namaz için abdest ve abdest için de su bulunamazsa, teyemmüm (temiz toprak, taş, kaya veya ağaçla) yapıldığı, fakat su bulunursa,

teyemmüm abdestinin derhal iptal olduğu bildirilir (Azam, 1993, s. 158). Almansor'un ortaya çıkması ve Zuleima'ya getirilen haberin de yalan olduğunun ortaya çıkması, ayrıca Zuleima ve Almansor'un birbirlerini gerçekten sevmeleri, Zuleima'ya nişanı (ve henüz kıyılmamış olan nikahı) reddetmesi ve Almansor'la beraber kaçma hakkını verdiği görülür. Burada, yalan habere inananların da aslında kötü bir ruha sahip oldukları ima edilmektedir.

Ich will dich lieben, wie man liebt den Bruder –
Sei mir ein Bruder, lieblicher Almansor! (Heine, 2015a, s. 33)

Fakat Zuleima'nın, önce Almansor'la saraydan kaçmaktansa, Almansor'un olup bitenleri kabul etmesini ve onu abisi olarak sevmek istediğini, sevgili Almansor'dan da ona abisi olmasını istediği bildirilmektedir.

Du hast dich viel verändert, mein Almansor.
Du siehst fast aus wie 'n starker Mann, doch hast du
Die wilden Knabensitten nicht vergessen,
Und störst mich wieder, ebenso wie sonst,
Wenn ich mit meinen Blumen heimlich spreche (Heine, 2015a, s. 34).

Zuleima'nın Almansor'un ellerini hissedip dönünce, Almansor'la nefes nefese, göz göze geldiği ve ona uzun uzadıya baktığı, açık göz penceresinden ruh alemini uzun süre seyrettiği, Zuleima'nın kendine geldiğinde “Çok değişmissin Almansor'um!” dediği ve ona “kuvvetli” bir adam gibi görüldüğünü, ama buna rağmen bedevî gelenek ve göreneğinden (kültür) vaz geçmediğini, çiçekleriyle gizlice konuştuğunda onu rahat bırakmadığını söylediği ifade edilir. Yemenli A'rap Bedevîler, güneşi bol aldıkları, az yiyip çok hareketli oldukları için kuvvetli ve sağlam bir vücuda sahip oldukları bildirilir (Haldûn, 2004, 1, s. 118).

Sag mir, mein Liebchen, welche Blume ist es,
Die jetzt »Almansor« heißt? Ein trüber Name,
Der nur für Trauerblumen passen könnt! (Heine, 2015a, s. 34)

Zuleima'nın çocukluk anılarını gündeme getirmesi, Almansor'u son derece neşeli olarak gülümsettiği ve epey rahatlattığı bildirilmektedir. Yemenliler'in, normalde iklimin ahlakları üzerindeki pozitif etkiden dolayı, vefalı, eğlenceye düşkün, sevmeyi ve seilmeyi ön planda tutan neşeli insanlar oldukları bildirilir (Haldûn, 2004, 1, s. 121). Almansor'un da Zuleima'ya mecazî olarak: “Sevgilim, bana söyler misin, şimdi hangi çiçeğin ismi ,Almansor'dur?” diye sorduğu dile getirilir. Burada Zuleima'nın sustuğu görülürken, Almansor'un kendi ismini üzgün ve yas çiçeklerine uygun olarak tanımladığı görülür.

Sag mir zuvor, du wilder, finstrer Buhle,
Wer war der schwarze Sprecher diese Nacht? (Heine, 2015a, s. 34)

Fakat Zuleima'nın Almansor'dan sözü alarak konuyu değiştirip, her şeyden önce o gece sözde cin olayı olarak siyah palto içinde konuşan şahsın kim olduğunu sorarken de Almansor'u kendisine kavuşmak uğruna Yemen çöllerinden geldiği için a'rab yani vahşi olarak adlandırdığı görülmektedir (Heine, 2015a, s. 34).

Heine'nin, birçok ulema gibi, Arapları iki gruba ayırdığı görülmektedir: Arab ve A'rab. Arab, Şehirde (urban) yaşayan insanlara denilir, bunlar medenî grubuna girdikleri söylenilir; A'rab ise, çölde yaşayan insanlara, topluluğa denilir, bunların da bedevî grubuna girdikleri ifade edilir (Iyaz, 1992, s. 202). Arab milletinin dört ulus halinde bulunduğu söylenilir: Aribе (Has) Arab, Aribе'ye tabi (uymuş olan) Arab, Müsta'rebe (Aribе'ye karışmış) Arab, Müsta'ceme (Aribе'ye tabi olmuş Arabın diğer milletlere karışmasıyla oluşan) Arab (Es'ad, 1995, s. 68, 115; Haldûn, 2004, 1, s. 69, 157). Burada Heine, "vahşi" mânâsına gelen "wild" kelimesini bedevî mânâsında ve "finsterer" kelimesini de karanlık, kötü fikirli kişi mânâsında değil, bilakis çölde yaşamış olan Almansor'un yüzünün kızgın güneşten dolayı koyu esmer olduğu (Haldûn, 2004, 1, s. 118) mânâsında kullandığı görülmektedir. Ayrıca "esmer" kelimesi mânâ değişimine uğramadığı için negatif değil, bilakis pozitif olduğu söylenebilir. Mesela "Esmeray" kelimesiyle esmer güzeli anlamı verildiği görülmektedir.

Es war ein alter Freund, du kennst ihn gut.
Der alte Hassan war's, der vielbesorgt,
Wie 'n treues Tier, gefolget meiner Spur (Heine, 2015a, s. 34).

Almansor'un, Zuleima'nın keskin zekâlı, akıllı olduğunu ve tiyatroya kanmadığını anladıktan sonra, o sözde cinin Abdullah'ın ruh'u gibi sevdiği ve hanedanının hizmetkârı olan, kendisinden çok endişe ettiği için gece boyunca kendisini takip eden, aynı zamanda kendisinin de çok iyi tanıdığı meşhur yaşlı Hassan olduğunu itiraf etmek mecburiyetinde kaldığı görülmektedir (Heine, 2015a, s. 34).

Leg ab, mein süßes Lieb, die finstre Miene,
Den schwarzen Flor, der deinen Blick umdüstert.
Wie 'n Schmetterling die Raupenhülle abstreift,
Und leuchtend bunt entfaltet seine Flügel,
So hat die Erde abgestreift das Dunkel,
Womit die Nacht ihr schönes Haupt umschleiert.
Die Sonne senkt sich küssend auf sie nieder;
Im grünen Wald erwacht ein süßes Singen;
Der Springborn rauscht und stäubet Diamanten;
Die hübschen Blümlein weinen Wonnetränen; -
Das Licht des Tages ist ein Zauberstab,
Der all die Blumen und die Lieder weckte,
Der selbst Almansors Seele konnt entnachten (Heine, 2015a, s. 34).

Bedevî hayat tarzıyla büyüyen Almansor'un, medenî hayat tarzıyla büyüyen Zuleima'ya asıl niyetinin onunla o sıkıcı ve bunaltıcı, negatif enerji yayan saraydan kaçıp yeni bir hayata başlamasını isterken, yine tabiatla alakalı mecazî cümleler kurduğu: Bir tırtıl gibi (İspanyol) elbisesinden çıkarak rengarenk (çokkültürlü) hür bir kelebek gibi kanatlarını açıp, dünyayı dolaşp, ormanlara dalıp tabiattaki müziği dinleyip, gecenin dünyanın başını bir eşarp misali örttüğü ve sabah ışığının bir sihirli değnek gibi çiçekleri ve şarkıları uyandırdığı gibi Almansor'un ruhunu da uyandırdığı ülkeye (Yemen'e) gitmesini istediği belirtilir.

Trau nicht den Blumen, die hierher dir winken,
Trau nicht den Liedern, die hierher dich locken,
Sie winken und sie locken in den Tod (Heine, 2015a, s. 34).

Bir zamanlar Hassan'ın Almansor'a, gece saraya gitmek istediğinde, "Geceye güvenme" demiş olduğu gibi, Zuleima'nın da, Almansor'a tabiattaki görünen güzelliğe güvenmemesini tavsiye ettiği görülmektedir. Zuleima, tabiatın (çiçekler, melodiler) kendindeki süsü, şaşaası ve kuvvetli cazibesiyle insanları baştan çıkarıp, adeta iradesiz olarak ölüme götürdüğünü söylerken, Almansor'un ise sadece Zuleima'yı bir an önce Aly'nin sarayından uzaklaştırmayı düşündüğü ifade edilir.

Ich weiche nicht, und weich auch nicht dem Tod.
Mit ist so wohl, so heimlich wohl allhier!
Sie steigen auf, die goldnen Knabenträume!
Hier ist der Garten, wo ich gerne spielte,
Hier blühn die Blumen, die mir freundlich nickten,
Hier singt der Zeisig, der mich morgens grüßte –
Doch sprich, mein Lieb, ich sehe nicht die Myrte,
Wo sie einst stand, da steht jetzt die Zypresse? (Heine, 2015a, s. 34, 35)

Almansor'un, giderek sabırsızlandığı ve işin varacağı sonucun ölüm bile olsa vazgeçmek niyetinde olmadığını ifade ettiği, Zuleima'ya çevresini, özellikle büyüdüğü bahçeyi anlattığı bildirilir: Onu sabahları şarkıyla selamlayan karabaşlı iskete'yi andığı ve mersin ağacını göremediğini onun yerine selvi ağacının mı konulduğunu sorduğu belirtilir. Burada Almansor yine mecazî olarak, bahçeyi Zuleima'ya, kendisini mersin ağacına ve selvi ağacını da Zuleima'nın nişanlısına (Don Enrique) benzettiği anlaşılmaktadır. Heine'nin burada yine tabiatla ilgili mecaz kullanarak, kültürlerarasılığın tolerans yönünü ele almak suretiyle, Hristiyanların İspanya'da İslam kültürüne yaşama hakkı gibi bir toleransı tanımadığını dile getirdiği görülmektedir.

Die Myrte starb, und auf das Grab der Myrte
Hat man gepflanzt die traurige Zypresse (Heine, 2015a, s. 35).

Almansor'un mecazî sorusuna, Zuleima'nın da mecazî bir şekilde cevap verdiği ve mersin ağacının öldüğünü onun mezarı üzerine selvi ağacının dikildiğini (yani Almansor'un ölümü hakkındaki kara haber üzerine Don Enrique'in gönülsüz olarak da olsa gönül bahçesine yerleştirildiğini) söylediği anlaşılmaktadır. Heine'nin, Hristiyanların İslam kültürünü İspanya'da adeta kökten kazımak suretiyle öldürdüğünü ve onun yerine Hristiyanlığı tekkültürlü yaşam tarzı olarak zorla da olsa yerleştirdiklerini ifade ettiği görülmektedir.

Almansor'un, sevgilisi Zuleima'ya bahçede geçirdikleri çocukluk anılarını canlandırarak anlatmaya devam ettiği, Almansor'un, Zuleima'ya yasemin ve hanımeli çiçeğinin yetiştiği ve kendi kendilerine Mecnun'un çılgınlığı ve Leyla'nın Mecnun'a olan hasretini (Şîrazî, 1978, s. 459), her ikisinin aşklarını ve ölümlerini hikaye olarak anlattıkları barakanın hâlâ bahçede durduğunu söylerken, Zuleima'nın hikayesine ödül olarak yemişiyle kendisini ödüllendirdiği incir ağacını gösterdiği anlatılır. Almansor, aşk sohbetine uzun uzadıya daldıklarında kendilerini ferahlatan üzüm, kavun ve karpuzu gösterirken, Zuleima'ya eskiden bülbülün kalbinde güle karşı aşk sancısı çekip hazin hazin üzerinde öttüğü nar ağacını niçin göremediğini sorduğu görülür.

Die rote Rose ward vom Sturm entblättert,
Die Nachtigall samt ihrem Liede starb,
Und böse Äxte haben abgehaun
Den edeln Stamm des blühenden Granatbaums (Heine, 2015a, s. 35).

Burada Heine'nin, yine mecazî olarak Almansor'u bülbüle ve Zuleima'yı da kırmızı güle benzettiği görülmekte, kötü baltalar tabiriyle de onları birbirinden ayıran 1492 kasırgasının asıl failleri olan Don Ferdinand ve Donna Isabella'yı kast ettiği anlaşılmaktadır. Son derece üzgün olan Zuleima'nın, kırmızı gülün malum olaydan dolayı yapraklarının döküldüğünü, gülün solmasından dolayı da bülbülün bütün şarkılarıyla beraber öldüğü için kötü baltalar tarafından (çiçek) açmasına rağmen asil nar ağacını kökünden kestiklerini söylediği görülür. Heine'nin burada, İspanya Hristiyanlarının kültürlerarasılık olgusunun bütün değerlerine karşı çıktıklarını ve kendi kültürlerinin dışındaki tüm kültürlere, özellikle İslam kültürüne, ya asimilasyon ya da ölüm gibi bir yaklaşım sergilediklerini ifade ettiği görülmektedir.

Almansor'un, Zuleima'ya kendisini onun yanında huzurlu ve mutlu hissettiğini, bedevîlik hayatını bırakıp Zuleima'nın kendisine sunduğu kültüre göre yaşayabileceğini söyleyerek onu bir güzel peri olarak adlandırdığı, mutluluğundan dolayı çiçeklerin onunla konuştuğunu ve ağaçların da musikiye eşlik ederek şarkı söylediklerini, tanıdık mahlukatın çalılıklardan hopladıklarını söyledikten sonra, gözlerinin yabancı olduğu ve Hristiyanların "Jesusbild" dedikleri yani Jesus'un resmine iliştigi, o resimdeki yabancı olduğunu, kendisine

yumuşak baktığını, fakat yine de üzgün olduğunu, onun bu hali üzerine bir damla göz yaşı altın kaplamalı neşe kadehine damladığını söylerken, aynı zamanda Almansor'un, Zuleima'nın inancına sıcak baktığı anlatılmaktadır. Hz. Muhammed'in bu konuyla alakalı olarak: "kişi dostunun dini üzerinedir. Sizin biriniz dost ararsa kime dostluk edeceğini iyi düşünsün" dediği bildirilir (Mâverdi, 1998, s. 150). İslam'a göre, Hristiyanlar, "Ehl-i Kitap" olduklarından dolayı, Almansor, Zuleima'yla evlenebilmektedir (Kur'an, 2, 221; 5, 5).

Almansor'un Zuleima'ya yaklaşması veya yaklaşmak istemesi, Zuleima'nın Hristiyan olmasından dolayı olmadığı, bilakis onu sevdiğinden dolayıdır. Almansor'un bir Müslüman olarak, Ehl-i Kitap'tan sayılan Zuleima'yla aşktan dolayı evlenmek isteği, Kur'an'ın "Yahudî ve Hristiyanları dost edinmeyiniz!" mealindeki ayetine (Kur'an, 5, 51) ters düşmemekte olduğu bilinmektedir. Çünkü, inançla alakalı olmayan, yani ticaret, komşuluk, iş, evlilik gibi sosyal yaklaşım yasak dahilinde olmadığı söylenilir (Khalil, 2004, s. 35).

Bugünkü Hristiyanlık dünyasında iki Jesus'tan bahsedilir: Birisi çocukluğu çok yaramaz geçen ve "infant terrible" olarak adlandırılan ve Hz. Meryem'in çarmıhta kendi oğlu olmadığına kanaat getirip (çarmıhtaki de onu tanımamasından dolayı) Jesus denilen ve Hz. İsa'ya ihanetinin bedeli olarak ona benzetilip kanı ve kan grubu olan Jesus (Bibel-Johannes, 20, 13-15; Iyaz, 1992, s. 288; Koch, 1966, s. 175; Kur'an, 4, 157). Öbürü ise Kur'an'ın tanımladığı son derece halim ve selim olan "İsa yé Meryemmé" veya "Nasıralı İsa" diye bilinen ve Allah'ın kelimesi olan mümtaz şahıs olduğu anlatılır (Kur'an, 3, 39, 45).

Und kennst du nicht dies heil'ge Bild, Almansor?
Hast du es nie geschaut in sel'gen Träumen?
Trafst du es wachend nie auf deinen Wegen?
Besinn dich wohl, du mein verlornen Bruder! (Heine, 2015a, s. 35, 36)

Zuleima'nın, Almansor'un yaşadığı kültürden dolayı Jesus'u, kutsal resmi, tanımamış olmasını tuhaf karşıladığı ve Almansor'a "rahmanî rüyalarında" Jesus'u hiç mi görmediğini, onun Jesus'a yakaza halinde yolda hiç mi rastlamadığını ve o konuda düşünmesini ondan isterken, onu "kayıp kardeş" kaybolmuş kardeşi (abisi) olarak vasıflandığı görülmektedir. Burada Zuleima'nın Almansor'a "kayıp kardeşim" demesi, süt kardeş olduklarını bildiği anlamına gelmediği; bilakis din bağlamında kardeşim demek istediği anlaşılmaktadır. Çünkü, Kur'an'a göre de bütün inananların kardeş oldukları bildirilir (Kur'an, 49, 10).

İslam ulemasının rüyayı, genellikle üç kısma ayırdığı görülmektedir: Rahmanî rüya (veya rüya-yı sadıka); malayanî rüya ve şeytanî rüya (Haldûn, 2004, 2, s. 683; Nablûsi, 1996, s. 39, 40). Heine'nin Zuleima'ya söylettirdiği "selige Träume" rahmanî rüya, yani rüya-yı

sadıkadır, ki bu tür rüyaya şeytanın müdahale edemediği bildirilir. Heine'nin, "wachend" kelimesiyle de yakaza halini düşündüğü görülmektedir. İslam'a göre de yakaza hali peygamberler (rasûl - nebî) ve evliyâlarda (salih kişilerde) çok sık görülen bir hal olduğu, rasûl, nebî, evliyâ gibi şahsiyetleri yakaza halinde gören kişinin de temiz ve saf (veya kesin tövbe etmiş veya edecek kişi) olduğu (olacağı) mânâsına geldiği bildirilmektedir.

Wohl traf ich schon auf meinem Weg dies Bildnis,
Am Tage meiner Rückkehr in Hispanien.
Links an der Straße, die nach Xeres führt,
Steht prangend eine herrliche Moschee.
Doch wo der Türmer einst vom Turme rief:
»Es gibt nur einen Gott, und Mahomet
Ist sein Prophet!« da klung jetzund herab
Ein dröhnend dumpfes, schweres Glockenläuten (Heine, 2015a, s. 36).

Almanson'un, Zuleima'ya kendisine yönelttiği, hiç beklemediği ve yabancı olduğu sorulara, özellikle resimdeki şahsa dair Hispanya'ya geri dönerken Xeres'e giden caddenin solunda bulunan büyük camide rastladığını söylerken, Hz. İsa'nın aynı zamanda Müslümanlar tarafından da sevilip sayıldığını, müşterek bir değer olduğunu dile getirdiği ve maddî kültür tahammülsüzlüğünden dolayı bir zamanlar müezzinlerin minaresinden "Sadece bir Allah vardır ve Muhammed O'nun Rasulüdür" sözünü ilan ettikleri yerde (dinî toleransın kaybolmasından dolayı) sadece ağır çan seslerinin duyulduğunu söylediği anlatılır.

"Mahomet" kelimesinin; Mahmut, Mehmed, Mehmet ve Muhammed kelimeleriyle aynı kökenden (sessiz harflerden) oluştukları ve aynı mânâlara geldikleri için Heine'nin, kelimenin Mahomet şeklini kullandığı görülmektedir. Heine'nin burada Hristiyanlarda dini toleransın olmadığını, empatiden çok uzak olduklarını ve bu durumunda Hz. İsa'nın meşrebine kesinlikle uygun olmadığını; tek bir tanrının olduğunu ve Hz. Muhammed'in de O'nun peygamberi olduğunu belirttiği ifade edilmektedir.

Schon an der Pforte goß sich mir entgegen
Ein dunkler Strom gewalt'ger Orgeltöne,
Die hoch aufrauschten und wie schwarzer Sud,
Im glühnden Zauberkessel, qualmig quollen.
Und wie mit langen Armen, zogen mich
Die Riesentöne in das Haus hinein,
Und wanden sich um meine Brust, wie Schlangen,
Und zwängten ein die Brust, und stachen mich,
Als läge auf mir das Gebirge Kaff,
Und Simurghs Schnabel picke mir ins Herz (Heine, 2015a, s. 36).

Almanson'un, Zuleima'ya kiliseye dönüştürülen caminin kapısının önünden başlamak üzere başından geçen tatsız ve acı durumlardan bahsettiği, Hz. İsa'nın şefkatinin tam tersini ona

yaşattıklarını iki mitolojik (efsane) kelime olan “Kaf” dağı ve “Simurg” kuşunu örnek alıp onları kullanarak ona yaşatılan acıları tasvir ettiği görülmektedir.

Heine’nin Fars (İran) edebiyatından etkilendiği “Almansor” adlı eserinde vermiş olduğu kelime ve kavramlardan anlaşılmaktadır. Burada özellikle Doğu-Fars mitolojisinde görülen iki kelimeyi alıp kullanması çokkültürlülük bağlamında son derece önemli olduğu, burada Kaf dağı ve Zümrüd-ü Anka Heine’nin kullandığı kelimelerden iki tanesi olduğu, Heine’nin böyle kelimeleri, Hammer’in “Geschichte der schönen Redekünste Persiens” ve Hafız’ın “Divan” adlı eserinin tercümesinden aldığı belirtilmektedir (Fendri, 1980, s. 104). Hakkı’ya (1999) göre, mecazî olarak bütün dağların damarlarının yeryüzünü çevreleyen Kaf dağı’na bağlı olduğu bildirilir (s. 35). Almansor’un burada kilisenin, Hz. İsa’yı izlemediğini, onun şefkat ve muhabbete dayanan meşrebine zıt olduğunu Zuleima’ya anlattığı görülmektedir.

Und in dem Hause scholl, wie ’n Totenlied,
Das heisre Singen wunderlicher Männer,
Mit strengen Mienen und mit kahlen Häuptern,
Umwallt von blum'gen Kleidern, und der feine
Gesang der weiß- und rotgeröckten Knaben,
Die oft dazwischen klingelten mit Schellen,
Und blanke Weihrauchfässer dampfend schwangen (Heine, 2015a, s. 36).

Ayrıca Almansor’un, Zuleima’ya camiden kiliseye çevrilen evde hiç tanımadığı çatıkkaşlı ve kel kafalı olan papazların, tamamen yabancı olduğu rengarenk çiçekli elbiselerde çocuklarla yas ilâhilerini söylediklerini ve arada bir (dumanlı) tütsülerin de kademeye girdiğini anlattığı bildirilir.

Almansor’un, Zuleima’ya ayrıca binlerce ılık hüznünün gözünün gördüğü kadarıyla altın kaplama görünümlü parlayan cisimlerin üzerinde yansıdığını ve o sırada mihrabın arasından aynı o resimdeki şahsın başını eğdiğini, fakat, resimde görüldüğü gibi, adamın yüzünün her tarafında acının ve hüznün izlerinin bulunduğunu, onu çarmıha gerdiklerini, yan tarafını mızrakladıklarını ve saygısızca yüzüne tükürdüklerini ve orada onun şakaklarına (krallık) tacı yerine dikenli bir tacı batırarak koyduklarını, her yerde kan olduğunu ve yanı başında bir kadının onun kanlı ve yıpranmış bedenini kucağına aldığını söylerken, bir adamın çok çok terbiyesiz ve ukalaca “bu onun kanıdır” diyerek kadehin içindeki içkiyi (şarabı) içtiğini gördüğünü söylediği bildirilir.

Heine’nin Almansor’a anlattığı tarzdaki olayı, İncildeki çelişkilerin ışığında görüldüğü gibi, Kur’an’ın olaya başka bir yaklaşım gösterdiği anlatılmaktadır. Olay doğru olsa bile, çarmıha gerdirilen kişi Hz. İsa olmuş olsaydı, kendisiyle “kendini çarmıhtan kurtaramayan

ilâh!” diye alay edeceklerdi, fakat Hz. İsa’nın, Allah’ın kelimesi (Kur’an, 3, 39, 45; Leyen, 1980, s. 126) ve Hz. Cebrail’in Hz. Meryem’e görünmesi neticesinde yaratıldığı için, sureten insana benzer ama insan tabakasında olmadığı, bilakis göğün üçüncü tabakasında (Bibel-2. Korinther, 12, 2) hayat şartlarından bağımsız, kanı (ve kan grubu) olmayan kendisine nuranî bir özellik verilmiş mümtaz bir şahıs olduğu ifade edilmektedir (Kur’an, 19, 16-21).

Ins Haus der Liebe trat dein Fuß, Almansor,
Doch Blindheit lag auf deinen Augenwimpern.
Vermissen mochtest du den heitern Schimmer,
Der leicht durchgaukelt alte Heidentempel,
Und jene Werkeltagsbequemlichkeit,
Die in des Moslems dumpfer Betstüb’ kauert.
Ein ernstes, bessres Haus hat sich die Liebe
Zur Wohnung ausgesucht auf dieser Erde (Heine, 2015a, s. 37).

Zuleima’nın, Almansor’a mecazî olarak aşkın evine ayak bastığını söylerken yine de onun gafil olduğunu, çok şeyi görmediğini ve bilmediğini, aşk işinin Müslümanlar gibi küçük yerlerde zikir çekmeğe, itikafa girmeye benzemediğini, yaptığı işlerden ve yorgunluktan dolayı işin püf noktasını kavrayamadığını söyledikten sonra, aşkın bu dünyada kendine has bir yer aradığını dile getirdiği ifade edilmektedir.

In diesem Hause werden Kinder mündig,
Und Münd’ge werden da zu Kindern wieder;
In diesem Hause werden Arme reich,
Und Reiche werden selig in der Armut;
In diesem Hause wird der Frohe traurig,
Und aufgeheitert wird da der Betrübte.
Denn selber als ein traurig, armes Kind
Erschien die Liebe einst auf dieser Erde.
Ihr Lager war des Stalles enge Krippe,
Und gelbes Stroh war ihres Hauptes Kissen.
Und flüchten mußte sie wie ’n scheues Reh,
Von Dummheit und Gelehrsamkeit verfolgt (Heine, 2015a, s. 37).

Zuleima’nın Almansor’a, aşk evinde çocukların reşit, olgun olduklarını, ayrıca erginler de, tekrar çocuklara dönüştüklerini, aşk evinde fakirlerin zengin, zenginlerin de fakirlikte çok mutlu olduklarını, aşk evinde neşelilerin üzgün, üzgünlerin neşeli olduklarını, yine mecazî yollarla fakirliğin güzel yönlerini, mesela, “gönüller bir olunca, samanlık seyran olur” bağlamında, sarı samandan yastık gibi tabirleri kullandığı görülmektedir.

Für Geld verkauft, verraten ward die Liebe,
Sie ward verhöhnt, gezeißelt und gekreuzigt; -
Doch von der Liebe sieben Todesseufzern,
Zersprangen jene sieben Eisenschlösser,
Die Satan vorgehängt der Himmelsporte,

Und wie der Liebe sieben Wunden klafften,
Erschlossen sich aufs neu die sieben Himmel,
Und zogen ein die Sünder und die Frommen (Heine, 2015a, s. 37).

Zuleima'nın, aşkın para karşılığında satıldığını ve aşka ihanet edildiğini, böylece onunla alay edildiğini, onun mihlandığını ve çarmıha gerildiğini söylerken, aşkı, Hz. İsa'nın mümtaz şahsına, para karşılığında Yahudîler tarafından satıldığına, çarmıhta alay edildiğine ve onun maruz kaldığı Golgatha'daki duruma benzettiği anlatılır.

Die Liebe war's, die du geschaut als Leiche,
Im Mutterschoße jenes traur'gen Weibes.
Oh, glaube mir, an jenem kalten Leichnam
Kann sich erwärmen eine ganze Menschheit,
Aus jenem Blute sprossen schönre Blumen,
Als aus Alradschids stolzen Gartenbeeten,
Und aus den Augen jenes traur'gen Weibes
Fließt wunderbar ein süßres Rosenöl,
Als alle Rosen Schiras' liefern könnten (Heine, 2015a, s. 37, 38).

Zuleima'nın, Almansor'un gördüğü üzgün kadının (Hz. Meryem) kucağındaki bedenini (Hz. İsa) aşk olduğunu söylerken veya onun gördüklerini aşk olarak yorumlarken, o soğuk beden sayesinde bütün insanlığın ısınabileceğini, o kanda, Al-Reşid'in iftihar ettiği çiçek bahçelerinden daha güzel çiçeklerin açabileceği konusunda kendisine inanmasını ve güvenmesini, o hüznü kadının gözlerinden İran'ın Şiraz ilindeki tüm güllerden daha fazla gülyacağı döküldüğünü söylediği bildirilir.

Heine'nin, burada Zuleima'yı konuşturarak, Harun Al-Reşid'in gurur duyduğu bahçesinin güllerine nazaran, Jesus adlı şahsın kanından açan güllerin daha güzel olduklarını söylediği görülmektedir. Abbasîlerin 5. Halifesi olan Harun al-Reşid'in, İran'ın Rey şehrinde 786 senesinde doğduğu, Hz. Muhammed'in amcalarından Ebu'l-Fazl el Abbas'ın (567/8-652) (Ülkü, 1982, s. 104) yedinci göbekten torunu olan, dillere destan bahçesinde güller yetiştiren ve ender güllerinin bakımı için de bahçıvan tutan al-Reşid'in, Miladî 809 tarihinde İran'ın Tus şehrinde vefat ettiği bildirilmektedir. O şahsın tam künyesi: Ebu Ca'fer Hârûn er-Reşid bin Muhammed el-Mehdî-Billâh bin Abdullah el-Mansur olarak verilmektedir.

Auch du hast teil, Almansor ben Abdullah,
An jenem ew'gen Leib und ew'gen Blute,
Auch du kannst setzen dich zu Tisch mit Engeln,
Und Gottesbrot und Gotteswein genießen,
Auch du darfst wohnen in der Sel'gen Halle,
Und, gegen Satans starke Höllenmacht,
Schützt dich mit ew'gem Gastrecht Jesu Christ,
Wenn du genossen hast sein »Brot und Wein« (Heine, 2015a, s. 38).

Zuleima'nın, Almansor'a, o ebedî bedende (Hz. İsa'nın bedeninde) ve ebedî kanda onun da payı olduğunu, onun da meleklerin kutsal sofrasına oturabileceğini, Allah'ın ekmek ve şarabının (sonsuz) tadına varabileceğini, onun da kutsal salonda oturup, şeytanın cehennemi gücüne karşı koyabileceğini söylerken, kendisini Jesu Christ'in ekmek ve şarabıyla ebedî misafiri olarak korumasını istediği bildirilir. Aktuel İnciller'lerde anlatıldığına göre, Hz. İsa'nın son yemeğini (veya veda yemeği) kendi havarileriyle yaparken, onlara mecazî olarak bedeni yerine ekmek ve kanı yerine şarap dağıttığı bildirilmektedir. Burada Hristiyanlık inançlarına göre Hz. İsa'nın bedeni ekmek, kanı ise şarap anlamına geldiği görülmektedir. Heine'nin Zuleima'ya söylettirdiği Jesu Christ ile Nasıralı İsa'nın aynı kişiler olmadıkları anlaşılmaktadır (Holzgreve, 1990, s. 47-60; Kuschel, 1987, s. 11; Ratzinger, 2007, s. 26-33).

Du sprachest aus, Zuleima, jenes Wort,
Das Welten schafft und Welten hält zusammen;
Du sprachest aus das große Wörtlein »Liebe!«
Und tausend Engel singen's jauchzend nach,
Und in den Himmeln klingt es schallend wider;
Du sprachst es aus, und Wolken wölben sich,
Dort oben hoch, wie eines Domes Kuppel,
Die Ulmen rauschen auf, wie Orgeltöne,
Die Vöglein zwitschern fromme Andachtlieder,
Der Boden dampft von wallend süßem Weihrauch,
Der Blumenrasen hebt sich als Altar –
Nur eine Kirch der Liebe ist die Erde (Heine, 2015a, s. 38).

Almansor'un, Zuleima'ya, kâinatı yaratan, onu birbirine bağlayan ve beraber tutan, son derece büyük olan aşk kelimesini ki o kelimeyi binlerce meleğin de zikir olarak Allah'ı tesbih ettiğini ve o kutsal etkili kelimenin bütün göklerde tabiat ve hayvanatın dillleriyle yankılandığını, böylece dünyanın aşk'ın bir kilisesi haline geldiğini söylediği belirtilir. Halk arasında aşk Allah'tan gelir sözü, aşk'ın Allah'tan geldiğini bildirirken, Allah'ın Vedûd ve Habîb isimleri, Esmâ-ül Hüsna'da, bu konuda bütün safî aşk'ları temsil ettikleri bildirilir. Allah'ın Vedûd ve Habîb isimleri bütün kâinatı adeta bir ilâhî nagamat haline getirdikleri, Allah'ın bütün kainatta, özellikle Allah'ın maddi kültürü bakımından tabiatın ve hayvanatın aşkla alakalı çıkardıkları seslerden oluşan orkestraya “Musikâ-i İlahî” denildiği, çünkü her mahlukun kendine mahsus bir dille Allah'a hamd ile şükr ettiği bildirilir (Kur'an, 17, 44). Ruh ve beden bakımından son derece etkili olan Musikâ-i İlahî'nin ritmine göre tempo tutanlar için İbn-i Sînâ'nın “Mûsikî” adlı eserinin önsözünde “Inter omnia exercitatio sanitatis cantane melius est” (şarkı söylemek sağlığı koruyan en iyi egzersizdir) dediği bildirilmektedir (Sînâ, 2013, s. v).

Almansor'un belirttiği gibi Zuleima'nın (Allah'a olan) hakiki aşk nazarıyla kâinata bakıldığında, her şeyin Allah'ı tesbih ettiğinin duyulduğu, Hz. Süleyman'ın bütün kuşların dillerini ve tesbihatlarını bildiği bildirilmektedir (Goethe, 1946, s. 32; Kur'an, 27, 16). Her hayvanın başka seslerle aşka davetiye gönderdikleri bilinmektedir. Mitolojide de önemli yer alan aşk, Esma-ül Hüsna'da Vedûd isminin İsm-i 'Azam (en yüce isim) olarak tecelli ettiği görülmektedir. Her bir mahlukun sürekli olarak Allah'ın en az bir ismini zikrettiği söylenilmektedir. Fakat Almansor'un, Zuleima'yı mecazî aşkla sevdiği için, kâinattaki ilâhî nagamat yerine Zuleima'nın sesini tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Allah'a bağlayan hakiki aşkın yerine mecazî aşka kapılan kişinin, Mevla'yı zikretmek yerine Leyla'yı sayıkladığı söylenir. Şirazi'ye (2000) göre, hakiki aşkın insanı Allah'a yönelttiği, mecazî aşkın ise gönlün sevdiğine yönelmesi olarak tarif edildiği söylenir (s. 278, 279).

Die Erde ist ein großes Golgatha,
Wo zwar die Liebe siegt, doch auch verblutet (Heine, 2015a, s. 38).

Almansor'un, Zuleima'nın dünyayı aşkın kilisesi olarak tanımlamasını anımsatması üzerine, Zuleima'nın, dünyanın büyük bir "Golgatha" işkence yeri olduğunu, her ne kadar sonunda aşk galip gelse bile, eski yaranın yine de yeniden kanadığını söylediği görülmektedir. Zuleima'nın burada Almansor'a, Hz. İsa'ya olan sevgisinden ve ona yapılan işkenceden dolayı kalbinin halen kanadığını dile getirirken, bu dünyanın fani ve zulüm koktuğunu, kalplerin ancak Allah'ı bulmak ve anmakla tatmin olabileceğini (Kur'an, 13, 28) söylemekle Almansor'u ebedîyyen kaybetmemek için, kültürlerin en yüce ortak değeri olan, Allah'a yönlendirmeye çalıştığı görülmektedir. Bazı İncillerde "Kafatasları (tepesi)" mânâsına gelen Golgatha'nın, Kudüs şehrinin surlarının dışında bulunduğu ve Hristiyanların, Hz. İsa'nın işkence edilerek çarmıha gerildiğine inandıkları tepeye verilen ad olduğu bildirilir (İncil-Luka, 23, 33; İncil-Markos, 15, 22; İncil-Matta, 27, 33; İncil-Yuhanna, 19, 17).

Fatyma'nın gönderdiği özel öpücük selamından ve Abdullah'ın Almansor'u özellikle Zuleima'ya göndermesinin gereksiniminden dolayı Almansor ve Zuleima'nın birbirlerine helal olduğu, yani nikahlarının çoktan kıyılmış olduğu anlaşılmaktadır. Almansor ve Zuleima'nın aşkı, şehvanî yani nefsanî duygulara bağlı olan bir heves olmadığı, bilakis Allah'ın kalplerine koyduğu son derece rahmanî olan bir duygu olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, bütün mahlukatın kalplerini birbirine ısıdıran gücün sadece Allah olduğu bildirilir (Kur'an, 8, 63).

Fatymas Totenkuß hab ich empfangen,
Nimm hin dagegen Christi Lebenskuß (Heine, 2015a, s. 39).

Rahmanî his ve duygular içinde, Almansor'un üzerinde Fatyma'nın emaneti kalmasın diye Almansor'a kendini (dudaktan) öptüren Zuleima'nın, emaneti aldığını söylerken, aynı şekilde onu öperek, ona Fatyma'nın ölüm öpücüğüne karşılık Hz. İsa'nın hayat öpücüğünü verdiğini dile getirdiği görülmektedir.

Zuleima'dan Hz. İsa namına hayat öpücüğünü seve seve aldığı görülen Almansor'un, Zuleima'ya aldığı öpücüğü yakut kenarlı bir bardaktan içtiği hayat şerbeti (iksiri) olarak tanımladığı görülmektedir (Jäger, 1999, s. 28). İçtiği hayat öpücüğü iksirinin, onun bedeninin her yerinde adeta bir alevin parlamasına neden olduğunu, bir yağ gibi (kılcal) damarlarına kadar süzülüp aktığını ve böylece hüznü kalbine inşirah verip onu yaktığını dile getirirken Almansor'un, Zuleima'ya sıkı sıkıya sarıldığı görülür. Bu durumda, iki eski sevgilinin aralarındaki aşkın hiç bitmemiş olduğu da anlaşılabilmektedir.

Kültürlerarasılık yönünden bakıldığı zaman, ortak değerler (Allah, aşk, Hz. İsa, dürüstlük, doğruluk, hakperestlik vs.) belirgin halde ortaya çıktıkça, ötekileştirme yerine, empati sonucu birlikteliğin ağır bastığı ve galip geldiği görülmektedir. Kültürlerarasılık, kültürel ortak değerleri ön planda tutup birlikte yaşayabilme sanatı olduğu savunulmaktadır. Aşk, sevgi, saygı ve toleransın karşılıklı olduğu bildirilir (Kur'an, 6, 108). Başkasını kazanmak onu ikna etmekle, ikna etmek ise, daha güzelini ve daha iyisini ispat ve sunmakla olduğu ifade edilir, bireyi tek (mono) kültürlülüğe zorlamak, onun ötekileştirilmesine yol açacağına inanılır. Müslümanların, Endülüs'te Yahudî ve Hristiyanları tek kültürlülüğe hiçbir şekilde zorlamadıkları bildirilmektedir (Khalîl, 2004, s. 43).

Dördüncü sahnenin devamında, Almansor'un geç bulup tez yitirmemek için Zuleima'yı bırakmak istemediği saptanmaktadır. Kendisine cennette saraylar ve ona göz kırpan siyah (iri) gözlü Huriler bile verilse, yine de Zuleima'dan vazgeçmeyeceğini ve yanında kalacağını söylediği bildirilmektedir. Tatlı bedenine sıkıca sarılıp, sadece onun dünyasını, Allah'ını, haçını, İsa'sını paylaştığını ve Zuleima'nın ibadet ettiği yerde ve ibadet ettiği gibi ibadet etmek istediğini söylediği ifade edilir. Almansor'un, yine kendinden tamamen geçmiş bir vaziyette Zuleima'ya içinde bulunduğu hayal alemini mecazen anlatırken uzaklardan çan sesleri ve kilise ilâhileri duyulmaya başladığı söylenir. Almansor'un kendi öz maddî ve manevî kültüründen tamamen vaz geçip, Zuleima'nın bütün değerlerini almayı peşinen kabullenmesi, onu ileride "kimlik arayışı" sorunuyla karşı karşıya getireceğinden dolayı, son derece yanlış olduğu görülmektedir. Almansor'un gittikçe kendini kaybetmekte, hayal aleminde adeta yüzmekte ve tek düşüncesinin, ne olursa olsun, sadece Zuleima'yla beraber olsun ihtirasının kendisine hakim olduğu görülmektedir.

Kendilerinden geçmiş aşıkların, uzaktan gelen çan seslerini ve kilise ilâhilerini duyunca Zuleima'nın, korkuya kapılarak yüzünü Almansor'dan çevirdiği, “Aman Allah'ım” mânâsında “Jesus Maria!” (İsa Meryem aşkına!) dediği, Almansor'un ise, kendisini, daldığı mutlu hayallerinden kimin rahatsız edip çıkardığını sorarken, Zuleima'nın yüzünün solgunlaştığını gördüğü belirtilir. Almansor'a göre, Zuleima'ya kavuştuğu andan itibaren artık onu Zuleima'dan, Zuleima'yı da ondan ölümün bile ayıramayacağını dediği bildirilir.

Zuleima'nın Almansor'a, ölümün ayıran değil, bilakis birleştiren olduğunu onları asıl vahşice ayıranın ölüm değil, hayat olduğunu söylerken, Almansor'a çanların seslerini duyup duymadığını ve ne mânâya geldiğini sorduğu ve ardından kendi sorusunu boğucu, uğursuz olarak cevapladığı, kendisini örtüyle örttüğü ve çan seslerinin, Zuleima'nın o gün adı Almansor olmayan biriyle evlendirileceği mânâsına geldiğini söylediği ifade edilir (Hälfner, 2006, s. 48).

So hast du mir ins Herz hineingezischt
Dein schlimmstes Gift, du Schlangenkönigin!
Von diesem Gifthauch welken rings die Blumen,
Des Springborns Wasser wandelt sich in Blut,
Und tot fällt aus der Luft herab der Vogel.
So hast du mich hineingesungen, Falsche,
In jene Folterkammer, die du Kirch nennst,
Und kreuzigst mich an deines Gottes Kreuz,
Und ziehst geschäftig an den Glockensträngen,
Und spielst die Orgel, um zu übertäuben
Mein lautes Reu- und Angstgebet zu Allah! (Heine, 2015a, s. 40)

Almansor'un, kendisini tamamen Zuleima'ya bıraktığı, bütün değerlerini kabul ettiğini itiraf ettiği halde kendisinin adı Almansor olmayan biriyle evlendirileceği sözünü duyunca, henüz kendine tam gelmeden çılgına döndüğü, o da tıpkı Aly ve Zuleima gibi meselenin özünü ve asıl nedenini araştırmadan, empati kurup kendisini Zuleima'nın yerine koymadan, Zuleima'yı kendisine ihanetle itham ettiği, onu yılanların kraliçesi olarak adlandırıp, kuvvetli zehirinden dolayı çiçeklerin solduğunu, maden sularının kana dönüştüğünü, kuşların havada zehirlenerek yere düştüklerini, kendisini kandırıp kilise olarak adlandırdığı işkence evine çektiğini ve onu Allah'ın haçına gerdiğini, temiz duygularıyla oynayıp onu uyuşturduğunu ve böylece Allah'a tövbeyle yaklaşmasını engellediğini söylediği belirtilir.

So hast du mich gelockt, du schlimme Fee,
In deinen Muschelwagen mit den Täubchen,
Hast mich hinaufgelockt bis in die Wolken,
Um jählings mich von dort herabzuschleudern.
Ich höre fallend noch dein Spottgelächter,
Ich sehe fallend, wie dein Zauberwagen

Zu einem Sarge wird, mit Feuerrädern,
Wie deine Tauben sich in Drachen wandeln,
Wie du sie lenkst am schwarzen Schlangenzügel –
Und grausen Fluch hinunterbrüllend, stürz ich
Hinab, hinab, bis in den Schlund der Hölle,
Und Teufel selbst erschrecken und erbleichen,
Bei meinem Wahnsinnfluch und Wahnsinnanblick (Heine, 2015a, s. 40).

Almansor'un Zuleima'yı yanlış anlaması ve onu çok ağır bir dille itham etmesi, Zuleima'yı yaralasa bile, Zuleima empati yaparak susmayı tercih ederken Almansor'un ithamına devam ettiği, Zuleima'nın onu tatlı dille baştan çıkardığını, kendisini aptal yerine koyup ona güldüğü için kötü bir peri olduğunu, mecazî cümlelerle onu bir cadıya benzettiği: Sihirli arabasının tabuta, güvercinlerinin ejderhalara dönüştüğünü ve kendisinin de bulutlardan aşağıya doğru lanetlenmiş bir şekilde cehennemin döngüsüne nasıl düştüğünü, o manzara karşısında şeytanın bile dehşete kapıldığını ve soldüğünü gördüğünü söylediği ifade edilir.

Almansor'un, empati yapmadan Zuleima'ya karşı ağır ve yaralayıcı ithamlarına devam ederken, bulunduğu yerin uğursuz olduğunu ve oradan uzaklaşması gerektiğini söylediği, iblisin (korkudan) solacağı, güneşin korkudan ters yönde hareket edeceği, ölülerin korkudan titriyerek mezarlarından sürünerek çıkacakları, insanın, hayvanın ve ağaçların taşlara dönüşeceği bir laneti bildiğini söylediği ve aniden saraydan dışarıya çıktığı bildirilir.

O ana kadar Almansor'un ağır ithamlarına karşı örtüsüne bürünmüş halde sessiz kalan Zuleima'nın, Hz. İsa'nın resminin önüne (af ve yardım dilemek niyetiyle) kapanırken, keşişlerin ellerinde kilise bayrakları ve kutsal saydıkları şahısların resimleriyle ilâhiler söyleyerek törenle penceresinin önünden geçtikleri söylenilir.

Almansor'un öfkeyle bahsettiği korkunç lanetin, Allah'ın, peygamberlerin ve meleklerin laneti olduğu anlaşılmaktadır: Almansor'un, Zuleima'nın kendisini nişanlı olduğu halde "Christus'un hayat öpücüğü" bahanesiyle öpmesini, tümünden öpücük günahı olarak kabullendiği için, onlardan önceki insanların (Sodom, Gomorra, Medyen, Eyke ve özellikle Pompei halkı) nasıl taşla dönüştüklerine sebep olan laneti dile getirirken, Zuleima'nın, daha önce Almansor'a Don Enrique'le nişanlandığını söylemediği için, Jesus'un resminin önüne kapandığı ve affını dilediği anlatılmaktadır.

Dinî yönden üç dönem (Yahudîlik, Hristiyanlık ve İslam) ile felsefî akımlarla da karşılaşan Heine'nin dünyasında iki kavram olan doğu ve batı düşüncesi, bilhassa trajik eserlerinde açık bir şekilde ortaya çıktığı, Heine'nin, "William Ratcliff" isimli trajedisinde batı

dünyasını ele alırken, “Almansor” isimli trajedisiyle de doğuyu, yani İslamiyeti ele aldığı görülmektedir (Fendri, 1980, s. 11).

Heine’nin doğu kültürü; başlıca Araplar, Berberîler, Moriskolar, Farslar ve Osmanlıların İslam dünyası olduğu, eserlerindeki oryantal özellikli şiirlerinden, mesela, “Der Mohrenkönig” gibi, anlaşılmaktadır. Ayrıca Heine’nin doğu merakını uyandıran hususlar, batı kültürünün onun üzerinde olumsuz etki bırakmasından dolayı olduğu görülmektedir. Onu doğu kültürüne yönlendiren sebepler ise, Gotthold Ephraim Lessing’in “Nathan der Weise” isimli eseri, Johann Wolfgang von Goethe’nin ona olan nasihatleri ve “West-östlicher Divan” isimli eseri, Friedrich Rückert’in İslam dünyasının bazı eserlerini tercüme etmesi, Victor Hugo’nun “Les Orientales” ayrıca Boysen’in Kur’an meali ve Hz. Muhammed’in hadisleri gibi eserler gösterilebilir.

Heine’nin, Goethe üzerinden İslam ve doğu kültüründen oldukça fazla etkilendiği ve özellikle kelime ve bileşik kelime bazında çok alıntılar yaptığı (mesela, Allah, Koran, Mahomet, Fatima) gibi eş anlamlı kelimeleri kullanırken de yine Goethe’yi takip ettiği görülmektedir. Heine, şeytan kelimesi için 40. sayfaya kadar genelde “Satan” ve “Teufel” kelimelerini kullanırken, bu sayfada “Eblis” kelimesini kullandığı dikkat çekmektedir.

3.5.5. “Waldgegend”

Trajedinin beşinci sahnesinde olayın ormanlık alanda geçtiği, bu sahnede bir sesli koronun yanı sıra Almansor ile Hassan arasındaki diyalogların da yer aldığı görülmektedir.

Es ist ein schönes Land, das schöne Spanien,
Ein großer Garten, wo da prangen Blumen,
Goldäpfel, Myrten; - aber schöner noch
Prangten mit stolzem Glanz die Maurenstädte,
Das edle Maurentum, das Tarik einst,
Mit starker Hand, auf span’schen Boden pflanzte.
Durch manch Ereignis war schon früh gediehn
Das junge Reich; es wuchs und blühte auf
In Herrlichkeit, und überstrahlte fast
Des alten Mutterlands ehrwürd’ge Pracht (Heine, 2015a, s. 42).

Ormanlıkta bazı insanların koro halinde, İspanya’nın güzel bir ülke olduğunu onun büyük ve güzel bahçelerinde çiçeklerin, altın sarısı elmaların, mersin ağaçlarının açtıklarını, ama hepsinden daha önemlisi Moro Müslümanlarının kurdukları muhteşem şehirlerinin, özellikle de bir zamanlar Târık bin Ziyâd’ın kuvvetli elleriyle inşa ettirdiği Moro kalesinin çok muazzam olduğunu, şaşaa ve sanatsal yönden çağdaşlarının çok üstünde yapılar olduklarını

söyledikleri anlatılır. Koro ormanda ayrıca sesli olarak, emevî kökenli en son şahıs olan Abdurrahman'ın, Abbasîlerin ölümcül kılıçlarından kurtularak İspanya'ya akrabalarının yanına gelmekle kendisini kurtardığını ve cesur Berberîleri etrafına topladığını, böylece Emevî Müslümanları ile Abbasî Müslümanlarının arasının tam açıldığını, yani İspanya'dan Şam'a uzanan ipin koptuğunu, Kurtuba'da yeni bir medeniyetin halifelik sistemiyle kurulduğunu söylediği ifade edilir.

Tarihsel bilgi olarak, Miladî 750 yılında Abdurrrahman bin Muaviye'nin, Abbasîlerin ölümcül darbelerinden kaçıp kurtularak Endülüs'teki bazı akrabalarının yanına sığındığı, altı yıl aradan sonra Abdurrahman'ın 756 senesinde Kurtuba'da Endülüs Emevî Devleti'ni kurduğu, I. Abdurrahman tarafından kurulan Emevî devletinin 1031 yılına kadar devam ettiği, buradaki hükümdarların kendilerini 929 yılından itibaren meşru Halife olarak adlandırdıkları bildirilir (Robbe vd., 1991, s. 300).

Wo sonst nur grobe Schrift die Wand bedeckte,
Erhub sich jetzt, in freundlicher Verschlingung,
Der Tier- und Blumenbilder bunte Fülle;
Wo sonst nur lärmte Tamburin und Zimbel,
Erhob sich jetzt, beim Klingen der Gitarre,
Der Wehmutsang, die schmelzende Romanze;
Wo sonst der finstre Herr, mit strengem Blick,
Die bange Sklavin trieb zum Liebesfron,
Erhub das Weib jetzund sein Haupt als Herrin,
Und milderte, mit zarter Hand, die Roheit
Der alten Maurensitten und Gebräuche,
Und Schönes blühte, wo die Schönheit herrschte (Heine, 2015a, s. 42).

Koro'nun sesli olarak (Abbasî ve Emevîlerin maddî kültürlerini karşılaştırarak, Emevîlerin maddî kültürünü methettiği) Abbasîlerin duvarları örten kaba yazıları yerine, Emevîlerin kibar ve göze hoş hitap eden güzel sanatlarının görüldüğünü, sadece gürültü çıkaran tef (Tamburin) ve zil/simbalom yerine, gitar'ın çalındığını, Abbasîlerde kadının köle gibi olan konumu yerine, Emevîlerde kadının Sultan olduğunu, nezaketle karşılandığını, böylece Berberî medeniyetinin daha üstün olduğunu söylediği ifade edilir. Bu içeriğin, Heine'nin eserindeki kültürlerarasılık temasının da bir kanıtı olduğu görülmektedir. Doğu ile batının, Müslümanlık ile Hristiyanlığın karşı karşıya getirildiği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, tarihsel detaylardan, özellikle Endülüs dönemine değinildiği görülmektedir.

Gelehrte Männer kamen aus Byzanz,
Und brachten Rollen voll uralter Weisheit;
Viel neue Weisheit sproßte aus der alten;
Und Scharen wißbegier'ger Schüler wallten,

Aus allen Ländern, her nach Cordoba,
Um hier zu lernen, wie man Sterne mißt,
Und wie man löst die Rätsel dieses Lebens (Heine, 2015a, s. 43).

Koro'nun, Emevîler (Endülüs Devleti) döneminde Bizans'tan münevver saygın adamların eski bilgileri içeren eserleri birlikte getirdiklerini ve o eserlerdeki bilgilerden yeni ilimlerin (teknolojilerin) geliştiğini, ilim ve bilim aşığı olan öğrencilerin gruplar halinde, yıldızların nasıl ölçüldüğünü, hayat muammasının nasıl çözüldüğünü öğrenmek için Kurtuba'ya akın ettiklerini sesli olarak söylediği dile getirilir.

Tarihsel bilgi olarak, Az-Zarkâlî'nin (Arzachel) (1029-1087) yıldızların ölçülmesi konusunda Endülüs'ün nam salmış en meşhur (üstad) astronomu olduğu söylenilmektedir. “[G]ök cisimlerinin yerlerini bilmek için, onların hareketlerinin hesaplanması ve buna ilişkin bir cetvelin hazırlanması (ezyâc) ilmidir” (Haldûn, 2004, 2, s. 687, 699). Endülüs'ün insanlığa hediye ettiği bir çok ulemadan bazıları şunlardır: Abbas bin Firnas, Cabir ibn Eflah, Ebu Salt ed-Danî, İbn-i Rüşd (Averroes), İbn-i Cübeyr, İbn-i Tufail, İbn Batuta, İbn Meserre, İbn Khaldûn, Kurtûbî, Muhyiddin-i ‘Arabî, Musa (Moses) ben Maimon (Maimonides) (Mahmud, 1964, s. 261).

Cordoba fiel, Granada stieg empor,
Und ward der Sitz der Maurenherrlichkeit.
Noch klingt's in blühend stolzen Liedern von
Granadas Pracht, von ihren Ritterspielen,
Von Höflichkeit im Kampf, von Siegergroßmut,
Und von dem Herzenspochen holder Damen,
Die streiten sahn die Ritter ihrer Farbe (Heine, 2015a, s. 43).

Koro'nun ormanda sesli olarak, Kurtuba'nın düşmesinden dolayı, ilmî ve bilimsel çalışmaların, yani alimlerin Granada'ya yöneldiğini, böylece Granada'nın yükselişe geçtiğini ve bu yönelmeden dolayı da şehir, Müslüman Berberîlerin şarkı, şövalye oyunları, savaşta nezaket ve ahlak kuralları vs. gibi bir çok yönden en önemli yeri veya merkezi haline geldiğini söylediği bildirilir. Burada Granada şehrinin önemli bir kültür merkezi haline gelişine işaret edildiği görülmektedir.

Doch war's ein ernstrer Ritterkampf, worin
Sie selber fiel, die leuchtende Granada,
Und ritterliche Großmut war es nicht,
Als jüngst sein Wort, womit er Glaubensfreiheit
Verbürget hatt, der Sieger listig brach,
Und den Besiegten nur die Wahl gelassen,
Entweder Christ zu werden, oder fort
Aus Spanien nach Afrika zu fliehn (Heine, 2015a, s. 43).

Koro'nun ormanda sesli olarak, Kurtuba'nın nasıl düştüğünü anlattıktan sonra, biraz farklı olarak Granada'nın iç ihtilaflardan dolayı düştüğünü, bazı saf Müslümanların Hristiyanların onlara vadettiği inanç özgürlüğüne kandıklarını, şehri kaybedince de iki seçim arasında bırakıldıklarını, aksi durumda, İspanya'dan Afrika'ya kaçma durumlarını söylediği görülür.

Tarihsel olaylara bakıldığında zaman 1236 senesinde Kurtuba'nın düşmesinden tam 256 sene sonra da 1492 senesinde Granada'nın savaş sonucu düştüğü bilinmektedir. Katolik Hristiyanların, Müslümanlara mukavemeti bırakmaları halinde toleranslı, iki kültüre saygılı ve dini yaşama hürriyeti sözünü verdikleri halde, sözlerini tutmadıkları, Katoliklerin ellerine güç geçtikten sonra, Kurtuba'da olduğu gibi Granada şehrinde de maddî ve manevî kültürü göz önüne almaksızın, yıkıcı bir asimilasyona ve etnik temizliğe girdikleri görülmektedir. Bu duruma ilişkin şöyle bir açıklama önemlidir:

Am 2. Januar 1492 wurden die letzten Araber und arabisierten Spanier aus Granada vertrieben. Die längste einheitliche Geschichtsepoche der iberischen Halbinsel ging damit zu Ende. "Reconquista" ist ein ideologischer Begriff der europäischen Kriegspropaganda, der in die Geschichte eingegangen ist. Was als "Reconquista" bezeichnet wird, ist real die Zerstörung des Vielvölkerstaats. Andalus und die Restauration einer römisch-katholischen Monokultur. Die Allianz der "katholischen Könige" setzt die grausamsten Formen der Inquisition zur Beseitigung der menschlichen Träger des arabischen Rationalismus und dessen Literatur ein. Der Fundamentalismus siegte über die Toleranz, das kritische Denken und die Vielfalt von Weltanschauungen. Die multikulturelle Gesellschaft des Andalus und ihre muslimischen Garanten wurden endgültig zerschlagen. Die europäische Barbarei siegte über die arabische Zivilisation (Khella, 1994, s. 533).

Koro'nun, Aly'nin irtida ve İspanya'da kalma nedenlerini şöyle anlattığı bildirilir:

Da wurde Aly Christ. Er wollte nicht
Zurück ins dunkle Land der Barbarei.
Ihn hielt gefesselt edle Sitte, Kunst
Und Wissenschaft, die in Hispanien blühte.
Ihn hielt gefesselt Sorge für Zuleima,
Die zarte Blume, die im Frauenkäfig
Des strengen Morgenlands hinwelken sollte,
Ihn hielt gefesselt Vaterlandsliebe,
Die Liebe für das liebe, schöne Spanien (Heine, 2015a, s. 43).

Koro'nun ormanda sesli olarak, Katoliklerin verdikleri sözü tutmaması ve Müslümanları iki tercih arasında bırakmalarından dolayı; Aly'nin Hristiyan olduğunu, barbarların ülkesine geri dönmek istemediğini, İspanya'daki asil geleneğin, sanatın ve ilmin özellikle zarif bir çiçek olan Zuleima için duyduğu endişenin, ayrıca vatani olarak gördüğü güzel İspanya'nın onu oraya bağladığını söylediği duyulur.

Burada Aly için din, yaşam tarzı hürriyeti veya manevî kültürün hiçbir değeri olmadığı gibi, Zuleima'dan dolayı da her hangi bir vicdanî muhasebe yaptığı görülmediği, onu başından savmak ve Abdullah'ı kendine göre cezalandırmak istediği görülmekte, kendi aslını inkâr ve

asıl vatanına ihanet eden, “güçlüden yana olma” politikasını izleyip, maddî menfaatini, zevk ve safasını düşünen bukalemun karakterli bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Koro’nun ormanda sesli olarak verdiği mesajları alan Almansor’un sendelemeye, üşümeye ve adeta boğulmaya başladığı, Almansor’un, eski masallarda arpların çaldığı, bakire kızların dans ettiği, hizmetçilerin takılarının parladığı, yaseminin, mersin ağacının ve güllerin kokularını yaydığı altın sarayların bulunmasına karşın, büyüler bozan bir sözün aniden bütün ihtişamı dağıttığını ve geride sadece bir yığın moloz ve gece kuşlarının kısık sesle konuştuğu bir bataklıkla dönüştüğünü söylediği ifade edilir.

Almansor’un, sarayın büyüler bozan bir sözle bir bataklıkla nasıl dönüştüğünü anlattıktan sonra, o örneğe göre kendisinin de bir sözle tabiatın büyüsunü bozduğunu, onun ruhsuz, soğuk ve solgun halde, elmacık kemiklerinin kırmızıya boyanarak eline de bir değnek verilen (ölmüş donuk haldeki) bir kıral bedenine benzettığı, fakat dudaklarının unutkanlıktan kırmızıya boyatılmadığı için (tamamen) sararıp solduğunu ve farelerin kıralın burnu üzerine sıçradıklarını ve böylece onun büyük ve altın değneğiyle alay ettiklerini söylediği bildirilir.

Almansor’un, burada maddeden ziyade mânâ aleminin, bedene nazaran ruhun değerli olduğunu, manevî değerlerini kaybetmiş kişinin, maddî değerlerinin pek fayda etmediğini dile getirdiği, maskeli insanların bir şeyi gizlemek için maske taktıklarını, bazılarının kendi ayıplarını makyaj yapmakla kapatmaya çalıştıklarını, gösterilen melek yüzün arkasında korkunç bir yüzün bulunduğunu ima ederek, analogik olarak ifade ettiği anlatılır.

Almansor’un, Zuleima’ya gözlerine kadar gelen ve onunla güzel gül yapraklarını kırmızı parıltılarla boyatan, bakirelerin yanaklarını kırmızılaştıran, gün batımını kırmızıya çeviren şeyin aynı kan olduğunu söylediği dile getirilir.

Heine’nin, Almansor’a bu sözü söylettirirken, kültürlerarasılık olgusu konusunda daha fazla birlikteliklerin olduğunu gündeme getirdiği görülmektedir. Mesela, “Aynı Allah’a inanmak, aynı havayı teneffüs etmek, aynı dünyada yaşamak, aynı türe sahip olmak, Hz. Adem’in çocukları olmak” gibi ortak değerlerin daha fazla olduğunu, dolayısıyla kin ve nefretin, birbirinden ayrı düşmenin mânâsız olduğunu anlattığı görülmektedir.

Almansor’un, mecazî olarak adlandırdığı “kırmızı (pembe) gözlüğü” çıkardığını söylerken ve olayın hakikatının başka türlü olduğunu dile getirirken de “Gör!” emir kelimesini kullandığı görülmektedir ki bu (Siehe!) kelimesi vahiy sistemi içinde sadece İncil’de kullanılan bir emir kelimesi olduğu görülmektedir. Tevrat’ta “Duy!”, Kur’an’da ise “Söyle!” tarzında olduğu bildirilmektedir (Bibel-5. Mose, 5, 1; 6, 4; Bibel-Offenbarung, 21, 3, 5;

Kur'an, 109, 1; 112, 1; 113, 1; 114, 1). Almansor'un, Zuleima'ya dünya hayatına muhabbetin doğru olmadığını görmesini söylediği ifade edilmektedir (Kur'an, 14, 3).

Almansor'un, Zuleima'ya optimist yani iyimser pembe gözlüğü veya aşkın kırmızı gözlüğünü çıkardığında, pessimist yani karamsar olarak hayatın tamamen başka olduğunu, kuşların (ilâhî şakırdama yerine) yanlış öttüklerini, ağaçların (vird çekmek yerine) yaşlı bir anne gibi inleyip sızladıklarını, güneşin parlak şualar, ışınlar yerine donuk (ışıklar gönderdiğini) gölgeler yaptığını, menekşelerin utanmadan kasap gibi güldüklerini, lalelerin, karanfillerin ve avrilellerin (kulak kepçeleri) rengarenk pazar elbiseleri çıkardıklarını ve dikilmiş gri elbiselerini gidiklerini göreceğini söylediği görülmektedir.

Heine'nin, burada, dünya hayatının kişinin içinde bulunduğu psikolojik durumuna göre değiştiğini, aşık olan bir kişi için dünya hayatı toz pembeyken, matemli, yaşlı olan bir kişi için aynı günün kara gün olduğunu, bu bağlamda dertlerin ve acıların paylaşıldığı zaman hafifleyeceklerini söylediği anlaşılmaktadır.

Ich selbst hab mich verändert noch am meisten;
Kaum kann ein Mädchensinn sich so verändern!
Ich bin nur noch ein knöchrichtes Skelett;
Und was ich sprech, ist nur ein kalter Windstoß,
Der klappernd zieht durch meine trocknen Rippen.
Das kluge Männlein, das im Kopf mir wohnte,
Ist ausgezogen, und in meinem Schädel
Spinnt eine Spinn ihr friedliches Gewebe.
Auch wein ich einwärts jetzt; denn als ich schlief,
Stahl man die Augen mir, und glühnde Kohlen
Hat man gefugt in meine Augenhöhlen (Heine, 2015a, s. 44, 45).

Almansor'un, Zuleima'ya değişimin ilk önce kişinin bizatihi kendisinde başlamasının gerekliliğinden dolayı, ondan ayrı kaldığı yıllarda en fazla kendisini, bir kızın zihinsel olarak kendisini değiştiremeyeceği kadar, değiştirdiğini, beden olarak bir iskelete dönüştüğünü, sözlerinin ise, soğuk bir rüzgar gibi kuru kaburga kemiğinden çıktığını, kafasındaki akıllı adamın taşındığını, onun yerine bir örümceğin kafatasında güzel dokumalar yaptığını, uyuduğunda gözlerinin çalındığını onun yerine göz yuvasına ateşten kömür konulduğu için gözyaşlarını içine akıttığını söylediği bildirilir. Heine'nin, burada aklın aşık olan bir kişinin başında fazla kalmadığını ve sevdiği kişinin "örümcek" misali aklın yerine geçip kendine göre dokuma yaptığını söylerken, Zuleima'yı Almansor'un başında dokumasını güzelce yapan örümceğe benzettiği anlaşılmaktadır.

Almansor'un, kendinden geçmiş melankolik bir durumda, monolog bir tarzda, sütannesi Fatyma'nın ona söylediğine göre, akıttığı gözyaşlarını saydığına inandığı gökteki bir

meleğin, Zuleima'ya olan hasretinden dolayı, akıttığı tüm gözyaşlarını itinayla saydığını, o meleğe artık meşakkatli işinden paydos edebileceğini söylerken, meleğin gözyaşı damlalarını sayarken hata yapıp yapmadığını, büyük sayıları (milyon, milyar, trilyon, katrilyon, kentilyon, sekstilyon, septilyon, oktilyon, nonilyon vs.) aklında tutup tutamadığını sorduktan sonra artık onun da (meleğin) sayımdan dolayı yorgun düştüğünü, kendisinin de ağlamaktan, kalbinin de aşırı çarpmaktan yorgun düştüğünü, artık bedenen dinlenmek istediğini dolaylı olarak Zuleima'ya söylediği görülmektedir (Heine, 2015a, s. 45).

Almansor'un, yıllarca ayrılık hasretiyle uğruna gözyaşı akıttığı Zuleima'ya dolaylı olarak mesaj gönderirken, aşırı yorgunluktan bitkin halde bir kestane ağacına yaslandığını, yine kendisinin gerçekten çok yorulduğunu, hastadan da daha fazla hasta olduğunu, en kötü hastalığın ise hayat olduğunu ve onu sadece en acı ve en son ilaç olan ölümün ancak iyileştirebileceğini, bu ilacın (ölümün) her yerde bulunduğunu ve çok ucuz olduğunu, intihar etmek niyetiyle “demir ilaç” olarak adlandırdığı hançerini çektiği, onunla konuşmaya başladığı, sonunda hançere kendisine yardım edip edemeyeceğini sorduğu ifade edilir. Almansor'un, Yemen çöllerinde büyüdüğü için, tüm Bedevîler gibi, o da (öz kültürü bakımından) belinde daima bir hançer taşıdığı, Yemenlilerin, sadece kendilerini düşmana karşı savunmak için değil, aynı zamanda kültürleri gereği normal ihtiyaçlarını karşılarken de (mesela sebze ve meyve vs. kesmek, doğramak için) hançer kullandıkları bilinmektedir.

Zuleima'nın kendisine verdiği acı haberden dolayı genç Almansor'un acıları artınca, her şeyden umudunu kestiği, dayanamadığı acılardan kurtulmak için “her yerde ve en ucuz” şekilde bulunan ölümü hançerinde ararken, onu adım adım takip eden Hassan'ın ortaya çıktığı ve ona usulca yaklaştığı, ona, hançerin değil Allah'ın yardım edeceğini mânâsında “Allah yardım eder!” dediği anlaşılmaktadır.

Du murmelst was von Allah und dergleichen.
Bedarf der Dolch noch eines spitz'gen Wortes,
Um mir das Herz im Leibe zu verwunden? (Heine, 2015a, s. 45)

Hassan'ın, Abdullah'ın yanında (hizmetinde) büyüdüğü için, onun Kur'an'dan haberdar olduğu “Allah yardım eder!” sözünden anlaşılmaktadır. Çünkü bu söz, Kur'an'da ardışık cümleden oluşan bileşik cümle yapısındaki ayetlerde bulunduğu görülmektedir. Hassan'ın, Zuleima'nın aşkından bülbül-ü şeyda'ya dönüşen Almansor'a, Allah'ın kendi kulunu kendisinden daha fazla düşündüğünü, insanı sıkıntıdan feraha, karanlıktan aydınlığa, keder ve elemenden mutluluğa çıkarması gibi (Kur'an, 2, 257; 6, 64), Allah'ın rahmetinden umut kesilmeyeceğini bildirdiği anlaşılmaktadır (Kur'an, 39, 53). Almansor'un bu şekildeki

nasihatleri kendi hançerinin vaaz verdiğini sandığı ve Hassan'ı farketmeksizin hançeriyle konuşmaya devam ettiği ve hançerine “sen bana Allah'tan (ve din'den) bahsediyorsun” diyerek ona bir hançerin onun bedenindeki kalbi yaralamak için bir sivri kelimeye de mi ihtiyacı olduğunu sorduğu görülmektedir.

Kalbin, insan bedeninin en önemli organlarından biri olduğu için, sonsuz (Ehad) olan Allah'ı zikretmekle, yani gerçek sevgiliyi anmakla, sekinet ve huzur bulabileceği bildirilir (Kur'an, 13, 28). Kalpten yaralanan Almansor'un muhakemesinin gittikçe bozulduğu, çünkü aklın yeri hayatın kaynağı olan kalp olduğu söylenilir (Mâverdi, 1998, s. 4; Şîrazî, 1978, s. 145).

Karşılıksız bir aşk'tan dolayı her şeyini kaybetmiş bir müflis (iflas etmiş) olduğunu sanan ve öylece hançeriyle konuşan Almansor'un sorusunu yaşlı Hassan, Almansor'a Allah'ın her şeyin hayırlısını yaptığını söylediği görülmektedir: “Was Allah tut, ist wohlgetan” (Heine, 2015a, s. 45). Bu sözleriyle, Heine'nin de İslam'a olan ilgisinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Zuleima'ya tutulmaktan dolayı aklını kaybetmekle karşı karşıya olan Almansor'un kendi hançeriyle konuşmaya devam ettiği ve onun ona ahlak dersi vermeye başladığını söyleyerek kahkaha attığı ve hançerine susmasını tavsiye ettiği, susarak bazı ahlakçılardan daha fazla bahsettiğini söylediği, düşmüş olduğu psikolojik çöküntüden dolayı son derece üzülen yaşlı Hassan'nın, hayıflanarak Almansor'a hançeriyle ne yapmak istediğini sorduğu dile getirilir.

Nihayet Almansor'un, Hassan'ın farkına varır gibi olduğu, fakat yine onun Hassan olup olmadığını sorgularken ve onu “iki ayaklı şey” olarak adlandırırken Hassan'ın sakalını ve gözlerini taşıyıp taşımadığını sorduktan sonra, onun Hassan olmasının hayattan kopmadan önce vedalaşmak için güzel bir an olduğunu ve ona hançerini göstererek birazdan hayattan kopacağını söylediği bildirilmektedir.

Sieh, diese schmale Brücke
Führt aus dem Land der Trauer in das Land
Der Freude. Drohend steht am Eingang zwar,
Mit blankem Schwert, ein kohlschwarzer Riese –
Der ist dem Feigen furchtbar, doch der Mut'ge
Geht ungestört hinein ins Land der Freude.
Ja, dorten ist die wahre Freude, oder –
Was doch dasselbe ist - die wahre Ruh'.
Dort summt ins Ohr kein überläst'ger Käfer,
Und keine Mücke kitzelt dort die Nase;
Dort fällt kein grelles Licht ins blöde Aug;
Und nimmer quält dort Hitz, und Frost, und Hunger
Und Durst; und was das beste ist, dort schläft man
Den ganzen Tag, und obendrein die Nacht (Heine, 2015a, s. 46).

Almansor'un, Hassan'a köprü olarak adlandırdığı hançerinin keskin tarafını göstererek o köprünün insanı üzüntü ve keder ülkesinden mutluluk ülkesine götürdüğünü, fakat köprünün başında yalın ve keskin bir kılıçla bekleyen kapkara bir devin bulunduğunu ve korkakların ondan çok korktuklarını, cesur olanların ise, rahatlıkla köprüyü geçip mutluluk ülkesine kavuştuğunu, mutluluk ülkesinin (cennet) gerçek bir mutluluk yeri olduğunu, gerçek huzur olduğunu, orada insanı sokan sivrisineklerin ve kulağı rahatsız edici böceklerin olmadığını, gözü rahatsız eden ışıkların olmadığını, aç kalma, susama, soğuktan donma veya sıcaktan bunalma diye rahatsız edici bir unsurun olmadığını, hepsinden en iyisi de insanın gece gündüz demeden istediği kadar uyuyabilmesi olduğunu söylediği anlatılır.

Heine'nin, burada özellikle Hz. İsa'nın dünyayı ebedî aleme giden bir köprüye (kantar) benzetmesinden (Mâverdi, 1998, s. 156) ziyade mecazî sırat köprüsüne benzettiği bu tür gizli, ledünnî veya mutlak gayba ait bir kavramı, İran (Fars) kültürü üzerinden yani Zerdüştilerin sırat mânâsında kullandıkları "cinvat" kelimesinden aldığı ihtimali görülmektedir. Kur'an'ın, sırat köprüsü meselesinden açıkça bahsetmediği, fakat yine de Heine'nin, Goethe'nin Kur'an ve hadislerden faydalandığı divanı üzerinden bazı hadislerle ulaşmış olmasının mümkün olduğu görülmektedir.

Almansor'un, cenneti tarif ederken, cennette Afrika çöllerinde özellikle Yemen çöllerinde insanların daima karşı karşıya maruz kaldıkları sıkıntıların (açlık, susuzluk, aşırı sıcaklık, gecelerin zifiri karanlığı, zararlı ve tehlikeli hayvanların rahatsız etmeleri gibi) olmadığını söylediği dile getirilmektedir.

Nein, Sohn Abdullahs, feige ist der Schwächling,
Der keine Kraft hat mit dem Schmerz zu ringen,
Und ihm den Nacken zeigt, und zaghaft von
Des Lebens Kampfplatz flieht - steh auf, Almansor! (Heine, 2015a, s. 46)

Yaşlı Hassan'ın, Almansor'a, asıl korkak kişinin acılara karşı sabır ve tahammül etmeyen zayıf kişi olduğunu, hayatın savaş meydanından korkaklığından sırtını dönerek kaçan kişi olduğunu söyledikten sonra onun ayağa kalkmasını, çünkü yaşlı Hassan'a göre, cesur kişi, tüm acılara karşı durup, savaş meydanını terketmeden dimdik ayakta kalarak karşı koyan kişi olduğunu, onun için Hassan'ın, Almansor'un yere yığılmış, çökmüş, perişan olmuş bir kişi olarak değil, bilakis dimdik ayakta duran ve mücadeleye devam eden biri olarak ayağa kalkmasını istediği görülmektedir.

Soll nun der Mensch, die allerschwächste Frucht,
Nicht auch zu Boden fallen, wenn der Wurm,

Zeigt aufs Herz.

Der schlimmste Wurm die Lebenskraft zernagte,
Und der Verzweiflung wilder Sturm ihn rüttelt? (Heine, 2015a, s. 46, 47)

Almansor'un, kaderi ve cüz-i iradeyi sorgulamak bağlamında dalından kopup yere düşmüş halde olan bir kestaneyi eline alıp onu Hassan'a göstererek, kendine benzettiği kestanenin hangi gûnahtan dolayı yerlerde olduğunu sorduğu, yaşlı Hassan'ın ise, Almansor'a mecazî yönden cevap verirken, onu meyveye, Zuleima'yı meyve kurduna, sebepleri de malum kasırgaya benzettiği, meyve kurdu olarak Zuleima'nın Almansor'un hayat damarlarını kemirerek kopma durumuna getirdiğini ve böylece son derece zayıf hale gelen meyvenin daldan (hayat sevincinden) çok kolay kopmasının artık mukadder olduğunu söylediği bildirilmektedir. Yaşlı Hassan'ın, burada suçu tamamen Zuleima'ya yüklemeyip, sebeplere ve kendisini hayat mücadelesinden kaçıp, edilgen duruma düşüren Almansor'a da yüklediği görülmektedir.

Almansor'un, cevabı çok iyi anlamakla beraber, yine de yaşlı Hassan'a cevapla birlikte bir soru da yönelttiği: Hassan'a en kötü bir meyve kurdunun, hayat ağacının en zayıf meyvesi olan insanın hayat damarlarını (yani kalbini) kemirirse ve buna ilaveten kasırganın da müdahale etmesiyle bağlı olduğu daldan nasıl düşebildiğini sorduğu bildirilmektedir. Burada deli gibi sevmenin (Arapların) kanında olduğu ve Almansor'un da bu tip bir aşka tutulduğu anlaşılmaktadır.

Steh auf, steh auf, Almansor! Nur der Wurm
Mag sich am Boden krümmen, doch der Aar
Fliegt stolz hinauf zum ew'gen Sonnenlichte (Heine, 2015a, s. 47).

İlahî aşk'tan başka hiçbir aşka güvenmeyen yaşlı Hassan'ın, Yemenlilerin belağat hususunda son derece mahir olduklarını: Bedevîlerin, lisânları çok düzgün, ifadeleri oldukça güçlü, geniş kelime hazinelerine sahip, lisân kabiliyetleri epey ileri olan safî A'raplar olduklarını; Medenî Arapların ise, üstün belağatları, selis yani akıcı ve fesih yani açık ifadeleri, yüksek mânâlı sözleri, takıntısız, sürçmesiz konuşabilme, az sözle çok mânâyı aktarabilme maharet ve kabiliyetinde olan Araplar olduklarını, her iki grubun da i'rab ve belağat konusunda örnek olarak alınması gereken ileri, yüksek bir lisân yapısına sahip olduklarını, özellikle edebiyatın analogi ve mecaz yönünü çok iyi kullanan Arap ve A'raplar, bunlarla her tür meramlarını rahat ifade edip, çok mânâlı kelimeler kullandıklarını (İyaz, 1992, s. 202) gayet iyi bilen Hassan'ın, Almansor'un her iki grubu da (A'rap ve Arap) paylaştığını bildiğinden dolayı mübalağayı bırakmasını, yerde sürünmek isteyen meyve kurdu gibi tembellik moduna

yatmayıp, derhal ayağa kalkmasını istediği, yoksa mecazî olarak ölüme benzettiği kartalın sürünenlerin üzerinde onları ebediyete göndermek için heybetle (gururla) uçtuğunu söylediği ifade edilmektedir.

Reiß du dem Aar die mächt'gen Flügel aus,
Und auch der Aar ist Wurm und kriecht am Boden.
Des Mißmuts Schere hat mir längst zerschnitten
Die goldnen Flügel, die mich einst als Knabe
Gen Himmel trugen, hoch, gar hoch hinauf (Heine, 2015a, s. 47).

Almanson'un yine de alıştığı ve genellikle severek kullandığı mecazî konuşma tarzına devam ederek Hassan'a, bu sefer kendisini kartalın yerine koyarak, bir kartalın güçlü kanatlarının kesilmesiyle onunda meyve kurdu gibi yerlerde sürüneceğini, mecazî olarak umutsuzluk makasının, bir zamanlar onu çocuk olarak göklere çıkaran altın kanatlarını çoktan kestiğini söylediği dile getirilir.

Oh, zeig mir einen Stein, der kalt und stumm ist,
Und sprich: das ist Almanson! Ich will's glauben.
Doch du bist's nicht, du, der mit offenen Augen
Dort zaghaft liegst, und liegst, und glotzend zusiehst,
Wie man die Schmach auf deine Brüder wälzt,
Wie span'scher Übermut der Mauren beste
Und edelste Geschlechter frech verhöhnt,
Wie man sie schlau beraubt, und händeringend,
Und nackt und hülflos aus der Heimat peitscht –
Du bist Almanson nicht, sonst dränge dir
Ins Ohr der Greise und der Weiber Wimmern,
Das span'sche Hohngelächter und der Angstruf
Der edlen Opfer auf dem glühnden Holzstoß (Heine, 2015a, s. 47).

Yaşlı Hassan'ın, sadece medenî (Arap) olarak yetiştiği için, Almanson'un ise iki kültürde yetişmesinden ve dilinin kuvvetli olmasından dolayı ona söz geçiremeyince, onu mecazen soğuk ve sessiz bir taşla benzetmek istediği, fakat yine de o taş konuşmaya devam ettiğinden, tıpkı İspanyolların Berberîlerle alay edip, onları perişan, çaresiz bir halde Afrika'ya sürdükleri gibi, kendisini yaraladığı yerdeki haline fazla dayanamadığı, ona artık “sen bildiğimiz eski Almanson değilsin” dercesine çıkıştığı, ona göre gerçek kahraman Almanson'un, İspanyolların alaylı zulümlerinden dolayı, yaşlıların feryat ve ağlamalarını, ateşten odun yığınlarına atılan asil kurbanların (masum kadınların) sesine kulak veren olduğunu dediği bildirilir.

Glaub mir, ich bin's. Ich seh den span'schen Hund!
Dort spuckt er meinem Bruder in den Bart,
Und tritt ihn noch mit Füßen obendrein (Heine, 2015a, s. 47).

Almansor'un Hassan'a hâlâ eski Almansor olduğuna inanmasını istediği ve İspanyol köpeğinin, Müslüman kardeşinin sakalına tükürdüğünü ve ayaklarıyla da üzerine bastığını gördüğünü söylediği ifade edilir. Heine'nin, Almansor'u konuşturarak, birçok yerde olduğu gibi burada da gayet açık bir şekilde Müslümanların kutsallarını bahane ederek, zoraki baskı ve vaftizden dolayı Hristiyanlardan intikam alabilmek için, Müslümanları Hristiyanlara karşı kışkırtmaya çalıştığı (Fendri, 1980, s. 74; Kircher, 1973, s. 186; Rosenthal, 1973, s. 113) ve Yahudîlerin lehine olacak kanlı bir çatışmanın meydana gelmesini umduğu görülmektedir. Buradaki örtülü ifadesinde de tenakuzlar içinde yaşayan ve kendisiyle çelişen Heine'nin kültürlerarasılık olgusundan ziyade kültürlerarasızlığı hedeflediği açıkça anlaşılmaktadır.

Ich hör's; dort weint das arme Mütterchen;
Sie aß am Freitag gerne Gänsebraten,
Drum bratet man sie selbst jetzt, Gott zu Ehren (Heine, 2015a, s. 47).

Almansor'un, yaşlı Hassan'a üstü kapalı olarak ağlayan bir anneyi duyduğundan bahsettiği, cuma günü Müslümanların mübarek günü olduğundan annesi Fatyma'yı kastediyor olduğu düşünülmekte, ama "Allah'ı kutsamak" cümlesinden dolayı da, Hz. Meryem'in pazar günü kaz kızartması, Hz. İsa'nın doğum günü (25 Aralık pazar) adağı olarak pişirdiği mânâsına da gelse, yine de bu cümlenin muğlak olduğu görülmektedir.

Am Pfahl daneben steht ein schönes Mädchen –
Die Flammen sind in sie verliebt, umschmeicheln,
Umlecken sie mit lüstern roten Zungen;
Sie schreit und sträubt sich holderrötend gegen
Die allzu heißen Buhlen, und sie weint –
O schade! aus den schönen Augen fallen
Hellreine Perlen in die gier'ge Glut (Heine, 2015a, s. 47).

Almansor'un Hassan'a çok gizemli ve son derece korkunç bir olayı anlattığı, yakılan odun yığınlarının ortasında bir direğe bağlanmış çok güzel vatansever bir kızın hararetle bir şekilde ona yaklaştırılan ateşle yakılırken, onu yakan zalimlerin önünde nasıl haykırdığını ve güzel gözlerinden parlak incimsi göz yaşlarının ateşin koruna nasıl düştüklerini söylediği bildirilir.

Heine'nin, burada Almansor'a söylettirdiği diğer bir gizli, muğlak olayın, genç ve güzel bir kızın vahşice yakılması olduğu söylenilmektedir. Dilbilimin bazı kurallarından hareket ederek özneyi bulma metoduna alametler semantiğine (Bünting ve Bergenholtz, 1989, s. 35; Fromkin ve Rodman, 1998, s. 161; Löbner, 2003, s. 201-203, 226, 259, 309) göre, söz konusu olan ve aynı zamanda direkte yakılan kızın, vatani ve namusu için çarpışan 19 yaşındaki meşhur kadın kahraman şövalye Jean Dark (Jeanne d'Arc: 06 Ocak 1412 – 30 Mayıs 1431 Fransa) olduğu anlaşılmaktadır. Heine'nin, her ne kadar Fransızlarla bu konudan

dolayı karşı karşıya gelmekten kaçınıp olaya çok gizli dokunduğu görülse bile, Granada olayında insan yakılmadığından dolayı muğlak olarak bahsedilen bu olayın bu trajediyle doğrudan alakasının bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Jedoch was sollen diese Leute mir?
Mein Herz ist ganz durchstoßen wie ein Sieb,
Hat keinen Raum für neue Schmerzenstiche.
Der blut'ge Mann, der auf der Folter liegt,
Hat kein Gefühl für einer Biene Stachel (Heine, 2015a, s. 48).

Almansor'un, her şeye rağmen bütün bu olayların (ağlayan anne, yakılan kız) kendisiyle alakası olmadığını dile getirirken, kalbinin Zuleima'nın aşkından dolayı, bir süzgeç gibi, delik deşik olduğunu, bundan dolayı kalbinde yeni acılara yer kalmadığını söylerken, işkence haçında kanlar içinde duran adamın (Hz. İsa'nın) arı sokmasına karşı bir duygusunun kalmadığını ifade ettiği, kendisinin Zuleima'nın açtığı yaradan dolayı başka acıların onu incitemeyeceğini söylediği dile getirilir.

Almansor'un, Hassan'a hâlâ eski Almansor olduğuna inanmasını, başkalarının acılarına da göğsünün açık olduğunu, acılarını paylaşabileceğini, fakat bazı büyük acıların kalbinde yer bulamayınca beynine çıktıklarını söylediği bildirilir. Hayatın merkezi olan kalbin, karşılıksız bir aşktan dolayı yaralanması, beynin sağlıklı düşünmesini engellediği anlaşılmaktadır.

Steh auf! steh auf! sonst sag ich dir ein Wort,
Das dich aufgeißeln wird, und neue Glut
In deine Adern gießt –

Sich zu ihm herabbeugend.

Liegt heute Nacht in eines Spaniers Armen (Heine, 2015a, s. 48).

Yaşlı Hassan'ın Almansor'un demagojisinden yeterince bıktığı için ona emrederek derhal yerden ayağa kalkmasını aksi takdirde beyninde şimşek gibi çakan bir söz söyleyeceğini söylerken onun kulağına doğru eğildiği ve ayağa kalkmadığı takdirde Zuleima'nın o akşam bir İspanyol'un kucağında olacağını fısıldadığı ifade edilir.

Yaşlı Hassan'ın Zuleima hakkındaki sözünü duyan Almansor'un, derhal yerinden kalkıp savaş pozisyonuna girerek, güneşin adeta başına düştüğünü, beyninin parçalandığını, beyninde yer yapan misafir acıların, sendelendiğini ve etrafında gri yarasalar gibi döndüklerini, uğultu ve inilti zehirli düşüncelerle etrafını bir sis gibi sardıklarını söylerken Hassan'ın ayaklarına kapanıp ve ondan yardım istediği bildirilir.

O hilf dem blut'gen, abgerißnen Kopf,
Der keine Arme hat, den Hund zu würgen –

O leih mir deine Arme, Hassan! Hassan! (Heine, 2015a, s. 48)

Almansor'un, yaşlı Hassan'dan yardım isteyip, ayaklarına kapandığında yine mecazî cümlelerle ondan kollarını istediği ifade edilir. Almansor'un, kolları olmayan ve kanlar içinde kopuk bir baş gibi, (İspanyol) köpeğini boğabilmek için Hassan'dan kendisine kollarını ödünç vermesini, böylece ona yardım etmesini dilediği belirtilir.

Heine'nin, Yemenlilerin birinden yardım isterken, mecazî mânâda "kol verme" olarak ifade ettiklerini belirtirken, bu tür bir istek Türk kültüründe "birine omuz verme" olarak belirtilmektedir. Heine'nin, bu hususta kültürlerarasılık bağlamında kültürlerarası karşılıklı yardımın son derece gerekli ve faydalı olduğunu belirtmek istediği anlaşılmaktadır.

Hassan'ın, Almansor'a hem kendisinin ve hem de arkadaşlarının ona bütün güçleriyle yardım edeceklerini ve Almansor'un Zuleima'ya sahip olabilmesi için derhal ayağa kalkmasını şart koştuğu, Hassan'ın kesin sözlerinden sonra Almansor ayağa kalktığı bildirilmektedir. Burada Zuleima'dan Almansor'a ait bir mal olarak bahsedilmesi önem arz etmektedir.

Tarihi İslam öncesi cahiliye döneminde, Arapların kadını mal olarak kabul ettikleri, kız çocuklarının, erkek çocuğa nazaran çok düşük bir konumda tutulduğu (Kur'an, 52, 39; 53, 21), öyle ki bazı Arapların bebeği kız olunca utancından günlerce dışarı çıkmadığı tarih kitaplarından anlaşılmaktadır. Kadının toplumdaki düşük pozisyonunun Hz. Muhammed'in peygamberlik göreviyle gelmesiyle yerini adil bir konuma bıraktığı hatta bazı durumlarda kadının (Nisa) ön plana çıktığı görülmektedir. Mesela, Kur'an'da Nisa (kadın) suresi varken Racûl (erkek) suresinin olmadığı görülmektedir. İslam, cenneti annelerin ayakları altına sererken, ayrıca Hz. Muhammed, "sizin en hayırlınız hanımına en iyi davrananınızdır" derken (Hamidullah, 2003, s. 186, 187), Avrupa'da kadının veya kızın, ya metres olarak ya da cadı iftirasıyla yakılmakla karşı karşıya kaldığı bildirilmektedir (Rosa, 1993, s. 20, 48).

Als ich eur gestrig Nachtgespräch belauscht,
Riet ich zu schneller Flucht, allein vergebens;
Doch soll Almansor nicht verzweifeln dacht ich.
Ich habe meine Freunde hergeführt;
Sie harren meines Winkes, und wir stürmen
Nach Alys Schloß, wir ungeladne Gäste.
Du nimmst dir deine Braut, und bringst sie mit
Nach unserm Schiff, das an der Küste liegt.
Zuleimas Liebe wird schon wiederkommen (Heine, 2015a, s. 49).

Hassan'ın, Almansor ve Zuleima'nın gece konuşmalarına kulak misafiri olduktan sonra, acil bir kaçışı tavsiye ettiği, fakat yine de Almansor'un kararlı olması gerektiğini düşündüğünü,

bundan dolayı arkadaşlarını yardıma çağırdığını, onların da davetsiz misafirler olarak Aly'nin sarayına saldırmak için kendisinden bir işaret beklediklerini söylediği ve Almansor'a kurdukları planı anlattığı dile getirilir: Almansor, Zuleima'yı alıp, onların sahilde bekleyen gemisine gidecek ve böylece Zuleima'nın ona olan eski aşkı geri gelecektir. Hassan'ın Almansor'a teklif ettiği kız kaçırma veya kocaya kaçma gibi durumlar bazı kültürlerde günümüze dek görülmektedir. Özellikle bu konu, doğu dünyasına ait, doğu kültürlerine özgü durumlar olarak belirtilmektedir.

Yaşlı Hassan'ın bu planına Almansor'un gülümseyerek karşılık verdiği, ona, aşk kelimesini, bir zamanlar gözü yarı kapalı bir meleğin esneyerek söylediği içi boş olan bir kelime olarak gördüğünü, aşk meleğinin aşk kelimesini bir defa daha (yorgunluktan dolayı) esneyerek tekrarladığını ve o kelimenin dünyada yankılanmasından dolayı, dünyanın genç ve yaşlı delilerle dolduğunu dile getirdiği, Heine'nin, bütün aşk ve aşıklerle görevli olarak bilinen Şamuel (Chamuel) adındaki aşk meleğinin aşk kelimesinden insanların etkilendiğini ve böylece dünyadaki herkesin (genç veya yaşlı) aşka kapıldığını ve bundan dolayı deli olduklarını söylediği bildirilir.

Humanizm akımının üç humanistinden (Erasmus von Rotterdam 1466–1536, Ulrich von Hutten 1488–1523) biri olduğu belirtilen Alman asıllı Sebastian Brant'ın (1457–1521), 1494 yılında basılan “Deliler Gemisi” adlı eseri, hayatı deniz, dünyayı bir gemi, yolcularını da kendinden tamamen geçmiş deliler olarak tasvir ettiği bildirilmektedir (Freund, 2000, s. 32, 33). Erasmus von Rotterdam'ın “Deliliğe Övgü” adlı çalışmasının bu konuda meşhur bir eser olduğu söylenilir. Ona göre, gerçek mutlu ve bilge şahıs, deli olan kişidir (Heer, 1962, s. 84-86; Rotterdam, 2006, s. 16, 32-38, 62, 159). Bu bağlamda, deliler ve aşıklar arasında bir bağın oluşturulduğu açıkça görülmektedir.

Aşık olmayı iş bilip, “deli gibi sevmek” Yemenlilerin, özellikle Almansor'un kanında olduğu için, herkesi kendisi gibi deli zannettiği anlaşılmaktadır.

Nein, nein! ich bin kein schmächt'ger Zephyr mehr,
Der schmeichelnd fächelt eines Mädchens Wange;
Ich bin der Nordsturm, der ihr Haar zerzaust,
Und rasend mit sich reißt die scheue Braut (Heine, 2015a, s. 49).

Almansor'un, yaşlı Hassan'a kendisinin artık kesinlikle bir kızın yanağına yelpazelenen yalaka tarzı, zayıf bir zefir, yani yumuşak batı rüzgarı olmadığını, bilakis saçlarını darmadağın eden, kendisiyle beraber utangaç, ürkek sevgilisini alıp koparan kuzey kasırgası olduğunu dile getirdiği belirtilmektedir.

Almansor'un, kuzey kasırgası'ndan maksadı, Afrika'nın kuzeyinde bulunan ve Berberîlerin nüfus olarak yoğunlukta olduğu Fas devleti olduğu anlaşılmaktadır. Burada Almansor'un medenî ve bedevî insanını (iki kültürü) birbiriyle kıyasladığı görülmektedir. Almansor'un, medenî (şehirli) kişiyi, zefir (yumuşak batı rüzgarı) olarak gösterirken, bedevî (çölde yaşayan) kişiyi de kasırga olarak nitelediği anlaşılmaktadır.

Ich bin kein süßes Weihrauchdüftchen mehr,
Das einer Jungfrau Nase zärtlich kitzelt;
Ich bin der Gifthauch, der sie dumpf betäubt,
Und schwelgend dringt in alle ihre Sinne (Heine, 2015a, s. 49).

Almansor'un, Hassan'a devamla, kendisinin artık bir bakirenin burnunu gıdıklayan tatlı bir tütsü olmadığını, bilakis yakıcı, zehirleyici, kurutucu ve felç edici olan samûm (Friedell, 1980, s. 345) olduğunu söylediği bildirilir. Samûm'un, Afrika çöllerinde esen yakıcı, felç edici, hatta öldürücü bir rüzgar olduğu belirtildiği için, Almansor'un kendini mecazen samûm olarak adlandırdığı anlaşılmaktadır.

Ich bin das Lamm nicht mehr, das, fromm und mild,
Sich hinschmiegt zu den Füßen seiner Schäfrin;
Ich bin der Tiger, der sie wild umkrallt,
Und wollustbrüllend ihren Leib zerfleischt.
Zuleimas Leib ist's, was ich jetzt verlange;
Ich will ein glücklich Tier sein, ja, ein Tier;
Und in des Sinnenrausches Taumel will ich
Vergessen daß es einen Himmel gibt.

Ergreift hastig Hassans Hand (Heine, 2015a, s. 49).

Almansor'un, Hassan'a yine mecazî olarak, kendisinin artık çobanının ayaklarında dolaşan uslu ve yumuşak (huylu) bir kuzusu olmayacağını, bilakis onu penceleriyle avlayan bir kaplan olduğunu, kaplan olarak o an istediği tek şeyin Zuleima'nın bedeni olduğunu, böylece mutlu bir hayvan olmak, onun dışında her şeyi unutmak istediğini söylerken Hassan'ın ellerini sıkıca tuttuğu ifade edilir. Almansor'un, burada Zuleima'yı bir kadın çobana ve kendisini de onun ayaklarına dolanan bir kuzu değil de, onun bedenine sahip olmak isteyen bir çöl kaplanına benzettiği görülmektedir. Heine'nin burada Almansor'u gerçek kimliğine (bedevî) yönelttiği görülmektedir. Kùltürlerarası yaklaşımda kimlik sorunu yaşadığı görülen Almansor'un, medenî yaşam dedikleri vahşi canavara sevgilisini kaptırıp, sabah acıyla uyanıp, günü elem, keder ve ızdırapla bitirip akşama doğru sekerata girdikten sonra geceleri ölmektense, kendi öz kùltürüne dönüp, bedevî kùltürüne göre (çölde bir kaplan gibi) hür ve mutlu yaşamayı tercih ettiği söylenebilir.

Ich bleibe bei dir, Hassan! ja wir wollen
Auf wilder See ein lustig Reich begründen;
Tribut soll uns der stolze Spanier zollen;
Wir plündern seine Küst und seine Schiffe; -
Auf dem Verdecke kämpf ich dir zur Seite; -
Mein Säbel spaltet stolze Spanierschädel –
Die Hunde über Bord! - das Schiff ist unser! (Heine, 2015a, s. 50)

Yaşlı Hassan'ın ellerini sımsıkı tutan Almansor'un ona, onun yanında kalmak, hep beraber vahşi diye adlandırdığı tehlikeli gölde bir hükümrancılık kurup, mağrur İspanyolları vergiye (haraç) bağlayıp, onların sahillerini ve gemilerini yağmalayıp, üst güvertede onun yanında savaşp, gemilerini (korsan tarzı) ele geçirmek istediğini söylediği ifade edilir.

Almansor'un göl olarak kastettiği bölgenin, Akdeniz'i Atlas Okyanusu'na bağlayan ve eski adı Calpe olan Cebel-i Târik bölgesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölge 1462 senesinde İspanyolların eline geçtiği için, Almansor'un, İspanyolların gemi ve kıyılarını hedef olarak gösterdiği anlaşılmaktadır.

Ich aber eile jetzt, mich zu erquicken,
Nach der Kajüte, wo Zuleima wohnt,
Umfasse sie mit meinen blut'gen Armen,
Und küsse ab von ihrer weißen Brust
Die roten Flecken - Ha! sie sträubt sich noch?
Zu meinen Füßen, Sklavin, sollst du wimmern,
Ohnmächtig Ding, das meine Sinne kühlt
Nach wilder Kampfeshitze - Sklavin, Sklavin,
Gehorche mir, und fächle meine Glut! (Heine, 2015a, s. 50)

Kendinden geçen Almansor'un, hayal aleminde mecazî konuşarak, kendini canlandırmak ve Zuleima'nın kaldığı kabine gidip, kanlı kollarıyla onu yakalayıp beyaz göğsünden öpmek için acele etmesi gerektiğini ifade ederken, düş aleminde kırmızı (kan) lekelerle takıldığı, Zuleima'nın ona karşı direndiğini gördüğü ve direnmesi üzerine onu duygularını serinleten baygın köle olarak adlandırıp kendisini izleyip ayaklarına kapanmasını ve kor haline gelen bedenini yelpazelemesini istediği belirtilmektedir.

Heine'nin, her ne kadar Almansor'u hayal aleminde gösterip, Zuleima'yı üç defa köle olarak adlandırsa bile, Hz. Muhammed'in toplumla alakalı yaptığı ilk işinden birisinin köleliği yasaklaması olduğu bildirilir. Hz. Muhammed'in köleliği kökten kaldırması üzerine, bir çok sahabe'nin, cahiliye döneminden dolayı kendilerine bağlı bulunan bütün köleleri azâd (serbest) ettikleri bildirilmektedir. Hatta köleleri olmayan bazı sahabelerin, köle satın alıp, derhal azâd ettikler dile getirilir. Mesela, Ümeyye'nin kölesi Yemen asıllı Rebah ve Hamame'nin oğlu olan habeshli Bilal'in (Bilal-i Hebeşi), Hz. Ebu Bekir tarafından Mekke'de

yüksek bir meblağ karşılığında satın alınıp, derhal serbest bırakıldığı tarihi verilerle bildirilir (Akıncı, 1980, s. 17-20). Heine'nin bu beşinci sahne kapsamında Almansor ve Zuleima arasındaki aşk ilişkisini daha renkli olarak anlatmak amacı ile köle örneğinden yararlandığı düşünülebilir.

3.5.6. “Saal in Alys Schloß”

Eserin altıncı sahnesinde olayın Aly'nin sarayının salonunda başladığı ve bu sahnede yapılan diyalogların çoğunlukla Aly, Don Enrique ve Zuleima arasında geçtiği görülmektedir.

Aly'nin sarayının geniş salonunda o günün ve anın anısına son derece bakımlı şövalyeler ve süslenmiş kadınların: Aly, Don Enrique, Zuleima, başrahip, müzisyenler ve yemek servisi yapan hizmetkârların, düğün yemeği için yemek masasında yerlerini aldıkları ifade edilir.

Heine'nin, bu düğün ekibinin içerisine bir başrahibi koymuş olması, yemekten sonra yapılacak olan “Kirchliche Trauung” yani dinî nikâhın kıyılması için yetkili kişi olmasından dolayı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, ekte resmî nikâh için devletin resmî kuruluşu olan “Standesamt” tarafından hiç kimsenin davet edilmediği görülmektedir. Bu arada bir şövalyenin elinde içki (şarap) dolu bir kadehle ayağa kalkarak, içinden gelen güzel bir isim için kadeh kaldırıp “Es lebe Isabella von Kastilien!” (Yaşasın Kastilyalı Isabella!) dediği ve içtiği bildirilmektedir. Burada, Kastilyalı Isabella'nın, Ferdinand'la 1469'da evlenip Granada'yı 02 Ocak 1492 yılında Müslümanlardan alıp Hristiyanlara veren kadının kastedildiği anlaşılmaktadır. “Hoch lebe Isabella von Kastilien!” (Heine, 2015a, s. 51) Şövalyeyi izleyen misafirlerin bir kısmı da “Kastilyalı Isabella çok yaşa!” diyerek kadehleri trompet eşliğinde tokuşturdukları ifade edilmektedir.

Noch einen Namen nenn ich euch: Ximenes,
Erzbischof von Toledo, lebe hoch! – (Heine, 2015a, s. 51)

Onlardan sonra başrahibin bağlı bulunduğu Toledo'nun başpiskoposu olan Ximenes'in adını anarak onun için de bir “çok yaşa!” dedikten sonra içkiyi içtiği belirtilmektedir.

Papa'ya son derece bağlı olan Ximenes'in, Toledo şehrinin başpiskoposu olduğu halde, Papa'nın emriyle Granada'ya giderek orada Kur'an'ı ve Müslüman alimlerinin bilimsel kitaplarını yak(tır)an kişi olduğu bildirilir. Isabella, Papa'yı devlet işlerine sızmaya çalıştığından dolayı sevmediği için, Ximenes'i bu yak(tır)ma hareketinden ve toplumdaki olumsuz tavrından dolayı Granada'dan temelli olarak kovduğu görülmektedir (Heine,

2015a, s. 51). Papa'nın uşağının uşağı olan Abt'tan sonra bir grup "Toledo'nun başpiskoposu çok yaşa!" diyerek trompet eşliğinde kadehleri tokuşturdukları anlatılmaktadır.

Laßt uns die besten Namen nicht vergessen.

Stoßt an: Es lebe hoch das edle Brautpaar! (Heine, 2015a, s. 51)

Sonra başka bir şövalye'nin ayağa kalkıp ve yeni evleneceklerin adlarının unutulmaması için şereflerine kadehi kaldırıp "Yaşasın asil gelin ve damat!" dediği ve içtiği, "Hoch lebe Donna Clara und Enrique!" (Heine, 2015a, s. 51) Sonra, oradakilerin hep beraber: "Çok yaşa Donna Clara ve Enrique!" diyerek trompet eşliğinde kadehleri tokuştururlarken Zuleima ve Enrique'in bir birlerine karşı saygı duruşu yaparak eğildikleri, Don Enrique'in kendilerine yapılan iltifattan dolayı misafirlere teşekkür ettiği, bu esnada ikinci bir şövalyenin Don Enrique'e seslenerek, gelinin (Zuleima) pek konuşmadığını ve tamamen sessizliğe gömüldüğünün nedenini sorar gibi mânâlı bir söz söylediği ifade edilir.

Die holde Clara spricht zwar wenig heut,

Doch heut bedarf's nur eines einz'gen Wortes,

Des Jaworts am Altar, und ich bin glücklich (Heine, 2015a, s. 51, 52).

Şövalyenin Zuleima'yla alakalı dolaylı sorusuna Don Enrique'in cevap olarak, Clara diye adlandırdığı Zuleima'nın gerçi o gün için pek konuşmadığını, fakat zaten sadece bir tek kelimeyi, yani "evet" kelimesini başrahabin huzunda söylemesinin ve kendisinin de mutlu olması için yeterli olacağını söylediği belirtilir. Solak'ın (1976), Müslim, 4, s. 316'daki hadis üzerinden verdiği bilgiye göre, Hz. Muhammed'in bir kızın, istenilme durumunda utangaçlığından dolayı susmasının, evet mânâsına geldiğini yazdığı görülmektedir (s. 84). "Die Brust ist mir so sehr beklommen, Señor" (Heine, 2015a, s. 52). Fakat Zuleima'nın, Almansor'dan dolayı derinden vicdan azabı çekmeye başladığı, çünkü yıllarca birbirlerini sevip, vefa, hak-hukuk meselesinden dolayı, ayrıca Almansor'un hayatta olup onu sevdiğini ve hatta onu almaya geldiğini bilmesinden dolayı, Don Enrique'e mecazen "göğsünün çok daraldığını" söylemesi iki farklı kültürden ve inançtan insanın çatışmasına örtülü de olsa işaret ettiği görülmektedir.

Ein schlimmes Zeichen ist es, Don Enrique,

Daß Ihr das Salzfaß eben umgestoßen (Heine, 2015a, s. 52).

Zuleima'nın göğsünün daralması durumunu üçüncü şövalyenin Don Enrique'e (yemekte) tuzluğu devirmek gibi kötü bir işaret veya alamet olarak yorumladığı anlaşılmaktadır. Buradaki işaretin söz konusu düğünün veya evliliğin sonunun kötü olacağı anlamına geldiği dile getirilmektedir.

Dördüncü şövalyenin ise sadece içkiyi düşündüğü ve ayyaş olduğu için, ona göre kötü işaretin, bardakları içki şişesine çarpmaları olacağını düşündüğü ifade edilir. Üçüncü şövalyenin, Carlos'un bir ayyaş olduğunu söylediği ifade edilir. (Heine, 2015a, s. 52).

Dördüncü şövalyenin söz alıp ve “Evet, Allah'ın sevgili kulu” diyerek o da sizin gibi hoş olmayan kötü durumlar karşısında karamsar olmayan mübarek (mutlu) bir çocuktur dedikten sonra içkinin (şarabın) kendi elementi olduğunu, içkinin altın sarısı suyunda kendi hasta ruhunu tedavi ettirmek için banyo yaptırmak istediğini söyledikten sonra, Mekke'nin içki içmeyen (nüchtern) peygamberi gibi, düşündüğünde daima gülmek istediğini söylerken de içkinin (şarabın) iyi olduğunu söylediği bildirilir.

Heine'nin, Hz. Muhammed'i Mekke'nin içki içmeyen peygamberi olarak göstermesi doğru ve yerinde bir vasıf olarak görülse bile, Heine'nin bu kelimeyi negatif olarak kullandığı görülmektedir. Tarihi İslamiyet'te, hicretin dördüncü senesinde (M. S. 626) içki yasaklanmadan önce de Hz. Muhammed'in içki hiç içmediğini (daima nüchtern olduğunu) siyer kitapları da bildirmektedir. Şarapta (kaliteli içkide) az fayda olmakla beraber zararlarının da olduğu, fakat genellikle zararlarının daha fazla olmasından dolayı yasaklandığı bildirilmektedir (Kur'an, 2, 219; 5, 90, 91). Bu bağlamda söylenmesi gereken, İslam'ın her türlü içkiyi yasaklamış olduğudur. Bu da, Hristiyanların durumu ile tam olarak bir zıt kutup anlamına geldiği ve en önde gelen örneğin ise şarap olduğu bildirilmektedir.

Altıncı sahnenin devamında Aly'nin, Pedrillo'dan Barcelona'nın bütün dilbazlarını (şaklabanlarını), hokkabazlarını, sportif maharetli cambazlarını, ayrıca harpçılarını ve ayaktakımını da sarayına getirtmesini istediği ifade edilir. Barcelona, 15. yüzyılın sonlarında ve 16. yüzyılın başlarında Katalonya ve Aragon monarşisinin merkezi olduğu için, Aly'nin, Pedrillo'nun orada değişik konumlarda bulunan dümbelekleri çok rahat bulacağını bildiğinden dolayı onu oraya gönderdiği anlaşılmaktadır. Rumî'ye (1980) göre, “Katalanya, İspanya'nın Akdeniz kıyıları ile Prene dağları arasında bulunan kuzeydoğu kesimi olup, merkezi Barcelona şehridir” (s. 303).

Refakat ettiği bir İspanyol kadınla sohbe dalan beşinci şövalyenin (Don Antonio) kadına artık bir daha evlenmeyeceğini söylediği bildirilir.

Ihr scherzt, Ihr seid bei Laune, Don Antonio;
Ihr seid ein Damenfreund, und Freund der Liebe (Heine, 2015a, s. 52).

İspanyol kadının ise, şövalye Don Antonio'nun şaka yaptığını, morali yerinde olduğunu, kadınlarla iyi arkadaşlık kurduğunu ve aynı zamanda aşktan da anladığını söylediği belirtilir.

Ich liebe wohl die Myrte, ich ergötze
Mein Auge an dem frischen Grün der Blätter,
Erquicke mir das Herz an ihrem Duft;
Doch hüt ich mich, daß ich die Myrte koche,
Um als Gemüse sie zu speisen – bitter,
Señora, bitter schmeckt ein solch Gericht (Heine, 2015a, s. 53).

Beşinci şövalyenin (Don Antonio) sohbet esnasında kadına mersin ağacını sevdiğini, onun taze yeşil yapraklarına hayran kaldığını, kokusunun kalbini canlandırdığını söylerken, onu pişirip sebze yemeği olarak yemenin ise, (ikinci) acı olduğunu söylediği ifade edilir.

Don Antonio’nun, Aly’nin Don Enrique’e sır vermesinden dolayı, Enrique üzerinden Almansor’dan haberdar olmuş olması muhtemeldir ki burada Almansor’u sembolize eden mersin ağacını sevdiğini, fakat onu (Almansor’u) öldürmek istemediğini mecazî yoldan kadına söylediği anlaşılmaktadır.

Das war ein herrliches Autodafé;
So etwas labt das Herz des frommen Christen,
Und schreckt die starren Sünder auf den Bergen –

Zu Aly:

Wißt Ihr die Nachricht schon vom Sieg der Unsern
Und von der Heiden blut’ger Niederlage?
Sie haben sich zerstreut, unweit von hier
Durchstreifen sie die Gegend – (Heine, 2015a, s. 53).

Aly’nin Müslümanlara karşı duygularını kabartmak isteyen ve Ximenes’in uşağı olan başrahibin, fitneyi canlı tutmak için, düğünle hiç alakası olmadığı halde, dağdaki Müslümanlara karşı gösterilen çarpışmanın mükemmel bir “Autodafé” (en çok acı verici bir cezalandırma) olduğunu, dağdaki “inatçı günahkârları” korkuttuğunu, ondan dolayı da dindar Hristiyanların kalplerinin bayram ettiğini söylerken, Aly’dan dolayı kendilerinin galibiyetinden ve kâfirlerin de kendilerinden fazla uzakta olamayan bir yerde darmadağın edilip kanlı bir şekilde mağlup edildiklerini söylediği anlatılır.

Kilise’nin, Müslümanları veya İslamı seçenleri dinden çıkmış kâfir olarak ilan ettiği bildirilmektedir. Auto-da-fé (Latincesi: actus fidei) ifadesi; tarihte ise engizisyon mahkemelerinin nefsi müdafaa tarzında “Verbrennung von Ketzern” yani kâfirlerin canlı olarak yakılıp cezalandırılması, aynı zamanda bu olay “Verbrennung von Büchern” yani kitapların yakılması olarak da kabul edildiği bildirilir (Frank, 2005, s. 154-164). Bu kavram ile aslında dine inanmayanların cezalandırılmasının açıklandığı anlaşılmaktadır. Yakılarak

öldürme bunun en sık görülen örneği olduğu bildirilirken, insanların yakılması ve kitapların yakılması arasında da bir bağın kurulduğu görülmektedir.

Gott sei Dank!
Ich hab es schon gehört, ehrwürd'ger Herr –
Doch soll uns jetzt das Gaukelspiel ergötzen – (Heine, 2015a, s. 53).

Aly'nin, başrahibin, tıpkı Papa ve Ximenes gibi, istenilmeyen kişi olduğunu sezdikten sonra “Elhamdulillah, beyefendi” deyip onu duyduğunu ve onu susturmak için de zamanın düğün, şakalaşma, oyun ve eğlence zamanı olduğunu diyerek onu sohbet dışına ittiği görülmektedir.

In dem Hofe des Alhambras
Stehn zwölf Löwensäul von Marmor;
Auf den Löwen steht ein Becken
Von dem reinsten Alabaster.

In dem Becken schwimmen Rosen,
Rosen von der schönsten Farbe;
Das ist Blut der besten Ritter,
Die geleuchtet in Granada (Heine, 2015a, s. 53).

Müziyen-Harpçının, Aly'i eski günleri düşünmeye yönlendiren ve çok dokundurucu şarkısını söylemeye başladığı: Alhamra'nın eski saraylarında mermerden yapılmış on iki arslan figürlü sütunun bulunduğunu, arslanların da üzerlerinde birer saf Alabasterden (kaymaktaş, beyaz mermer) lenger (tekne, küçük havuz) bulunduğunu, lengerlerde en güzel renklerden güllerin yüzdüğünü, o güllerin renklerinin de Granada'da parlayan bir yiğit şövalyeye ait olduğunu söylediği belirtilir. Burada, Heine'nin Almansor'u gül ve kana benzetmesi, Hz. Muhammed'in kıyamet gününde şehitler için kullandığı mecaze benzediği görülmektedir (Kastalânî, t.y., 1, s. 116).

Harpçı'nın şarkısı Aly'e Almansor'u hatırlattığı ve ona duygusal olarak dokunduğu için, şarkıyı “hazin bir şarkı” ve çok melankolik olarak adlandırır ve Harpçı'dan düğüne özel oldukça neşeli bir parça çalmasını istediği dile getirilir.

Es war mal ein Ritter, trübselig und stumm,
Mit hohlen, schneeweißen Wangen;
Er schwankte und schlenderte schlotternd herum,
In dumpfen Träumen befangen.
Er war so hölzern, und täppisch, und links,
Die Blümlein und Mägdlein, die kicherten rings,
Wenn er stolpernd vorbeigegangen (Heine, 2015a, s. 53, 54).

Harpçının, Aly'i dinlemediği, mesaj olarak vermek istediği (Almansor'un geldiğini ve Zuleima'yı kaçıracağıyla alakalı) özel şarkıyı okumaya devam ettiği: Bir zamanlar karbeyaz

yanakları çökük, mahzun ve sessiz bir şövalye varmış, çelimsizliğinden dolayı sallanır, titreyerek yavaş dolaşmış. O delikanlı, saf, temiz ve acemiliğinden dolayı çiçeklerin ve genç kızların önünden geçerken eli ayağı birbirlerine dolandığından dolayı, çiçekler ve kızlar ona kıs kıs gülerlermiş.

Oft saß er im finstersten Winkel zu Haus;
Er hat sich vor Menschen verkrochen.
Da streckte er sehnend die Arme aus,
Doch hat er kein Wörtlein gesprochen.
Kam aber die Mitternachtstunde heran,
Ein seltsames Singen und Klingen begann,
An die Türe da hört er es pochen (Heine, 2015a, s. 54).

O (şövalye) genellikle evin karanlık bir köşesinde oturup, (kötü niyetli) insanlardan uzak durur, özlemle kollarını uzatır fakat tek kelime konuşmaz, gece yarısı yaklaştığında ise, tuhaf bir şarkı ve melodi başlar ve onun üzerine pek geçmeden kapı çalınmış.

Da kommt seine Liebste geschlichen herein,
Im rauschenden Wellenschaumkleide.
Sie blüht und glüht, wie ein Röselein,
Ihr Schleier ist eitel Geschmeide.
Goldlocken umspielen die schlanke Gestalt,
Die Äuglein grüßen mit süßer Gewalt –
In die Arme sinken sich beide (Heine, 2015a, s. 54).

Kapı çalındığında büyüleyici dalgalı elbise içinde onun sevgilisi içeriye sıvışır, dişi bir küheylan gibi süslü mücevher misali örtüsünde açılıp parlar, lüle lüle altın saçlarla çalın atan zarif beden, gözler ise onu tatlı bir güçle selamlar ve böylece her ikisi bir birleriyle sımsıkı kucaklaşırlarmış. Burada, Zuleima'nın gece yarısından sonra kapıyı çalarak yapa yalnız olan Almensor'un odasına gelip, onunla kucaklaşıp, geceyi birlikte geçirdikleri anlatılmaktadır. Heine'nin bu basamakta kültürlerarasılığın meydana gelmesindeki olumlu yönü dile getirdiği görülmektedir.

Der Ritter umschlingt sie mit Liebesmacht,
Der Hölzerne steht jetzt in Feuer;
Der Blasse errötet, der Träumer erwacht,
Der Blöde wird freier und freier.
Sie aber, sie hat ihn gar schalkhaft geneckt,
Sie hat ihm ganz leise den Kopf bedeckt
Mit dem weißen, demantenen Schleier (Heine, 2015a, s. 54).

Şövalye onu aşkın gücüyle kucaklarken şöminede ağaçlar yanarmış, soluk olanlar (bu kucaklamayla) kızarır, hayalperestlerin hayalleri gerçekleştirmiş, deli gönül tamamen serbet kalırken, kız ona fena şakalar yaparak başını usulca beyaz süslü ve nakışlı örtüsüyle örtermiş.

In einen kristallinen Wasserpalast
Ist plötzlich gezaubert der Ritter.
Er staunt, und die Augen erblinden ihm fast,
Vor alle dem Glanz und Geflitter.
Doch hält ihn die Nixe umarmet gar traut,
Der Ritter ist Bräut'gam, die Nixe ist Braut,
Ihre Jungfraun spielen die Zither (Heine, 2015a, s. 54).

Harpçının şarkısına devam ettiği bildirilir: Şövalye aniden büyülenerek kristalden yapılmış bir su sarayına (ışınla) çağrılmış. O, o sarayda özellikle parıltıların insicamından dolayı hayretler içinde kalırken, Nixe (deniz kızı) onu kucaklar ve ona cesaret verir, böylece şövalye damat ve deniz kızı da gelin olunca, bakireler de Zither (kanuna benzer çalgı aleti) çalarlarmış.

Sie spielen und singen; es tanzen herein
Viel winzige Mädchen und Bübchen.
Der Ritter der will sich zu Tode freun,
Und fester umschlingt er sein Liebchen – (Heine, 2015a, s. 54).

Harpçı, söylemekte ısrar ettiği şarkısının son kıtasında, bakirelerin Zither eşliğinde oynayıp, şarkı söyledikleri esnada cüce kızların ve delikanlıların da içeri girerek dans ettiklerini, her şeyi göze alan şövalyenin ise sevgilisini sımsıkı kacaklamış olduğunu belirtir.

Oh, Allah hilf! Jesus Maria Joseph!
Wir sind verloren, denn sie kommen, kommen! (Heine, 2015a, s. 54, 55)

Bu şarkı ile Heine'nin, eserine edebi açıdan bir kalite katmakta ve aynı zamanda iki sevgilinin aşkını dile getirdiği görülmektedir. Harpçının son cümlesini söyler söylemez, Pedrillo'nun korku içinde salona girdiği: "Aman Allah'ım yardım! Jesus, Maria, Joseph!" diyerek bağırdıktan sonra, kaybettiklerini, çünkü onların geldiklerini söylediği bildirilir. Hristiyanlar, Jesus kelimesinden Hz. İsa'yı, Maria kelimesinden İmran ve Hanne'nin kızı olan Hz. Meryem'i (Meryemmé) ve Joseph kelimesinden de Hz. İsa ve Hz. Meryem'i sözde himayesine alan ve Hz. İsa'ya babalık yapan Yusuf isminde mesleken marangoz olan kişiyi kastettikleri anlaşılmaktadır. Taberî'ye (1982) göre, Yusuf, Hz. Meryem'in amcası Yakub'un (Hz. Zekeriyya'nın ibadet ettiği) mabede vakfettiği oğludur (2, s. 90, 91). Burada kast edilen kişinin Hz. Yakup ile Rahel'in oğlu ve Bünyamin'in abisi olan ve ölmesi için onun çocukken Yahudiler tarafından Ken'an denilen kuyuya atılan, İsmaililer tarafından Mısıra götürülen sonradan köle olarak Potifar'ın ailesine satılan ve Züleyha'nın delicesine aşık olduğu Hz. Yusuf olmadığı belirtilir (Goethe, 1946, s. 116; Şîrazî, 1978, s. 293).

Nein, nicht die Unsern. Die verfluchten Heiden,
Die schändlichen Rebellen von den Bergen,

Die sind herangeschlichen auf den Strümpfen –
Wir sind verloren, draußen sind sie, hört ihr? (Heine, 2015a, s. 55)

Salonda bulananların tümünün Pedrillo'ya “Wer kömmt?” (kim geliyor?) diye sorunca, Pedrillo'nun, eski hayatını yani Hamahmah dönemini hatırlayarak (yanlışlıkla) “Die Unsern kommen!” yani “bizimkiler geliyor!” deyince, salondakilerin de “Wie? die Unsern?” (Ne demek yani bizimkiler?) deyince Pedrillo'nun lafını düzelttiği ve “hayır bizimkiler değil, lanetli dinsizler, dağdaki arsız haydutlar” dediği ve onların kapıya dayandıklarını, seslerinin geldiğini ondan dolayı da kaybettiklerini söylediği bildirilmektedir. Bu sözler aracılığıyla da Heine'nin burada “bizimkiler” kelimesi ile ötekileştirme yaptığı (Marginalisierung), Hristiyanlarla dinsiz olarak görülen Müslümanları kutuplaştırdığı anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle, bu kutuplaşmanın varlığını kanıtladığı görülmektedir.

Bu arada karşılıklı çatışan şövalyelerin kılıç seslerinin ve net anlaşılmayan “Granada!”, “Allah!” ile “Mahomet!” diye bağırışların duyulduğu belirtilir.

Heine'nin, buradaki yaklaşımının tam doğru olmadığı görülebilir. Müslümanların, savaşa giderken kelime-i şهادeti getirdikleri ve savaşırken de sadece “Allah!” kelimesini telafuz ettikleri, şehir ismi veya Hz. Muhammed'in ismini savaşta söylemedikleri belirtilir. Müslümanların, sırf Allah yolunda savaştıkları için, savaşırken de sadece “Allah! Allah! Allah!” diye ya şehit ya gazi ya da sulh oluncaya kadar savaşa devam ettikleri, şehit olmak üzereyken de son nefeslerinde kelime-i şهادet getirmeye çalıştıkları. İslam'da mal-mülk (ganimet) veya dünyevî menfaat karşılığında belli bir ücret için yani paralı asker olarak savaşıp ölenlere şehit denilmediği bildirilir (Kândehevî, 1991, 2, s. 39).

Öte yandan şövalyelerin de bağırmaya başladıkları, bazılarının da “Unsre Waffen!” (Silahlarımız!) diye haykırmaya başladıkları bildirilir. Bu esnada kadınların telaş ve korku içinde olduklarının işareti (sinyali) verilince, Zuleima'nın, özellikle kadınların maruz kaldığı ürkütücü duruma dayanamayıp bayılarak yere yığılırken, salonda bağırışmalı korkulu bir hareketliliğin başladığı ifade edilir.

Burada Aly'nin, “güzel” diye hitap ettiği kadınlara endişeye kapılmamalarını, Berber'in cesur ve zarif, fakat kendisinin ise gayet hiddetli ve öfkeli olduğunu, kadınları süvarilerle karşılayacağını, kendilerinin ise iyi savaşacaklarını söylediği, şövalyelerin kılıçlarını çekerek, canları ve şerefleri için çarpışacaklarını söyledikleri: “Wir kämpfen für den Leib und für die Ehre!” (Heine, 2015a, s. 55) Karşılıklı olarak kılıçlar şakırdamaya başlayınca, birbirine karışarak çıkan anlaşılmaz söz ve naraların eşliğinde Berberîlerin, en önde yaşlı Hassan ve Almansor olmak üzere sarayın içine kadar girdikleri, Almansor'un üstün bir

hamleyle baygın haldeki Zuleima'ya ulaştığında da çatışmanın tüm şiddetiyle devam ettiği bildirilmektedir. Bu altıncı sahnenin önemi, özellikle kültürlerarasılık olgusu bakımından farklı din, dil, mezhep ve meşrep sahibi insanların kutuplaşmasını ele almasıdır.

3.5.7. “Waldgegend”

Trajedinin yedinci sahnesinin de, beşinci sahne gibi, ormanlık alanda geçtiği, bu sahnede farklı dine ve kültüre ait insanların çatışmasının ön planda olduğu görülmektedir.

O weh! die hübsche Hochzeit ist verdorben!
O weh! die hübschen, seidnen Hochzeitkleider,
Die werden jetzt zerhauen und zerfetzt,
Und blutig obendrein, und statt des Weines
Fließt Blut! Ich lief nicht fort aus Feigheit, nein,
Beim Kampfe wollt ich niemand in dem Weg stehn.
Sie werden fertig ohne mich. Schon sind
Die Feinde aus dem Saal zurückgedrängt –
Und sieh! (Heine, 2015a, s. 56)

Aly'nin sarayının yakınındaki ormanlıkta kılıç seslerinin ve çatışma naralarının duyulduğu, Pedrillo'nun korku ve endişe içinde sarayın içine geldiği, sarayın içine korkarak gelen Pedrillo'nun her şeyin berbat olduğunu görünce “Eyvah! Eyvah! Güzelim düğün harab oldu, güzelim ipeksi düğün elbisesi yırtılmış ve param parça olmuş! Şarap yerine kana bulanmış” deyip eyvah ettiği, kanın aktığını, korkaklıktan dolayı bir yere kaçmayacağını ve çarpışmada kimseye engel olmayacağını söylerken, Hristiyan şövalyelerin onsuz da başaracaklarını belirttikten sonra, düşmanın salondan geri püskürtüldüğünü söylediği bildirilir.

Schon vor dem Schlosse kämpfen sie.
Sieh dort! O weh! der säbelt lustig drein!
Mir wär's nicht lieb, wenn solch ein krummes Ding
Mir flink und zierlich durchs Gesicht spazierte.
Dem dorten ist die Nase abgehaun,
Und unserm armen, dicken Ritter Sancho
Hat man den fetten Schmerbauch aufgeschlitzt.
Doch sieh! wer ist der rote Ritter? Seltsam!
Er trägt den span'schen Mantel und gehört
Zur maurischen Partei - O Allah! Jesus!

Weint (Heine, 2015a, s. 56).

Pedrillo'nun çatışmayı yan taraftan izleyerek anlatırken, çatışmanın sarayın önünde devam ettiğini, çok acımasızca yapıldığını, eğri (Berberî) kılıcın kendi bedeninde iz yapmasını istemediğini söylerken, bir Berberînin birinin burnunu kestiğini ve zavallı şişko şövalye

Sancho'nun yağlı karnını kılıçla deştiğini ifade ederek, kahramanca çarpışan kırmızı elbiseli şövalyenin kim olduğunu sorup dikkatleri onun üzerine çekmeye çalıştığı, o şövalyenin İspanyol paltosu içinde fakat tamamen Berberîlerden taraf olduğunu tuhaf bulurken “Ey Allah'ım, Ey İsa!” deyip ağlamaya başladığı dile getirilir.

Ach, unsre arme, freundliche Zuleima!
Dem roten Ritter liegt sie auf der Schulter,
Er hält sie fest mit seinem linken Arm,
Und mit der rechten Hand schwingt er den Säbel,
Und haut, wie 'n Rasender - er ist verwundet –
Er sinkt - Nein! nein! er wankte nur – Er steht,
Er kämpft – er flieht –
O weh! wo soll ich hin,
Auch hier muß ich den Leuten aus dem Weg gehn.

Eilt fort (Heine, 2015a, s. 56).

Ağlamaya başlayan Pedrillo'nun ah çekerek, Zuleima'nın kırmızı paltolu şövalyenin omuzunda olduğunu, şövalyenin onu sol koluyla sımsıkı tuttuğunu ve sağ koluyla da çılgınlar gibi kılıç salladığını, aynı zamanda da yaralı olduğunu, sadece halsizlikten yalpaladığını, çatışmaya devam ederek kaçtığını söylerken, eyvahlar çekerek, nereye gideceğini bilmediğini ve orada da yoldan çekilmek mecburiyetinde olduğunu söyleyip yoldan derhal çekildiği ifade edilir.

Almansor'un, daha önce Hassan'ın ona tavsiye ettiği gibi, onu ve Zuleima'yı sahilde bekleyen gemiye gitmek yerine dağa tırmanmayı tercih ettiği, çünkü, bir at üzerinde (biri bitkin biri de baygın) iki yetişkin kişinin düz yolda sipahilerden kurtulmasının mümkün olmadığını anladığı, gemi yerine Alpujaren-Alpujarra-El Buşarat dağına çıkmayı tercih ettiği bildirilir. Almansor'un buradaki hareketi, Hz. Muhammed'in sahabeleriyle düşman karşısında Uhud dağına çıkıp kurtulması ve Hz. Ömer'in “Ey Sâriye, dağa çık” demesindeki taktiğine benzediği görülmektedir (Kândehevî, 1991, 4, s. 163, 164, 267, 268).

Almansor'un bitkin olarak kollarında Zuleima baygın olduğu halde yalpalayarak yukarıya tırmanırken, kılıcının arkasından sürüklendiği ve “Zuleima! Muhammed!” diyerek kekelemeye ve sayıklamaya başladığı, o esnada Berberîlerin (Müslümanlar) İspanyollara karşı (Hristiyanlar) savaşmaya devam ettikleri, Berberîler gerilerken Hassan ve Aly'nin şiddetli bir şekilde karşılıklı çatışmaya girdikleri ve Hassan'ın yaralandığı, daha sonra nihayet Don Enrique, Don Diego ve İspanyol şövalyelerinin ortaya çıktıkları bildirilir.

Ha! ha! die Christenschlange hat gestochen!
Und just ins Herz hinein - O schläfst du, Allah?

Nein, Allah ist gerecht, und was er tut,
Ist wohlgetan - Vergißt du meiner? – Nein,
Nur Menschen sind vergeßlicher Natur –
Vergessen ihren Gott, und ihren Freund,
Und ihres Freundes besten Knecht – Sag, Aly,
Kennst du den Hassan noch, den Knecht Abdullahs?
Abdullah – (Heine, 2015a, s. 57).

Yaşlı Hassan'ın, tanıdığı Aly'den aldığı ölümcül darbeden dolayı yere yığılırken, “Hristiyan yılanı” olarak adlandırdığı Aly'nin kendisini kalbinden soktuğunu söylediği, Allah'ı andığı, daha önce Almansor'a söylediği söz olan Allah'ın her yaptığıının iyi olduğu sözünü tekrarlarken, Allah'ın değil, bilakis mahluk olarak insanların unutkan olduğunu, Allah'ını ve arkadaşını ve arkadaşının en iyi hizmetkârını unuttuğunu söylerken, Aly'e, Abdullah'ın hizmetkârı Hassan'ı hatırlayıp hatırlamadığını sorduğu dile getirilir.

Abdullah ist der Name jenes
Verräterischen Buben, jenes feigen,
Blutdürst'gen Bösewichts, der meinen Sohn,
Den teuern Sohn Almansor, mir gemordet!
Abdullah heißt Almansors Meuchelmörder – (Heine, 2015a, s. 57).

Abdullah'ın adını duyan Aly'nin, öfkeden kudurarak, “Abdullah o hain ve korkak oğlanın, değerli oğlum Almansor'u katleden kana susamış caninin adıdır” dediği ve Abdullah'ın Almansor'un suikastçisi olduğunu söylediği belirtilir. Burada Aly'nin, araştırmadan ve elinde somut hiçbir ispat olmadan, hazır Abdullah'ın hizmetçisi ve bizatihi tanıdığı yaşlı Hassan'ı bulmuş ve Almansor'un akibetini ona sorması gerekirken, Abdullah hakkında kötü düşünüp ön yargılı olmak suretiyle hatasını tekrarladığı görülmektedir. Kültürlerarasılığın, insanların birbirleri üzerine değil, bilakis birbirleriyle konuşmalarını öngördüğü, bu da farklı kültürlerle sahip kişilerin birbirleriyle olumlu yaklaşımlarına yol açacağı düşünülmektedir.

Abdullah ist kein Bösewicht, kein Bube,
Abdullah ist Almansors Mörder nicht!
Almansor lebt – lebt – lebt – ist hier – es ist
Der rote Ritter, der Zuleima raubt' –
Dort, dort – (Heine, 2015a, s. 57).

Hassan'ın, mütevaziliğini muhafaza ederek, ölmek üzereyken, Aly'e somut ispatlarla onun haksız olduğunu, Abdullah'ın günahına girdiğini, Abdullah'ın kana susamış bir cani ve katil oğlan olmadığını ve Almansor'un yaşadığını, orada Zuleima'yı kollarında tutan (İspanyol elbisesi giymiş) kırmızı paltolu şövalye olduğunu söylediği bildirilmektedir.

Mein Sohn Almansor lebt? es ist
Der rote Ritter der Zuleima raubt'? (Heine, 2015a, s. 57)

Kalbine ölüm darbesini vurduğu eski dostu yaşlı Hassan'dan en güzel haberi alan Aly'nin, Hassan'ın cümlelerini soru cümlesi "Oğlum Almansor yaşıyor mu? O, Zuleima'yı kaçıran kırmızı şövalye mi?" halinde tekrarladığı ifade edilmektedir.

Ja, ja! fest hält er was er einmal hat –
Du lügst, Abdullah war kein Meuchelmörder,
Und war kein Bösewicht, und war kein Christ –
Laß mich in Ruh - Es kommen schon die Mädchen,
Mit schwarzen Augen, schöne Huris kommen – (Heine, 2015a, s. 57).

Hassan'ın, Aly'nin iki sorusunu son nefeslerinde iki defa "evet, evet" diyerek cevaplarırken ve Almansor'un bir defa "tuttuğunu (kökünden) koparan" biri olduğunu söylerken de Aly'e yalan söylediğini, çünkü Abdullah'ın bir suikastçı, kana susamış bir canı (en mühim olanı da) Hristiyan olmadığını söylerken, artık (gerçeği öğrendiğini) kendisini rahat bırakmasını istediği ifade edilir. Yaşlı Hassan'ın, dünyadaki son anında, siyah iri gözlü kızların, güzel hurilerin onu karşılamaya geldiklerini gördüğü, mutlu bir şekilde gülümseyerek, son şakasını "Genç kızlar ve yaşlı Hassan!" yaparak vefat ettiği bildirilir. Heine'ye göre, yaşlı Hassan'ın son nefesinde cenneti görmesi, onun Kur'an'a göre şehit olduğunu (Kur'an, 2, 154); siyah iri gözlü hurilerin onu karşılaması, dünyada bekâr olarak Allah yolunda hayatını feda ettiğini (kadınlar için de mükâfat olarak Gılmanların olduğu) göstermektedir. Yaşlı Hassan'ın "Genç kızlar ve yaşlı Hassan!" diye söylediği son cümlesi "Genç kızlar ve genç Hassan!" şeklinde olmalıydı. Çünkü, İslam alimi Şa'rânî'ye (1980) göre insanlar cennete ihtiyar olarak değil, bilakis Hz. İsa'nın üçüncü göğe çekildiği yaşı olan otuz üç (33) yaşında girecekleri ve herkesin kimin kim olduğunu bileceği bildirilmektedir (s. 330). Hz. İsa'nın göğün üçüncü tabakasına çekildiği, İncil, 2.Corinthians, 12, 2; Markus, 16, 19, 20'de bildirmektedir.

O Gott, ich danke dir! Mein Sohn, er lebt!
O Gott, das ist ein Zeichen deiner Gnade!
Mein Sohn, er lebt! Kommt, Freunde, laßt uns jetzt
Verfolgen seine Spur. Er ist uns nah,
Und hat als Beute schon davongetragen
Die holde Braut, die ich ihm einst erkor (Heine, 2015a, s. 58).

Aly'nin, kendine mutlu haberi veren Hassan'ı tamamen kendi haline bırakıp, sevincinden Allah'a teşekkür ederken, o durumun onun için Allah'tan bir rahmet işareti olduğunu söylediği, oğlunun yaşaması sevinciyle arkadaşlarını Almansor'un izini takip etmeye çağırdığı ve onun kendilerine yakın olduğunu, savaşın bir ganimeti olarak da bir zamanlar kendisine seçtiği nazik gelini (Zuleima'yı) aldığını söylerken, Enrique'e anlattığı süt kardeşliği yalanından hiç bahsetmediği görülmektedir.

Birbirlerine uzun zamandan beri susarak bakan Don Enrique ve Don Diego'ya varıncaya kadar herkesin Almansor'u takip etmeye başladığı ifade edilmektedir.

Don Enrique'in ağlamaklı bir durumda Don Diego'ya "Peki ya şimdi ne olacak?" tarzında bir soru yönelttiği: "Und nun? Nun, Don Diego?" (Heine, 2015a, s. 58). Don Diego da Don Enrique'in sorusunu ona geri gönderdiği ve şaşkınlıktan ne yapacağını bilmediği, kararsız bir şekilde, Don Diego'ya "Was wollen wir jetzt tun?" (Şimdi ne yapabiliriz?) sorusunu yönelttiği dile getirilir (Heine, 2015a, s. 58). Don Diego'nun ise Enrique'e artık yollarının o andan itibaren ayrıldığını söylediği, ona, artık şansının kalmadığını, bu yolda ona yardım ettiği için kendisine iki yüz Dukaya mal olduğunu, paranın buhar, emeğin de heba olduğunu öfkeyle söylediği ifade edilir. Heine'nin, burada "geschiedene Leute" ibaresini, "Scheidung" kelimesinden dolayı boşanmış kişiler olarak değil, bilakis yolları ayrılan şahıslar olarak kullandığı anlaşılmaktadır.

Ich plage mich von Jugend auf, mit Kniffen
Und Pfiffen, denke mir die Haare grau;
Auf krummen Pfaden schleiche ich im Wald,
Daß mir der Dornbusch Rock und Fleisch zerreißt;
Durch steile Felsen wind ich mich, und springe
Von Spitz zu Spitz, daß wenn ich niederfiele,
Die Raben meinen Kopf als ein Ragout
Verspeisen würden - dennoch bleib ich arm! (Heine, 2015a, s. 58)

Diego'nun, Don Enrique'i Aly'nin servetine Zuleima üzerinden göz diktiği için azarladığı ve ona kendisinin gençliğinden beri, güç bela, saçlarını ağartarak, ormanda eğri bükür yollardan ceketini ve bedenini dikenlerle yırtarak, yalçın kayalara çıkıp, bir uçtan öbür uca atlayarak, düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalıp ölümü halinde kargaların başını bir "Ragout" yani sebzeli yahni gibi yiyeceklerini bildiği halde, kimsenin malına, mülküne, özellikle parasına göz dikmediğini, ona umut bağlamadığını, buna rağmen fakirliğinde kaldığını söylediği dile getirilir.

Heine'nin, Don Diego'nun zorlu, meşakkatli fakat minnetsiz hayatını anlatırken, mecazî olarak kullandığı ve ekmek mânâsına gelen "Ragout" kelimesini, Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın iftirasından dolayı hapis yattığı yerde onunla beraber mahpus olan iki kişiden birisinin gördüğü rüyayı tabir ederken kullandığı ifadeden aldığı görülmektedir. Söz konusu bu mecaz Köksal tarafından da bildirilmektedir (Köksal, 2001, 1, s. 284, 285).

Don Diego'nun, Don Enrique'e orada, bir okul arkadaşı olarak, onun daima burnunun dikine gitmesinden, zengin olduğu için, gamsız, şişman, beyinsiz ve aptallığı yüzünden mecazen bir kilise faresi gibi fakir kalacağını söylerken, artık, onun yüzünden yorgun düştüğünü ve

ondan yolunu ayırarak kendi yoluna gideceğini belirttiği, Don Diego'nun ondan ayrılıp kendi yoluna gitmesiyle tamamen yalnız kalan Don Enrique'in uzun zaman ayakta kalarak geldiği durum üzerine düşünür durduğu ve sonunda kendisine müstakbel kayınpederi olacak olan Don Gonzalvo'nun Zuleima'yı Almansor'a kaptırdığından dolayı ona artık hiçbir şeyi emanet etmeyeceğinin kanaatine vararak, her şeyden vaz geçip, üzüntülü bir halde kendi yoluna gittiği bildirilir.

Yedinci sahnenin sonunda, kendi öz kültüründen, inancından (dininden) sistematik olarak tamamıyla uzaklaştırılıp Hristiyanlaştırılmış olan ve isminin de Donna Clara olarak değiştirilip ve böylece tamamen asimile edilen Zuleima'nın bir Hristiyan olan Don Enrique ile Hristiyanlık inanç ve İspanyol kültürüne göre evlen(diril)mesi engellenmekte ve böyle bir tahammülsüzlükten ve empatiden uzak kalmaktan dolayı da Heine'nin Müslümanların tarafında olduğu açıkça görülmektedir.

3.5.8. "Felsengegend"

Trajedinin sekizinci ve son sahnesinin kayalık alanda geçen olayları kapsadığı, burada diyalogların çoğunlukla Almansor ile Zuleima arasında geçtiği, sonuç olarak Aly'nin monolog halindeki teselli sözüyle bittiği belirtilmektedir.

Almansor'un bitkin ve yaralı halde hâlâ baygın vaziyette olan Zuleima'yı taşıyarak en yüksek kayalığa tırmanıp, Allah'tan yardım dileyip dua ettikten sonra, tamamen yorgun ve bitkin olarak halden düştüğü, fakat az kalsın avcının (eliyle) kesmek istediği beyaz ceylanını geri aldığını söylerken, Zuleima'yı kucağında tutarak tıpkı Mecnun gibi kayanın tepesine oturduğu bildirilmektedir.

Ich bin der arme Mödschnun, und ich sitze
Auf meinem Felsen, spiel mit meinem Reh;
Denn in ein Reh verwandelte sich Leila,
Und sah mich an mit freundlich klaren Augen.
Jetzt sind die Äuglein zu, mein Rehlein schläft (Heine, 2015a, s. 60).

Kayanın tepesine oturan Almansor'un, kendisini zavallı Mecnun olarak gördüğü ve öyle adlandırdığı, Mecnun gibi kendi kayasının üzerine oturduğunu ve ceylanıyla oynadığını (Fendri, 1980, s. 184), çünkü onun Leyla'sını ceylana dönüşmüş olarak gördüğü, kendisini berrak ve sevgi dolu gözlerle seyrettiği, fakat o an uykuda olduğu için gözlerinin kapalı olduğunu söylediği dile getirilir. Almansor'un, gerçek hayattan tamamen kopmuş bir durumda (halet-i ruhiye), siskine, yani karabaşlı iskete'ye sakin olmasını ve seslice

cıvıldamamasını, böceğin daha yumuşak mırıldanmasını, esintinin yaprakları haşince sallamamasını, her şeyin beden dili ve söylem olarak sakin olmasını, bir beşik ninnisini (melodi) kucağındaki Zuleima'ya söylemek istediği için, sessizliğe gerek olduğunu düşündüğü ve böylece kucağındaki baygın Zuleima'yı sallayarak ona ninni söylemeye başladığı ifade edilmektedir.

Die Sonne wirft ihr Nachtkleid um,
Gar rosenrot und schön;
Die Vöglein werden still und stumm,
Sie wolln zu Bette gehn.
Schlafe mein Rehlein auch du! (Heine, 2015a, s. 60)

Almansor'un, mükemmel bir gül kırmızısına bürünen akşam güneşinin (geceliğini giyip yatmak) batmak üzere olduğunu, kuşçukların sessiz ve sükünete bürünüp, uyumak için yataklarına girdiklerini kucağında baygın halde duran Zuleima'ya söylerken, ona “sen de uyu ceylanım!” dediği bildirilir.

Mein Rehlein schläft, recht hübsch; doch gar zu lang.
Die schmachkend süßen, liebeklaren Äuglein
Sind zugeschlossen jetzt, fest zugeschlossen –
Und bleiben zu? Ist denn mein Rehlein tot?

In Tränen ausbrechend (Heine, 2015a, s. 60).

Almansor'un, gerçekten tamamen koptuğu için, kendi kendine sayıklayıp durduğu, çatışma anından itibaren baygın düşen Zuleima'nın derin uyuduğunu, uyku halindeki yüzüne baktıkça ona hayran kaldığını, fakat yine de uzun uyuduğunu monolog tarzda söylemeye başladığı, Zuleima'nın son derece tatlı ve güzel gözlerini o an için sıkı sıkıya kapattığını söylerken – bir an olsun evhama kapılıp ceylanının öldüğünü zannederek göz yaşlarına boğulduğu anlatılır.

Tot! Tot! mein weiches, weißes Rehlein tot!
Die süßen Sternlein ausgelöscht und tot!
Mein totes Rehlein! sanft will ich dich betten
Auf Rosen, Lilien, Veilchen, Hyazinthen.
Aus goldnem Mondschein web ich eine Decke,
Und deck dich zu. Ein Trauerlied soll dir
Rotkehlchen singen, und es sollen zwölf
Goldkäfer ernsthaft Schildwacht stehn des Tags,
An deinem kleinen Blumenbettchen, zwölf
Glühwürmchen sollen flimmernd dort des Nachts,
Wie stille Totenkerzen, leuchten; aber
Ich selber will dort weinen Tag und Nacht.

Zuleima erwacht aus ihrer Ohnmacht (Heine, 2015a, s. 60, 61).

Almansor'un, beyaz ceylan olarak adlandırdığı Zuleima'nın öldüğünü, tatlı yıldızcığının söndüğünü zannedip depresyona girerken, ölmüş olan ceylanını çok yumuşak olarak güllerle, zambaklarla, menekşelerle ve sümbüllerle defnedeceğini, örtüsünü ayın altın ışıklarıyla öreceğini ve onu örteceğini, o esnada ardıc kuşunun ona bir ağıt yakacağını, ayrıca on iki altın böceğinin (böcek başı bir saat) gün boyu yanı başında nöbet tutacaklarını, akşam ve geceleri on iki ateş böceğinin (böcek başı bir saat) gece boyu sakın ölüm mumları gibi aydınlatarak nöbet tutacaklarını söylerken, kendisinin ise gece gündüz ağlayacağını gözü yaşlı, ağlamaklı olarak dile getirdiği anda Zuleima'nın baygın durumdan uyandığı bildirilir.

Zuleima'nın uyandığını, tatlı gözlerini açtığını gören Almansor'un, "Aman Allah'ım ne görüyorum?" derken, Zuleima'nın bedeninin kibar azaları ve ipek perde misali göz kapakları yavaş, usulca hareket etmeye ve tatlı gözleri hafiften görülmeye başlayınca Almansor'un "bu, ceylancık veya Leyla değildir, bu Aly'nin kızı Zuleima'dır" dediği anda Zuleima'nın gözlerini tam olarak açtığı ve Almansor sevincinden "Bana cennet açılıyor, cennet!" diye bağırduğu, Zuleima ve Almansor arasında geçen diyalogun, Zuleima'nın Almansor'a artık cennette olup olmadığını sormasını ve Almansor'un ise ona onun kaskatı bir ölüm halinden uyandığını söylemesini kapsadığı görülmektedir (Heine, 2015a, s. 60).

Zuleima'nın da aynı Almansor gibi gerçekten kopuk bir vaziyette kendisinin ölmüş olduğunu bildiğini ve o an için de cennette olduğunu ifade ederken etrafına bakındığı, etrafı temaşa eden Zuleima'nın, oranın ne kadar da güzel olduğunu, havanın ne kadar da hafif ve temiz olduğunu ve her şeyin gül rengi elbiseye büründüğünü söylediği dile getirilir.

Ja, ja, wir sind im Himmel, süßes Lieb,
Siehst du die Blumen, die dort unten spielen,
Die Schmetterlinge, die dazwischen flattern,
Und, neckend, bunten Diamantenstaub
Den armen Blümlein in die Augen werfen?
Hörst du dort unten, wie das Bächlein rauscht,
Wie bläuliche Libellen es umsummen,
Und grüngelockte Wassermädchen, plätschernd,
In rötlich goldne Wellen untertauchen?
Siehst du die weißen Nebelbilder wallen?
Es ist der Sel'gen Schar, die, ewig jung,
Im ew'gen Frühlingsgarten sich ergehn (Heine, 2015a, s. 61).

Almansor'un da Zuleima gibi hayal misali bir alemde yüzerek, ona kendilerinin cennette olduklarını, aşağıda sallanan çiçekleri, aynı zamanda onların aralarında uçuşan kelebekleri ve kelebeklerin, çiçeklerin renkli elmas tozunu savurarak gözlere nasıl attıklarını görüp görmediğini; aşağıdaki dereciğin akarken nasıl şırıl şırıl ses çıkardığını, etrafında mavimsi

yusufçukların nasıl vızıldadıklarını, yeşil lüle saçlı deniz kızının sıçrayarak kırmızımtırak altın dalgalara nasıl daldığını duyup duymadığını; beyaz puslu görüntülerin uçuştüğünü görüp görmediğini sorduğu bildirilir.

Almanson'un cennette “beyaz puslu görüntüler” derken, tamamen meleklerden bahsettiği anlaşılmaktadır. Almanson'un, Zuleima'ya meleklerin “Frühlingsgarten” olarak adlandırdığı cennet bahçesinde (Cennet-ül Firdevs) ebedî olarak bulunan genç bir topluluk olduğunu söylediği ifade edilmektedir.

Wenn das der Sel'gen Wohnung ist, Almanson,
So sage mir, wie bist du hergekommen?
Denn unser frommer Abt hat mir versichert:
Daß nur wer Christ ist selig werden kann (Heine, 2015a, s. 61, 62).

Almanson'u can kulağıyla ve hayretle dinleyen Zuleima'nın, ona bulundukları yerin (cennet) mübareklerin yeriye, kendisinin (Almanson) oraya nasıl geldiğini sorduğu, çünkü, onların başrahipleri ona sadece Hristiyan olan kişinin mübarek ve cennetlik olabileceğini garantilediğini söylediği dile getirilir. Heine'nin, burada, Kur'an ve Goethe'den etkilenip, Müslümanların kiliseden yaklaşık bir buçuk asır önce cennete gireceklerini yazdığı görülmektedir. Kur'an'ın, cenneti, Allah'a iman edenlere (ehl-i iman) garantilediği görülürken (Kur'an, 2, 62; 4, 116; 22, 17); Goethe'nin, Allah'a tevekkül etmeyi gündeme getirmek suretiyle: “Närrisch, daß jeder in seinem Falle // Seine besondere Meinung preist! // Wenn Islam Gott ergeben heißt, // In Islam leben und sterben wir alle” (Herkesin kendi özel meselesinde düşüncesini methetmesi çılgınlıktır! Şayet İslam Allah'a tevekkül etmekse, hep beraber İslam'da yaşayalım ve öylece ölelim) (Goethe, 1946, s. 59) deyip, Müslümanları “die Seligen” (cennetlikler) sınıfına koyup; şefinin Allah değil de papalığın olduğu büyük ev olan kilisenin (Heine, 1968, I, s. 419) ise, 28 Eylül 1963 senesinde ikinci Vatikan konsilinin ikinci oturumunda Goethe ve Heine'den yaklaşık bir buçuk asır sonra katı ve bağnaz olan: “Extra ecclesiam nulla salus” (Kilisesiz kurtuluş yoktur) doktrinini değiştirerek, “bir olan Allah'a” secdeye giden Müslümanların da kurtuluş (salus) ehli (ehl-i necat) olduklarını ilan ettiği görülmektedir (Rahner ve Vorgrimler, 1966, s. 357).

O zweifle nicht an meiner Seligkeit!
Ich halte dich, mein Lieb, in meinen Armen,
Und selig, dreimal selig ist Almanson (Heine, 2015a, s. 62).

Almanson'un ise, kendisinin cennetlik olduğu konusunda endişelenmemesini, “sevgilim” diye hitap ettiği Zuleima'yı kollarında tuttuğunu, onun vereceği üç defalık “evet” sözünden dolayı üç defa mübarek (cennetlik) olduğunu söylediği görülmektedir. Peter de Rosa, Hz.

İsa'nın, kalpleri temiz olanların mübarek (selig) olduğunu söylediğini bildirmektedir (Rosa, 1993, s. 41).

So log der fromme Mann, er sagte auch,
Den edeln Don Enrique müßt ich lieben.
Ich hab's getan, so gut es ging. Almansor
Wollt ich vergessen. Oh, das ging nicht gut.
Ich hab es auch geklagt der Mutter Gottes.
Die hat gelächelt, freundlich, gnädig, huldreich,
Und hat mich eingehüllt in ihren Schleier,
Und hergetragen in die lichte Höh.
Musik erklang auf meinem Weg; es bliesen
Die Englein auf Waldhörnern, und Schalmein,
Und sangen süße Lieder; - süße Lust!
Ich bin im Himmel, und das Beste ist,
Almansor ist bei mir, und in dem Himmel
Bedarf es der Verstellungskünste nicht,
Und frei darf ich gestehn: Ich liebe dich,
Ich liebe dich, ich liebe dich, Almansor!

Das scheidende Abendrot verklärt die beiden Gestalten (Heine, 2015a, s. 62).

Zuleima'nın, Almansor'a dindar adam dediği başrahibin, kendisinin Don Enrique'i sevmesi gerektiğinin yalan olduğunu söylediği, başrahibin tavsiyesi üzerine mümkün mertebe elinden gelenini yaptığını dile getiren Zuleima'nın, Almansor'a, o durumdan dolayı kendisini unutmak istediğini, bu durumun da pek iyi olmadığını söylediği, bu durumun iyi olmadığına dair (Hristiyanların) "Allah'ın Annesi" olarak adlandırdığı Hz. Meryem'e şikâyet ettiğini, onun da (Hz. Meryem) samimi olarak şefkat, merhamet ve lütüfkâr bir tarzda kendisini örtüsü altına aldığını ve onu nurlu bir aleme doğru götürürken yolda meleklerin ilâhi müziği (Musika-i İlâhi) çalıp, söylediklerinde cennet hazı duyduğunu söylerken, en iyisinin de Almansor'un cennette onunla beraber olduğunu; Almansor'a, sahte, yapmacık rollere (flörte) ihtiyacı olmadığından kendisini gerçekten sevdiğini serbestçe üç defa: "Seni seviyorum, seni seviyorum, seni seviyorum Almansor!" diye itiraf ettiği esnada batmakta olan akşam güneşinin kızıllığı, her iki sülûeti (Zuleima ve Almansor'u) aydınlattığı bildirilir.

Ich wußte längst, du liebest mich noch immer,
Mehr als dich selbst. Die Nachtigall hat mir's
Vertraut, die Rose hat's mir zugehaucht,
Ein Lüftlein hat es mir ins Ohr gefächelt,
Und jede Nacht hab ich es klar gelesen
Im blauen Buche mit den goldnen Lettern (Heine, 2015a, s. 62).

Zuleima'nın üç defa ardısıra Almansor'a "evet" demesi üzerine Almansor'un, kendisinin onu hâlâ kendisinden de daha fazla sevdiğini çoktan bildiğini söylerken, Zuleima'nın

kendisine olan aşkını kendisine bülbülün söylediğini, gülün ise, kokusuyla bildirdiğini, esintinin (Bad-ı Saba) kendisinin kulağına üflediğini ve daima onun aşkını mavi gökyüzü kitabının gece sayfasında altın harflerle yazıldığını açıkça okuduğunu söylediği dile getirilir.

Nein! nein! der fromme Mann hat nicht gelogen,
Es ist so schön im schönen Himmelreich!
Umschließe mich mit deinen lieben Armen,
Und wiege mich auf deinem weichen Schoß,
Und laß Jahrtausende mich Wonnetrunke
In diesem Himmel in dem Himmel liegen! (Heine, 2015a, s. 62)

Zuleima'nın, Almansor'un mecaz dolu güzel ve sevindirici mesajını aldıktan sonra, ona başrahibin yalan söylemediğini, cennetin çok güzel olduğunu, (Almansor'dan) kendisini sevimli kollarıyla sarmasını, yumuşak kucağında beşik gibi sallamasını, böylece ebediyyen cennet hazı duymak istediğini söylediği bildirilir.

Heine'nin beşik motifini Kur'an'dan "erâik" kelimesinden dolayı almış olduğu sanılmaktadır: "Hum ve ezvâcuhum fî zılâlin alel erâiki mütteqiûn(e)" ([Cennette] onlar ve hanımları, gölgeliklerde, beşiklerde (sallanarak) haz duyacaklar) (Kur'an, 36, 56).

Cümlede Arapça çoğul halde bulunan "Erâik" kelimesinin tekil hali "Erike" dir. (Bu kelime eski Süryanice'den Aramice üzeri Got ve Germanlara, onlardan da Almanca'ya Erik/Erick, Erika olarak geçtiği görülmektedir).

Wir sind im Himmel, und die Engel singen,
Und rauschen drein mit ihren seidnen Flügeln –
Hier wohnt Gott im Grübchen dieser Wangen –

Waffengeklirr in der Ferne. Almansor erschrickt (Heine, 2015a, s. 62, 63).

Almansor'un da tıpkı Zuleima gibi gerçekten kopuk bir vaziyette kendilerinin cennette olduklarını ve meleklerin cennette ipeksi kanatlarıyla ilâhi söylediklerini dile getirirken, parmaklarıyla Zuleima'nın yanağındaki gamzeyi göstererek orada "Allah'ın ikamet" ettiğini söylediğinde uzaktan kılıç seslerini duyduğu ve korkuya kapıldığı ifade edilmektedir.

Özellikle mitolojide ilâh ve ilâhelerin yüksek yerlerde: dağlarda, ağaçların tepelerinde ikamet ettikleri iddia edilmektedir (Schimmel, 1999, s. 33, 59). Ayrıca, tasavvuf bağlamında "fena-fillah" düşüncesi Homer'den (Odyssey'in ulaştığı son durum) bu yana Hallac-ı Mansur'un "Ene-(e)l Hakk" gibi buna benzer mânâdaki ifadeler, mesela Zün-Nûn'a (Hz. Yunus) "semâ' ne mânâya gelir?" diye sorulması üzerine o da, "semâ'nın kalp içinden Allah'a ulaştıran bir şey" olduğunu söylemesi (Taeschner, 1979, s. 373) mecazî mânâda olduğu görülmektedir. Ayrıca, "Näher als Nah" (Yakından daha yakın) Allah'ın insana yakın

olması veya onun içinde olması (Rückert, 1981, s. 49-60) veya Allah'ın insan(lar)a, “habl-il verid” şah damarından da daha yakın olmasının da mecazî olduğu görülmektedir (Kur'an, 50, 16). Heine'nin de burada Almansor'u konuşturarak Allah'ın mecaz bağlamında Zuleima'nın yanağındaki gamzede ikamet ettiğini söylediği anlaşılmaktadır.

Dort unten aber wohnet Eblis, furchtbar
Dringt seine Stimm hinauf, bis in den Himmel,
Und streckt er nach mir aus die Eisenhand (Heine, 2015a, s. 63).

Uzaktan gelen kılıç seslerinden dolayı korkuya kapılan Almansor'un, Zuleima'ya aşağı tarafta Eblis'in (Diabolos) korkunç bir şekilde sesini yukarıya, ta cennete kadar yükselttiğini, demir elini kendisine doğru uzattığını söylemesi üzerine Zuleima'nın korkuya kapıldığı dile getirilir.

Almansor'un şeytanın (Eblis) kendisine demir elini uzattığını söylemesinden ve korkmasından dolayı endişe eden Zuleima'nın, Almansor'a aniden neden korkup titrediğini sorduğu ifade edilir. Heine'nin mecaz olarak kullandığı demir el'in, kılıç mânâsına geldiği anlaşılmaktadır.

Nenn's Eblis, nenn es Satan, nenn es Menschen,
Die tückisch arge Macht, die wild hinaufsteigt,
In meinen Himmel selbst – (Heine, 2015a, s. 63).

Almansor'un, Zuleima'ya, ister ona eblis, ister şeytan veya ister insan de, ne dersen de, çok kötü bir güç, vahşice ve sinsice yukarıya, gökteki yerine doğru geldiğini söylediği bildirilir.

So laß uns fliehn,
Hinab ins Blumental, wo Blümlein spielen,
Die Schmetterlinge flattern, Bächlein rauscht,
Libellen summen, Nachtigallen trillern,
Und stille, sel'ge Nebelbilder wallen –
Trag mich hinab, ich bleib an deiner Brust.

Sie schmiegt sich an ihn (Heine, 2015a, s. 63).

Almansor'un açıklamalarından ürken Zuleima'nın, Almansor'a oradan uçarak aşağıya doğru, çiçeklerin açtığı, kelebeklerin uçtuğu, derelerin şırıl şırıl aktığı, yusufçukların vızıldadığı, bübüllerin şakırdığı, meleklerin ve sekinetin olduğu vadiye doğru beraber kaçmayı teklif ederek onun göğsüne yapışıp öylece onu oraya götürmesini istediği belirtilir.

Zuleima'nın, Almansor'un göğsüne yapıştığı esnada Almansor'un, Zuleima'yı kucağında sıkıca tutarak aşağıya doğru atlayıp, “Aşağıya! Aşağıya!” derken, çiçeklerin korkuyla işaret verdiklerini, bülbülün korku dolu bir ses tonuyla kendisini çağırdığını, mübarek sülûetlerin

(meleklerin) arkasından ona uzandıklarını, kocaman uzun sis kollarının kendisini aşağıya çektiğini söylerken, dağa kaçan Berberîlerin seslerini işitmeye başlayan Almansor'un, avcılarının ceylanını kesmek için yaklaştıklarını söylediği ve orada ölümün kol gezdiğini, bulunduğu yerde, yani aşağıda, ise hayatın canlandığını (neşv-ü nema) ve kendi cennetini (Zuleima'yı) kucağında tuttuğunu ifade ederken, Zuleima'yla beraber kayalıklardan kendisini aşağıya bıraktığı, Berberîleri kovalayan İspanyol şövalyeleri, Zuleima ve Almansor'u kayalıklardan aşağı düşerken görüp, dehşete kapılarak geri çekilirken (arkalarından gelen) Aly'nin sesinin işitildiği bildirilir. Aly'nin, şövalyelere, onu (Almansor'u) aramalarını isterken, onun fazla uzağa gidemeyeceğini onlara yakın olması gerektiğinden bahseder ifade edilir.

Gefunden wohl, der Wütende hat sich
Herabgestürzt mit seiner teuern Last (Heine, 2015a, s. 64).

Aly'nin Almansor ve Zuleima'yı yakalamaya giden bir çok şövalyeleri: “Entsetzlich!” yani korkunç! derken Aly'nin “Habt ihr ihn und sie gefunden?” (her ikisini buldunuz mu?) diye sorarken, onları yakından takip eden bir şövalyenin kayalıkların arkasını göstererek, onu bulduklarını fakat delinin (Almansor'un) kendisini pahalı yüküyle (Zuleima'yla) beraber aşağıya saldıgını söylediği bildirilir.

Jetzt, Jesu Christ, bedarf ich deines Wortes,
Und deines Gnadentrosts, und deines Beispiels.
Der Allmacht Willen kann ich nicht begreifen,
Doch Ahnung sagt mir: ausgereutet wird
Die Lilie und die Myrte auf dem Weg,
Worüber Gottes goldner Siegeswagen
Hinrollen soll in stolzer Majestät (Heine, 2015a, s. 64).

Aldığı kara haber üzerine, geç bulup tez yitirdiği evladının acısıyla yere yıkılan Aly'nin, artık o an için Hz. İsa'dan teselli verecek sözlerine muhtaç olduğunu söylerken, “her şeye gücü yeten (Allah) aşkına” diyerek (başına gelen) olayı kavrayamadığını, fakat yine de önsezisinin ona, zambak ve mersin'nin (yani mecaz olarak adlandırdığı Zuleima ve Almansor'un) Allah yolunda Allah'ın altından olan zafer arabasıyla onun yüceliğine, haşmetine doğru gittiklerini söylediği görülmektedir.

Heine'nin, bu eserinde, Almansor ve Zuleima'nın yetiştikleri birbirlerinden tamamen ayrı kültürlerinden dolayı, ayrıca 15. ve 16. yüzyılın edebiyat dünyasında aşk temalarında genellikle “Botanik” (tabiat) ilmine ait olan kelimelerin mecazî mânâda özellikle edebî eserlerde çok kullanılmasından (Bidlîsî, 2016, s. 118, 220, 474; Şîrazî, 1978, s. 133), cinas, intak, istiare, kinaye, mecaz-ı mürsel, tariz, teşbih ve teşhis'ten ziyade mecaz sanatının

ağırlıklı olarak kullanıldığı çok açık olarak görülmektedir. Heine'nin son derece başarıyla kaleme aldığı bu eserin dili gibi konusunun da bu son sahne ile son derece dokunaklı olduğu söylenebilir. Trajik sonun gerçekleştiği, Almansor ve sevgilisi Zuleima'nın birlikte ölüme gitmeleri bu eserin edebî yönden kalitesini arttırdığı görülmektedir. Netice itibarıyla, iki sevgilinin başarısı, Hristiyanlara karşı Müslümanların zaferi olarak yorumlanabilir. Zorunlu olarak Hristiyanlık inancını kabul eden insanların ve kendi inançlarında kalmayı tercih eden Müslümanların 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın başında İspanya'da yaşadıkları zorluklar, mücadeleler Almansor ve Zuleima figürleri ve aileleri vasıtasıyla dile geldiği görülmektedir. Bu çalışma, farklı ırk, din, dil ve kültür sahibi insanların içine girmek zorunda kaldıkları çatışma durumları için kültürlerarasılık olgusu yönünden örnek teşkil ettiği görülmektedir.

3.6. Trajik Sonun Açıklaması

Heine'nin eseri "Almansor", eserin kahramanı Almansor ve sevgilisi Zuleima'nın sonunda birleşmelerine rağmen, bir yanlış anlaşılma nedeniyle, ölmeleri ile trajik bir sona sahip olduğu görülmektedir. Eser bir trajedi olduğu için böyle bir son kaçınılmazdır.

Trajik sonun meydana gelmesinde rol oynayan faktörlerin başında, empati, tolerans, tahammül, karşılıklı konuşma ve anlaşma gibi durumların olmayışının geldiği görülmektedir. Kültürlerarasılık yönüyle analiz edilen ve yorumlanan bu eserde, ayrıca, dedikodu, yalan ve yanlış anlaşılma gibi durumların trajik sonu etkilediği saptanmaktadır. Eserde farklı din, inanç, kültür ve ırk sahibi bireylerin zorunlu olarak çatışma içine girdikleri ve neticede olumsuzlukların meydana geldiği de açıktır.

Almansor ve Zuleima gibi ailelerinin de aynı kaderin insanları oldukları anlaşılmaktadır. Esasen aynı din, dil, kültür ve ırk sahibi olsalar bile, baskı sonucu kimlik değiştirme ve ayrılık gibi durumlarla yüzleşmekte oldukları, dost iken düşman haline gelen bu ailelerin trajik sonlarını Heine'nin başarıyla anlattığı, gizli kalan gerçekler açığa çıksalar bile, sonlarının trajik olmasını değiştirmede, Almansor'un yaşadığı gerçeği, esas babasının Zuleima'yı büyüten Aly'nin olması gibi gerçeklerin bu iki sevgilinin yanlış anlaşılma sonunda ölümüne engel olmadığı anlaşılmaktadır.

Deli ve mecnunların a'raf bireyleri gibi cennete girecekleri bildirildiği (Gazâlî, 1974, 4, 56) için, Heine'nin de bu trajik son ile Almansor ve Zuleima'yı akıllarını kaybetmiş, din sorumluluğundan, yani intihardan, muaf olarak, cennete gönderdiği, böylece Müslümanların Hristiyanlara karşı haklarını edebî düzeyde savunduğu görülmektedir.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

Heine'nin, gizli bir Musevî olarak, Hristiyanlara (ve Yahudîlere karşı) beslediği gizli bazen de açık olarak gösterdiği kinden dolayı, özellikle Müslümanları (Osmanlıları) Hristiyanlara karşı kıskırtıp, birbirlerine düşürüp, derinindeki intikam ateşini söndürmek amacıyla fitne malzemesi olarak “Almansor” eserini kaleme aldığı görülmektedir.

Heine'nin, trajedileri “William Ratcliff” ve “Almansor” vasıtasıyla Hristiyanlardan almak istediği gizli intikamını alamayınca veya istediği sonucu elde edemeyince trajik eser yazmaktan uzaklaştığı görülmektedir. Almansor üzerine olan bu eser, 1820 senesinden günümüze ilk çalışma olmasına rağmen, Alman toplumunda pek bilinmemektedir. Bu durum da Heine'nin neden bu tür eser vermekten vazgeçtiğini açıkça göstermektedir.

Ayrıca, nasıl ki, Goethe'nin, “Werther” eseri intihar konusunu içermesi nedeniyle toplumda hem pozitif ve hem de negatif etki bırakmışsa, Heine'nin de “Almansor” eserinin pazitif ve negatif yönleri olduğu söylenebilir. Heine'nin, bir taraftan İslam yönetim tarzının (bilhassa Yahudîler için) ne kadar mükemmel olduğunu açıkça gösterdiği görülürken, öbür taraftan, Yahudîlerden (ve onların gizli/açık fesat ve fitnelerinden) pek bahsetmediği görülmektedir. Heine'nin, Hristiyanların Endülüs'te Müslümanlara karşı yaptıkları barbarlıkları, kısmen de olsa abartılı bir şekilde anlatarak her iki toplumu tekrar karşı karşıya getirip, Yahudîlere daha geniş bir sosyal hayat ve hareket imkânı sağlamayı ve Hristiyanlardan intikam almayı hedeflediği anlaşılmaktadır.

Rosenthal'a (1973) göre, Heine'nin Almansor isimli trajik eserinde, sadece Berberîleri, Hristiyanları ve ayrıca Berberî-Hristiyanları sahneye çıkarmıştır. Burada yazar, Müslüman olan Berberîlerin ve Berberî-Hristiyanların maskesini takıp normal Yahudîleri ve vaftiz

edilme zorunda bırakılan Yahudîleri gizlediği bildirilmektedir (s. 113). Kircher'in de bu konuya yaklaşımının çok benzer olduğu açıkça görülmektedir (Kircher, 1973, s. 186).

Fendri'ye (1980) göre, Heine, "Almensor" isimli eserini oluştururken, yani üniversiteye gittiği yıllarda, Almanya'da, özellikle İslam kültürünü düşman rolünde aktaran, Orta Çağın kültürü bağlamında olan tarihî ve edebî eserlere ilgi yüksek seviyededir. Bu ilgiden dolayı da "Almensor" çağdaşlarını sadece dinî yönden değil, aynı zamanda tarihî ve kültürel yönden de kışkırtıcı ve hatta şok edici özellik göstermiştir (s. 74).

Bu açıklamalar doğrultusunda eserde dinler arası çatışma; ırk, din, kültür farklılıkları ve kültürlerarasılık olgusunun olumsuz yanı gibi konulara eserden elde edilen bulgular olarak değinilmesi gerektiğinden, esere bilimsel tarza uygun yaklaşım gösterilmiştir.

4.1. Hristiyanlık ve İslam Çatışması

Heine'nin, "Almensor" adlı eserinde İspanya'da Katoliklerin saldırgan hareketlerinden doğan Hristiyanlık ve İslam çatışmasını tarihsel olarak da işlediği görülmektedir (Rittmeier, 2001, s. 170). Eserdeki din çatışmasını ele alma durumu, esasen bu çatışmanın çok eski zamanlardan beri sürmesini de beraberinde getirdiği görülmektedir. Heine'nin bu eserinde Hristiyanlık ve İslam arası eski çağlardan günümüze dek devam eden çatışmayı ele almak istediği anlaşılmaktadır. Aynı anda, kendisinin çokkültürlü bir ortamda yetişmiş ve Yahudî arka plana sahip olması ve Hristiyanlığı zorunlu nedenlerle kabul etmesi gibi durumlardan dolayı Heine'nin bu çatışmaları ele almış olduğu tespit edilmektedir. Hem Hristiyanlık ve İslam ve hem de Hristiyanlık ve Musevîlik arası mevcut çatışmalar tarihsel bir arka plana sahip olarak çok eskilere dayandığı bildirilmektedir.

Tevrat, Zebur, İncil ve Ginza'da bulunan birçok işaretlerden dolayı; insanlık, evrensel bir kurtarıcıyı beklerken, bazı alametlerden dolayı Bekke'de, Mekkî (kılıçlı) olacak peygamberden dolayı gözler Hz. Muhammed'e çevrildiğinde, o ise kendisinin Allah'ın Rasulu olduğunu, M. S. 569'dan kırk yıl sonra insanlara bildirdiğinde, Müslümanların sayısı günden güne artmaya, Bekke (Mekke), Medine derken Arabistan, Afrika ve Asya, Hz. Muhammed'in beklenen evrensel (Ümmî/Umumî) pergamber olduğu onaylayarak İslam'a girmesi, başta putperestler olmak üzere Yahudîleri ve özellikle Hristiyan aleminin Kutte (keşiş/papaz) dünyasını son derece endişelendirdiği bildirilmektedir (Cisrî, 1980, s. 18-94).

Kur'an'ın i'cazı ve nazmı ve Hz. Muhammed'in fesahat ve belağatı karşısında Papalığın, Franziskan ve Dominik misyonerler aracılığıyla İslam'ın gelişimini önlemek için her türlü

sinsi plana başvurduğu görülmektedir (Cues, 1948, I, s. 6, 9, 14, 27). Onların planlarına karşı Allah'ın da kurduğu plan Hz. Muhammed'e Cebrail vasıtasıyla ulaştırıldığı bildirilmektedir (Kur'an, 3, 54). Mekke müşrikleri ve gizli münafık yardımcıları (Putperestler, Yahudiler, Mecûsîler ve bazı kilise erbabı) İslam'ın gelişmesini engellemek için, Müslümanları yıldırma yoluna gittikleri dile getirilir: önce hakaret, iftira (Cues, 1948, I, s. 8; Schuck, 1954, I, s. 198-200) sonra dövme, acımasızca işkenceye tabi tutma ve boykotla aç bırakmaları; başaramayınca sinsice (faili meçhul bir şekilde vatan hainleri olan zihinsel köleleriyle) öldürmeye kalktıkları ifade edilir (Mevdudî, 1992, s. 205, 291, 306, 384-388); bu tarzda da başaramayınca, kolay yol olan Kur'an'a benzer bir kitap, risalecik veya makale ile meydan okumak yerine (Kur'an, 2, 23; 11, 12; 17, 88) yani edebî sahada medenî bir tarzda sözle (word) karşı çıkmak yerine, vahşi tarz olan (bütün semavî vahiylerin tam aksine) kılıca (sword) sarılma yolunu tercih ettikleri anlatılmaktadır (Cues, 1948, I, s. 8; Frank, 2005, s. 145-147). Bu tür bir zihniyetin de kültürlerarasılığa en büyük engellerden biri olduğu açıkça görülmektedir.

Kur'an'a benzer (nazire) getiremeyen Hristiyanların bu sefer Hz. Muhammed'e karşı karikatür sahasında kendilerince algı operasyonu ile alay etmeye başladıkları görülmektedir (Cues, 1948, I, s. 25). İslam'a katılımın % 80'i Hristiyanlardan olunca, şaşkına dönen kilise erbabı Hz. Muhammed'i kâhin, şair, sihirbaz, mecnun, hatta Cues'e (1948) göre büyücü, canavar, şeytanın ilk oğlu, soyguncu, katil vs. olarak adlandırmaya başladıkları tarihi olaylarla belgelenmektedir (I, s. 26). Yine de vicdan ehli olan Dominikan Wilhelm von Tripolis'in Müslümanların arasına girip, uzun zaman beraber yaşadktan sonra 1273 yılında Hristiyanların Hz. Muhammed ve Kur'an aleyhindeki iddialarının doğru olmadığını, tamamen yalan ve iftira olduğunu, gerçeğin tam tersi olduğunu belirtmesi (Cues, 1948, I, s. 28), kilise erbabını tümünden rahatsız ettiği ifade edilmektedir. Fakat Hristiyanların bütün gizli ve açık saldırılarına karşı Allah'ın, kendi Nûr'unu (Kur'an'ı) tamamlayacağını (Kur'an, 61, 8) ve Hz. Muhammed'i zındıklara (şeytanlaşmış habislere) karşı koruyacağını bildirirken (Kur'an, 5, 67), insanların gruplar (hatta kabile, ulus ve millet) halinde İslam'a katılacaklarını (Kur'an, 110, 2; Rahman, 2004, s. 69) ve İslam'ın bütün dinlerin üstüne çıkacağını beyan ettiği bildirilmektedir (Kur'an, 48, 28).

İslam düşmanlığının, Hz. Muhammed zamanında olduğu gibi, daha sonraları da devam ettiği bildirilmektedir. Bu seferki, sözkonusu düşmanlığın Haçlılar olarak kan akıtmaya vardığı açıkça görülmektedir. Papalığın, çocuklarını asker olarak haçlı emrine vermek istemeyen kadınları cadı (Hexe) ve fahişe (Hure) bahanesiyle ateşle tehdit ederek, Köln şehrinin Dom

Katedrali önünde toplayıp, 1212’de Şam’a Selahaddin-i Eyyübi’nin üzerine gönderdiğini, binlerce “Kindersoldaten” yorgun, bitkin, perişan haldeki çocuk askerlere karşı Selahaddin-i Eyyübi’nin gösterdiği baba şefkati ve verdiği insanlık dersi, Alman İmparatoru II. Wilhelm tarafından da 1898’de şükranla yad edilmesine rağmen, papalığın (masum Hristiyanları özellikle Kegel denilen gayr-i meşru doğanları kullanarak) Müslümanlara karşı haçlı seferlerine (Kreuzzüge) devam ettiği açıkça görülmektedir: Birinci haçlı seferi (1096 – 1099); ikinci haçlı seferi (1147 – 1149); üçüncü haçlı seferi (1189 – 1192); dördüncü haçlı seferi (1202 – 1204); beşinci haçlı seferi (1218 – 1221); altıncı haçlı seferi (1228 – 1229); yedinci haçlı seferi (1240 – 1249); sekizinci haçlı seferi (1270); dokuzuncu haçlı seferi (1274) (Mahmud, 1964, s. 295, 300, 304, 309, 311-315; Weiland, 1991, s. 402-404). Onuncu (örtülü) haçlı seferi, önce Kızılderilileri ve Eskimoları soykırıma uğratan daha sonra birçok inançlı milletlere de (Almanya, Japonya, Meksika, Vietnam vs.) savaş açan Amerika’nın Irak ve Afganistan savaşları sayılabilir. Günümüzde ise, Filistin ve Gazze’de kirli, yasak silahlarla acımasızca bazı Hristiyan dünyasının açık ve gizli desteğiyle katledilen onbinlerce masum kadın, çocuk, bebek vs. bu iddianın en son çok açık örneği olarak verilebilir.

Allah’ın dini olduğu çokları tarafından kabul edilen İslamiyet’in, saldırganlığı redederken, savunmayı tamamen meşru kıldığı, yani, savaş açanlara karşı ahlakî ölçülerde savaşı emrettiği ve bu harekete de “cihad” denildiği herkesçe malumdur. Söze sözle, kılıca kılıçla cevap vermek gibi (Kur’an, 2, 190). Jockel’e (1981) göre İslam, her şeyden önce insanın savaş yerine barışı ve Allah’a tevekkül etmesini istemektedir (s. 11).

Netice olarak, masum Hristiyanlar ve masum Müslümanlar arasında, sosyal hayatta kültürlerarasılık bağlamında her hangi bir problem bulunmaz ve yaşanmazken, papalığın İspanya’da Ximenes olayında görüldüğü gibi misyonerleri (Kutte) kullanarak, kendi hegemonyası için hem Hz. İsa’yı ve hem de Hristiyanlığı kullanıp savaş çıkararak kültürlerarasılığı engellemeye çalıştığı görülmektedir. Ayrıca şu husus açık bir gerçektir ki: Müslümanların Hz. Meryem’i ve Hz. İsa’yı Hristiyanlardan çok daha fazla, gerçek mânâda sevdiklerine ve saygı duyduklarına dair Kur’an’ın birçok ayetiyle en büyük ispat olduğu görülmektedir. Mesela, Kur’an’da, Hz. Muhammed’in anne ve babasına dair tek bir kelime bulunmazken, hem Hz. Meryem ve hem de onun ailesi hakkında (Meryem ve Al-i İmran) adında surelerin bulunduğu görülmektedir. Buradan hareketle, Müslümanların esasen gerek Hristiyanlara ve gerekse Yahudilere düşmanca bir tutum içinde olmadıkları ama aksine Hristiyanların ve Yahudilerin Müslümanlara karşı toleranslarının olmadığı açıkça görülmektedir.

4.2. Irk, Din, Kültür Farklılığının Nedenleri ve Sonuçları

Heine'nin "Almansor" adlı trajedisinde ırk, din, kültür farklılığı neticesinde ne gibi sorunların meydana geldiği de ele alınmaktadır. Kültürlerarasılık olgusunun analizi neticesinde, eserde farklı dinlere, kültürlere ve ırklara mensup insanların içine girdikleri mücadeleler, yüzleştikleri problemler dile getirilmektedir. Farklı din, dil, kültür ve ırk insanları birbirlerinden uzaklaştırabilmekte, dostlukları engelleyebilmekte, anlaşmazlıkları artırabilmektedir.   z m olarak ise, empati, anlayış, tolerans ve tahammülün gerektiği vurgulanmaktadır. Heine'nin tüm eserinde bu olguları başarıyla ele aldığı ve okurlara da bir ders verdiği görülmektedir.

Genel olarak açıklamak gerekirse, tüm insanların ırk (genetik) kodlarının yüklendiği Hz. Adem,  oğunluk tarafından insanlığın atası olarak kabul edilmektedir ve tek kültürlü bir topluluk olmasın veya değişik topluluklar olsun diye insanlar farklı yerlere göç edip, farklı yapı ve özelliklerle, farklı kültürlerin oluşmasını sağlamakla beraber değişik ırk, din, inanç ve kültürlere sahip olmuş oldukları görülmektedir.

"Ey insanlar! Sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi uluslara ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır" (Kur'an, 49, 13). Kur'an'a göre, "eğer Allah isteseydi", insanları bir (mono) kültürde yetişen aynı bireyler (aynı  mmet) yapabilirdi (Kur'an, 5, 48; 16, 93). İslam'da üstünlüğün ırkta, lis nda veya renkte olmadığı (Kur'an, 30, 22; Solak t.y., s. 258, 302, 334), bilakis çevreye (insanlara, hayvanlara, tabiata) faydalı olmada olduğu belirtilmektedir. Hangi ırktan olursa olsun, İslam'da bütün inananların kardeş oldukları belirtilmektedir (Kur'an, 49, 10).

Endülüs' n Granada  rneğinde görüldüğü gibi, çokkültürlü ve ina lı veya gökkuşağı benzeri birlikte mutlu olan bir toplum içinde (Mrozek, 2007, s. 135) yaşayabilme, empati yapabilme, hoşgörü, tolerans ve tahammül gösterme sanatını Hristiyanların Müslümanlardan çok geç öğrendikleri görülmektedir. İnsanların kültürlerinin farklarının nedenleri genellikle içinde büyüdüğü toplumdan ve o toplumun benimsediği din çerçevesinde şekillendiği için, Hristiyanlık aleminin kilise (Papalığın) kontrolünde ve emrinde olduğundan dolayı, başka inanç biçimlerini (Müslümanlık, Musevilik, Yahudilik vs.) empati ve toleransla karşılama bir yana, Papalığın, kendi emrinde ve kontrolünde olmayan, Hristiyan olmasına rağmen, başka mezhep ve düşüncelere de yaşama hakkı tanımadığı Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) ve Martin Luther'e karşı çıkarılan " l m fermanı" gibi tarihi verilerden de anlaşılmaktadır.

Fichter (2016), insanın sosyal davranışlar bakımından kültürel çevrenin güçlü etkisinde kaldığını, farklı kültürlerle karşılaşırken o kültürü anlama ve kabullenmede güçlük çektiğini, farklılığın nedenlerini aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve dinin yanı sıra bireyin boş vaktini eğlendirme, dinlendirme ve değerlendirme tarzında görürken, toplumların birbirinden farklı olduklarını söylemekte ve bu konuda Portekiz, Polonya, İngiliz, Fransız, Cezayir, Güney Afrika insanların yaşadıkları kültürlerin çok değişik olduklarını örnek olarak verirken kültürel zihniyetin bu konuda önemli rol oynadığını görüşünü paylaşmaktadır. Ona göre, kültürler iç ve dış dinamiklerden ve etkenlerden dolayı zamanla değişime uğrayarak farklılaşmaktadır, farklılaşmanın veya değişimin birçok nedeninin olduğunu açıkça dile getirmektedir (s. 157-162; Tezcan, 2012, s. 130, 131).

Giddens (2008), ırksal farklılıklar hakkında şöyle der: “İrksal farklılıklar bir topluluğun ya da toplumun üyeleri tarafından toplumsal açıdan önemli kabul edilen fiziksel çeşitlilikler olarak anlaşılmalıdır” (s. 534). Buradan hareketle toplumların oluşumunda farklı ırkların önemli rolü olduğu söylenebilir.

Farklı ırklar gibi, dinler ve kültürler de toplumların içinde görülmektedir. Heine’nin “Almansor” adlı trajedisi de buna iyi bir örnek teşkil ettiği görülmektedir. Tolerans ve tahammül sahibi olmayan bireylerin kendi ırkından, dininden ve kültüründen başka ırk, din ve kültür karşısında çatışmaya girişmeleri edebî esere de yansıtılmış olduğu gibi, kaçınılmazdır. İnsanların karşılarındaki farklı din, kültür ve ırktan insanlara anlayışlı olmaları, tahammül göstermeleri, duygudaşlık kurmaları gerektiği anlaşılmaktadır. Aksi halde, arzu edilmeyen olayların, kavgaların ve savaşların meydana gelmesi de kaçınılmazdır.

4.3. Kültürlerarasılık Durumunun Olumsuz Yanı

Kültürlerarasılık iki veya daha fazla kültürün bir araya gelmesinden ortaya çıkan ortak, ara veya karışık kültür olduğundan, bireyin ben pozisyonundan biz pozisyonuna geçemeyince daima kimlik arayışına girdiği görülmektedir; bireyin genellikle hangi kültüre ait olduğunu sorguladığı görülmektedir. Birey eğer kültürü hakkında emin olamazsa, kimlik sorunu yaşayarak bunalıma düşmekte, kendisini çevreden ötekileştirebilmekte, toplumda yalnızlığa gömülerek yalnızlık korkusu içinde yaşadığı anlaşılmaktadır. Bunun neticesinde, psikolojik olarak hasta bir birey haline gelebildiği görülmektedir.

Kültürlerin değişik mozaiklere benzedikleri kabul edildiğinden, yan yana olunca bir çeşni oluşturduğu, kültürlerarasılığın ise buna belli bir sınır getirdiği savunulmaktadır. Birey, çok

lisândan tek lisâna, çok kültürden tek kültüre yöneldiğinden dolayı az çok sıkıcı bir atmosfer oluşturabileceğinden, öz kültüre öz kimliğe mutlaka yer verilmelidir. Kişisel bunalımların olmaması için, İslam'ın ölçülerine göre, toplumun yaşam durumuna göre, ortak kültürü kabullenemeyenler için, kendi öz kültürünü yaşama hakkı (Gettolar gibi) sağlanmalıdır (Hamidullah, 2003, s. 59). Ayrıca devletin bu hususlara önem vermesi ve kültürlerarasılığa tüm toplumu teşfik etmesi gerektiği düşünülmektedir.

Heine'nin trajedisinde analiz edilen kültürlerarasılık bağlamında, kültürlerarasılık durumunun olumsuz yanı ağır basmaktadır. Dünya tarihinde pek çok örnekleri de mevcut olduğu üzere, çokkültürlü toplumlarda problemlerin tekkültürlü toplumlara oranla daha fazla olduğu söylenebilir. İspanya tarihinde görüldüğü gibi, Hristiyan halkın Yahudilere ve özellikle Müslümanlara uyguladığı baskı neticesinde, çok sayıda Yahudî ve Müslümanın İspanya'yı terk etmek (tehcir) zorunda kalmış olduğu ve terk etmeyenlerin de büyük kısmının öldürülmekle tehdit edildiği tarihi verilerden anlaşılmaktadır. Kültürlerarasılık olgusunu engelleyen bu gibi yanlış tutum ve davranışların, Heine tarafından başarıyla eserde işlenmiş olduğu açıkça görülmektedir. Kültürlerarası ilişkilerin karşılıklı anlayış, güven, tolerans olmaması halinde birtakım felaketleri beraberinde getirdiği gözler önüne serilmektedir. Eserde Almansor ve Zuleima'nın ölümlerinin de bu tür olumsuz ilişkilerin neticesinde meydana geldiği anlaşılmaktadır.

BÖLÜM 5

SONUÇ

Heinrich Heine'nin, istediği halde, doğuya yani İslam diyarlarına seyahat yap(a)mamış olmasına rağmen, yine de doğu dünyasını, yani İslam'ı öğrenmek için Hz. Muhammed'in hayatı hakkında bilgi edindiği ve 1823/24 yıllarında Friedrich Boysen'in Kur'an mealini okuduğu, kütüphaneden ödünç aldığı kitapların isimlerinden anlaşılmaktadır (Kanowsky, 1973, s. 129-153). Bu bağlamda konuya bakıldığında, Heine'nin "Almansor" isimli trajik eseri, İslam'la alakalı olan tek eseridir. Ne yazık ki, Heine'nin bu mühim trajik eserinin İslam dünyasında olduğu gibi batı dünyasında da pek tanınmadığı görülmektedir.

Alman edebiyatında birçok yazar gibi, örneğin Goethe'nin, "Die Leiden des jungen Werthers" isimli eserinde kendisinden kısmen örtülü olarak bahsetmesi gibi, Heine'nin de "Almansor" isimli trajedisinde kendisinden (özellikle zorla Hristiyanlaştırılma ve toplumdan soyutlandırılma) ve Hamburg'lu amcakızı Amalie'den örtülü bir şekilde bahsettiği, aşk yönünden Almansor, zoraki vaftiz yönünden de Aly karakterlerini aldığı görülmektedir. Bu yönüyle Heine'nin eserinde kendinden izler bıraktığı anlaşılmaktadır.

Heine'nin, Hristiyanların ona yapmış oldukları haksızlıklardan (vaftiz vs.) bazen de zülme varan boyutlarından dolayı, Yahudîlerî masum göstererek ve olayın dışında tutarak, Hristiyanlarla Müslümanları karşı karşıya getirip bir savaş çıkarma umuduyla "Almansor" eserini kaleme aldığı görülmektedir. Heine'nin, "Almansor" adlı trajedisi, "Leyla ile Mecnun" hikâyesinden esinlenerek yazdığı, kültürlerarasılıktan dolayı Hristiyanların Müslümanlara karşı toleranssızlık ve tahammülsüzlüklerini, zulüm ve vahşetlerini Aly'nin şahsında tecessüm ettirip, ön yargının ve bencilliğin (egoistliğin) sebep olduğu yanlış anlaşılmalardan dolayı dünyaların, yani birçok bireyin nasıl harap olduğunu dile getirdiği görülmektedir. Bu eserde Abdullah, alçakgönüllülüğü, duygudaşlığı, hoşgörülülüğü ve

tahammülü, kısaca İslam'ı temsil ederken; Aly'nin ise, İslam'ın zıddı kışkırtıcı ve saldırgan olarak gösterilen Hristiyanlığı temsil ettiği görülmektedir.

Çalışmanın sonuçlarında belirtilmesi gerekenlerin başında, Heine'nin "Almanson" adlı trajedisi ile kültürlerarasılık olgusunu da ele almış olduğu gelmektedir. Bununla beraber, kültürlerarasılığın olumsuz yanının vurgulandığı açığa çıkmaktadır. Farklı kültürlerin birlikte var olabilmeleri için, farklı dilden, dinden ve kültürden gelen bireylerin birbirlerine karşı en azından anlayış, tolerans ve tahammül sahibi olmaları gerekliliği vurgulanmakta, bireylerin kendilerinden farklı inançlara sahip insanları anlamak yerine onları dışlamak ve yanlış anlamak gibi tutumlara girmeleri ise, olumsuzlukları meydana getireceği söylenilir. İşte Heine'nin eserinde de bu olumsuzlukların ön planda yer aldığı görülmektedir. Aslında bir aşk öyküsünün de anlatıldığı bu trajedi, farklı dinlerin ve kültürlerin karşı karşıya geldiği bir zamanda Hristiyanların ve Müslümanların çatışmalarını tablo ettiği görülmektedir.

Dünyanın farklı coğrafyalarında geçmişten günümüze dek Hristiyanlaştırma çabalarının devam ettiği ve bazen bu çabaların olumsuzluklara neden olduğu, Müslümanların ve Yahudilerin Hristiyanlığı zorla kabul etmeleri, isimlerini Hristiyan isimlerine çevirmeleri, buna karşı gelen Müslümanların tehditlere maruz kaldıkları bildirilmektedir. "Almanson" adlı trajedi de bu gerçekleri dile getirmekte ve bunu yaparken kültürlerarasılığın adeta kültürlerarasızlığa dönüştüğü belirlenmektedir. Heine'nin kendisi de zorunlu olarak Hristiyanlık dinine geçmiş bir yazar olduğu için, trajedinin başarısı da buna paralel olarak ortadadır. Kahramanı Almanson, Heine'den farklı olarak Hristiyan olmak yerine, kendi dini ve kültürü ile beraber sevgilisi Zuleima'nın da Hristiyan gelini olmasını engellemektedir. Ne yazık ki iki sevgilinin sonları mutluluk ve evlilik yerine ölüm olmaktadır.

Kültürlerarasılık bağlamında Heine'nin bu eserinin son cümleleri, tehdit, baskı ve zorbalığı esas alan tekkültürlülüğün kesinlikle çözüm olmadığını, bilakis çözümün karşılıklı anlayışa dayalı çokkültürlülükte ve birlikte yaşama sanatında olduğunu göstermektedir.

Eğer Almanson ve Zuleima Hristiyan İspanyolların tekkültürlülük ve baskıya dayalı bir dünyada değil de çokkültürlülüğe açık olan Müslüman Emevîlerin kültürlerarasılık olgusunun toleransla karşılandığı bir dünyada yaşasalardı, aşklarının trajik bir son yerine mutlu bir şekilde sonlanacağı mümkün olabilirdi.

Heine'nin trajedisi "Almanson" üzerine Türkiye'de yapılan ilk doktora çalışması olarak alana katkı sağlamış ve bir boşluk doldurulmuştur. Eserde var olan kültürlerarasılık olgusunun analizi ve yorumu ile de bir ilk gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKLAR

- Adamzik, K. (2001). *Sprache: Wege zum Verstehen*. Tübingen/Basel: A. Francke.
- Akıncı, A. C. (1980). *Hazreti Bilâl-i Habeşî*. İstanbul: Sinan.
- Aksan, D. (1987). *Her yönüyle dil. Ana çizgileriyle dilbilim I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ammara, M. (1998). *Mutezile ve insanın özgürlüğü sorunu* (V. İnce, Çev.). İstanbul: Ekin.
- Arendt, H. (1989). *The Human Condition*. Chicago; London: The University of Chicago.
- Aristoteles. (1991). *Die Nikomachische Ethik*. (O. Gigon, Trans.). München: Deutscher Taschenbuch.
- Augias, C. (2011). *Die Geheimnisse des Vatikan. Eine andere Geschichte der Papststadt*. (S. Heymann, Trans.). München: C.H. Beck.
- Aydın, M. S. (2000). *İslâm'ın evrenselliği*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Azam, İ. E. H. (1993). *Müsned* (M. S. Köse, Çev.). İstanbul: Emin.
- , —. (2009). *Fıkıh-ı ekber. Aliyül-Kârî şerhi* (Y. V. Yavuz, Çev.). İstanbul: Çağrı.
- Aytaç, G. (1983). *Yeni Alman edebiyatı tarihi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Bamm, P. (1993). *Ur in Sumer*. In: *Woher kommen wir Wohin gehen wir Mesopotamien*. München: F. Bruckmann.
- Barmeyer, C. (2012). *Taschenlexikon Interkulturalität*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Becker, H. (1958). *Der Fall Heyne-Meyerbeer: Neue Dokumente*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Benesch, H. (1977). *Der Ursprung des Geistes. Wie entstand unser Bewußtsein – wie wird Psychisches in uns hergestellt?* Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.
- Bibel, die (1987). *Die Heilige Schrift*. Wuppertal: R. Brockhaus.

- Bible-Barnabas. (1907). *The Gospel of Barnabas*. Edited and translated from the Italian MS. In the imperial library at Vienna by Lonsdale and Laura Ragg. Oxford: At the Clarendon.
- Bidlîsî, İ. (2016). *Selim Şah-Nâme*. Hazırlayan Hicabi Kırlangıç. Ankara: Hece.
- Boccaccio, G. (1943). *Das Decameron*. Neubearbeitete Ausgabe von Johannes von Guenther. Berlin: Vier Falken.
- Bonn, M. J. (1930). *Die Kultur der Vereinigten Staaten von Amerika*. Berlin: Wegweiser.
- Braune, W. (1958). *Althochdeutsches Lesebuch*. Bearbeitet von Karl Helm. Tübingen: Max Niemeyer.
- Breuers, D. (2011). *Colonia im Mittelalter. Über das Leben in der Stadt*. Köln: Bastei Lübbe.
- Briegleb, K. (2005). *Heinrich Heine, jüdischer Schriftsteller in der Moderne. Bei den Wassern Babels*. Wiesbaden: Matrix.
- Burkart, R. (2002). *Kommunikationswissenschaft*. Wien·Köln·Weimar: Böhlau.
- Bünting, K-D. & Bergenholtz, H. (1989). *Einführung in die Syntax*. Frankfurt am Main: Athenäum.
- Ceming, K. & Werlitz, J. (2004). *Die verbotenen Evangelien. Apokryphe Schriften*. Wiesbaden: Matrix.
- Challikân, I. (1984). Die Söhne der Zeit. Auszüge aus dem biographischen Lexikon „Die Großen, die dahingegangen“. (H. Fähndrich, Trans.). Stuttgart: Goldmann.
- Cisrî, H. (1980). *Risâle-i Hamidiye (İslâm, hak ve hakikat dinidir)* (İ. Hakkı, Çev.). İstanbul: Türdav.
- Claude, D. (1970). *Geschichte der Westgoten*. Stuttgart: W. Kohlhammer.
- Constant, B. (1946). *Über die Freiheit. Die schönsten politischen Abhandlungen des großen Lehrers der Freiheit*. Basel: Benno Schwabe.
- Cues, N. v. (1948). *Sichtung des Alkorans*. Erstes Buch. Leipzig: Felix Meiner.
- Cübeyr, İ. (2017). *Endülüsten kutsal topraklara* (İ. Güler, Çev.). İstanbul: Selenge.
- Dassmann, E. (1996). *Kirchengeschichte II/I. Konstantinische Wende und spätantike Reichskirche*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Dâvud, E. (2015). *Süneni Ebû Dâvud tercemesi* (1-3. cilt). Hazırlayan: Abdullah Parlayan. İstanbul: Konya Kitapçılık.
- Dawkins, R. (2007). *Der Gotteswahn*. (S. Vogel, Trans.). Berlin: Ulstein.

- Deschner, K. (1994). *Das Kreuz mit der Kirche. Eine Sexualgeschichte des Christentums*. Düsseldorf: Econ.
- Diels, H. (1957). *Die Fragmente der Vorsokratiker*. Hamburg: Rowohlt.
- Ditfurth, H. v. (1981). *Wir sind nicht nur von dieser Welt. Naturwissenschaft, Religion und die Zukunft des Menschen*. Hamburg: Hoffmann und Campe.
- Diyanet Vakfı, T. (2000). *İlmihal I: İman ve ibadetler; II: İslam ve toplum*. Redaksiyon: Hayrettin Karaman, Ali Bardakoğlu, Yunus Apaydın. İstanbul: Divantaş.
- Dressel, D. (2020). *The Accomplices of a Religion*. Norderstedt: Books and Demand.
- Eisenstadt, S. N. (1992). *The Order-maintaining and Order-transforming Dimensions of Culture*, in: Richard Münch/Neil J. Smelser. Berkeley: CA.
- Eisler, R. (1905). *Deutsche Kulturgeschichte*. Leipzig: Weber.
- Es'ad, M. (1995). *İslâm tarihi. Tarîh-i Dîn-i İslâm. İslâmiyet öncesi Araplar. Mekke Devri-Medine Devri*. İstanbul: Marifet.
- Eş'arî, E. H. (2005). *İlk dönem İslam mezhepleri* (M. Dalkılıç & Ö. Aydın, Çev.). İstanbul: Kabalcı.
- Fassmann, D. (1724). *Gespräche in dem Reiche derer Todten*. Leipzig: K. K. Hofbibliothek.
- Fendri, M. (1980). *Halbmond, Kreuz und Schibboleth. Heinrich Heine und der islamische Orient* (Heine-Studien). Hamburg: Hoffmann und Campe.
- Fırtına, Ö. (2011). *Wissen und Können: Ausgewählte Schriften zur Germanistik*. Ankara: Anı.
- , —. (2019). *Articles On the Path of Science*. Ankara: Anı.
- Fırtına, Ö. & Yargın, M. S. (2023). “Heinrich Heine’nin Almansor eseri eşliğinde din anlayışı.” VIII-International European Conference On Interdisciplinary Scientific Research. Rome, Italy. Full Texts Book. IKSAD Publishing House. 1024-1029.
- Fichter, J. H. (2016). *Sosyoloji nedir? [Sociology]* (N. Çelebi, Çev.). Ankara: Anı.
- Fleischhammer, M. (Hrsg.) (1988). *Altarabische Prosa*. Köln: Pahl-Rugenstein.
- Frank, I. W. (2005). *Kirchengeschichte des Mittelalters*. Düsseldorf: Patmos.
- Freund, W. (2000). *Deutsche Literatur*. Köln: DuMont.
- Friedell, E. (1980). *Kulturgeschichte Ägyptens und des Alten Orients. Leben und Legende der vorchristlichen Seele*. München: C.H. Beck.

- Friedenthal, R. (1967). *Luther. Sein Leben und seine Zeit*. Stuttgart; Hamburg: Deutscher Bücherbund.
- Friedman, R. E. (2007). *Wer schrieb die Bibel? So entstand das Alte Testament*. (H. Pitschmann, Trans.). Köln: Anaconda.
- Fromkin, V. & Rodman, R. (1998). *An Introduction to Language*. Orlando: Harcourt Brace.
- Fuzûlî. (1981). *Leylâ vü Mecnûn*. Hazırlayan: Hüseyin Ayan. İstanbul: Dergah.
- Galley, E. (1976). *Heinrich Heine*. Stuttgart: Metzlerische.
- Gazâlî, M. Z. (1974). *İhyâü 'Ulûmi'd-Dîn* (1-4 cilt) (A. Serdaroğlu, Çev.). İstanbul: Bedir.
- Gelmi, J. (2005). *Die Päpste in Kurzbiographien von Petrus bis Benedikt XVI*. Kevelaer: Topos plus.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. Yayına hazırlayan: Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı.
- Glaser, H., Lehmann, J. & Lubos, A. (1985). *Wege der deutschen Literatur. Eine geschichtliche Darstellung*. Frankfurt am Main; Berlin: Ullstein.
- Godman, P. (2006). *Die geheimen Gutachten des Vatikan. Weltliteratur auf dem Index*. Wiesbaden: Matrix.
- Goethe, J. W. v. (1946). *West-östlicher Divan*. Stuttgart: Dr. Riederer.
- Goranov, S. (1985). *İrkçılık: Siyonizmin temel bir ilkesi* (T. Ataöv, Çev.). Ankara: Birey ve Toplum.
- Gössmann, W. (1978). *Deutsche Kultur Geschichte im Grundriß*. München: M. Huber.
- Grabert, W., Mulot, A. & Nürnberger, H. (1978). *Geschichte der deutschen Literatur*. München: Bayerischer Schulbuch.
- Güler, İ. (2002). *Allah'ın ahlâkîliği sorunu. (Ehl-i Sünnet'in Allah tasavvuruna ahlâkî açıdan eleştirel bir yaklaşım)*. Ankara: Ankara Okulu.
- Günenç, H. (1984). *Büyük Şafî ilmihali*. İstanbul: İlim.
- Güngör, E. (1993). *Türk kültürü ve milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken.
- Hakkı, İ. (1999). *Mârifetnâme*. Hazırlayan: M. Faruk Meyan. İstanbul: Bedir.
- Haldûn, İ. (2004). *Mukaddime*. (1-2. cilt) (H. Kendir, Çev.). İstanbul: Yeni Şafak.
- Hälfner, R. (2006). *Die Weisheit des Silen: Heinrich Heine und die Kritik des Lebens*. Berlin: Walter de Gruyter.

- Hamidullah, M. (2003). *Der Islam*. Köln: Kitap Kulübü.
- Hansen, K. P. (2000). *Kultur und Kulturwissenschaft*. Tübingen und Basel: A. Francke.
- Hartmann, A. (2007). *Der Hexenwahn im Herzogtum und Kurfürstentum Bayern im 16. und 17. Jahrhundert*. In: *Teufelsglaube und Hexenprozesse*. Herausgegeben von Georg Schwaiger: Hamburg: Nikol.
- Haykal, M. H. (1976). *The Life of Muhammad*. (İ. R. A. al Faruqi, Trans.). Y.y.: North American Trust.
- Heine, H. (1947). *Die Romantische Schule*. Herausgegeben von Erich Müller-Kamp. Godesberg: Helmut Küpper.
- , —. (1964). *Die Romantische Schule · Späte Lyrik*. München: Wilhelm Goldmann.
- , —. (1968). *Heinrich Heine Werke* (Vols. 1-4). Frankfurt am Main: Insel.
- , —. (1983). *Atta Troll. Ein Sommernachtstraum*. München: Goldmann Klassiker.
- , —. (1986). *Deutschland. Ein Wintermärchen*. Frankfurt am Main: Insel.
- , —. (1992). *Die Harzreise*. Berlin: Aufbau Taschenbuch.
- , —. (2004). *Gesammelte Gedichte*. Pößneck: Edition Lempertz.
- , —. (2015a). *Almensor. Eine Tragödie*. Berlin: Holzinger.
- , —. (2015b). *Romantizm okulu* (Ö. B. Albayrak, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- , —. (2017a). *Almanya'da din ve felsefenin tarihi üzerine* (S. Uçar, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- , —. (2017b). *Autobiographisches Geständnisse · Memoiren · Testament*. (A. Strodtmann, Trans.). Berlin: Hoffenberg.
- , —. (t.y.). *Sämtliche Werke in zwei Bänden*. Essen: Phaidon.
- Henning, F.-W. (1974). *Das industrialisierte Deutschland 1914 bis 1972*. Paderborn: Ferdinand Schöningh.
- Heer, F. (1962). *Erasmus von Rotterdam*. Frankfurt am M. und Hamburg: Fischer.
- Holzgreve, W. (1990). *Jesus Nazareno. Der Doppelgänger*. Ein Report. Freiburg: Christophorus.
- Höcht, J. M. (1959). *Fatima und Pius XII. Maria Schützerin des Abendlandes*. Wiesbaden: Credo.
- Huch, R. (1958). *Der dreissigjährige Krieg*. Berlin – Darmstadt – Wien: Deutsche Buch-Gemeinschaft.

- Hunke, S. (1960). *Avrupa'nın üzerine doğan İslâm güneşi* (S. Sezgin, Çev.). İstanbul: Bedir.
- Huntington, S. P. (1998). *Kampf der Kulturen. Die Neugestaltung der Weltpolitik im 21. Jahrhundert.* (H. Fliessbach, Trans.). München; Wien: Siedler im Goldmann.
- Irving, W. (1982). *Erzählungen von der Alhambra.* (H. P. Spiss, Trans.). Granada: Miguel Sanchez.
- Iyaz, K. (1992). *Şifa-i Şerif* (S. Cebeci, Çev.). Ankara: Rehber.
- Jäger, A. M. (1999). *Wo Christen und Heiden miteinander kämpfen.* Stuttgart; Weimar: Metzler.
- Jens, W. (1997). *Macht der Erinnerung. Betrachtungen eines deutschen Europäers.* Düsseldorf: Patmos.
- Jilg, W. (2007). "Hexe" und "Hexerei" in als kultur- und religionsgeschichtliches Phänomen. In: *Teufels Glaube und Hexenprozesse.* Herausgegeben von Georg Schwaiger: Hamburg: Nikol.
- Jockel, R. (Hrsg.). (1981). *Islamische Geisteswelt. Von Mohammed bis zur Gegenwart.* Wiesbaden: Drei Lilien.
- Kândehevî, M. Y. (1991). *Hayâtü's Sahâbe. Peygamberimiz ve ilk Müslümanlar* (1-4. cilt) (S. Gülle, Çev.). İstanbul: Divan.
- Kanowsky, W. (1973). *Heine als Benutzer der Bibliotheken in Bonn und Göttingen.* In: Heine Jahrbuch 12. Hamburg: Springer.
- Karabulut, O. (t.y.). *İslâm'da evlilik ve mahremiyetleri.* Konya: Uysal.
- Kasım, E. E. (1985). *İrkçilik ve dünya barışı. Siyonizm ve ırkçılık içinde* (T. Ataöv, Çev.). Ankara: Birey ve Toplum.
- Kastalânî, İ. (t.y.). *İlâhi rahmet hazreti Muhammed (S.A.V.)* (1-2. cilt). (Ş. Abdülbâkî, Çev.). İstanbul: Hisar.
- Kaster, H. L. (1963). *Islam ohne Schleier. Länder und Völker zwischen Marokko und Pakistan.* Gütersloh: C. Bertelsmann.
- Kathir, I. (t.y.). *Stories of the Prophets.* (M. M. Gemeiah, Trans.). Al Mansourah: El Nour.
- Kayıkçı, A., Soyyiğit, O. Z., Şeker, D. A., & Kurtoğlu, N. (t.y.). *İslama Göre Evlilik ve Mahremiyetleri.* İstanbul: Şelâle.

- Keller, H. L. (1996). *Reclams Lexikon der Heiligen und der biblischen Gestalten. Legende und Darstellung in der bildenden Kunst*. Stuttgart: Philipp Reclam.
- Keller, R. (1995). *Zeichentheorie. Zu einer Theorie semiotischen Wissens*. Tübingen und Basel: A. Francke.
- , —. (2003). *Sprachwandel. Von der unsichtbaren Hand in der Sprache*. Tübingen und Basel: A. Francke.
- Kepel, G. (1996). Allah im Westen. Die Demokratie und die islamische Herausforderung. (I. Leipold, Trans.). München: R. Piper.
- Khalīl, Sh. A. (2004). Here is Islam. Tolerance in Islam (Theory & Practice). (G. Hassan, Trans.). Damascus: Dar al-Fikr.
- Khella, K. (1994). *Geschichte der arabischen Völker. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Hamburg: Nikol.
- Kircher, H. (1973). *Heinrich Heine und das Judentum*. Bonn: Bouvier.
- Kirsch, H.-C. (1972). *Einladung nach Spanien. Ein Reiseführer*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch.
- Kissler, A. (2003). *„Wo bin ich denn behaust?“* Göttingen: Wallstein.
- Kitabı Mukaddes (1992). *Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil)*. İstanbul: Kitabı Mukaddes.
- Koch, W. (1966). *Der Prozeß Jesu. Versuch eines Tatsachenberichts*. Köln – Berlin: Kiepenheuer & Witsch.
- Konzelmann, G. (1991). *Die Araber*. München: Wilhelm Heyne.
- Koran, der (t.y.). (K. Rudolph, Trans.). Wiesbaden: VMA.
- Koran, der (1775). oder Das Gesetz für die Moslemer, durch Muhammed den Sohn Abdall (F. E. Boysen, Trans.). Halle: J. J. Gebauers-Wittwe und Joh. Jac. Gebauer.
- Koran, der (1979). (R. Paret, Trans.). Stuttgart Berlin Köln Mainz: Kohlhammer.
- Koran, der (1991). (M. Henning, Trans.). Ankara: Ditib.
- Koran, der (2004). (J. Kittl, Trans.). Augsburg: Bechtermünz.
- Korân, der (2017). (M. S. Yargin, Trans.). Diyarbakır: Öcal.
- Köksal, M. A. (2001) *Peygamberler tarihi* (1-2. cilt). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Krahl, G. & Reuschel, W. (1985). *Lehrbuch des modernen Arabisch. Teil I*. Leipzig: VEB.
- Kruse, J. A. (2005). *Heinrich Heine. Leben, Werk, Wirkung*. Berlin: Suhrkamp.
- Kur'ân (1993). *Kur'ân-ı hakîm ve meâl-i kerîm*. (H. B. Çantay, Çev.). Neşre Hazırlayan: M. A. Yekta Saraç. İstanbul: Risale.
- Kur'ân (1998). *Kur'ân-ı hakîm ve açıklamalı mealî*. (S. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Faza.
- Kur'ân (2001). *Kur'ân-ı kerîm ve muhtasar meâlî*. (Hayrât, Çev.). İstanbul: Hayrât.
- Kuschel, K.-J. (2006). *Streit um Abraham. Was Juden, Christen und Muslime trennt – und was sie eint*. Düsseldorf: Patmos.
- , —. (Hg.) (1987). *Der andere Jesus*. München: R. Piper.
- Kuşeyrî, İ. (2006). *Risale-i Kuşeyrî* (A. Arslan, Çev.). İstanbul: Hikmet.
- Kutschera, F. v. (1993). *Sprachphilosophie*. München: Wilhelm Fink.
- Kuzgun, Ş. (1996). *Dört İncil. Farklılıkları ve çelişkileri*. Ankara: Ertem.
- Küng, H. (1974). *Unfehlbar? Eine Anfrage*. Zürich · Köln: Benziger.
- , —. (1985a). *Christ sein*. München: Deutscher Taschenbuch.
- , —. (1985b). *Die Kirche*. München: R. Piper.
- , —. (1990). *Projekt Weltethos*. München: R. Piper.
- , —. (2002). *Wozu Weltethos? Religion und Ethik in Zeiten der Globalisierung*. Freiburg: Herder.
- , —. (2006). *Der Islam. Geschichte, Gegenwart, Zukunft*. München: Piper.
- Küng, H. & Kuschel, K.-J. (Hg.) (1993). *Weltfrieden durch Religionsfrieden. Antworten aus den Weltreligionen*. München: R. Piper.
- Lackmann, M. (1960). *Credo Ecclesiam catholicam. Evangelisches Bekenntnis gegen den Protestantismus*. Graz: Styria.
- Lessing, G. E. (1779). *Nathan der Weise. Minna von Barnhelm*. München: Goldmann.
- Leyen, v. d. (1980). *Das Ezzolied*. In: *Deutsches Mittelalter*. Ausgewählt von Friedrich von der Leyen und eingeleitet von Peter Wapnewski. Frankfurt am Main: Insel.
- Lings, M. (2001). *H. Muhammed'in hayatı* (N. Şişman, Çev.). İstanbul: İnsan.
- Löbner, S. (2003). *Semantik. Eine Einführung*. Berlin; New York: Walter de Gruyter.

- Lyons, J. (1973). *Einführung in die moderne Linguistik*. München: C.H. Beck.
- , — (1983). *Die Sprache*. München: C.H. Beck.
- Mâce, İ. (1982-1983). *Sünen-i ibni Mâce* (1-10. cilt). (H. Hatipoğlu, Çev.). İstanbul: Kahraman.
- Mahmud, S. F. (1964). *Geschichte des Islam*. (E. Schönfeld, Trans.). Augsburg: H. Muhlberger.
- Mâverdi, İ. (1998). *Edeb 'üd-Dünya ve 'd-Din. Dünya ve din edebi*. İstanbul: Çelik.
- Meserre, I. (1999). *El-Müntekâ. Muttakilerin yolu* (M. N. Bardakçı, Çev.). İstanbul: İnsan.
- Mevdudi, E. (1991). *Tefhimu'l Kur'an. Kur'an'ın anlamı ve tefsiri* (1-7. cilt). İstanbul: İnsan.
- , —. (1992). *Tarih boyunca tevhid mücadelesi ve Hz. peygamberin hayatı* (1-3. cilt). İstanbul: Pınar.
- Moeller, C. (1961). *Literatur des Zwanzigsten Jahrhunderts und Christentum II. Der Glaube an Jesus Christus*. (N. Weinrich, Trans.). Bonn: Adamas.
- Moser, H. (1972). *Annalen der deutschen Sprache*. Stuttgart: J. B. Metzlersche.
- Mrozek, B. (2007). *Lexikon der bedrohten Wörter*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
- Nablûsi, A. İ. (1996). *İslâmi rüya tabirleri* (A. Bayram & M. S. Çöğenli, Çev.). İstanbul: Cümle.
- Nack, E. (1963). *Germanien. Länder und Völker der Germanen*. Wien – Heidelberg: Carl Ueberreuter.
- Nesner, H.-J. (2007). *Das Fortwirken der augustinischen Lehre vom Dämonenpakt*. In: *Teufels Glaube und Hexenprozesse*. Herausgegeben von Georg Schwaiger: Hamburg: Nikol.
- Oberman, H. A. (1986). *Luther. Mensch zwischen Gott und Teufel*. München: Deutscher Taschenbuch.
- Ormsby, E. L. (2001). *İslam düşüncesinde 'İlahi adalet' sorunu* (M. Özdemir, Çev.). Ankara: Kitâbiyât.
- Özdemir, M. (1994). *Endülüs müslümanları-I*. Ankara: Diyanet Vakfı.
- , —. (2019). *Endülüs*. Ankara: Diyanet Vakfı.
- Öztuna, Y. (1989). *İslam devletleri 1*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Paşa, Z. (1304). *Endülüs tarihi* (1-3. cilt). (Osmanlıca nüsha). Dersaadet: Karabet ve Kasbar.
- Patai, R. (1962). *Sitte und Sippe in Bibel und Orient*. Frankfurt am Main: Ner-Tamid.

- Pehlivan, R. (1993). *Kaynaklarıyla büyük kadın ilmihali*. İstanbul: Gonca.
- Peters, F. E. (2010). *İbrahim'in çocukları* (N. Üstüntaş, Çev.). İstanbul: Neden Kitap.
- Pigafetta, A. (1968). *Die erste Reise um die Erde. Ein Augenzeugenbericht von der Weltumseglung Magellans 1519-1522*. (R. Grün, Trans.). Tübingen/Basel: Horst Erdmann.
- Qur'ân (1986). *Die ungefähre Bedeutung des Qur'ân Karîm in deutscher Sprache*. (M. A. Rassoul, Trans.). Köln: Islamische Bibliothek.
- Quran, Holy (1974). (M. M. Pickthall, Trans.). Karachi: Dawood Foundation.
- Rahim, M. A. (1981). *Jesus. A Prophet of Islam*. Karachi: Begum Aisha Bawany Waqf.
- Rahim, M. A. & Thomson, A. (2009). *Bir İslâm peygamberi Hz. İsâ* (G. Mehdiyev, Çev.). İstanbul: İnsan.
- Rahman, F. (2004). *İslâm* (M. Dağ & M. Aydın, Çev.). Ankara: Ankara Okulu.
- Rahner, K. & Vorgrimler, H. (1966). *Kleines Konzilskompendium*. Freiburg: Herder-Bücherei.
- Ratzinger, J. (2007). *Jesus von Nazareth*. Freiburg: Herder.
- Râzî, F. (1995). *Tefsîr-i kebîr* (1-23. cilt). (S.Yıldırım v.d., Çev.). Ankara: Akçağ.
- Ritter, G. (1962). *Luther, Gestalt und Tat*. München: F. Bruckmann.
- Rittmeier, W-A. (2001). *Heinrich Heines Tragödie "Almansor" – Ein Ideenmagazin*. In: *Heine-Jahrbuch 2001: 40. Jahrgang*. Hrsg. Joseph A. Kruse. Düsseldorf: J. B. Metzler.
- Robbe, M., Grzeskowiak, M., Heidrich, J., Höpp, G. & Itscherenska, I. (1991). *Welt des Islam*. Leipzig; Jena; Berlin: Urania.
- Rosa, P. d. (1993). *Der Vatikan – von Gott verlassen? Kirche, Sex und Tod*. (M. Huber, Trans.). München: Droemer Knaur.
- Rosenthal, L. (1973). *Heinrich Heine als Jude*. Frankfurt am M.; Berlin; Wien: Ullstein.
- Rotterdam, E. v. (2006). *Lob der Torheit*. (H. Hersch, Trans.). Köln: Anaconda.
- Rumî, F. (1980). *Kutb-Nâme*. Hazırlayanlar: İbrahim Olgun; İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Rückert, F. (1981). *Texte zum Nachdenken. Am Abend zu lesen*. Freiburg: Herder.
- Rüşd, İ. (1991). *Bidâyetü'l-Müctehid. Mezheblerarası mukayeseli İslâm hukuku* (2-4. cilt). (A. Meylânî, Çev.). İstanbul: Beyan.

- , —. (1998). *Tutarsızlığın tutarsızlığı* (1-2. Cilt). (K. Işık & M. Dağ, Çev.). İstanbul: Kırkambar.
- Sabunî, M. A. (t.y.) *Ahkâm tefsîri* (M. Taşkesenlioğlu, Çev.). İstanbul: Şamil.
- , —. (1990). *Safvetü't-tefâsir* (Tefsirlerin özü) (1-7. cilt). (S. Gümüş & N. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ensar.
- Saussure, F. d. (1967). *Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Savvaf, M. M. (t.y.). *Ashabı Uhdud* (R. Nazlı, Çev.). Y.y.: Çelik.
- Schaper, E. (1957). *Das Leben Jesu. Widerruf und Bekenntnis*. Frankfurt am Main und Hamburg: Fischer.
- Scheffbuch, R. (1981). *Paulus, der große Kleine*. Stuttgart: Hänssler.
- Schimmel, A. (1999). *Dinler tarihine giriş*. İstanbul: Kırkambar.
- Schneider, W. (2012). *Entegrasyon Yerine Kültürlerarasılık*. Frankfurt am M.: Gaste.
- Schuck, J. (1954). *Geschichte der Kirche Christi*. I. Würzburg: Echter.
- Schwarz, M. & Chur, J. (1993). *Semantik. Ein Arbeitsbuch*. Tübingen: Gunter Narr.
- Schweitzer, A. (1960). *Kultur und Ethik*. München: C.H. Beck.
- Schwaiger, G. (2007). *Das Ende der Hexenprozesse im Zeitalter der Aufklärung*. In: *Teufelsglaube und Hexenprozesse*. Herausgegeben von Georg Schwaiger: Hamburg: Nikol.
- Serke, J. (1992). *Die verbrannten Dichter. Lebensgeschichten und Dokumente*. Weinheim und Basel: Beltz.
- Serna, G. G. de la (1963). Toledo. (J. Wuttig, Trans.). Barcelona: Noguer.
- Seyidhanoglu, K. (Ed.). (1988). *Doğuştan günümüze büyük İslam tarihi* (4. cilt). *Endülüs Emevîleri*. İstanbul: Çağ.
- Sırma, İ. S. (2015). *Ah Endülüs*. İstanbul: Beyan.
- Sînâ, İ. (2013). *Mûsikî* (A. H. Turabi, Çev.). İstanbul: Litera.
- Smolinsky, H. (2003). *Kirchengeschichte der Neuzeit*. Düsseldorf: Patmos.
- Solak, K. (1976). *İslâm'da nikâh ve düğün*. İstanbul: Şelâle.
- , —. (t.y.). *İslâm'a göre millet, milliyetçilik ve ırkçılık*. İstanbul: Şelâle.

- Stadler, K. (2009). *Die Kultur des Veränderns. Führen in Zeiten des Umbruchs*. München: Deutscher Taschenbuch.
- Stein, H. (1998). *Moses und die Offenbarung der Demokratie*. Berlin: Rowohlt.
- Steuerwald, K. (1982). *Langenscheidts. Taschenwörterbuch. Türkisch. Türkisch – Deutsch [/] Deutsch – Türkisch*. İstanbul: İnkılâp ve Aka.
- , —. (1983). *Türkisch-Deutsches Wörterbuch. Türkçe-Almanca Sözlük*. İstanbul: ABC.
- Süyûti, İ. C. (1991). *Kabir âlemi* (B. Sağlam, Çev.). İstanbul: Kahraman.
- Şa'rânî, İ. (1980). *Ölüm-kıyâmet-âhiret ve âhîrzaman alâmetleri* (H. Günaydın, Çev.). İstanbul: Bedir.
- Şîrazî, S. (2000). *Bostan – Gülistan* (Y. K. Necefzâde, Çev.). İstanbul: Bedir.
- Şîrazî, S. (1978). *Bostan ve Gülistan* (R. Bilge, Çev.). İstanbul: Meral.
- Taberî, M. C. (1982). *Tarih-i taberî tercemesi* (2. cilt). İstanbul: Elif.
- Taeschner, F. (1979). *Zünfte und Bruderschaften im Islam. Texte zur Geschichte der Futuwwa*. Zürich; München: Artemis.
- Talmud. (1963). *Der babylonische Talmud*. (R. Mayer, Trans.). München: Wilhelm Goldmann.
- Taşçıl, Ö. (2009). *İlk kelâm risâlelerine göre kader ve insanın sorumluluğu*. İstanbul: İz.
- Tezcan, M. (2012). *Sosyolojiye giriş*. Ankara: Anı.
- Thoraval, Y. (2005). *Lexikon der islamischen Kultur*. (L. Hagemann & O. Lellek, Trans.). Hamburg: Nikol.
- Toynbee, A. (1979). *Menschheit und Mutter Erde. Die Geschichte der großen Zivilisationen*. Düsseldorf: Claassen.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Ülkü, H. (1982). *Ashâb-ı kirâm'ın meşhurları*. İstanbul: Sebat.
- Volkert, W. (1991). *Kleines Lexikon des Mittelalters. Von Adel bis Zunft*. München: C.H. Beck.
- Voss-Gerling, W. (1989). *Der Große Polyglott Spanien Reiseführer*. München: Polyglott.
- Watt, W. M. & Cachia, P. (2018). *Endülüs tarihi* (C. E. Adıgüzel & Q. Şükürov, Çev.). İstanbul: Küre.
- Weber, M. (2006). *Politik und Gesellschaft*. Neu Isenburg: Melzer.

- Weidinger, E. (1985). *Die Apokryphen. Verborgene Bücher der Bibel*. Aschaffenburg: Paul Pattloch.
- Weiland, P. J. (1991). *Ein Messias aus Galiläa*. Zürich: Akantus.
- Weischedel, W. (1979). *Der Gott der Philosophen. I*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Witte, B. (2007). *Jüdische Tradition und literarische Moderne: Heine, Buber, Kafka, Benjamin*. München: Carl Hanser.
- Wittgenstein, L. (1984). *Vorlesungen 1930 – 1932*. Frankfurt a. Main: Suhrkamp.
- Yargin, M. S. (2004). *Was ist Aphasie?* Duisburg: Yavuzsöhne.
- Yeğin, A. (1983). *Yeni lûgat. Osmanlıca-Türkçe*. İstanbul: Hizmet.
- Yousefi, H. R. & Braun, I. (2011). *Interkulturalität. Eine interdisziplinäre Einführung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Zehra, M. E. (1996). *İslam'da itikadi-siyasi ve fıkhi mezhepler tarihi* (S. Kaya, Çev.). İstanbul: Şura.
- Zemahşerî, b. Ö. (2000). *Altın küpeler* (R. Serin, Çev.). İstanbul: Bedir.
- Ziegler, E. (1993). *Heinrich Heine. Leben – Werk – Wirkung*. Zürich: Artemis & Winkler.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...